

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAȚIONALĂ DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

CZU: 341.3/.4+341.231.14(043.3)

DULCINATU IONUȚ - GABRIEL

**JUSTIȚIA PUNITIVĂ ȘI JUSTIȚIA RESTAURATIVĂ ÎN LUMINA
PROCESULUI DE ASIGURARE A INTERESELOR VICTIMEI ÎN
DREPTUL INTERNAȚIONAL UMANITAR**

Specialitatea: 552.08 – DREPT INTERNAȚIONAL ȘI EUROPEAN PUBLIC

Teză de doctor în drept

Conducător științific:

GAMURARI Vitalie,
doctor în drept,
conferențiar universitar

Membru în comisia de îndrumare:

BARBĂNEAGRĂ Alexei,
doctor habilitat în drept,
profesor universitar

Membru în comisia de îndrumare:

CAUIA Alexandr,
doctor în drept,
profesor universitar

Membru în comisia de îndrumare:

ZAHARIA Virginia,
doctor în drept,
conferențiar universitar

Autor:

DULCINATU Ionuț - Gabriel

Chișinău, 2025

© DULCINATU Ionuț - Gabriel

CUPRINS

ADNOTARE	6
АННОТАЦИЯ	7
ADNOTATION	9
LISTA ABBREVIERILOR	10
LISTA TABELELOR ȘI A FIGURILOR	11
INTRODUCERE	12
1. PERSOANA CA SUBIECT SPECIAL AL RĂSPUNDERII ÎN DREPTUL INTERNĂȚIONAL PENAL	33
1.1. Instituția răspunderii penale în dreptul internațional	33
1.1.1. Analiză asupra evoluției răspunderii penale, ca parte a dreptului internațional	33
1.1.2. Noțiunea și specificul răspunderii penale, ca parte a dreptului internațional	36
1.1.3. Principiile de bază ale răspunderii penale internaționale.....	37
1.1.4 Probleme de responsabilitate penală.....	42
1.2. Studiu asupra crimelor și delictelor internaționale, ca obiect al răspunderii penale internaționale. Relația cauzală dintre încălcare și vătămare	45
1.2.1. Crimele internaționale	46
1.2.2. Crimele împotriva Națiunilor Unite și personalului asociat	53
1.2.3. Delictelor internaționale	54
1.2.3. Raportul dintre fapta prejudiciabilă și efectele asupra victimei.....	59
1.3. Persoana ca subiect de drept internațional public și beneficiar al cadrului normativ de drept internațional umanitar	61
1.3.1. Victimele unor crime internaționale și nevoia de justiție	62
1.3.2. Dreptul procedural la reparare	64
1.4. Concluzii la capitolul 1	68
2. ASIGURAREA INTERESELOR VICTIMELOR ÎN LUMINA PRIORITĂȚILOR DREPTULUI INTERNAȚIONAL UMANITAR CONTEMPORAN	71
2.1. Răspunderea penală în contextul instituției răspunderii internaționale: aspecte filozofice și juridice	72
2.2. Abordare progresivo–pragmatică a co-raportului dintre criminologie și victimologie în lumina dreptului internațional umanitar	76

2.3. Asigurarea interesului victimei ca una dintre prioritățile de bază ale dreptului umanitar la etapa actuală	91
2.3.1. Victimele în viziunea justiției penale internaționale conform „spiritului” de Roma ...	92
2.3.2. Abordarea conceptului victimei în „common law” și dreptul „romano germanic”	95
2.3.3. Jurisdicția penală universală pentru crimele internaționale	99
2.4. Aspecte teoretico – practice prin asigurarea drepturilor victimelor în jurisprudența internațională	104
2.4.1. Apariția drepturilor victimelor în dreptul internațional	105
2.4.2. Documente esențiale cu incidență în domeniul drepturilor victimelor	107
2.4.3. Drepturile victimelor infracțiunilor internaționale.....	110
2.5. Concluzii la capitolul 2	116
3. RAPORTUL DINTRE JUSTIȚIA PUNITIVĂ ȘI JUSTIȚIA RESTAURATIVĂ ÎN CONTEXTUL ASIGURĂRII INTERESELOR VICTIMEI ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL UMANITAR ȘI DREPTUL INTERNAȚIONAL PENAL	120
3.1. Justiția punitivă în lumina sarcinilor ce stau în fața dreptului internațional umanitar și dreptului internațional penal	120
3.1.1. Justiția utilitaristă	120
3.1.2. Justiția retributivă	124
3.1.3. Justiția orientată spre apărarea drepturilor omului	127
3.2. Justiția restaurativă între necesitatea de tragere la răspundere a persoanelor culpabile de comiterea crimelor internaționale și a infracțiunilor convenționale și punerea în aplicare a procesului de reconciliere națională	128
3.2.1. Tendințe către un drept individual la reparare	128
3.2.2. Principalele obiective și principii ale justiției restaurative	134
3.3. Interesul victimei ca unul dintre obiectivele justiției tranziționale în contextul sarcinilor ce stau în fața dreptului internațional umanitar la etapa contemporană	137
3.4. Concluzii la capitolul 3	152
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	155
BIBLIOGRAFIE	161
ANEXE	182
Anexa 1. Raportul dintre fapte concrete prejudiciabile și efectele lor asupra victimei	182
Anexa 2. Analiza comparativă a parametrilor celor două războaie mondiale	184
Anexa 3. Tipologia conflictelor armate desfășurate în secolul XX	185

Anexa 4. Dispunerea geografică la nivel mondial a conflictelor armate desfășurate în secolul XX..	186
Anexa 5. Analiză comparativă între Rwanda și Republica Democrată Congo (RDC) privind aplicarea justiției tranziționale	187
Anexa 6. Mecanisme comparative de justiție post-genocid în Cambodgia	188
Anexa 7. Sisteme comparative de justiție internațională penală și rolul lor în combaterea impunității.....	189
Anexa 8. Analiza comparativă între justiția punitivă și justiția restaurativă, în contextul dreptului internațional	190
LISTA ARTICOLELOR PUBLICE	192
PARTICIPĂRI LA CONFERINȚE	194
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	196
CURICULLUM VITAE AL AUTORULUI	197

ADNOTARE

Dulcinatu Ionuț - Gabriel

Justiția punitivă și justiția restaurativă în lumina procesului de asigurare a intereselor victimei în dreptul internațional umanitar

Teză de doctor în drept la Specialitatea 552.08 – Drept internațional și european public, Chișinău, 2025

Structura tezei: Introducere, trei capitole, concluzii generale, recomandări și bibliografie din 240 surse, 137 pagini text de bază. Rezultatele obținute au fost publicate în cadrul a nouă lucrări științifice.

Cuvinte cheie: victimă, conflict armat, crimă, delict, drepturile omului, răspundere penală internațională, justiție punitivă, justiție restaurativă, Curtea Penală Internațională

Domeniul de aplicare: Drept internațional și european public

Scopul lucrării: determinarea rolului primordial al justiției restaurative, în procesul de reconciliere și asigurare a intereselor victimei precum și asigurarea accesului victimei la un sistem de justiție centrat pe nevoile acesteia.

Obiectivele cercetării: stabilirea poziției și situației individului ca subiect de drept internațional public și beneficiar al cadrului normativ de drept internațional umanitar; analiza specificului răspunderii penale internaționale cu privire la săvârșirea crimelor și delictelor internaționale; descrierea co-raportului dintre criminologie și victimologie prin prisma dreptului internațional umanitar; identificarea drepturilor victimelor, raportat la doctrina și jurisprudența internațională; stabilirea specificului sistemelor internaționale de aplicare a pedepselor în lumina sarcinilor ce stau în fața dreptului internațional umanitar și al dreptului internațional penal; aprecierea aportului justiției restaurative în contextul consolidării și reconcilierii situației victimelor crimelor și delictelor internaționale; analizarea contribuției justiției restaurative la restabilirea încrederii victimelor în actul de justiție; determinarea raportului dintre capacitatea pedepsei și a restituției, ca instrumente ale justiției, de natură a aduce satisfacție nevoilor victimei.

Noutatea și originalitatea științifică: sunt determinate de împrejurarea că justiția restaurativă este un concept relativ nou al justiției tranziționale, care a început să se dezvolte în ultimele trei decenii. Dreptul Internațional este pus în fața unei dileme – ce este mai important, adoptarea unei justiții punitive centrate pe sancționarea crimelor și delictelor internaționale sau punerea accentului pe nevoile de reconciliere și reparație ale victimelor ?

Deși justiția restaurativă este un termen modern pentru o idee străveche acesta încearcă să descrie o justiție înrădăcinată în demnitatea umană, vindecare și interconectare.

Noutatea științifică a temei este dată și de realitatea contemporană în care, în pofida gradului de civilizație pe care omenirea pretinde că îl deține, se pare că în continuare, varianta cea mai uzitată în soluționarea diferendelor internaționale, este tot conflictul armat, generator de suferință și victimizare.

Rezultatele obținute care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante rezidă din formularea conceptului justiției restaurative, care se realizează ca urmare a prejudiciilor cauzate prin crimele și delictele internaționale, ca un cadru inovator ce oferă o bază pentru echitate în politicile și practicile de justiție, vede și răspunde la evenimentele ilicite și criminalitate, printr-o abordare alternativă și inovatoare.

Semnificația teoretică: abordarea conceptului justiției restaurative spre deosebire de cea punitivă, este una nouă, încă în proces de consolidare. Justiția restaurativă este un concept nou, cu obiective și principii specifice, propriile izvoare, subiecte și obiecte, spre deosebire de justiția punitivă care este un concept expres, recunoscut, consolidat și acceptat, care nu mai necesită abordări și dezbateri suplimentare.

Valoarea aplicativă a cercetării: studiul oferă informații apte de a fi valorificate de către factorii de decizie în procesul asigurării intereselor victimelor conflictelor armate, cum ar fi cel ruso – ucrainean sau israeliano – plevinian, în plină desfășurare, care trenează de perioade mari de timp și sunt generatoare însemnate de persoane care se încadrează în categoria victimelor, în viziunea dreptului internațional umanitar.

Studiul poate fi utilizat în procesul de instruire a unor specialiști ce activează în domeniile criminologiei și victimologiei, o abordare bazată pe nevoia restituției, putând permite instituirea unor centre de cercetare pe diferite aspecte ale domeniului.

Implementarea rezultatelor științifice: rezultatele științifice ar putea face parte din materia de pregătire a echipelor din Moldova și România, care participă la abordarea situației refugiaților războiului din Ucraina precum și la dialogul la nivel național în contextul unui proces de reconciliere a victimelor conflictului militar.

Totodată, studiul în cauză poate fi inclus ca și material științifico – didactic, pentru studenții Facultăților de Drept, Psihologie, Relații Internaționale, Politologie, etc..

АННОТАЦИЯ

Дульчинату Ионуц-Габриэль

Карательное правосудие и восстановительное правосудие в свете обеспечения интересов жертвы в международном гуманитарном праве

Диссертация на соискание учёной степени доктора права по специальности 552.08 – Международное и европейское публичное право, Кишинёв, 2025 г.

Структура диссертации: Введение, три главы, общие выводы, рекомендации и библиография, включающая 240 источников. Основной текст содержит 137 страниц. Полученные результаты были опубликованы в девяти научных работах.

Ключевые слова: жертва, вооружённый конфликт, преступление, правонарушение, права человека, международная уголовная ответственность, карательное правосудие, восстановительное правосудие, Международный уголовный суд.

Область применения: Международное и европейское публичное право.

Цель работы: определить первостепенную роль восстановительного правосудия в процессе примирения и обеспечения интересов жертвы, а также гарантировать доступ жертвы к системе правосудия, ориентированной на её потребности.

Задачи исследования: установление положения и статуса личности как субъекта международного публичного права и бенефициара нормативной базы международного гуманитарного права; анализ специфики международной уголовной ответственности в отношении совершения международных преступлений и правонарушений; описание соотношения между криминологией и виктимологией через призму международного гуманитарного права; выявление прав жертв с точки зрения международной доктрины и судебной практики; определение особенностей международных систем исполнения наказаний в контексте задач, стоящих перед международным гуманитарным и международным уголовным правом; оценка вклада восстановительного правосудия в укрепление и примирение положения жертв международных преступлений и правонарушений; анализ вклада восстановительного правосудия в восстановление доверия жертв к акту правосудия; определение соотношения между наказанием и реституцией как средствами правосудия, способными удовлетворить потребности жертвы.

Научная новизна и оригинальность: определяются тем, что восстановительное правосудие является относительно новым понятием переходного правосудия, развитие которого началось в последние три десятилетия. Международное право поставлено перед дилеммой: что важнее — применение карательного правосудия, сосредоточенного на наказании за международные преступления и правонарушения, или акцент на потребностях жертв в примирении и компенсации ущерба? Хотя восстановительное правосудие — современный термин, он отражает древнюю идею справедливости, основанной на человеческом достоинстве, исцелении и взаимосвязи.

Научная новизна темы обусловлена также современной реальностью, в которой, несмотря на уровень цивилизации, на который претендует человечество, вооружённый конфликт по-прежнему остаётся наиболее часто используемым способом разрешения международных споров, порождающим страдания и жертв.

Полученные результаты, вносящие вклад в решение важной научной проблемы, заключаются в формулировании концепции восстановительного правосудия, применимого к ущербу, причинённому международными преступлениями и правонарушениями, как инновационного подхода, предлагающего базу для справедливости в правовой политике и практике, воспринимающего и реагирующего на незаконные действия и преступность альтернативным и новым способом.

Теоретическая значимость: подход к восстановительному правосудию в отличие от карательного является новым и находится в процессе становления. Это самостоятельная концепция с собственными целями, принципами, источниками, субъектами и объектами, в отличие от карательного правосудия, которое представляет собой устоявшуюся, признанную и принятую систему, не требующую дополнительных дискуссий.

Прикладное значение исследования: работа предоставляет информацию, которую могут использовать лица, принимающие решения в процессе обеспечения интересов жертв вооружённых конфликтов, таких как российско-украинский или израильско-палестинский, продолжающихся на протяжении длительного времени и порождающих значительное количество лиц, подпадающих под категорию жертв в понимании международного гуманитарного права.

Исследование может быть использовано при подготовке специалистов в области криминологии и виктимологии, а подход, основанный на необходимости реституции, может стать основой для создания исследовательских центров по различным аспектам данной сферы.

Внедрение научных результатов: научные результаты могут быть включены в подготовку команд из Республики Молдова и Румынии, участвующих в решении проблем, связанных с беженцами из зоны военных действий в Украине, а также в национальный диалог в контексте процесса примирения жертв вооружённого конфликта.

Вместе с тем, данное исследование может быть использовано в качестве научно-методического материала для студентов факультетов права, психологии, международных отношений, политологии и других.

ANNOTATION

Dulcinatu Ionuț - Gabriel

Punitive justice and restorative justice in the light of the process of ensuring the interests of the victim in international humanitarian law

Doctor of Law Thesis at Specialty 552.08 – Public International and European Law, Chisinau, 2025

Thesis structure: Introduction, three chapters, general conclusions, recommendations and bibliography from 240 sources, 137 pages of basic text. The obtained results were published in nine scientific papers.

Keywords: victim, armed conflict, crime, tort, human rights, international criminal responsibility, punitive justice, restorative justice, International Criminal Court

Field of study: Public international and European law

The aim of the paper: determining the primary role of restorative justice, in the process of reconciliation and ensuring the interests of the victim, as well as ensuring the victim's access to a justice system centered on his needs.

Research objectives: establishing the position and situation of the individual as a subject of public international law and beneficiary of the normative framework of international humanitarian law; analysis of the specifics of international criminal liability regarding the commission of international crimes and misdemeanors; describing the relationship between criminology and victimology through the lens of international humanitarian law; identification of victims' rights, in relation to international doctrine and jurisprudence; establishing the specificity of the international systems for the application of punishments in the light of the tasks facing international humanitarian law and international criminal law; assessing the contribution of restorative justice in the context of strengthening and reconciling the situation of victims of international crimes and misdemeanors; analyzing the contribution of restorative justice to restoring victims' trust in the act of justice; determining the ratio between the capacity of punishment and restitution, as instruments of justice, likely to bring satisfaction to the needs of the victim.

Scientific novelty and originality: are determined by the fact that restorative justice is a relatively new concept of transitional justice, which began to develop in the last three decades. International law is faced with a dilemma - what is more important, the adoption of a punitive justice centered on the sanctioning of international crimes and misdemeanors or the emphasis on the needs of reconciliation and reparation of the victims?

restorative justice is a modern term for an ancient idea it attempts to describe a justice rooted in human dignity, healing and interconnectedness.

The scientific novelty of the theme is also given by the contemporary reality in which, despite the degree of civilization that humanity claims to possess, it seems that in the future, the most used option in the resolution of international disputes is all armed conflict, generating suffering and victimization.

The results obtained that contribute to the solution of an important scientific problem: reside in the formulation of the concept of restorative justice, which is carried out as a result of the damages caused by international crimes and misdemeanors, as an innovative framework that provides a basis for equity in justice policies and practices, see also respond to illicit events and crime, through an alternative and innovative approach.

Theoretical significance: the approach to the concept of restorative justice, as opposed to the punitive one, is a new one, still in the process of consolidation. Restorative justice is a new concept with specific objectives and principles, its own sources, subjects and objects, unlike punitive justice which is an express, recognized, consolidated and accepted concept that no longer requires further approaches and debates.

The applied value of the research: the study provides information capable of being used by decision-makers in the process of securing the interests of the victims of armed conflicts, such as the Russian -Ukrainian or Israeli - Palestine conflict, in full swing, which has been going on for long periods of time and they are significant generators of people who fall into the category of victims, in the vision of international humanitarian law.

The study can be used in the training process of specialists working in the fields of criminology and victimology, an approach based on the need for restitution, which may allow the establishment of research centers on different aspects of the field.

Implementation of the scientific results: the scientific results could be part of the training material of the teams from Moldova and Romania, which participate in addressing the situation of refugees from the war in Ukraine as well as in the dialogue at the national level in the context of a reconciliation process of the victims of the military conflict.

At the same time, the study in question can be included as a scientific -didactic material for students of the Faculties of Law, Psychology, International Relations, Political Science, etc.

LISTA ABREVIERILOR

ATCA – Alien Tort Claims Act
CADO – Curtea Interamericană a Drepturilor Omului
CDI – Comisia de Drept Internațional
CEDAW – Convenția ONU privind eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei
CEDO – Convenția Europeană a Drepturilor Omului
CIJ – Curtea Internațională de Justiție
CIDH – Comision Interamericana de Derechos Humanos
CJCE – Curtea de Justiție a Comunității Europene
CP – Cod penal
CPI – Curtea Penală Internațională
CrEDO – Curtea Europeană a Drepturilor Omului
DDR – Conferința Internațională asupra Dezarmării, Demobilizării și Reinserării
DIU – Dreptul internațional umanitar
ECCC - Camerele Extraordinare ale Instanțelor din Cambogia
EECC – Comisia de Reclamații Eritrea – Ethiopia
ICTY – Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie
ICTR – Tribunalul Penal Internațional pentru Rwanda
JAI – Consiliul Uniunii Europene – Formațiunea Justiție și Afaceri Interne
IMTFE – Tribunalul Militar Internațional pentru Orientul Îndepărtat
NATO – Alianța Atlanticului de Nord
ONG – Organizație Non - Guvernamentală
ONU – Organizația Națiunilor Unite
OSCE – Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa
OTP – Oficiul Procurorului
RDC – Republica Democrată Congo
RPP – Regulamentul de Procedură și Probe
SUA – Statele Unite ale Americii
TMN – Tribunalul Militar Internațional de la Nuremberg
TPII - Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie
TVPA – Torture Victim Protection Act
UE – Uniunea Europeană
UNCC – Comisia de Compensare a Națiunilor Unite
UNHRC - Comitetul pentru Drepturile Omului
VIS – Victim Impact Statements
VSO – Victim Statements of Opinion
VWU – Victim and Witness Unit

LISTA TABELELOR

Tabel nr. 1.1. Raportul dintre fapte concrete prejudiciabile și efectele lor asupra victimei

Tabel nr. 2.2. Analiza comparativă a parametrilor celor două războaie mondiale

Tabel nr. 2.3. Tipologia conflictelor armate desfășurate în secolul XX

Tabel nr. 2.4. Dispunerea geografică la nivel mondial a conflictelor armate desfășurate în secolul XX

Tabel nr. 3.5. Analiză comparativă între Rwanda și Republica Democrată Congo (RDC) privind aplicarea justiției tranziționale

Tabel nr. 3.6. Mecanisme comparative de justiție post-genocid în Cambodgia

Tabel nr. 3.7. Sisteme comparative de justiție internațională penală și rolul lor în combaterea impunității

Tabelul nr. 3.8. Analiza comparativă între justiția punitivă și justiția restaurativă, în contextul dreptului internațional

LISTA FIGURILOR

Figura nr. 2.1. Evoluția numărului de publicații VOSviewer

Figura nr. 2.2. Domeniile de publicație în Web of Science

Figura nr. 2.3. Repartizarea geografică a publicațiilor de pe platforma WOS

Figura nr. 2.4. Numărul de publicații pe instituții WOS

Figura nr. 2.5. Evoluția numărului de publicații Scopus

Figura nr. 2.6. Numărul de publicații pe instituții Scopus

Figura nr. 2.7. Număr de documente pe categorii pe platforma Scopus

Figura nr. 2.8. Repartizarea geografică a publicațiilor de pe platforma Scopus

Figura nr. 2.9. Rețeaua cuvintelor cheie a principalelor clustere de pe WoS și Scopus

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei de cercetare. În ciuda gradului ridicat de civilizație și cultură pe care omenirea o presupune în perioada contemporană, se pare că maniera cea mai „la îndemână” de rezolvare a diferitelor divergențe politice, etnice, economice, geografice, demografice sau de altă natură, rămâne tot agresiunea militară, lupta „cu arma în mână” - care din păcate este modalitatea cea mai sângeroasă și cu cele mai grave vătămări aduse umanității.

Prezent și astăzi pe toată planeta, războiul a rămas o parte importantă a istoriei omenirii, încă în derulare, o modalitate de rezolvare a litigiilor dintre state, pe calea armelor, motiv pentru care se consideră că toate cărțile de istorie reprezintă doar o înșiruire de războaie iar pacea va rămâne întotdeauna visul filozofilor. Anticii afirmă: „homo homini lupus”, recunoscând în raporturile dintre marile comunități umane, existența unui război al tuturor contra tuturor.

Statistica ne arată că în cei 5600 de ani de istorie a omenirii, nu au fost înregistrați decât 292 de ani de pace, permanența războiului fiind considerată o stare de normalitate a relațiilor dintre state, în continuare cu rezultate dezastruoase pentru omenire.

Sinteza genezei și evoluției dreptului internațional umanitar duce la constatarea că atenuarea urmărilor războiului și protejarea victimelor dintre combatanți dar mai ales din rândul persoanelor care nu sunt parte a ostilităților este o preocupare străveche a omenirii, dar care va fi se pare, întotdeauna extrem de actuală.

În acest context, în ciuda provocărilor înregistrate de-a lungul timpului, în implementarea normelor având la bază cele trei fațete ale drepturilor victimelor, protecția, participarea și reparația, dreptul internațional a plasat victima în centrul dispensării justiției.

Actualitatea temei de cercetare este dată în primul rând de realitatea pe care o trăim de zi cu zi, de multitudinea conflictelor armate în derulare pe toată planeta, generatoare a unei multitudini de victime ale încălcărilor drepturilor și libertăților fundamentale.

Justiția, ca și concept general, sub toate formele ei, dar în special justiția restaurativă, ia naștere ca un răspuns pragmatic al dreptului internațional la problematica prejudiciilor și vătămarilor suferite de către victimele conflictelor armate, dreptul internațional umanitar, abordând situația acestora prin prisma inexistenței unor soluții exprese, care ar putea asigura trecerea din punctul de vedere al victimelor, de la o perioadă de conflict la cea post conflict, fără urmări ce ar putea afecta individul și implicit societatea din care acesta provine.

Subiectul abordat este unul deosebit de important în cadrul dreptului internațional întrucât deși la nivel mondial există numeroase organizații internaționale cu atribuții clare în spectrul apărării

situațiilor conflictuale apărute pe plan intern sau extern, se pare că acestea sunt încă incapabile să prevină și să combată astfel de agresiuni armate și implicit păstrarea la un nivel alarmant a numărului victimelor produse. Totodată, importanța subiectului este dată și de împrejurarea că de-a lungul timpului, modalitatea justiției aplicate a fost una de natură punitivă, centrată pe nevoile statelor și nu pe satisfacerea nevoilor victimelor.

Gradul de studiere a temei de cercetare. Subiectul abordat, deși destul de puțin cunoscut, este extrem de apreciat la nivel internațional, tocmai din cauza tendinței sistemelor legislative naționale dar și a instanțelor internaționale de a se axa pe nevoia aplicării pedepselor, în detrimentul satisfacerii nevoilor victimelor.

Deși literatura internațională dispune de suficiente surse de informare din domeniul dreptului internațional și a subdomeniilor dreptului internațional umanitar și dreptul drepturilor omului, asupra conceptului de victimă și modului de abordare a situației acesteia, se pare însă că gradul de aplicabilitate este încă unul foarte redus.

Realizările dreptului internațional public din ultimul secol pe aceste linii, în ceea ce privește domeniul incriminării faptelor cu potențial caracter penal, nu au condus, din nefericire, la realizări notabile, pe linia creării și implementării unor instituții și a unor instrumente juridice internaționale concrete, care să fie apte de a valorifica normele de drept deja în vigoare.

Prin prisma deficitului jurisdicției penale, continuă ca sancționarea infracțiunilor internaționale să fie realizabilă punctual, de către instanțele penale ale fiecărui stat, cu excepțiile limitate și conjuncturale în cadru național. Astfel, deși în perioada și stadiul actual de dezvoltare a doctrinei și jurisprudenței internaționale, justiția bazată pe principiile restaurative și cele ale drepturilor omului, a cunoscut o importantă dinamizare, din păcate, în cadrul procesului penal, importanța cea mai mare este dată sancționării încălcărilor legislative, în detrimentul procesului de reconciliere și restaurare a drepturilor victimei.

Scopul prezentei cercetări constă în evidențierea rolului primordial al justiției restaurative în cadrul procesului de reconciliere dintre victimă și infractor, precum și în garantarea protecției drepturilor și intereselor legitime ale victimei. Prin prisma principiilor sale fundamentale – responsabilitate, repararea prejudiciului și participare voluntară – justiția restaurativă oferă o alternativă sau un complement sistemului penal tradițional, concentrându-se nu doar pe sancționarea faptuitorului, ci și pe nevoile psihologice, sociale și materiale ale victimei. Această abordare contribuie semnificativ la restabilirea echității și la reintegrarea ambelor părți în comunitate, asigurând victimei un cadru sigur și echitabil pentru a-și exprima suferința, pentru a primi

recunoaștere și compensație, precum și pentru a obține clarificări esențiale pentru procesul personal de vindecare.

În acest sens, studiul va supune analizei diferite mecanisme și instrumente ale justiției și răspunderii internaționale, cu incidență în domeniul dreptului internațional umanitar, în cadrul unui studiu comparat, care va permite aprecierea nivelului de aplicabilitate la nivel internațional a normelor de drept existente. Studiul va viza atât aspecte doctrinare cât și de jurisprudență principalelor instituții de drept cu atribuții în gestionarea problematicii situației victimelor conflictelor armate, precum și prin analogie, aspecte ale justiției tranziționale, în diferite situații și zone post conflict.

Având în vedere importanța tot mai mare acordată justiției restaurative în cadrul sistemelor juridice moderne, precum și necesitatea adaptării mecanismelor judiciare la nevoile reale ale victimelor, demersul cercetării de față se structurează *în jurul unor obiective clar delimitate*, menite să reflecte complexitatea temei și să contribuie la o înțelegere aprofundată a rolului acestei forme de justiție în procesul de reconciliere și reparație:

- Analizarea conceptului și evoluției justiției internaționale, clarificarea principiilor de bază ale acesteia.
- Identificarea și analizarea instituțiilor de drept internațional umanitar care reglementează realizarea răspunderii penale internaționale.
- Analizarea principiilor, funcțiilor și limitelor justiției punitive, ca model tradițional de sancționare penală în societate. Identificarea fundamentelor istorice și filozofice ale sistemului punitiv, evaluarea eficienței pedepselor și analizarea impactului social al sancțiunii, asupra infractorului și victimei.
- Investigarea eficienței, aplicabilității și impactului justiției restaurative ca model alternativ de răspuns la infracțiune, centrat pe repararea prejudiciului și reconciliere.
- Analiza procesului de tranziție de la justiția punitivă la justiția restaurativă în cadrul justiției tranziționale, în dreptul internațional, cu accent pe mecanismele utilizate în statele post-conflict. Evaluarea eficienței modelelor restaurative în atingerea obiectivelor de reconciliere și reparație.
- Formularea și fundamentarea unor recomandări strategice și normative pentru implementarea coerentă și eficientă a justiției restaurative în dreptul internațional, cu accent pe contextul post conflict și al justiției tranziționale.

Analiza literaturii de specialitate a reprezentat o etapă esențială, în cadrul căreia s-a realizat o documentare amplă asupra surselor existente, cu scopul de a identifica cele mai relevante contribuții

științifice dedicate subiectului abordat. Această etapă a permis conturarea unei fundamentări teoretice solide pentru lucrarea de față și a facilitat înțelegerea modului în care cercetările anterioare au fost structurate. Totodată, au fost examinate metodele și instrumentele de cercetare utilizate în studiile precedente, ceea ce a permis evidențierea zonelor insuficient explorate și a aspectelor care necesită aprofundare în viitoarele investigații, cum ar fi domenii precum victimologia, justiția punitivă și restaurativă sau dreptul internațional umanitar.

Ipoteza de cercetare. În sensul studiului propus, am pornit de la importanța promovării intereselor victimelor conflictelor armate și ulterior a implementării mecanismelor și instrumentelor dreptului internațional umanitar pentru crearea condițiilor necesare reconcilierii situațiilor victimelor și a societăților post-conflict.

Astfel, ipoteza principală generală a studiului va fi considerată determinarea nevoii de implicare activă și nemijlocită a statelor și instituțiilor internaționale în procesul de asigurare a intereselor victimelor dreptului internațional umanitar prin elaborarea și aplicarea unor instrumente juridice agreate de toate părțile interesate, în vederea asigurării unei justiții bazate în primul rând pe respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și pe nevoile concrete restaurative ale victimelor.

Aferent fiecărui obiectiv al studiului, au fost elaborate și avute în vedere *ipoteze specifice* de cercetare, respectiv:

Ipoteza 1: Justiția internațională a evoluat de la o viziune centrată pe sancționarea infractorului către un model complex, care include protecția victimelor și reconcilierea socială, iar principiile fundamentale ale acesteia reflectă echilibrul dintre pedeapsă, prevenție și reparație.

Ipoteza 2: Instituțiile de drept internațional umanitar (precum Curtea Penală Internațională sau tribunalele ad-hoc) au dezvoltat un cadru juridic care, deși axat pe justiția punitivă, a integrat treptat mecanisme menite să protejeze și să sprijine victimele conflictelor armate.

Ipoteza 3: Justiția punitivă, deși întemeiată pe fundamente istorice și filozofice solide, prezintă limite în ceea ce privește protecția intereselor victimei, întrucât se concentrează în principal pe infractor și pe ordinea publică, neglijând dimensiunea reparatorie și umană a justiției.

Ipoteza 4: Justiția restaurativă se dovedește mai eficientă decât cea punitivă în satisfacerea intereselor imediate și pe termen lung ale victimelor, prin promovarea dialogului, a reparațiilor și a reconcilierii comunitare, contribuind astfel la o justiție holistică.

Ipoteza 5: Modelele de justiție tranzițională aplicate în statele post-conflict demonstrează că integrarea justiției restaurative în mecanismele punitive facilitează reconcilierea și reparația victimelor, având o eficiență superioară în consolidarea păcii sociale pe termen lung.

Ipoteza 6: O implementare coerentă și eficientă a justiției restaurative în dreptul internațional presupune adoptarea unor recomandări normative clare și adaptate contextului post-conflict, ceea ce ar putea contribui decisiv la protecția victimelor și la consolidarea stabilității sociale.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese. În cadrul procesului de realizare a studiului și elaborare a lucrării, am utilizat următoarele metode de cercetare științifică:

1. Metoda istorică. Metoda istorică a constituit fundamentul analizei evolutive a conceptelor de justiție punitivă și justiție restaurativă în dreptul internațional. Ea a permis studierea dezvoltării sistemelor juridice de-a lungul timpului, surprinzând modul în care acestea au fost influențate de factori culturali, politici, economici și religioși. Aplicarea metodei a oferit posibilitatea de a urmări transformările prin care a trecut conceptul de victimă, de la statutul marginal, redus la simplu „martor” al unei crime internaționale, până la recunoașterea sa ca subiect de drept cu interese și drepturi protejate explicit. De asemenea, metoda a permis investigarea istoriei instituțiilor internaționale, a tratatelor și convențiilor fundamentale, precum și a jurisprudenței care au contribuit la consolidarea cadrului normativ actual al dreptului internațional umanitar. Astfel, cercetarea istorică a facilitat înțelegerea originilor și legitimității mecanismelor punitive și restaurative, relevând tendința clară de a plasa victimele în centrul procesului de justiție internațională.

2. Metoda logică. Metoda logică a oferit un instrument indispensabil pentru analiza riguroasă a conceptelor și instituțiilor juridice. În loc să se limiteze la descrierea fenomenelor istorice, această metodă a urmărit logica internă a evoluțiilor doctrinare și instituționale. Ea a permis structurarea și sistematizarea ideilor privind justiția restaurativă și justiția punitivă, evaluând coerența lor conceptuală și compatibilitatea cu principiile fundamentale ale dreptului internațional. Prin aplicarea metodei logice s-a putut analiza raționalitatea mecanismelor internaționale existente (precum cele ale Curții Penale Internaționale sau ale tribunalelor ad-hoc) și s-au identificat atât limitele, cât și potențialele lor dezvoltări. Totodată, metoda a facilitat compararea efectelor juridice și sociale ale instrumentelor internaționale asupra victimelor și a comunităților afectate de război, oferind o bază solidă pentru argumentarea necesității unei abordări restaurative.

3. Metoda comparativă. Metoda comparativă a permis analiza diferențelor și asemănărilor dintre diverse sisteme naționale și regionale de aplicare a dreptului internațional umanitar. Prin această metodă s-a examinat modul în care principiile universale ale justiției sunt transpuse și adaptate în legislațiile interne, în funcție de specificul politic, cultural sau juridic al fiecărui stat. Cercetarea a evidențiat atât bune practici – precum programele de reparații colective sau tribunalele hibride post-conflict –, cât și lacune semnificative în implementarea normelor internaționale. Totodată, metoda

comparativă a permis observarea modului în care diferite tradiții juridice (de tip continental, anglo-saxon sau cutumiar) influențează aplicarea justiției punitive și restaurative. Această abordare a demonstrat că, deși principiile dreptului internațional sunt uniforme, aplicarea lor concretă rămâne profund dependentă de contextul național.

4. *Metoda cantitativă.* Metoda cantitativă a adus o dimensiune empirică cercetării, prin utilizarea datelor numerice, a statisticilor și a indicatorilor de performanță. Ea a fost folosită pentru a evalua eficiența programelor și mecanismelor de justiție restaurativă aplicate în diverse state sau regiuni, prin raportarea la criterii precum: numărul victimelor despăgubite, valoarea reparațiilor materiale, gradul de satisfacție al victimelor sau rata de reintegrare socială a infractorilor. Această metodă a fost esențială pentru validarea ipotezelor, întrucât a oferit o bază obiectivă și măsurabilă pentru concluziile formulate. Complementară analizei calitative, metoda cantitativă a conferit cercetării o mai mare rigoare științifică, asigurându-i un caracter verificabil și comparabil.

5. *Metoda sistemică.* Metoda sistemică a fost aplicată pentru a înțelege justiția punitivă și justiția restaurativă nu ca fenomene izolate, ci ca părți interdependente ale unui sistem juridic global. Ea a permis examinarea rețelei complexe formate din instituții, norme, mecanisme de implementare și practici naționale sau internaționale. Analiza a vizat atât punctele tari – cum ar fi legitimitatea universală a anumitor instituții internaționale –, cât și punctele slabe, precum dificultățile de aplicare efectivă a hotărârilor sau lipsa de resurse pentru programele de reparații. Metoda sistemică a oferit astfel o perspectivă integratoare asupra fenomenului, relevând necesitatea adaptării și consolidării mecanismelor existente pentru a răspunde mai bine nevoilor victimelor.

6. *Metoda prospectivă.* Metoda prospectivă a fost utilizată pentru a formula scenarii de dezvoltare viitoare a justiției internaționale și a mecanismelor restaurative. Ea a permis identificarea unor direcții de evoluție în ceea ce privește cooperarea internațională și consolidarea standardelor globale pentru protecția victimelor. Prin această abordare, cercetarea a propus posibile soluții normative și instituționale pentru creșterea eficienței mecanismelor existente și pentru integrarea lor într-un cadru internațional coerent. Metoda prospectivă a avut un rol esențial în fundamentarea recomandărilor strategice și în stabilirea unor repere pentru dezvoltarea dreptului internațional umanitar în contextul post-conflict.

7. *Metoda analizei sintetice.* Metoda analizei sintetice a reprezentat etapa de integrare a tuturor rezultatelor obținute prin aplicarea celorlalte metode. Ea a permis combinarea informațiilor provenite din analize istorice, logice, comparative, cantitative și sistemice într-o viziune unitară și coerentă. Prin aplicarea acestei metode s-a conturat o imagine de ansamblu clară asupra fenomenului justiției restaurative, a impactului său asupra victimelor și comunităților, precum și asupra implicațiilor

teoretice și practice. Metoda analizei sintetice a constituit instrumentul esențial pentru formularea concluziilor generale ale cercetării și pentru propunerea unor recomandări strategice și normative cu relevanță aplicativă.

Problema științifică soluționată În cadrul dreptului internațional contemporan, și în special al dreptului internațional umanitar, protecția victimelor conflictelor armate reprezintă una dintre provocările majore și permanente. Deși există un cadru normativ complex, construit prin Convențiile de la Geneva, protocoalele adiționale și prin jurisprudența tribunalelor internaționale, practica demonstrează că accentul predominant a fost pus, până în prezent, pe dimensiunea punitivă a justiției.

Aceasta se reflectă în preocuparea constantă de a sancționa autorii crimelor internaționale prin înființarea tribunalelor ad-hoc (precum Tribunalul de la Nürnberg, Tribunalul pentru fosta Iugoslavie sau Tribunalul pentru Rwanda), precum și prin instituirea Curții Penale Internaționale. În aceste mecanisme, victima apare, în mod tradițional, mai degrabă ca element probator decât ca beneficiar direct al actului de justiție.

Această orientare punitivă este necesară pentru menținerea ordinii juridice internaționale și pentru combaterea fenomenului de impunitate, însă ea relevă în același timp o lacună structurală: interesul victimei – recunoașterea suferinței, repararea prejudiciilor, restabilirea demnității și reintegrarea în viața socială – nu este pe deplin satisfăcut prin simpla condamnare penală a infractorului. Or, în lipsa unei atenții acordate dimensiunii reparatorii, justiția internațională riscă să rămână incompletă și, din perspectiva victimei, insuficientă.

În ultimele decenii, practica internațională și studiile doctrinare au semnalat apariția și dezvoltarea unei alternative conceptuale și practice: justiția restaurativă. Aceasta pune accent pe repararea prejudiciului, pe recunoașterea oficială a suferinței victimelor și pe reconcilierea comunităților afectate de război. Exemplele de mecanisme restaurative, aplicate în special în cadrul justiției tranziționale din statele post-conflict (cum ar fi comisiile pentru adevăr și reconciliere), au demonstrat că aceste abordări au un impact mai direct asupra victimelor, răspunzând nevoilor lor materiale și morale într-o măsură mai mare decât pedepsele privative de libertate.

Astfel, problema științifică fundamentală care stă la baza acestei cercetări constă în *neconcordanța dintre accentul predominant al dreptului internațional pe dimensiunea punitivă a justiției și necesitatea integrării unei viziuni restaurative, care să plaseze victima în centrul procesului juridic și social*. În lipsa unei abordări unitare și coerente, care să combine justiția punitivă cu cea restaurativă, protecția victimelor rămâne fragmentară, iar eficiența mecanismelor juridice este diminuată.

Cercetarea de față își propune să soluționeze această problemă prin:

1. analiza critică a conceptelor și funcțiilor justiției punitive și restaurative;
2. investigarea modului în care instituțiile internaționale actuale tratează interesele victimei;
3. evaluarea eficienței modelelor restaurative aplicate în statele post-conflict;
4. formularea unor recomandări strategice și normative care să permită implementarea coerentă a justiției restaurative în dreptul internațional.

Prin urmare, problema științifică soluționată constă în *identificarea și fundamentarea unui model integrat de justiție internațională, care să răspundă atât exigențelor de sancționare a infractorilor, cât și nevoilor reale ale victimelor*, oferind un cadru teoretic și practic pentru consolidarea protecției acestora în contextul dreptului internațional umanitar.

Noutatea și originalitatea științifică a subiectului temei constă în analiza evoluției paradigmei tradiționale a reacției la infracțiuni și conflicte. În condițiile în care, în mod tradițional, reacția se concentrează pe pedeapsă, justiția restaurativă pune accent pe repararea prejudiciului, restabilirea relațiilor și implicarea activă a părților afectate – victimă, infractor și comunitate. Astfel, justiția punitivă se bazează pe încălcarea legii, statul ca parte lezată, vinovăție și pedeapsă, pe când justiția restaurativă (justiția nouă), vede infracțiunea ca pe o ruptură în relațiile interumane, o suferință concretă a unor persoane reale și o oportunitate pentru reparare și transformare. Această reorientare are implicații majore în criminologie, drept penal, psihologie și sociologie.

Majoritatea conceptelor analizate în cadrul studiului – victimă, justiție punitivă, justiție tranzițională – sunt relativ noi, dezvoltate abia în ultimele decenii, chiar dacă anumite elemente erau cunoscute anterior.

Astfel, în ultimele 3 decenii, conștiința socială orientată către victimă s-a dezvoltat în tandem cu instituirea consecutivă a mecanismelor de apărare. O recunoaștere tot mai intensă a dreptului material la reparație a fost asociată cu creșterea gradului de conștientizare a acestuia, în rândul factorilor de decizie implicați în procesul de dezvoltare a acestor mecanisme. Dreptul procedural menționat include nu numai dreptul de acces la un mecanism (proces sau program), de reparație colectivă ci și la dreptul de a participa efectiv la procesul de reparație, inclusiv în faza de stabilire a acestuia, în scopul identificării celui mai potrivit sistem sau program de reparație, pentru fiecare individ.

Comunitatea internațională a devenit din ce în ce mai conștientă de faptul că justiția tranzițională în statele și comunitățile post conflict, inclusiv repararea efectivă a prejudiciilor suferite de către victime, este o problemă vitală, de interes internațional. În acest context, dreptul individual la reparație privește nu numai statele și grupurile responsabile ci și comunitatea internațională și prin urmare, dreptul internațional al reparației trebuie înțeles ca o structură triunghiulară în care relațiile

dinamice dintre victime, persoanele responsabile și Națiunile Unite (reprezentând interesele comunității internaționale), pot interacționa între ele.

Fundamentarea teoretică a noutății. Tema aduce o contribuție științifică deosebită prin faptul că abordează două paradigme juridice aparent opuse – justiția punitivă și justiția restaurativă – sub un unghi integrator, analizând modul în care acestea pot fi complementare în procesul de protecție a victimelor conflictelor armate.

Noutatea cercetării constă în construcția unui cadru conceptual unitar, care nu se limitează la prezentarea funcțiilor și principiilor fiecărui model în parte, ci examinează interacțiunea lor și impactul asupra intereselor victimelor. Aceasta presupune evaluarea efectelor sancțiunilor penale aplicate autorilor crimelor internaționale, comparativ cu efectele măsurilor restaurative, precum reparațiile materiale și simbolice, recunoașterea suferinței victimei, facilitarea reconcilierii comunităților afectate și reintegrarea socială a infractorilor.

În plus, cercetarea include o analiză istorică detaliată, urmărind evoluția justiției internaționale de la începuturile sale moderne (procesele de la Nürnberg și Tokyo) până la dezvoltarea instituțiilor contemporane, precum Curtea Penală Internațională sau tribunalele hibride din state post-conflict. Această abordare permite evidențierea modului în care dreptul internațional s-a adaptat progresiv, de la un model strict sancționatoriu la unul mai complex, centrat pe victimă și pe recuperarea relațiilor sociale afectate de conflicte.

Originalitatea în raport cu literatura de specialitate. Studiile anterioare au abordat separat justiția punitivă, accentuând mecanismele de sancțiune penală, și justiția restaurativă, concentrându-se pe programele de reparații sau pe comisiile pentru adevăr și reconciliere. Originalitatea cercetării constă în faptul că:

1. Integrează perspective juridice, sociale și filosofice – nu se limitează la interpretarea normelor, ci examinează impactul lor asupra victimelor și comunităților afectate de război.
2. Pune victima în centrul analizei – lucrarea redefinește rolul victimei, considerând-o nu doar martor sau subiect pasiv al actului de justiție, ci un actor principal, ale cărui drepturi și interese trebuie garantate în mod efectiv.
3. Aplică o abordare comparativă – cercetarea analizează implementarea mecanismelor de justiție internațională în diverse sisteme naționale și în diferite regiuni ale lumii, evidențiind bune practici și lacune, ceea ce nu se regăsește într-o manieră integrată în literatura de specialitate existentă.

4. Studiază mecanismele tranziționale post-conflict – lucrarea examinează aplicarea justiției restaurative în state precum Rwanda, Sierra Leone sau Africa de Sud, relevând experiențele concrete care pot fi replicate sau adaptate în alte contexte post-conflictuale.

Prin aceste abordări, cercetarea oferă o valoare originală atât teoretică, cât și aplicativă, consolidând legătura între principiile dreptului internațional umanitar și nevoile reale ale victimelor.

Noutatea în raport cu practica internațională. Cercetarea explorează în mod detaliat procesul de tranziție de la justiția punitivă la justiția restaurativă în cadrul justiției tranziționale. Studiul include analiza mecanismelor utilizate în state post-conflict, cum ar fi:

- Rwanda – implementarea comisiei Gacaca pentru judecarea infracțiunilor genocide și facilitarea reconcilierii comunităților;
- Africa de Sud – comisia pentru adevăr și reconciliere, care a acordat prioritate măsurilor restaurative și recunoașterii victimelor;
- Sierra Leone – tribunalul mixt și programele de reparații pentru victimele conflictului.

Lucrarea evidențiază limitele și provocările aplicării justiției restaurative în aceste contexte, propunând soluții pentru adaptarea și consolidarea mecanismelor internaționale. În plus, analiza include evaluarea practicilor Curții Penale Internaționale, care începe să integreze mecanisme de participare directă a victimelor și programe de reparații, evidențiind tendința globală de umanizare a justiției internaționale.

Valoarea adăugată teoretică și practică. Contribuțiile originale și noutatea cercetării se concretizează astfel:

1. *Integrarea justiției punitive și restaurative* – propunerea unui model conceptual unitar, în care pedepsele și reparațiile se completează reciproc;
2. *Centrarea pe victimă* – oferirea unei perspective inovatoare în dreptul internațional, în care victima devine actor central;
3. *Analiză comparativă și empirică* – combinarea experiențelor internaționale cu date statistice și studii de caz;
4. *Recomandări normative și strategice* – propunerea unor măsuri pentru consolidarea mecanismelor restaurative și eficientizarea protecției victimelor;
5. *Abordare interdisciplinară* – integrarea dreptului internațional, criminologiei, sociologiei și filosofiei dreptului, oferind o înțelegere holistică a fenomenului.

Lucrarea oferă o contribuție originală și inovatoare la literatura de specialitate prin:

- construirea unui cadru conceptual integrat;
- analiza critică a mecanismelor internaționale de justiție punitivă și restaurativă;

- evidențierea importanței centralizării victimei în procesul de justiție;
- formularea de recomandări aplicabile la nivel teoretic și practic.

Astfel, cercetarea nu doar completează literatura existentă, ci propune soluții concrete pentru consolidarea instituțiilor internaționale, adaptarea normelor la realitățile contemporane și asigurarea unei protecții reale și eficiente a victimelor conflictelor armate.

Volumul și structura tezei. Teza cuprinde: adnotare, introducerea, 3 capitole, concluzii și recomandări, bibliografia (240 de titluri), 9 anexe, 144 pagini text de bază, 8 tabele și 9 figuri.

În cadrul **introducerii** sunt reliefate atât actualitatea și relevanța temei investigate, cât și semnificația practică și teoretică a problematicii analizate. Totodată, sunt identificate principalele aspecte științifice vizate de cercetare, fiind conturate direcțiile de analiză prin formularea clară a scopului și a obiectivelor urmărite pe parcursul demersului științific.

În cadrul **Capitolului 1**, intitulat „Individul ca subiect special al răspunderii în dreptul internațional penal”, este analizată evoluția instituției răspunderii penale internaționale în contextul dreptului internațional public. Plecând de la constatarea că identificarea unui mecanism eficient pentru abordarea, la nivel internațional, a încălcărilor grave ale drepturilor și libertăților fundamentale ale omului continuă să reprezinte o provocare, capitolul propune o abordare specifică asupra unui subiect clasic, punând accent pe dimensiunea individuală a răspunderii.

Deși mecanismele internaționale consacrate au oferit rezultate adesea limitative, există totuși modele viabile în dreptul intern care pot inspira dezvoltarea unor instrumente mai eficiente în prevenirea și sancționarea crimelor internaționale, precum și în asigurarea reparațiilor pentru victime. În această direcție, analiza propusă în capitol evidențiază necesitatea re poziționării individului – cu drepturile și nevoile sale – în centrul preocupărilor dreptului internațional umanitar, accentuând caracterul esențial al unei justiții orientate spre victimă.

Paragraful 1.1. „Instituția răspunderii penale în dreptul internațional”, este dedicat analizei instituției răspunderii penale care parte integrantă a dreptului internațional public, care presupune respectarea obligațiilor internaționale exprimate în normele și principiile dreptului internațional, care alcătuiesc ordinea juridică internațională.

Fiind o entitate juridică complexă, răspunderea penală internațională garantează eficacitatea dreptului internațional și dincolo de particularitățile oricărei forme de responsabilitate, îndeplinește funcții importante ale dreptului internațional: legalitatea internațională, asigurarea ordinii juridice internaționale, construirea relațiilor internaționale, dezvoltarea relațiilor internaționale.

Răspunderea presupune raporturi juridice specifice fiecărui domeniu de drept și în sens restrâns, ca formă de răspundere juridică, constituie obligația persoanei în cauză de a suporta o pedeapsă pentru

o infracțiune săvârșită și dreptul instanțelor competente de a aplica această pedeapsă. Esența aplicării răspunderii penale este că aceasta este strict personală și se aplică exclusiv autorului infracțiunii. În dreptul internațional modern, răspunderea penală este definită ca un atribut al persoanei fizice și nu al unei persoane fizice.

Prin prisma calității de entitate juridică complexă, răspunderea penală internațională garantează eficiența dreptului internațional, îndeplinind dincolo de particularitățile fiecărei forme de răspundere, importante funcții în dreptul internațional: legalitatea internațională, garantarea ordinii juridice internaționale, stabilirea relațiilor internaționale, dezvoltarea relațiilor internaționale.

Paragraful 1.2. „Studiu asupra crimelor și delictelor internaționale ca obiect al răspunderii penale internaționale. Relația causală dintre încălcare și vătămare”. Având în vedere faptul că dreptul penal național și internațional, precum și doctrina juridică dominantă, au stabilit principiul conform căruia infracțiunea sub formă de infracțiuni și contravenții este singurul temei al răspunderii penale, am considerat oportun în acest paragraf să descriem faptele sau omisiunile care, prin natura lor, constituie infracțiuni sau delikte internaționale.

Potrivit normelor de drept penal, o acțiune sau o omisiune constituie o infracțiune dacă a fost săvârșită cu vinovăție, reprezintă o amenințare la adresa relațiilor sociale în raport cu sistemul juridic și este prevăzută de dreptul penal, ceea ce implică impunerea unei sancțiuni și adoptarea unei serii de măsuri de reparare a prejudiciului cauzat de infracțiune.

Prin urmare, am considerat deosebit de importantă efectuarea unei analize aprofundate a încălcărilor legislative, identificând specificul săvârșirii acestora în raport cu impactul victimei asupra persoanelor vizate. În același timp, este absolut necesară cunoașterea implicațiilor personale, sociale și financiare ale încălcărilor asupra victimelor, pentru a permite sistemului de justiție să adopte cele mai bune mecanisme în procesul de reparare a prejudiciului cauzat.

Totodată, paragraful a abordat o condiție existențială a răspunderii penale internaționale, respectiv legătura de cauzalitate dintre încălcare și prejudiciu, stabilindu-se că prejudiciul trebuie să rezulte din încălcarea dreptului internațional, impunând o legătură de cauzalitate suficient de strânsă între prejudiciul suferit și conduita care încalcă dreptul internațional.

Un prejudiciu prea îndepărtat de comportamentul contestat sau prea ne semnificativ nu constituie o bază adecvată pentru stabilirea unui potențial drept la despăgubire.

În acest context, revine în continuare factorilor de decizie sarcina să determine cerințele cauzale necesare în instituirea unui mecanism de apărare pentru a găsi un echilibru adecvat între cererea de reparare echitabilă și efectivă a victimelor și necesitatea unei soluționări rapide și eficiente a situației reclamate.

Paragraful 1.3. „Persoana ca subiect de drept internațional public și beneficiar al cadrului normativ de drept internațional umanitar” plasează individul în centrul interesului și obiectivelor dreptului internațional umanitar și studiază esența și condiția primordială a elaborării unor sisteme naționale și internaționale de tratament juridic în scopul realizării unei justiții în interesul victimei și a reparării pagubelor și prejudiciilor suferite de aceasta, urmare a unor conflicte armate, respectiv cunoașterea temeinică a psihologiei persoanelor care îndeplinesc calitatea de victimă, a particularităților și specificului pe care această calitate o aduc individului. În tratarea situației individului nu poate exista un paralelism între statutul de victimă și răspunderea penală internațională.

În mod evident suferința nu se oprește atunci când călăul încetează să pedepsească fizic. Doar schimbă natura. Pentru cei care scapă de moarte, începe o delicată supraviețuire zilnică marcată de prezența unor tulburări de stres posttraumatic: stresul, anxietatea, problemele sexuale, dificultatea de concentrare, sentimentul și frica de abandon, coșmarurile, fobiile recurente, stima de sine și încrederea scăzute, sunt primele, cele mai frecvent simptome observate frecvent.

Victima poate beneficia în mod vădit, de judecarea celui care i-a cauzat prejudiciul, având chiar posibilitatea reală de a participa în mod activ la derularea procesului, la audieri sau de a urmări derularea acestuia prin mijloacele mass media. Astfel victima poate obține pe lângă satisfacția nevoii personale de înfăptuire a dreptății și siguranța de a constata înlăturarea definitivă a amenințării agresorului, recunoașterea prețioasă a suferinței sale și a experienței vătămătoare. Justiția beneficiază de prezumția de legitimitate care are darul de a spori conștientizarea colectivă asupra suferinței individuale.

Autoritățile competente, serviciile de sprijin pentru victime și cele de justiție reparatorie trebuie să ofere informațiile și consilierea necesare într-un mod accesibil și clar, utilizând mijloace diverse, astfel încât acestea să poată fi înțelese cu ușurință de către victimă. Astfel, în finalul acestui paragraf a fost realizată o analiză succintă a unor norme internaționale și ale rezoluțiilor unor Convenții internaționale cu incidență în domeniul protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și al justiției prin reparație.

Cel de-al doilea Capitol : Asigurarea intereselor victimelor în lumina priorităților dreptului internațional umanitar contemporan – are ca obiectiv analiza specificității răspunderii penale internaționale prin prisma factorilor criminogeni și victimizatori, precum și a factorilor care garantează procesul de adoptare și implementare a normelor internaționale privind drepturile victimelor.

Paragraful 2.1. „Răspunderea penală în contextul instituției răspunderii internaționale: aspecte filozofice și juridice” vine în completarea paragrafului 1.1. din cadrul primului capitol și

realizează un studiu mai aprofundat a particularităților răspunderii penale internaționale prin prisma specificului care îl prezintă asigurarea intereselor victimelor în dreptul internațional umanitar.

În cadrul acestui paragraf au fost dezbătute în detaliu formele sancționară și nesancționară a răspunderii internaționale, stabilind că realizarea răspunderii în dreptul internațional nu se caracterizează neapărat prin existența unor etape distincte, ci prin faptul că aceasta are loc într-un cadru internațional, în absența unor autorități superioare care să se afle deasupra entității vinovate sau a părților implicate.

Examinând răspunderea nesancționată, studiul a constatat o latură comună cu răspunderea sancționată, aceea că ambele prevăd în final o povară suplimentară. Diferența principală constă în aceea că în cazul răspunderii nesancționare, ea survine în condițiile lipsei culpei persoanei căreia îi este imputabilă. Exercitarea măsurii răspunderii obiective nu trebuie privită ca restabilirea ordinii de drept încălcate, restabilirea stării juridice anterioare, pentru că starea juridică anterioară nu a fost încălcată.

Răspunderea sancționară constituie parte componentă a dreptului în general, dat fiind că altfel se pierde sensul prezenței sociale a dreptului în calitate de gestionar al relațiilor sociale. Răspunderea obiectivă poate fi privită ca un rezultat conștient al activității normative, apărute din cauza complexității relațiilor umane și în special, al progresului tehnico-științific. Răspunderea obiectivă apare doar atunci când există reglementări juridice exprese.

Studiul permite să constatăm că este inutilă încercarea de a da o apreciere generală asupra răspunderii, care să cuprindă atât răspunderea sancționară, cât și cea non sancționară (obiectivă). Atât la nivel național cât și internațional, este imposibilă interzicerea producerii unui prejudiciu ci doar interzicerea unor acțiuni sau inacțiuni pretabile la cauzarea unor prejudicii, care pot fi prevăzute.

Dreptul nu reglementează rezultatele unei activități, ci activitatea în sine, comportamentul autorului fiind cel care contribuie direct sau indirect la atingerea sau eliminarea unui efect negativ al acesteia. În cazul în care prejudiciul cauzat are ca izvor manifestările naturii sau alte acțiuni cărora nu le pot fi atribuite manifestări de voință din partea autorilor, atunci se exclude orice chestiunea privind încadrarea activității în cauză în categoria celor cu sens juridic.

Efectele negative, care pot surveni în anumite situații pentru unele subiecte de drept ori în cazul provocării unui prejudiciu unui alt subiect de drept, trebuie analizate prin prisma specificului subiectiv al acțiunilor ce au dus la cauzarea acestuia. Aceasta este necesară pentru stabilirea aspectelor de ordin subiectiv și juridic a activității cauzatoare de prejudiciu, cu urmarea imediată a imputării pertinente a obligației de reparație.

Paragraful 2.2. „Abordare progresivo–pragmatică a raportului dintre criminologie și victimologie în lumina dreptului internațional umanitar”, este destinat realizării unui studiu asupra evoluției criminogene internaționale și implicit a evoluției victimologice, între care există o strânsă și indubitabilă legătură.

Secolul XX, a fost înregistrat în istorie ca una dintre cele mai tulburi perioade ale evoluției umane. Această perioadă a debutat fulminant sub semnele revoluției tehnologice dar a continuat cu o succesiune de crize și conflicte ce au avut darul de a cauza și menține omenirea într-o continuă tensiune.

Principalul motiv al situației dezechilibrate a planetei, în perioada menționată, constă în conflictele militare, aspect care a rezultat din analiza fenomenului celor două războaie mondiale care, dincolo de orice dubiu, au reprezentat cele mai grave manifestări de agresiune militară din istoria omenirii. În acest sens s-a realizat o comparație a modului de desfășurare a celor două acte militare, prin raportare la urmările victimizatoare produse în rândul populațiilor planetei.

În ciuda gradului ridicat de civilizație și cultură pe care omenirea o presupune în perioada contemporană, se pare că maniera cea mai ”la îndemână” de rezolvare a diferitelor divergențe politice, etnice, economice, geografice, demografice sau de altă natură, este tot agresiunea militară, lupta ”cu arma în mână” - care din păcate este modalitatea cea mai sângeroasă și cu cele mai grave vătămări aduse umanității, în special societăților civile.

Deși la nivel mondial există numeroase organizații internaționale cu atribuții clare în spectrul aplanării situațiilor conflictuale apărute pe plan intern sau extern, se pare că acestea sunt încă incapabile să prevină și să combată astfel de agresiuni armate. În acest context, în ciuda provocărilor înregistrate de-a lungul timpului, în implementarea normelor având la bază cele trei fațete ale drepturilor victimelor, protecția, participarea și reparația, dreptul internațional a plasat victima în centrul dispensării justiției.

Paragraful 2.3. „Asigurarea interesului victimei ca una din prioritățile de bază ale dreptului internațional umanitar la etapa actuală”, fundamentează studiul asupra victimei în calitate de subiect de drept internațional umanitar, primordial în baza specificului pe care l-a constituit statutul persoanei vătămate în cadrul Statutului de la Roma, pe care s-a bazat efectiv constituirea Curții Penale Internaționale.

În același timp, studiul abordează și statutul victimelor în cadrul tribunalelor ad-hoc pentru fosta Iugoslavie și Rwanda, care a reprezentat o primă întorsătură către „spiritul Romei”. Studiul abordează apoi problema drepturilor generale ale victimelor, așa cum a fost preconizată inițial, analizând o serie de texte universale sau convenții regionale care au stabilit treptat drepturile specifice ale victimelor.

În acest sens, articolele 2 și 9 din Pactul internațional din 1966 cu privire la drepturile civile și politice sunt cruciale, deoarece dezvoltă articolul 8 din Declarația universală a drepturilor omului din 1948. La fel de importante sunt Convenția europeană a drepturilor omului din 1950 și articolele 3 și 14 din Convenția împotriva torturii din 1948. Aceste texte recunosc dreptul la plângere sau la despăgubire pentru victimele ale căror drepturi fundamentale au fost încălcate.

De asemenea, studiul oferă o analiză comparativă a poziției victimei în sistemul de justiție penală, care variază considerabil de la stat la stat și depinde în special de sistemul juridic respectiv, respectiv dreptul comun și sistemul juridic romano-germanic. Printre țările care au adoptat sistemul de drept comun se numără, Statele Unite, Canada, Regatul Unit al Marii Britanii, Filipine, Israel, India, Australia, Pakistan, etc. Sistemul romano-germanic se extinde în mare măsură în Europa continentală, în unele state din Africa și Asia: Liban, R. D. Congo, Siria, Senegal, etc și chiar în America Latină.

În sistemul de drept comun, rolul victimelor este în general limitat la cel al unui participant în calitate de martor. Participarea activă a victimei este în general apreciată ca fiind incompatibilă cu principiile esențiale ale justiției penale, motiv pentru care ideea de a acorda victimelor un rol mai semnificativ este întâmpinată cu o rezistență acerbă. Una dintre preocupările majore ale practicienilor de drept comun cu privire la implicarea victimelor în procesul penal este că implicarea unui terț ar putea perturba echilibrul procesului penal, care constă în mod tradițional într-o confruntare între acuzare și apărare. Acest lucru ar întârzia în mod semnificativ procedura și, astfel, ar pune în pericol dreptul inculpatului la un proces echitabil.

În schimb, în sistemul romano-germanic, victimelor li se acordă în general un rol activ și central în procesul penal, permițându-le să participe și să ceară reparații.

Ultima parte a paragrafului se referă la principiul competenței universale, care permite autorităților naționale ale statelor să investigheze și, dacă există suficiente probe, să pună în judecată persoanele acuzate de săvârșirea de crime internaționale în afara teritoriului lor, chiar dacă nu există o legătură directă cu acel stat. Acest principiu se bazează pe ideea că anumite crime precum genocidul, crimele împotriva umanității, crimele de război sau tortura sunt extrem de grave și, prin urmare, în detrimentul intereselor fundamentale ale întregii comunități internaționale. Rezultă că nu este esențial ca infracțiunea să fie imputabilă statului care își exercită jurisdicția, respectiv naționalitatea suspectului sau a victimei, sau ca un prejudiciul să vizeze interesele naționale legitime ale acelui stat.

În analiza jurisdicției universale a fost utilizată modalitatea comparativă între sistemul vigoare în Statele Unite ale Americii și cel european.

Paragraful 2.4. „Aspecte teoretico-practice privind asigurarea drepturilor victimelor în jurisprudența internațională”, este destinat analizei documentelor esențiale cu aplicare internațională și cele cu aplicare regională, cu incidență în domeniul determinării drepturilor victimelor.

Paragraful debutează cu o analiză succintă a evoluției istorice a drepturilor victimelor conflictelor armate apoi cu analiza documentelor relevante în domeniu, respectiv cele cu aplicare internațională:

- Declarația Națiunilor Unite privind principiile fundamentale ale justiției referitor la victimele criminalității și a victimelor abuzului din partea puterii,
- Principiile fundamentale și directivele Națiunilor Unite ce reflectă dreptul la un recurs și la reparație pentru victime în urma încălcărilor flagrante al dreptului internațional al drepturilor omului și al dreptului internațional umanitar – „Principiile van Boven/Bassiouni”,
- Principiile Națiunilor Unite privind protecția și promovarea drepturilor omului în lupta contra impunității – „Principiile Joinet/Orentlicher”, precum și cele cu aplicare regională:
- Decizia-cadru a Uniunii Europene privind statutul victimelor în cadrul procedurilor penale
- Recomandarea Consiliului Europei privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și a procedurii penale.

În partea de final, paragraful identifică și tratează drepturile victimelor, așa cum acestea rezultă din normele enumerate mai sus, respectiv: dreptul la informare, dreptul de a fi tratat cu respect și demnitate, dreptul la tratament judiciar echitabil, dreptul la un recurs efectiv, dreptul la protecție, asistență și tratament extrajudiciar individualizat, dreptul la asistență financiară: reparație prin restituție și compensație.

Capitolul 3: Raportul dintre justiția punitivă și justiția restaurativă în contextul asigurării intereselor victimei în dreptul internațional umanitar și dreptul internațional penal – este destinat realizării unei analize comparative a specificului celor două modalități de înfăptuire a justiției, în scopul determinării aspectelor benefice și negative asupra procesului de realizare a protecției internaționale a intereselor victimei conflictelor armate și necesitatea de satisfacere a nevoilor acestora.

Paragraful 3.1. „Justiția punitivă în lumina sarcinilor ce stau în fața dreptului internațional umanitar și al dreptului internațional penal”

Având în vedere realitatea cotidiană că o infracțiune este considerată condamnabilă de către societatea civilă căreia îi aparține infractorul din cauza relației sale cu sistemul de valori al acelei

societăți și, prin urmare, se pune întrebarea: „cine, cum și în ce condiții este necesar să suporte consecințele acestui prejudiciu?”, această secțiune își propune să identifice și să analizeze în detaliu posibilele căi de justiție în cazul comiterii infracțiunii, punând accent pe impactul victimelor.

Prin urmare, studiul a evidențiat că, în stadiul actual de dezvoltare a doctrinei și jurisprudenței internaționale, deși justiția bazată pe principiul restaurării și drepturile omului a câștigat un avânt considerabil, cea mai mare importanță rămâne în procesul de pedepsire a încălcărilor legii prin impunerea de sancțiuni. Pedepsa, ca instrument de drept, este resimțită ca fiind justificată de psihicul tuturor celor implicați în procesul penal, respectiv societatea civilă, funcționari ai statului, reprezentanți ai instituțiilor internaționale, judecători, polițiști, și nu în ultimul rând infractorii care sunt martori la impunerea ei sau o așteaptă.

Aspectul mai presant se referă însă la poziția victimei, care, spre deosebire de cei enumerați, nu poate participa activ la alegerea sau impunerea pedepsei. În această situație, aplicarea sancțiunii împotriva infractorului nu aduce satisfacție și împăcare victimei, ci doar satisfacție Statului, al cărui sistem legislativ și juridic a fost încălcat și care a fost reabilitat formal prin impunerea pedepsei.

În acest context, s-au dezvoltat mai multe teorii moderne ale dreptului penal, care au trecut printr-un proces de metamorfozare: de la concepții centrate strict pe aplicarea pedepsei pentru asigurarea satisfacției statului (concepte de justiție utilitară și retributivă) la teorii moderne bazate pe drepturile victimelor și dorința de a satisface nevoile acestora (conceptul de justiție restaurativă).

Justiția utilitaristă se bazează pe principiul fericirii umane, al securității și al bunăstării psihologice, precum și pe nevoia de a reduce suferința. Prin urmare, statele, prin sistemele și organele lor legislative, au obligația de a asigura cel mai înalt nivel de fericire socială.

Astfel, literatura se pune sub semnul întrebării utilitatea pedepsirii celui vinovat pentru ceva ce a făcut deja și de a provoca suferințe suplimentare la nivel social, pe lângă suferința deja adusă victimei. Scopul pedepsei ar trebui să fie acela de a împiedica făptuitorul sau alte persoane să comită alte acte antisociale. Numai atunci când acest scop este atins, pedeapsa ca instituție juridică și-a îndeplinit adevăratul scop.

Aplicarea pedepsei în conceptul de *sistem de pedeapsă* (retributiv), vizează ceea ce ar trebui făcut în prezent în vederea a ceva din trecut și constă în a da ceva în schimb, și anume necesitatea ca statul să pedepsească infractorul pentru infracțiunea săvârșită.

Sistemul de justiție retributivă este cunoscut și sub denumirea de „*justiție ca egalitate*” (justice as fairness) și este o formă de justiție socială care urmărește o repartizare echitabilă a sarcinilor, avantajelor și dezavantajelor între membrii societății, indiferent de statutul deținut de aceștia, numai în acest fel putându-i-se asigura individului dreptul la tratament egal în fața instanțelor de judecată.

Justiția orientată spre drepturile omului constituie o sinteză a sistemelor de justiție utilitariste și retributive care este legată de scena internațională modernă.

Chiar dacă un sistem de justiție orientat spre drepturile omului nu este axat exclusiv pe victime, este probabil să le ofere o oarece satisfacție prin traducerea valorilor lor în drepturi special adaptate nevoilor lor. Această perioadă de justiție include două faze, una care se concentrează pe infractor și abia apoi una care se concentrează pe nevoile victimei. Dar chiar și în aceste condiții, reprezintă un pas uriaș în lupta de integrare a valorilor justiției restaurative.

Paragraful 3.2. „Justiția restaurativă între necesitatea de atragere la răspundere a persoanelor culpabile de comiterea crimelor internaționale și a infracțiunilor convenționale și punerea în aplicare a procesului de reconciliere națională”, se apleacă asupra unui studiu aprofundat al specificului modalității restaurative de înfăptuire a justiției și asupra analizării modului în care aceasta cuprinde mecanismele sugestive și instrumentele de natură a satisface nevoile legitime ale victimei.

Prima parte a lucrării examinează tendințele către un drept individual la reparare. Se subliniază că numeroasele prevederi ale dreptului internațional al drepturilor omului oferă un temei juridic clar pentru acest drept. În primul rând, legea drepturilor omului stabilește drepturile individuale la nivel primar. Deși problema aplicabilității dreptului drepturilor omului în conflictele armate a fost și rămâne de mult timp o problemă controversată, acum este larg acceptat că, în ciuda controverselor privind aplicabilitatea în conflictele armate, dreptul drepturilor omului se aplică în paralel cu dreptul internațional umanitar și că este cel puțin teoretic posibil ca victimele conflictelor armate să invoce anumite legi privind drepturile omului.

În a doua parte au fost analizate caracteristicile specifice justiției restaurative și s-a demonstrat că, prin prisma obiectivelor și principiilor acestui concept, caracterizat prin refacerea drepturilor și beneficiilor lezate sau pierdute în urma săvârșirii infracțiunii, ea reprezintă cea mai satisfăcătoare formă de justiție pentru victimă, întrucât îi oferă acestora oportunități de a-și restabili și garanta drepturile și libertățile sub formă de despăgubire sau mediere. De exemplu, dacă o victimă și-a pierdut un drept de proprietate sau un beneficiu material, compensarea ca mijloc de justiție reparatorie oferă victimei posibilitatea de a recupera bunul sau dreptul pierdut sau o valoare echivalentă de la autorul prejudiciului sau prin intervenția statului, dacă mijloacele materiale ale făptuitorului nu sunt suficiente pentru a acoperi valoarea prejudiciului cauzat. Pentru victimele care suferă consecințele infracțiunilor violente care le-au afectat viața și integritatea fizică, este clar că nu se poate obține despăgubiri materiale. Cu toate acestea, posibilitatea medierii între victimă și făptuitor de către Stat și instituțiile acestuia poate restabili dreptul victimei de a se deplasa în siguranță și fără teamă. Este

foarte important ca infractorul să fie conștient de consecințele acțiunilor sale și de pericolul la care expune victima. Atitudinea sa față de metodele restaurative poate reduce anxietatea victimei și crește satisfacția acesteia față de sistemul de justiție.

Toate sursele de nemulțumire pot fi relativizate prin abordarea restaurativă, care, prin compensare și mediere, contribuie la formarea următoarelor profiluri: victimă căreia îi revine drepturile, libertățile și beneficiile sale; un infractor care își exercită autodeterminarea devenind conștient de impactul actului său asupra victimei, căindu-se de faptă și contribuind activ la reparare; și o comunitate care se simte mai protejată de noile dezechilibre create de săvârșirea unor noi crime.

Paragraful 3.3. „Interesul victimei ca unul din obiectivele de bază ale justiției tranziționale în contextul sarcinilor ce stau în fața dreptului internațional umanitar la etapa contemporană”.

Acest paragraf are ca scop analiza justiției tranziționale, al cărei principal obiectiv este reprezentat de stabilirea încrederii reciproce între grupurile ostile și promovarea schimburilor instituționale necesare unei noi relații în cadrul populației care să permită instaurarea statului de drept, inclusiv prin controlul efectiv al practicii impunității totale sau parțiale și poate cel mai important, de restabilirea demnității victimelor.

Justiția tranzițională, prin intermediul diferitelor componente realizează o simbioză generală între măsurile de justiție restaurativă, prin comisiile de adevăr și reconciliere și instituirea unor mecanisme de justiție penală, în special în ceea ce privește cei direct sau principali responsabili pentru cele mai grave infracțiuni. În altă ordine de idei, justiția tranzițională urmărește restabilirea întâietății legii și asigurarea funcționării instituțiilor judiciare pentru viitor, combaterea impunității pentru infracțiunile comise în trecut precum și reformarea sistemului instituțional.

Prima parte a paragrafului tratează statutul juridic al victimei unei infracțiuni, care a adus schimbări semnificative în marea majoritate a sistemelor penale naționale, dar mai ales în dreptul penal internațional. Rezultatele acestor evoluții au pus bazele creării unui statut social autentic pentru victimă, reflectând fidel așteptările referitoare la recunoașterea statutului social al acesteia. La nivel național, dreptul penal suferă o schimbare semnificativă după câteva decenii: de la viziunea clasică a victimei în proces, percepută ca creditoare a daunelor și a creanțelor împotriva unei persoane care suferă, până la o concepție care presupune că suferința este absolut necesar a fi luată în considerare. Scopul procesului penal nu mai este doar condamnarea infractorului în caz de condamnare și apărarea ordinii publice, ci în egală măsură să pună capăt suferinței victimelor și să le sprijine în procesul de reabilitare. Reabilitarea în cauză este adesea văzută ca o punte între recunoașterea greșelii făptuitorului și în consecință, a vinovăției sale, și recunoașterea suferinței victimelor de către instanțe și societate în ansamblu.

Secțiunea se concentrează apoi pe dispozițiile generale care guvernează sistemul de participare a victimelor la Curtea Penală Internațională (CPI), analizează caracteristicile specifice ale acestei Curți și efectuează studii de caz pentru a examina modul în care poate fi abordată problema intereselor, drepturilor și libertăților victimelor.

Ultima parte a paragrafului oferă o analiză punct cu punct a unor sisteme judiciare în care instituirea și exercitarea justiției tranziționale a fost obstrucționată. Acesta discută dacă încheierea unui conflict armat oferă condițiile necesare și suficiente pentru implementarea măsurilor de justiție tranzițională. În acest scop, necesitatea procesului de dezarmare, demobilizare și reintegrare în raport cu cerințele justiției tranziționale este examinată în cazuri specifice precum regiunea Marilor Lacuri (cazurile Burundi și Rwanda), Republica Democratică Congo (RDC), și regiunea asiatică (cazul Cambodgia).

Concluziile generale și recomandările reliefează principalele rezultate ale cercetării, ce constau în principal în conturarea unui cadru conceptual și operațional pentru înțelegerea și aplicarea integrată a justiției punitive, restaurative și tranziționale în contextul dreptului internațional umanitar. Acest cadru evidențiază importanța echilibrului dintre sancțiune și reparație, precum și necesitatea implicării active a victimelor și comunităților în procesul de justiție, ca elemente esențiale pentru prevenirea recidivei, reconcilierea socială și consolidarea păcii durabile. Rezultatele subliniază, de asemenea, relevanța cooperării internaționale și a adaptării mecanismelor juridice la particularitățile culturale și politice ale fiecărui stat sau regiuni.

Cuvinte-cheie: sisteme juridice internaționale, măsuri de justiție tranzițională, statul juridic de victimă, justiție retributivă, justiție utilitaristă, justiție retributivă, răspundere juridică, drept internațional umanitar.

1. INDIVIDUL CA SUBIECT SPECIAL AL RĂSPUNDERII ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL PENAL

1.1. Instituția răspunderii penale în dreptul internațional

Realitatea desfășurării războaielor s-a schimbat considerabil odată cu trecerea timpului. Dacă în trecut cele mai multe, dacă nu toate, conflictele armate se duceau între state, astăzi multe dintre ele sunt purtate în interiorul statelor. Începând cu perioada de sfârșit a Războiului Rece, s-au înregistrat numeroase situații de izbucnire a unor conflicte armate fără caracter internațional, în special cauzate de aspecte de natură etnică. Deoarece legea războiului se bazează încă în mare măsură pe conceptul de conflict armat internațional clasic, s-a dovedit dificilă adaptarea acestei legi la procesele „moderne” pentru crime de război, care privesc crimele comise în timpul conflictelor armate care nu au caracter internațional. Procesul penal actualizează, așadar, legea războiului. Curtea Penală Internațională a reconciliat realitățile războiului modern cu scopul legilor războiului (pentru a preveni suferințele inutile și pentru a aplica principiul fair-play-ului). Dreptul internațional umanitar a fost dezvoltat în continuare în legea crimelor de război. Acest capitol examinează tranziția de la dreptul crimelor de război la dreptul penal internațional, conceptul de responsabilitate a statului pentru răspunderea individuală pentru crimele internaționale și natura și sursele dreptului penal internațional.

Responsabilitatea internațională presupune respectarea obligațiilor internaționale exprimate în normele și principiile dreptului internațional care constituie sistemul juridic internațional¹.

Răspunderea internațională ca entitate juridică complexă asigură eficacitatea dreptului internațional și, dincolo de caracteristicile specifice formei respective de răspundere, îndeplinește funcții importante în dreptul internațional: garantarea ordinii juridice internaționale, legalitatea internațională, dezvoltarea relațiilor internaționale, stabilirea relațiilor internaționale².

1.1.1. Analiză asupra evoluției răspunderii penale ca parte a dreptului internațional

Aspectele de drept internațional au fost o sursă de îngrijorare pentru unii încă din cele mai vechi timpuri. La acea vreme, grecii antici, ținând cont de limitările materiale și intelectuale ale timpului lor, au pus bazele relațiilor internaționale. Acestea au fost stabilite sub forma unor relații între orașele grecești, care se bazau în esență pe norme cutumiare.

¹ PIVNICERU, M.M., *Răspunderea penală în dreptul internațional*, Ed. Polirom, București, 1999, p. 9, ISBN 973-683-228-7

² GEAMĂNU, G., *Drept Internațional Public*, vol. I, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1981, p. 327, ISBN 978-978-690-884-2

Deși aceste relații s-au bazat pe „relații pașnice, dialog și soluționare amiabilă a disputelor, pe plan extern, relațiile dintre orașele grecești și națiunile barbare se bazau exclusiv pe forță. Aceste fapte și concepte sunt reflectate în scrierile vremii, în etica și filosofia războiului”³.

De-a lungul timpului, dreptul internațional a fost analizat din perspective variate, influențate de particularitățile fiecărei epoci istorice, având ca punct de plecare regulile stabilite în sistemul juridic roman „*jus gentium*”, care nu recunoștea relațiile dintre state, ci doar între cetățenii romani și străini, sau de la reforma Caracallei din 212 î.Hr. De la Constituția Imperiului Roman din anul 1400 î.Hr., care stabilea că nu toți locuitorii Imperiului aveau statut de cetățeni romani și deci nu puteau întreține relații cu cetățenii străini⁴, până la Evul Mediu, caracterizat printr-un separatism feudal specific datorită legăturilor economice și politice slabe dintre state. Sfârșitul Evului Mediu a adus cu sine o perspectivă diferită asupra problemelor internaționale, apărând ideea de interdependență a statelor, care impuneau anumite reglementări în timp de pace, în special în comerț, și stabilirea unui set minim de reguli pentru desfășurarea războiului.

Hugo Grotius este considerat părintele dreptului internațional și a pus bazele principiilor și criteriilor juridice de definire a războiului, susținând umanizarea acestuia. Grotius credea așadar că dreptatea, atât în viața individului, cât și în cea a statului, trebuie considerată o virtute legată de viața socială și ar trebui să determine relațiile sociale atât în timp de pace, cât și în timpul războiului. Totodată, a vorbit despre necesitatea rezolvării pe cale amiabilă a disputelor internaționale și a dezvoltării unui sistem juridic care să fie respectat indiferent de timp de război și pace. El a declarat: „*Este adevărat că nu se aplică nicio lege în timp de război, dar care legi se aplică?*”⁵

Grotius a fost cel care a pus bazele dreptului internațional în curs de dezvoltare sub forma dreptului popoarelor (drept al ginților) și a lucrat pentru ca legile introduse să se bazeze pe consimțământul tuturor popoarelor, ceea ce presupunea în același timp o anumită obligație din partea lor de a le respecta. Apoi a încercat să îmbine normele obișnuite cu cele convenționale bazate pe intenția umană.

În lucrările sale, Hugo Grotius nu a pledat pentru desființarea războiului, conștient de imposibilitatea realizării unui astfel de demers în condițiile dezvoltării socio-politice a vremii, ci pur și simplu de a supune războiul unor norme legale pentru a-l umaniza. El a susținut că „*un război poate fi doar pentru că violența care, fără a încălca drepturile altora, urmărește să-și afirme propriul*

³ PHILIPSON, C., *The International Law and Custom of Ancient Grece and Rome*, vol. 2, Londra 1911, p. 69

⁴ LOMBARDI, C., *Ricerche in tema di "Jus gentium"*, Milano, 1946, p. 74

⁵ GROTIUS, H., *De Iure Belli ac Pacis (Despre dreptul războiului și al păcii)*, Ed. Științifică, București, 1968, Capitolul XXIV, p.p. 575 și urm.

drept, care la rândul său este încălcat pe nedrept, nu este interzisă nici de rațiune, nici de natura societății: de aceea, nu orice violență este interzisă, ci doar cea care suprimă drepturile altora”⁶.

Ideile și aprecierile lui Grotius au fost ulterior parțial însușite și dezvoltate de Vladimir Ilici Lenin, un teoretician revoluționar și marxist care a apreciat imoralitatea și ilegalitatea războaielor de agresiune, însă a recunoscut legitimitatea și moralitatea războaielor de eliberare națională și de autoapărare.

Lenin a demonstrat apoi că *„clarificarea caracterului războiului este o condiție prealabilă necesară, fără de care nu se poate determina atitudinea cuiva față de el. Pentru a clarifica acest caracter, trebuie mai întâi să se determine condițiile obiective concrete în care se poartă acest război. Războiul trebuie să aibă rădăcini în condițiile istorice în care este purtat și abia atunci se poate determina atitudinea față de el”⁷.*

La nivel internațional, conceptul de răspundere penală individuală a fost „recunoscut abia după cel de-al Doilea Război Mondial, în special prin Statutele Tribunalului Militar de la Nürnberg și Tokyo, Acordul privind urmărirea și pedepsirea celor mai gravi criminali de război ai puterilor axei europene”⁸ și Statutul Tribunalului Militar Internațional - Carta de la Nürnberg⁹, promulgat la 8 august 1945 și respectiv Statutul Tribunalului Militar Internațional pentru Procesul Marilor Criminali de Război din Orientul Îndepărtat -Statutul de la Tokyo¹⁰, promulgat la 19 ianuarie 1946.

Procesul de la Nürnberg a consfințit în mod clar faptul că doar indivizii, și nu entitățile abstracte, pot fi trași la răspundere pentru încălcarea dreptului internațional, iar aplicarea efectivă a acestui drept este posibilă doar „dacă persoanele vinovate de asemenea fapte sunt sancționate în mod clar și ferm”¹¹.

Victimele nu se bucurau de un statut special în fața curților acestor tribunale și nu aveau nicio posibilitate de a începe urmăriri penale sau cercetări. De asemenea, nu a existat o structură anume specializată în asistența, consultanța sau sprijinirea victimelor, ori prevederi pentru despăgubirea

⁶ Idem, Capitolul I, pag. 103

⁷ LENIN, V. I., *Despre război, armată și știința militară*, vol I, Editura Militară, București, 1957, p. 448

⁸ Hotărârea din 17.05.2010 de la Strasbourg a Marii Camere a Curții Europene a Drepturilor Omului, în cauza Kononov contra Letoniei, (Cererea nr. 36376/04), p. 60, [citat la 14.11.2023], disponibil on line:

<https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-119801&filename=CASE%20OF%20KONONOV%20v.%20LATVIA%20-%20%5BRomanian%20>

⁹ Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg, În: *Dreptul internațional umanitar al conflictelor armate*, Asociația română de drept umanitar, Ed. Șansa, București, 1993, art. 6, ISBN 973-95971-8-1

¹⁰ Statutul Curții Militare Internaționale pentru a judeca marii criminali de război din Orientul Îndepărtat (Statutul de la Tokyo), art. 5

¹¹ DULCINATU, I.G., *Instituția răspunderii penale în dreptul internațional*, În Journal of Romanian Literary Studies, nr. 35/2003, International Romanian Humanities Journal, Published by ARHIPELAG XXI PRESS Tîrgu Mureș, p.p. 834 – 836, disponibil on line: https://issuu.com/dumitrubuda/docs/jrls_35_v1?fr=xKAE9_zU1NQ

acestora¹², întrucât statutul nu conținea o definiție concretă a noțiunii de "victimă", iar viziunea lor era concentrată exclusiv asupra făptuitorului și asupra setului de mecanisme și pârgii de natură a realiza sancționarea acestuia.

1.1.2. Noțiunea și specificul răspunderii penale internaționale

Prin urmare, dreptul internațional constituie „aplicarea unui set de reguli juridice stabilite de state pe baza consimțământului lor reciproc, guvernate de un scop comun: reglementarea relațiilor internaționale”¹³. Dezvoltarea acestor relații a dus la apariția a două teorii: *cooperarea sub forma dreptului internațional bazat pe reguli juridice* și *confruntarea*, care constituie regulile dreptului internațional umanitar. Pentru ca relațiile internaționale să fie supuse regulilor dreptului internațional, ele trebuie „să ia forma unor relații în care statele însele apar ca purtătoare de drepturi suverane”¹⁴.

Gradul de securitate internațională necesită recunoașterea și aderarea strictă a statelor la egalitatea suverană, indiferent de criteriile individuale privind dimensiunea teritorială, potențialul și puterea economică sau cea militară. În contextul actual al dezvoltării societății umane la nivel național și internațional, forța nu poate crea drepturi, ci este necesară adoptarea și dezvoltarea forței legii. Arhitectura actuală a relațiilor internaționale trebuie să aibă ca fundament principiul inadmisibilității recurgerii la amenințarea cu forța sau la utilizarea acesteia asigurând în același timp securitatea internațională prin eliminarea politicii de putere și amenințarea utilizării forței în scopul intimidării, și asigurând protecția fiecărui stat de amenințarea agresiunii sau presiunii internaționale din partea altor state. Această abordare va avea, fără îndoială, „un impact asupra creșterii încrederii între state, facilitând dezvoltarea relațiilor de prietenie și apropierea dintre națiuni, din punct de vedere politic, economic și social și, implicit, eliminând tensiunile internaționale”¹⁵.

Potrivit normelor și concepțiilor actuale din dreptul internațional, tuturor statelor – indiferent de poziția geografică, dimensiuni sau nivelul de influență economică, militară ori socială – li se recunoaște același set de drepturi, pe baza principiului egalității suverane. Respingerea forței și amenințarea utilizării acesteia în relațiile internaționale, precum și dezvoltarea egalității, a moralității și a conceptului de justiție internațională universală, sunt astăzi „imperative urgente pentru pace, securitate și cooperare între state”¹⁶.

¹² ZAPPALA, S., *Human Rights in International Criminal Proceedings*, Oxford University Press, 2003, p. 8

¹³ MIGA-BEȘTELIU, R., *Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public*, Ed. All Beck, București, 2003, p. 40, ISBN: 973-98605-8-3

¹⁴ TEȘA, I., TEȘA, CRINTEA, I., *Dreptul Internațional Umanitar Aplicabil în Conflictele Navale*, Ed. Mar, București, 2009, p. 14, ISBN: 978-973-1863-02-3

¹⁵ DULCINATU, I.G., op. cit., p.p. 838-840.

¹⁶ MOLEA. C. M., *Răspunderea statelor în dreptul internațional contemporan*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1978, p. 36

Legislația penală națională și internațională, împreună cu interpretările juridice actuale, au stabilit principiul că o crimă, sub forma infracțiunilor și contravențiilor este, în această situație, singura justificare a răspunderii penale. Potrivit standardelor dreptului penal, o faptă sau o omisiune constituie infracțiune dacă „este săvârșită cu vinovăție, reprezintă o amenințare la adresa relațiilor sociale din cadrul sistemului de drept și este prevăzută de legea penală, conducând la impunerea pedepsei și adoptarea unui set de măsuri pentru repararea prejudiciului cauzat prin infracțiune”¹⁷.

Responsabilitatea presupune anumite raporturi juridice inerente oricărei ramuri de drept. În sensul său cel mai restrâns, reprezintă, ca formă de răspundere juridică, obligația unei persoane de a suporta pedeapsa pentru o infracțiune pe care a săvârșit-o și dreptul organelor judiciare competente de a aplica acea pedeapsă. Principiul de bază al răspunderii penale este că este pur personală și se aplică exclusiv făptuitorului.

Răspunderea penală trebuie individualizată prin „adoptarea unui regim de sancționare proporțional cu tipul și gravitatea infracțiunii săvârșite, cu circumstanțele agravante sau atenuante în care a fost săvârșită, cu gradul de vinovăție al persoanei, cu potențialul prejudiciu grav și consecințele rezultate din faptă, precum și cu poziția făptuitorului, cu privire la starea de conștientizare și la repararea faptei săvârșite a făptuitorului”¹⁸.

În cazul răspunderii penale internaționale, pedeapsa „constituie o obligație a făptuitorului, pusă în aplicare de organele judiciare internaționale. Astfel, se finalizează stabilirea juridică penală, se determină mecanismul de aplicare a pedepsei, iar pedepsele se aplică pe baza unei reglementări stricte, nearbitrare”¹⁹.

1.1.3. Principiile de drept privind răspunderea penală internațională

Principiile fundamentale ale dreptului penal internațional reprezintă norme structurante care fundamentează arhitectura acestui domeniu juridic și definesc cadrul conceptual al răspunderii penale pentru faptele calificate drept infracțiuni de drept internațional. Werle și Jessberger punctează în mod justificat că principiile de bază ale dreptului penal internațional „*au devenit un centru atât de relevanță practică, cât și de interes academic*”²⁰.

¹⁷ Ministerul Public Român, Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, Revista *Pro Lege*, [citată la 10.11.2023], disponibil online: <http://revistaprolege.ro/teoria-general-a-infracțiunii-2/>

¹⁸ OANCEA, I., *Noțiunea de răspundere penală*, În: *Analele Universității București, Seria Științe Juridice*, nr. 6/1956, p. 134

¹⁹ ȘTEFANI, G., LEVASSEUR, G., *Droit penal general et procedure penale*, Ed. Precis Dalloz, Paris, 1964, p. 226

²⁰ WERLE, G., JESSBERGER, F., *Principles of International Criminal Law*, 3rd ed. Oxford University Press, 2014, p. 166

Așa cum sunt incluse în partea a III-a a Statutului de la Roma a Curții Penale Internaționale, Principiile fundamentale ale dreptului penal internațional, sunt aproape absolut reprezentative pentru dreptul internațional cutumiar.

Întrucât reflectă o „practică general acceptată ca lege în urmărirea penală a infracțiunilor în temeiul dreptului internațional, includerea lor în actuala ediție a Codului penal al Republicii Kazahstan”²¹ (a doua) are sens, deși Kazahstanul nu este un stat parte la Statutul de la Roma și nu este obligat formal să pună în aplicare prevederile acestuia. Codul penal examinează modul în care principiile generale ale dreptului penal internațional sunt reflectate în legislația penală a Republicii Kazahstan și propune anumite măsuri de armonizare, menite să alinieze mai eficient normele interne la standardele dreptului penal internațional.

Principiul legalității - consacrat juridic în Pactul internațional privind drepturile civile și politice, acest principiu, cunoscut și ca „*nullum crimen, nulla poena sine lege*”, prevede că „nimeni nu poate fi condamnat sau pedepsit pentru o acțiune sau o omisiune care nu a constituit infracțiune, în temeiul național sau internațional, la momentul săvârșirii acesteia”²².

Totodată, principiul stipulează că persoanei vinovate nu i se poate impune o sancțiune mai severă decât cea prevăzută de lege la data comiterii faptei. În Statutul Curții Penale Internaționale se regăsește o normă echivalentă privind principiul legalității, conform căreia „*nimeni nu va fi responsabil penal în temeiul prezentului Statut decât dacă conduita sa a constituit, la momentul săvârșirii, o infracțiune de competența Curții*”²³.

Finalitatea acestui principiu constă în garantarea caracterului clar și predictibil al normelor juridice, permițând astfel indivizilor să anticipeze în mod rezonabil efectele legale ale propriilor conduite.

Principiul legalității este strâns legat cu alte 3 principii de bază, respectiv cu principiile *specificității, interzicerii analogiei și neretroactivității*.

Principiul *specificității* impune ca formularea faptei interzise să fie redactată cu un grad adecvat de claritate și precizie, iar interdicția aplicării analogiei solicită ca această definiție să fie strictă, excluzând posibilitatea extinderii interpretative.

Principiul *neretroactivității* stabilește că o normă juridică nu poate produce efecte asupra faptelor săvârșite anterior intrării sale în vigoare.

²¹ A doua ediție a Codului Penal al Republicii Kazahstan a fost adoptat la 3.07.2014 și a intrat în vigoare la 01.01.2015, [citată la: 10.11.2023], disponibil online: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252

²² Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, art. 15, [citată la: 10.11.2023], disponibil online: https://avp.ro/wp-content/uploads/2020/07/pact_mnp.pdf

²³ Statutul Curții Penale Internaționale de la Roma, adoptat la 17.07.1998, art. 22, [citată la: 14.11.2023], disponibil online: <https://www.legal-tools.org/doc/759f54/pdf/>

Conform articolului 24 din Statutul Curții Penale Internaționale, „incriminarea anumitor fapte nu ar trebui să se aplice faptelor săvârșite înainte de intrarea în vigoare a tratatelor și/sau a legilor penale interne relevante”²⁴. Totodată, dacă o sursă de drept penal internațional sau național este modificată într-un mod care să îmbunătățească situația persoanei anchetate, urmărite sau condamnate, spre exemplu, prin dezincriminarea unei fapte sau introducerea unei pedepse mai puțin severe, această regulă s-ar aplica și faptelor comise în trecut.

Principiul imunității de jurisdicție - în baza prevederilor articolul 27 din Statutul de la Roma, „persoanele asupra cărora Curtea Penală Internațională își exercită jurisdicția nu pot invoca imunitatea personală sau funcțională care le este acordată în temeiul dreptului național sau internațional pentru a le scuti de răspunderea penală sau pentru a solicita o atenuare a pedepsei”²⁵.

Aceasta deoarece imunitatea personală sau funcțională nu este acordată autorităților executive de rang înalt și corpului diplomatic, în interesul propriu, ci mai degrabă pentru a asigura desfășurarea eficientă a funcțiilor administrative naționale și externă ale statului lor. Comiterea infracțiunilor de drept internațional nu este însă o funcție normală a statelor²⁶.

Ca parte a materializării conținutului normativ a Statutului de la Roma, statele semnatare au datorit să ridice imunitatea șefilor de stat și de guvern, membrilor parlamentului, șefilor de ministere și agenții, judecători, diplomați și alți oficiali în legile lor constituționale, penale și administrative. Scopul este de a facilita urmărirea penală a acestora în cadrul sistemului național de justiție penală. Se impune sublinierea că recunoașterea imunității nu ar trebui să constituie un obstacol în calea tragerii la răspundere a unui funcționar în fața unei instanțe penale internaționale.

Ne bis in idem (nu de două ori în același) - această axiomă latină afirmă principiul potrivit căruia nimeni nu trebuie judecat sau sancționat în mod repetat pentru aceeași faptă penală. Asigură garanții procesuale pentru inculpați, întrucât le conferă certitudinea că hotărârea pronunțată de instanța de judecată va avea caracter definitiv și irevocabil și îi protejează de arbitrar sau rea credință în cursul procedurilor penale, atât pe plan intern, cât și internațional. În plus, acest principiu urmărește să asigure că anchetele și procedurile penale sunt inițiate și conduse cu grijă și obiectivitate.

Este esențial de subliniat că aplicabilitatea concretă a principiului „ne bis in idem” în dreptul internațional variază în funcție de modul în care acesta este consacrat în instrumentele juridice ale jurisdicțiilor penale internaționale. Statutul Curții Penale Internaționale (CPI), de pildă, permite ca o

²⁴ ONU GENERAL ASSEMBLY. (1998, 17 iulie). *Rome Statute of the International Criminal Court*. Intrat în vigoare 1 iulie 2002. Art. 24. UNTC.

²⁵ Idem, Art. 27. <https://www.icc-cpi.int/resource-library/Documents/RS-Eng.pdf>

²⁶ WERLE, G., JESSBERGER, F., op.cit., p. 274

persoană să fie supusă unei proceduri judiciare naționale pentru fapte care au constituit deja temeiul unei condamnări anterioare pronunțate de Curte.

Pe de altă parte, statutele Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda (ICTR) și fosta Iugoslavie (ICTY) reglementează o variantă particularizată a principiului „ne bis in idem”, potrivit căruia nicio autoritate judiciară națională nu are competența de a rejudeca o persoană pentru fapte penale soluționate anterior de către tribunalele penale internaționale, dar în anumite condiții concrete și fără echivoc specificate, un for jurisdicțional internațional poate analiza cauza unei persoane deja soluționate de instanțele statului, atunci când se impune în conformitate cu normele dreptului internațional penal.

În același timp, Statutele Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie și Rwanda, precum și cel al Curții Penale Internaționale, toate prevăd „posibilitatea de a judeca o persoană pentru infracțiuni pentru care aceasta a făcut deja obiectul unor proceduri interne menite să o protejeze de răspunderea penală internațională sau pentru care procesul nu a fost desfășurat independent sau imparțial”²⁷.

Principiul minorității - potrivit articolului 26 din Statutul de la Roma, persoanele care aveau sub 18 ani la momentul săvârșirii infracțiunii nu pot fi trase la răspundere penală.

Principiul imprescribilității - convenția privind imprescribilitatea crimelor de război și a crimelor împotriva umanității²⁸ și Convenția europeană privind imprescribilitatea crimelor împotriva umanității și a crimelor de război²⁹ prevăd în mod explicit principiul imprescribilității crimelor de război.

Același principiu este reluat și în articolul 29 din Statutul de la Roma privind crimele internaționale. Totuși, nu menționează termenul de prescripție pentru impunerea pedepselor, întrucât Statutul de la Roma nu prevede judecarea în absența acuzatului - articolul 63-1 din Statutul de la Roma.

²⁷ Statutul Curții Penale Internaționale de la Roma, adoptat la 17.07.1998, art. 20 alin. (3), [citată la: 14.11.2023], disponibil on line: <https://www.legal-tools.org/doc/759f54/pdf/>, Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie, adoptat prin Rezoluția 827 din 25.03.1993, art. 10 alin. (2) lit. (b), [citată la: 14.11.2023], disponibil on line: <https://lege5.ro/gratuit/gu4dsojr/statutul-tribunalului-international-din-25051993>, Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda, adoptat prin Rezoluția 955 din 08.11.1994, art. 9 alin. (2) lit. (b), [citată la: 14.11.2023], disponibil on line: <https://lege5.ro/Gratuit/heztoma/statutul-tribunalului-international-pentru-rwanda-din-08111994>

²⁸ Rezoluția Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite nr. 2391/XXIII, din 26.11.1968, [citată la: 01.11.2023], disponibil on line: <https://lege5.ro/Gratuit/g43taojq/conventia-asupra-imprescriptibilitatii-crimelor-de-razboi-si-a-crimelor-contr-umanitatii-adoptata-de-adunarea-general-a-organizatiei-natiunilor-unite-la-26-noiembrie-1968-rezolutia-2391-xxiii>

²⁹ Convenția europeană privind neaplicabilitatea prescripțiilor crimelor împotriva umanității și crimelor de război, adoptată la Strasbourg la 25.01.1974, [citată la: 14.11.2023] disponibil on line: <https://lege5.ro/Gratuit/he2dkmzx/conventia-privind-imprescriptibilitatea-crimelor-impotriva-umanitatii-si-a-crimelor-de-razboi-din-25011974>

Deși anumite jurisdicții naționale prevăd termene de prescripție pentru exercitarea acțiunii penale în cadrul dreptului intern, se impune sublinierea că Organizația Națiunilor Unite a reiterat principiul potrivit căruia faptele ce constituie încălcări grave ale dreptului internațional al drepturilor omului și ale dreptului internațional umanitar – în măsura în care sunt calificate drept infracțiuni în dreptul internațional – nu sunt supuse prescripției, în condițiile în care acest aspect este reglementat printr-un tratat aplicabil ori derivă din alte obligații juridice internaționale asumate de state.

Principiul vinovăției - interpretarea textului articolului 30 din Statutul de la Roma induce ideea că elementul intelectual al crimelor de drept internațional aflate în jurisdicția Curții Penale Internaționale este *intenția directă*.

Principiul răspunderii penale a comandanților și a altor superiori - potrivit articolului 28 din Statutul Curții Penale Internaționale, se instituie răspunderea penală individuală a comandanților militari și a altor superiori ierarhici, inclusiv civili, pentru faptele ilicite de drept internațional comise de persoanele aflate sub autoritatea și controlul lor efectiv. Această formă de răspundere intervine în situația în care superiorul cunoștea sau, în virtutea poziției sale, ar fi trebuit să cunoască faptul că subordonații săi săvârșesc sau sunt pe cale să săvârșescă infracțiuni internaționale și, cu toate acestea, nu a exercitat diligența necesară pentru a le preveni, a le opri ori pentru a sesiza organele competente în vederea tragerii la răspundere a autorilor.

Principiul răspunderii penale pentru ordinele superiorilor - conform articolului 33 din Statutul Curții Penale Internaționale, executarea unui ordin emis de un superior militar sau civil nu exonerează automat de răspundere penală persoana care a comis o infracțiune prevăzută de dreptul internațional. Această reglementare reflectă necesitatea de a limita recurgerea la apărarea bazată pe ordinele primite în cadrul procedurilor penale internaționale și de a preveni perpetuarea impunității, întrucât inculpații ar putea invoca subordonarea ierarhică drept justificare pentru săvârșirea unor fapte ilicite de o gravitate deosebită cărora erau obligați să se supună în virtutea ierarhiei de drept sau de facto, pentru a evita răspunderea penală a persoanei care a săvârșit o infracțiune de drept internațional la ordinele superiorilor.

Temeiuri de excludere a răspunderii penale

Motivele de excludere a răspunderii penale enumerate la articolul 31 din Statutul de la Roma sunt reflectate în mare măsură în legislația penală națională, confirmând natura lor comună. Motive precum lipsa discernământului, legitima apărare, protejarea integrității altor persoane sau acțiunea sub constrângere sunt recunoscute în mod obișnuit în majoritatea ordinii juridice naționale și, în general, nu generează controverse.

Este important de subliniat că prevederile articolului 31 din Statutul Curții Penale Internaționale nu oferă o enumerare limitativă a cauzelor care pot înlătura răspunderea penală. În plus, instanța are posibilitatea de a lua în considerare și alte situații, precum eroarea de fapt sau de drept, atunci când acestea derivă din normele juridice aplicabile, conform dispozițiilor articolului 21 din Statut.

Potrivit articolului 32 din Statutul Curții, „o eroare de fapt sau de drept poate constitui un motiv de excludere a răspunderii penale dacă neagă elementul psihic necesar infracțiunii în cauză. O greșeală de fapt este o percepție eronată de către făptuitor a faptelor constituind elementele esențiale (actus reus) ale infracțiunii. O greșeală de drept, la rândul său, este o confuzie din partea făptuitorului cu privire la calificarea juridică a elementelor esențiale ale unui act sau omisiune. O greșeală de drept irelevantă nu constituie un motiv de stingere a răspunderii penale a unei persoane deoarece nu înlătură elementul intelectual necesar infracțiunii. În schimb, o greșeală de drept relevantă poate înlătura gradul de culpabilitate cerut pentru infracțiune și poate constitui astfel un motiv de stingere a răspunderii penale a unei persoane”³⁰.

1.1.4. Probleme de responsabilitate penală internațională

În cadrul dreptului internațional, răspunderea penală constituie o consecință directă a încălcării normelor dreptului internațional umanitar de către indivizi care acționează fie în nume propriu, fie în calitate de reprezentanți ai unor organizații internaționale sau ai unui stat, atrăgând astfel răspunderea individuală, a entității statale ori a organizației implicate. Dimensiunea penală a răspunderii internaționale a generat multiple dezbateri doctrinare, în special în ceea ce privește delimitarea conceptuală și aplicabilitatea răspunderii internaționale a statului.

Unii autori susțin că „numai sancțiunile penale impuse individual își pot îndeplini scopul educațional și că sancțiunile penale de stat pentru fapte contrare principiilor consacrate în dreptul internațional umanitar ar constitui, de fapt, doar izolare și distragere a atenției de la adevărații autori ai infracțiunilor de drept internațional, ceea ce este contrar normelor dreptului penal internațional”³¹. Statul poate îndeplini „calitatea de subiect de drept internațional și implicit subiect de răspundere internațională, fără a putea îndeplini caracteristica unui subiect de răspundere penală, în timp ce persoana fizică este subiect de răspundere penală internațională fără a fi în același timp subiect de drept internațional”³². În dreptul internațional modern, răspunderea penală este considerată „o proprietate a individului, nu a comunității, pe baza *principiului individualizării*”³³.

³⁰ DULCINATU, I.G., op. cit., p. 846

³¹ GEAMĂNU, G., *Dreptul Internațional Penal și Infracțiunile Internaționale*, Ed. Academiei, București, 1977, p. 217

³² PIVNICERU, M. M., op. cit., p. 43

³³ TOMA S.M., *Răspunderea Internațională Penală în Dreptul Umanitar*, Ed. Fundației ”Andrei Șaguna”, Constanța, 2003, p. 9, I.S.B.N. 973-8146-94-1

Doctrina în domeniul juridic a concluzionat în acest fel prin adoptarea și accentuarea trăsăturilor specifice dreptului penal național care au fost comunicate la nivel internațional. Astfel, o lege penală aplicabilă statelor este exclusă, „întrucât caracterul ei esențial este coercitiv și se aplică ipotetic unui subiect care nu se supune ordinelor sale”³⁴.

Obiectivul dreptului penal nu este de a organiza sau modifica în vreun fel relațiile sociale, ci de „a le proteja în cadrul ordinii juridice preexistente, atât la nivel național, cât și internațional. În timp ce diferite ramuri de drept reglementează raporturi diferite, precum cele dintre persoane fizice și juridice - drept civil, funcții publice - drept constituțional, sau dintre cetățeni și administrație - drept administrativ, dreptul penal protejează integral aceste raporturi și reglementează răspunsul societății la încălcările ordinii juridice prin săvârșirea de infracțiuni”³⁵.

Principiul răspunderii penale personale este de natură a împiedica transferul sau deplasarea răspunderii penale către terți și, de asemenea, limitează incidența răspunderii penale exclusiv la autorul faptei, excluzând transmiterea consecințelor juridice asupra terților.

În anul 1926, la solicitarea Asociației Internaționale de Drept Penal din Paris, al cărei membru era, Vespasian Pella a redactat un proiect al unui Cod Penal Internațional, cunoscut sub denumirea de „Proiectul Pella”, care conținea o serie de sancțiuni și măsuri de siguranță aplicabile statelor.

Proiectul cuprinde o serie de măsuri de securitate aplicabile unui stat, precum: „reducerea armatei, distrugerea liniilor feroviare strategice sau controlul internațional al bugetului militar, având ca scop prevenirea și împiedicarea activităților potențial agresive ale statelor, precum și combaterea stării de pericol și a condițiilor care contribuie la apariția fenomenelor criminale. În esență, proiectul a susținut conceptul că măsurile de securitate sunt de natură preventivă și nu se bazează pe răspunderea penală”³⁶.

Pedeapsa penală are o „funcție coercitivă, iar aplicarea ei asupra unui stat în ansamblu ar însemna pedepsirea cetățenilor săi, întrucât ar fi nedrept să se impună o sancțiune tuturor cetățenilor. Prin pedepsirea statului, cele două obiective principale ale dreptului penal, și anume sancționarea și prevenirea, nu ar mai fi atinse”³⁷.

³⁴ DOMINICÉ, C., *Observations sur les droits de l'etat victime d'un fait internationalement illicite*, Droit international, Ed. Pédone, Paris, nr. 2/1982, p. 3

³⁵ DONGOROZ, V., KAHANE, S., OANCEA, I., FODOR, I., ILIESCU, N., BULAI, C., STĂNOIU, R., *Explicații teoretice ale Codului Penal român*, vol. I, partea Generală, Ediția a II-a, Ed. Academiei Române, București, 2003, p. 6, ISBN 978-655-322-1, disponibil on line: https://archive.org/stream/20220916145306686_202209/Explica%C5%A3ii%20teoretice%20ale%20Codului%20Penal%20Rom%C3%A2n%20-%20Partea%20general%C4%83%20-%20vol.II%20-%20V.Dongoroz%20CS.Kahane%20CI.Oancea%20CI.Fodor%20CN.Iliescu%20CC.Bulai%20CR.St%C4%83noiu%20-%202003_djvu.txt

³⁶ PELLA, V., *La criminalité collective des Etats et le droit pénal de l'avenir*, Imprimeria de Stat București, 1926, Proiectul codului represiv mondial este publicat în anexă la această lucrare

³⁷ GIURGIU, N., *Răspunderea și sancțiunile de drept penal*, Ed. Neuron, Focșani, 1995, p.92, I.S.B.N. 973-96896-4-7

Deși doctrina nu accepta posibilitatea pedepsirii statelor, nu exclude statutul persoanelor juridice ca subiecte ai răspunderii penale. Ei pot fi, de asemenea, pedepsiți pentru că se presupune că „au propriile lor voințe și interese, distincte de cele ale membrilor lor, și au astfel capacitatea de a comite crime”³⁸.

Până astăzi, nu a fost înregistrată nicio situație în care un stat ar fi fost tras la răspundere penală. În urma ambelor războaie mondiale, precum și a conflictelor din fosta Iugoslavie și Rwanda, răspunderea penală internațională „a fost angajată exclusiv în privința persoanelor care au săvârșit infracțiuni grave reglementate de dreptul internațional”³⁹. Răspunderea penală internațională este consacrată în Statutul Curții Penale Internaționale⁴⁰ și în Proiectul de cod privind crimele împotriva păcii și securității umanității⁴¹.

Aplicarea sancțiunilor penale unei persoane fizice nu conferă statutul de subiect de drept internațional. Această teză a fost aprig contestată, susținând că „persoanele fizice au statut de subiect de drept internațional doar în domeniul dreptului penal internațional, care se referă la trăsăturile specifice acestei ramuri de drept internațional și nu la dreptul internațional în ansamblu”⁴².

Deși au existat susținători ai tezei conform căreia „persoanele fizice devin subiecte de drept internațional”⁴³ prin calitatea lor de subiecte de drept penal internațional, această viziune nu a fost susținută, iar ideea că indivizii sunt creatorii unei norme de drept internațional nu a fost contestată, întrucât persoanele fizice nu dețin capacitate juridică internațională față de state, ci sunt beneficiari indirecti ai anumitor norme.

Prin ratificarea Cartei Drepturilor Omului de către Națiunile Unite⁴⁴, persoanelor fizice li s-au acordat drepturi internaționale care le permit să introducă acțiuni în fața Comisiei și a Curții Europene a Drepturilor Omului în conformitate cu Convenția Europeană a Drepturilor Omului sau cu normele de procedură ale Curții de Justiție a Comunităților Europene (CJUE). Totuși, în cadrul raporturilor de drept internațional, individul nu deține, în mod direct, calitatea de subiect de drept internațional,

³⁸ DELBETZ, L., *Les principes généraux du droit international public*, Librairie générale du droit et de jurisprudence, Paris, 1964, p. 12

³⁹ A se vedea jurisprudența Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg și Tokyo precum și a Tribunalului Penal Internațional pentru fost Iugoslavie și Rwanda

⁴⁰ Rome Statute of the International Criminal Court, *Documentul A/CONF/183/9*, Roma, iulie 1998, art. 25, [citât la: 14.11.2023], disponibil on line: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/281/44/IMG/N9828144.pdf?OpenElement>

⁴¹ Comisia de Drept Internațional, sesiunea 48 de la Roma, 26 iulie 1996, *Documentul A/51/10*, art. 2-3, [citât la: 14.11.2023], disponibil on line: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_51_10.pdf

⁴² RIPOLLES, A. Q., *Tratado de derecho internacional e internacional penal*, Ed. Vitoria, Madrid, 1955, pp. 188-189.

⁴³ DAUTRICOURT, M., *La justice criminelle aux Nations Unies. Reflexions sur un abandon*, Revue internationale de Droit pénal, 1964, pp.264-265

⁴⁴ [citât la: 14.11.2023], disponibil on line în limba română: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rom.pdf

întrucât accesul său la ordinea juridică internațională este condiționat de aderarea statului din care face parte la tratatele internaționale care reglementează domeniul vizat.

1.2. Studiu asupra crimelor și delictelor internaționale ca obiect al răspunderii penale internaționale. Relația cauzală dintre încălcare și vătămare

În administrarea justiției, este esențial să se acorde prioritate celor mai grave încălcări ale drepturilor omului – cele care dăunează cel mai mult relațiilor sociale protejate de dreptul penal național și internațional în ceea ce privește demnitatea umană.

Acest lucru necesită ca profesioniștii din justiție să fie onești și să explice ceea ce este posibil, să ia cele mai adecvate decizii cu privire la toate tipurile de încălcări ale drepturilor omului și victimele acestora și să implementeze un proces decizional transparent și responsabil. Astfel de decizii trebuie să se bazeze pe principiile drepturilor omului, incluzând atât nediscriminarea, cât și o abordare sensibilă la gen.

Experiențele examinate în acest capitol oferă un argument puternic pentru prioritizarea încălcărilor dreptului la viață, inclusiv disparițiile forțate și încălcările integrității personale, inclusiv violul și alte forme grave de violență sexuală, tortură și răni care cauzează dizabilități personale. Odată ce aceste categorii sunt suficient acoperite, ar putea fi incluse și alte încălcări ale libertății personale, cum ar fi recrutarea forțată a copiilor, internarea cu încălcarea dreptului internațional umanitar, deportările și curățarea etnică. Acest lucru necesită o abordare diferită de cea a comitetelor de plângeri, care în prezent acceptă toate tipurile de încălcări fără a le prioritiza.

Privind încălcările dincolo de incidente izolate, eșecurile operaționale sau sistemice care au condus la numeroase încălcări ale dreptului internațional umanitar pot fi identificate mai eficient. Acest lucru ar putea ajuta la abordarea mai cuprinzătoare a încălcărilor și la identificarea ajustărilor și reformelor care ar putea ajuta la prevenirea reapariției. În plus, această abordare sprijină dezvoltarea politicilor definite printr-o priorizare clară a categoriilor de victime în funcție de o ierarhie specifică a încălcărilor. Acest lucru poate ajuta la reafirmarea celor mai fundamentale valori ale societății și la sublinierea importanței de a ajunge la victimele sărace și marginalizate.

Începând cu 1978, Comisia de Drept Internațional (ILC) a ONU a început să codifice reguli privind răspunderea internațională a statelor bazată pe riscuri.

Actele ilegale sub forma unor acte sau omisiuni care stau la baza responsabilității internaționale sunt împărțite în două mari categorii în lumina dreptului internațional umanitar:

- crime internaționale sau crime internaționale prin natură
- delikte internaționale sau crime convenționale

1.2.1. Crimele Internaționale (infrațiuni internaționale prin natură)

În cursul secolului trecut, evoluția dreptului penal internațional a fost puternic influențată de procesele intentate principalilor criminali de război în tribunalele de la Nürnberg și Tokyo, organizate în urma celui de-al Doilea Război Mondial, acestea având un impact determinant în configurarea acestui domeniu juridic.

Aceste procese au introdus răspunderea penală individuală pentru anumite fapte grave care au încălcat normele dreptului internațional aplicabile în timpul conflictelor armate. Termenii „crime împotriva păcii”, „crime de război” și „crime împotriva umanității” au fost inventați cu această ocazie. Un al doilea eveniment a avut loc la scurt timp după, odată cu adoptarea celor patru Convenții de la Geneva din 12 august 1949, privind protecția victimelor războiului.

În mod clar, această dezvoltare juridică vizează exclusiv infracțiunile internaționale comise în contextul conflictelor armate de natură internațională.

În 1949, s-a presupus că extinderea sistemului pentru a include crime grave și conflicte interne ar fi reprezentat un atac inacceptabil la suveranitatea statelor. Prin urmare, acest punct de vedere a rămas neschimbat până la adoptarea Protocoloalelor adiționale la Convențiile de la Geneva la 8 iunie 1977. Scopul a fost „de a întări credibilitatea noilor state independente, care au fost propuse în Protocolul II (privind conflictele armate neinternaționale), să aibă un interes în afacerile lor interne”⁴⁵.

Proiectul de articole al Comisiei de Drept Internațional al ONU definește „crimele internaționale ca o faptă ilicită la nivel internațional care rezultă din încălcarea unei obligații internaționale atât de esențială pentru apărarea intereselor fundamentale ale societății internaționale, încât este considerată de societate drept o crimă”⁴⁶.

Normele care stau la baza ordinii publice internaționale i-au determinat pe legiuitorii internaționali să clasifice comportamentul condamnabil nu doar drept ilegal, ci și drept penal, întrucât combaterea unui astfel de comportament este în interesul întregii comunități internaționale.

Obiectul protecției juridice internaționale este „interesul internațional universal”⁴⁷. Astfel, interesul internațional general primează față de dreptul intern al statelor.

Carta Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg definește „crimele împotriva umanității ca fiind acele acte de conduită indiferent dacă încalcă sau nu legea națională a locului în care au fost

⁴⁵ GAMURARI, V., OSMOCHESCU, N., *Individualizarea răspunderii penale pentru crime de război comise în cadrul conflictelor armate non-internaționale: Studiu al practicii judiciare a statelor și a organismelor internaționale*, în *Studia Universitatis*, nr. 4(14), 2008, p.84

⁴⁶ SCAUNAȘ, S., *Răspunderea internațională pentru violarea dreptului umanitar*, Ed. All Beck, București, 2002, p. 55, I.S.B.N. 973-655-156-3

⁴⁷ LEVI, W., *The international ordre public. Revue de droit international de sciences diplomatiques*, nr. 1/1994, p. 65

comise crimele”⁴⁸, iar Principiul II al Principiilor de la Nürnberg specifică: „*faptul că legea națională nu prevede o pedeapsă pentru un act care constituie o infracțiune conform dreptului internațional de responsabilitate persoanei care nu comite acel act penal în temeiul dreptului internațional*”⁴⁹.

Genocidul - Rafael Lemkin a propus pentru prima dată termenul „*genocid*” în 1933 pentru a defini reprimarea actelor de exterminare împotriva grupurilor etnice, religioase sau sociale⁵⁰.

Incriminarea specifică a infracțiunii de genocid a fost realizată prin Convenția pentru prevenirea și pedepsirea crimei de genocid, adoptată prin Rezoluția 2391 (XXIII) a Adunării Generale a ONU din 26 noiembrie 1968, care, la articolul 1, califică genocidul „*drept infracțiune internațională, indiferent dacă este săvârșit în pace sau în război*”⁵¹.

O definiție mai cuprinzătoare „a fost elaborată prin articolul 6 (c) din Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg, care stipulează că următoarele acte sunt considerate crime împotriva umanității: *asasinatul, exterminarea, supunerea la sclavie, deportarea și orice act inuman comis împotriva oricăror populații civile, înainte sau în timpul războiului, sau chiar persecuțiile pentru motive politice, rasiale sau religioase, când aceste acte sau persecuții, indiferent dacă ele au constituit sau nu o violare a dreptului intern al țărilor în care ele au fost comise, ca urmare a oricărei crime intrând în competența Tribunalului, sau în legătură cu această crimă*”⁵².

Deși infracțiunea de genocid este înscrisă ca infracțiune în prevederea sus-menționată, la nivelul Tribunalului nu a fost pronunțată o hotărâre definitivă pentru săvârșirea unei infracțiuni de acest fel. Cu toate acestea, „faptele reproșate au fost incluse în mai multe hotărâri ca aparținând altor categorii de infracțiuni”⁵³.

Crimele împotriva umanității

Termenul de „*apartheid*” a apărut în 1948 ca urmare a practicilor de segregare rasială și discriminare rasială utilizate în Africa de Sud și Namibia cu scopul „de a stabili și menține dominația populației albe asupra populației negre”⁵⁴.

În 1965, Convenția Internațională a Adunării Generale a ONU privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială (articolul 1) a considerat următoarele acte de discriminare rasială

⁴⁸ Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg, în *Dreptul internațional umanitar al conflictelor armate*, Asociația română de drept umanitar, Ed. Șansa, București 1993, p.361

⁴⁹ NICIU M., *Drept internațional public*, Ed. Servosat, Arad, 1997, p.144, I.S.B.N. 973-97822-7-2

⁵⁰ DIACONESCU, G., *Genocidul*, Ed. Militară, București, 1991, p. 20, I.S.B.N. 9733202606, 9789733202608

⁵¹ Rezoluția nr. 2391 (XXIII) din data de 26.11.1968 a Adunării Generale a ONU, [citată la 20.10.2023], disponibil online: <https://lege5.ro/Gratuit/g43taojq/conventia-asupra-imprescriptibilitatii-crimelor-de-razboi-si-a-crimelor-contr-umanitatii-adoptata-de-adunarea-general-a-organizatiei-natiunilor-unite-la-26-noiembrie-1968-rezolutia-2391-xxiii>

⁵² Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg, în *Dreptul internațional umanitar al conflictelor armate*, Asociația română de drept umanitar, Ed. Șansa, București 1993, art. 6 lit. c

⁵³ CREȚU, V., *Drept internațional Penal*, Ed. Tempus, București, 1996, p. 227, ISBN: 937-9205-04-6

⁵⁴ CLOȘCĂ, I., SUCEAVĂ, I., *Tratat de drepturile omului*, Ed. Europa Nova, 1995, p. 101, ISBN 10: 973-9183-23-9

drept forme de crime de apartheid: „*orice distincție, excludere, restricție sau preferință bazată pe rasă, culoare, descendență sau origine națională sau etnică, care are scopul de a anula, de a afecta sau de a afecta, de a afecta sau de a afecta pe bază de egalitate cu ceilalți, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale în sfera publică, economică, socială și culturală sau în orice alt domeniu al vieții publice*”⁵⁵.

Articolul 3 al aceleiași convenții obligă statele semnatare să prevină și să combată segregarea rasială și apartheid-ul sub toate formele lor pe teritoriul lor.

Convenția privind imprescriptibilitatea crimelor de război și a crimelor împotriva umanității din 26 noiembrie 1968 prevede la articolul 1, paragraful 1 lit. b) Apartheid-ul este declarat o crimă împotriva umanității: „*crime împotriva umanității, fie că au fost comise în timp de război sau de pace, așa cum sunt definite de Carta Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg din 8 august 1945 și confirmată prin Rezoluțiile 3 (I) și 95 (I) ale Adunării Generale a Națiunilor Unite din 13 februarie 1946 și 95 (I) din 13 februarie 1946 și ocupație armată și ocupație și deplasare prin acte inumane rezultate din politica de apartheid, precum și infracțiunea de genocid, astfel cum este definită în Convenția pentru prevenirea și pedepsirea crimei de genocid din 1948, chiar dacă astfel de fapte nu constituie o încălcare a dreptului intern al țării în care au fost comise*”⁵⁶ și de Convenția internațională pentru eliminarea și reprimarea crimei, din 30 noiembrie 1973, la articolul 1, alin. 1, statele semnatare concluzionează că actele și practicile politice înrudite cu segregarea rasială și discriminarea trebuie clasificate drept crime împotriva umanității: „*Statele părți la prezenta Convenție declară că apartheid-ul este o crimă împotriva umanității și că actele inumane care rezultă din politica și practica apartheidului, precum și din alte acte și practici politice în sensul segregăției și practicilor politice, în sensul articolului II, sunt înrudite cu segregarea și discriminarea rasială în sensul articolului II. infracțiuni contrare normelor dreptului internațional, în special scopurilor și principiilor Cartei Națiunilor Unite și constituie o amenințare gravă la adresa păcii și securității internaționale*”⁵⁷.

Articolul 2 din aceeași convenție definește actele care, prin natura lor, constituie aspectul obiectiv al infracțiunii de apartheid.

⁵⁵ Rezoluția Adunării Generale a ONU 2106 A/XX din 21.12.1965, art. 1, [citat la 25.10.2023], disponibil on line: [https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_2106\(XX\).pdf](https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_2106(XX).pdf)

⁵⁶ Convenția asupra imprescriptibilității crimelor de război și crimelor contra umanității, din 26.11.1968, a Adunării Generale a ONU, adoptată prin Convenția 2391/XXII, art. 1, alin. 1 lit. b, [citat la 25.10.2023], disponibil on line: <https://lege5.ro/Gratuit/g43taojq/conventia-asupra-imprescriptibilitatii-crimelor-de-razboi-si-a-crimelor-contra-umanitatii-adoptata-de-adunarea-general-a-organizatiei-natiunilor-unite-la-26-noiembrie-1968-rezolutia-2391-xxiii>

⁵⁷ Convenția internațională asupra eliminării și suprimării crimei de apartheid, din 30.11.1973, a Adunării Generale a ONU, art. 1 alin. 1, [citat la 25.10.2023], disponibil on line: <https://lege5.ro/Gratuit/he2demrv/conventia-internationala-asupra-eliminarii-si-reprimarii-crimei-de-apartheid-din-30111973->

Crimele de război - constituie încălcări grave ale legislațiilor și obiceiurilor cutumiare și convenționale privind modul de desfășurare a războiului. Izvoarele internaționale de bază în domeniu sunt constituite de Convențiile de Haga din 1899 și 1907 și cele patru Convenții de la Geneva, din anul 1949, completate de cele două Protocoale de la Geneva din 1977.

Prin Statutul Tribunalului Militar de la Nürnberg, crimele de război au fost codificate în art. 6 alin. 2 lit. b, ca „*violările legilor și obiceiurilor războiului. Aceste violări cuprind, fără a avea un caracter limitativ, asasinatul, rele tratamente sau deportarea pentru muncă forțată, sau pentru orice alt scop, a populației civile din teritoriile ocupate, asasinatele sau relele tratamente aplicate prizonierilor de război sau persoanelor aflate pe mare, executarea ostaticilor, jefuirea bunurilor publice sau private, distrugerea fără motiv a orașelor sau satelor sau devastarea nejustificată de unități militare*”⁵⁸.

Convențiile de la Geneva din 1949, statuează în art. 49 - Convenția I⁵⁹, art. 50 - Convenția II⁶⁰, art. 129 - Convenția III⁶¹ și art. 146 - Convenția IV⁶², că infracțiunile de război reprezintă „*acte contrare prezentei Convenții*”, iar art. 50 - Convenția I și art. 51 - Convenția II, completează definirea crimelor de război ca fiind: „*infracțiuni grave prevăzute la articolul precedent sunt acela care privesc vreunul dintre următoarele acte, dacă sunt comise împotriva unor persoane sau bunuri protejate de convenție: omuciderea internațională, tortura sau tratamentele inumane, inclusiv experiențele biologice, faptul de a cauza, în mod intenționat, mari suferințe sau de a aduce grave atingeri integrității fizice sau sănătății, distrugerea și însușirea de bunuri nejustificate de necesități militare și desfășurate pe scară mare, în mod ilicit și arbitrar*”⁶³.

În cuprinsul art. 130 - Convenția III, sunt enumerate crimele grave în modul arătat mai sus, la acesta adăugându-se și fapta „*de a constrânge un prizonier de război să servească în forțele armate*”

⁵⁸ Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg, în *Dreptul internațional umanitar al conflictelor armate*, Asociația română de drept umanitar, Ed. Șansa, București 1993, art. 6 alin. 2 lit. b

⁵⁹ Convenția de la Geneva pentru îmbunătățirea soartei răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie, din 12.08.1949, [citată la 22.10.2023], disponibil on line: <https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-I.pdf>

⁶⁰ Convenția de la Geneva pentru îmbunătățirea soartei răniților, bolnavilor și naufragiaților din forțele armate pe mare, din 12.08.1949, [citată la 22.10.2023], disponibil on line: <https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-II.pdf>

⁶¹ Convenția de la Geneva privitoare la tratamentele prizonierilor de război, din 12.08.1949, [citată la 24.10.2023], disponibil on line: <https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-III.pdf>

⁶² Convenția de la Geneva privind protecția persoanelor civile în timp de război, din 12.08.1949, [citată la 24.10.2023], disponibil on line: <https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-IV.pdf>

⁶³ International Committee of the Red Cross. (1949). *Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War (Third Geneva Convention)*, 12 August 1949, Article 130. <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949>

*ale puterii inamice sau aceea de a-l lipsi de dreptul său de a fi judecat, în mod regulat și imparțial, potrivit prevederilor prezentei Convenții”.*⁶⁴

Art. 147 - Convenția IV, reiterează și completează explicațiile termenilor prevăzuți anterior, în sensul că *”... deportarea sau transferuri ilegale, deținerea ilegală, faptul de a constrânge o persoană protejată să servească în forțele armate ale puterii inamice sau acela de a o lipsi de dreptul său de a fi judecat în tribunalele imparțiale și în mod imparțial, conform prevederilor prezentei Convenții, luarea de ostatici, distrugerea și însușirea bunurilor nejustificate de necesități militare și executarea pe scară largă și în mod ilicit și arbitrar”.*⁶⁵

Totodată prin art. 146 din același document, se prevede că: *„fiecare Înaltă Parte Contractantă se obligă să caute persoanele învinuite în comiterea sau ordonarea comiterii unei încălcări grave menționate și indiferent de cetățenie, să le transmită instanței sale judiciare”*⁶⁶

În anul 1977, au fost elaborate două protocoale adiționale la convențiile menționate, prin care au fost completate prevederile inițiale⁶⁷.

În 1996, în cadrul celei de-a 48-a sesiuni de la Roma, Comisia de Drept Internațional a elaborat un proiect de Cod al crimelor împotriva păcii și securității umanității, care, în articolul 20, identifică *„în mod sistematic toate încălcările dreptului internațional care, prin natura lor, sunt considerate infracțiuni grave”*⁶⁸.

Doi ani mai târziu, în baza articolului 8 din documentul A/CONF/183/9, Statutul Curții Penale Internaționale și-a extins competența pentru a include crimele de război atunci când *„încălcările dreptului internațional au fost comise ca parte a unui plan sau politică sau au fost comise pe scară largă”*⁶⁹.

⁶⁴ International Committee of the Red Cross. (1949). *Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War (Third Geneva Convention)*, 12 August 1949, Article 130; *Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (Fourth Geneva Convention)*, 12 August 1949, Article 147. <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949>

⁶⁵ ICRC (1949). *Convenția (III) de la Geneva privind tratamentul prizonierilor de război, art. 130; Convenția (IV) de la Geneva privind protecția persoanelor civile în timp de război, art. 147*. Geneva: Comitetul Internațional al Crucii Roșii. Disponibil la: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949>

⁶⁶ GAMURARI, V., *Statutul Forțelor Pacificatoare în Dreptul Internațional. Cazul Republicii Moldova*, Promo-lex, Chișinău, [citată la 24.10.2023], disponibil on line: https://promolex.md/wp-content/uploads/2016/08/doc_1422358041.pdf

⁶⁷ A se vedea Protocolul nr. 1 la Convenția de la Geneva privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale, [citată la 24.10.2023], disponibil on line: <https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Protocolul-Aditional-I.pdf> și Protocolul nr 2 la Convenția de la Geneva privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale, [citată la 24.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/50335>

⁶⁸ Comisia de Drept Internațional, sesiunea 48 de la Roma, 26 iulie 1996, Documentul A/51/10, art. 20, (citată la 24.10.2023), disponibil on line: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_51_10.pdf

⁶⁹ *Rome Statute of the International Criminal Court*, documentul A/CONF/183/9, Roma, iulie 1998, art. 8, [citată la 20.10.2023], disponibil on line: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/281/44/IMG/N9828144.pdf?OpenElement>

Prin prisma realității actuale internaționale și a conflictului armat în plină desfășurare, dintre Rusia și Ucraina, crimele de război și perspectiva răspunderii penale în legătură cu acestea sunt discutate intens. Obiectivul principal este „identificarea celor mai adecvate și eficiente mecanisme de aplicare a justiției restaurative bazate pe interesele victimelor”⁷⁰.

Crima de agresiune – definită în articolul 6 din Statutul Tribunalului Militar de la Nürnberg, ca fiind: „*planificarea, pregătirea, inițierea sau ducerea unui război de agresiune sau a unui război cu încălcarea tratatelor, garanțiilor sau acordurilor internaționale, precum și participarea la un plan deliberat sau la un complot pentru a comite oricare dintre actele menționate mai sus*”⁷¹.

Articolul 5 din Statutul Curții Penale Internaționale enumeră „cele mai grave crime de drept internațional care privesc comunitatea internațională: genocid, crime împotriva umanității, crime de război și crime de agresiune”⁷².

Adunarea Generală a ONU a clasificat crima de agresiune drept „cea mai gravă crimă împotriva păcii și umanității pe baza principiilor dreptului internațional consacrate în Statutul de la Nürnberg”⁷³.

Agresiunea constituie „*folosirea forței armate de către un stat împotriva suveranității, integrității teritoriale ori independenței politice a altui stat sau în orice mod incompatibil cu Carta Națiunilor Unite*” iar potrivit art. 5 din Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 3314 (XXIX) din 14.12.1974, războiul de agresiune reprezintă o crimă împotriva păcii internaționale, care dă naștere răspunderii internaționale”⁷⁴.

Următoarele acte sunt considerate acte de agresiune, fie că au fost comise în contextul unui război declarat sau nu: pătrunderea forțelor armate ale unui stat pe teritoriul unui alt stat, sub forma unui atac sau a unei invazii, precum și instalarea unei ocupații militare – fie ea și de scurtă durată – ca urmare a unei asemenea acțiuni, ori preluarea forțată, prin mijloace violente, a întregului teritoriu sau a unei părți din teritoriul statului respectiv, constituie forme evidente de agresiune; bombardarea teritoriului unui stat de către forțele armate ale unui stat sau folosirea oricărei arme de către un stat împotriva altui stat; recunoașterea de către un stat că și-a pus teritoriul la dispoziția altui stat pentru a

⁷⁰ *Rome Statut of the International Criminal Court*, documentul A/CONF/183/9, Roma, iulie 1998, art. 8, [citată la 20.10.2023], disponibil on line: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/281/44/IMG/N9828144.pdf?OpenElement>

⁷¹ Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg, în *Dreptul internațional umanitar al conflictelor armate*, Asociația română de drept umanitar, Ed. Șansa, București 1993, p.360

⁷² *Rome Statut of the International Criminal Court*, documentul A/CONF/183/9, Roma, iulie 1998, art. 5, [citată la 22.10.2023], disponibil on line: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/281/44/IMG/N9828144.pdf?OpenElement>

⁷³ *Rezoluția Adunării Generale a ONU, nr. 95/1946, Affirmation of the Principles of International Law*, [citată la 22.10.2023], disponibil on line: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_95-I/ga_95-I_ph_e.pdf

⁷⁴ *Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 3314 (XXIX) din 14.12.1974*, art. 5, [citată la 22.10.2023], disponibil on line: <https://lege5.ro/gratuit/he2dqmr/rezolucia-nr-3314-1974-privind-definitia-agresiunii>

fi utilizat la comiterea unui act de agresiune împotriva unui stat terț; atacul forțelor armate ale unui stat împotriva forțelor terestre, maritime sau aeriene, ori a aviației navale sau civile a altui stat; desfășurarea de către sau în numele unui stat a unor grupuri armate, forțe neregulate sau mercenari pentru a comite acte de violență armată împotriva altui stat echivalente ca gravitate cu cele enumerate mai sus, sau faptul că aceștia participă în mod substanțial la astfel de acte; infiltrații sau incursiuni ale forțelor paramilitare în numele unui stat pe teritoriul altui stat; utilizarea forțelor armate ale unui stat staționate, cu acordul statului gazdă, pe teritoriul altui stat contrar condițiilor stipulate în acord, sau orice extindere a prezenței acestora pe acel teritoriu după expirarea acordului; acte subversive care vizează răsturnarea statului de drept al unui stat prin folosirea forței, un alt stat sprijinind actele desfășurate de forțele rebele și teroriste pe teritoriul său. Aceste acte se referă la organizarea și conduita actelor teroriste sau legate de războiul civil. Susținerea, participarea sau acceptarea la astfel de acte pe propriul teritoriu intră în categoria agresiunii armate indirecte”⁷⁵.

În contextul internațional actual, Parlamentul European a adoptat Rezoluția B9-0069/2023 privind crearea unui tribunal pentru infracțiunea de agresiune împotriva Ucrainei, care incriminează agresiunea militară a Rusiei împotriva Ucrainei⁷⁶. Lista infracțiunilor de agresiune nu este exhaustivă. Consiliul de Securitate al ONU are puterea de a clasifica alte acte de agresiune, în funcție de puterile sale de a menține pacea și securitatea internațională⁷⁷.

De exemplu, în art. Articolul 16 din Proiectul de Cod al crimelor împotriva păcii și securității umanității, în Cartea a II-a, intitulat „Infracțiunile împotriva păcii și securității umanității”, incriminează infracțiunea de agresiune săvârșită de persoane fizice, precizând că persoana care, în calitate de conducător sau organizator, participă activ la planificarea, pregătirea, inițierea unui act sau executarea unui astfel de stat, ordinul sau executarea unui astfel de stat. act, răspunde de săvârșirea infracțiunii de agresiune⁷⁸.

⁷⁵ DIACONU, A., *Aspecte teoretice privind intervenția militară*, Universitatea Națională De Apărare ”Carol I”, p. 10, în *Impactul transformărilor socio-economice și tehnologice la nivel national, european si mondial*; Nr. 4/2015, Vol. 4, 17.09.2015, [citat la 22.10.2023], disponibil on line:

<https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=70102006811101103094114090067116106050051026007034010028118071074115031099102089074052006096099098123062120087113079102124015121051066022058094070120028002003099080025003000087079067118076105002088075114006106124008107022002126028123093010020027004090&EXT=pdf&INDEX=TRUE>

⁷⁶ Parlamentul European, *Résolution sur la création d’un tribunal pour le crime d’agression contre l’Ukraine*, nr. 2022/3017(RSP), [citat la 22.10.2023], disponibil on line: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-9-2023-0069_RO.html

⁷⁷ PIVNICERU, M. M., *Răspunderea penală în dreptul internațional*, Ed. Polirom, București, 1999, p. 88, I.S.B.N. 973-683-228-7

⁷⁸ Comisia de Drept Internațional, sesiunea 48 de la Roma, 26 iulie 1996, Documentul A/51/10, art. 16, p. 42, [citat la 22.10.2023], disponibil on line: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_51_10.pdf

1.2.2. Crimele împotriva Națiunilor Unite și a personalului asociat

Având în vedere extinderea influenței și activităților concrete ale Organizației, precum și multitudinea de încălcări ale drepturilor omului, măsurile Organizației au fost intensificate începând cu 1989, în special în ceea ce privește prevenirea și eliminarea situațiilor care amenință pacea. În acest sens, au fost luate măsuri de creștere a personalului Organizației, ceea ce a dus implicit la o creștere a atacurilor și a violențelor împotriva trupelor și personalului ONU.

Astfel, Adunarea Generală a Națiunilor Unite a adoptat în 1994, Convenția privind siguranța personalului Națiunilor Unite și a personalului asociat cu Rezoluția nr. 49/09.12.1994. Articolul 9, paragraful 1, enumera în mod explicit actele care ar putea constitui crime internaționale, și anume:

„Infrațiuni împotriva personalului Națiunilor Unite și celui asociat

1. Comiterea intenționată:

a) a unei crime, răpiri sau a oricărui alt atac asupra persoanei sau libertății vreunui membru al personalului Națiunilor Unite sau al personalului asociat;

b) a unui atac violent asupra localurilor oficiale, reședinței personale sau mijloacelor de transport ale unui membru al personalului Națiunilor Unite sau ale celui asociat, de natura sa pericliteze persoana sau libertatea sa;

c) a unei amenințări cu efectuarea unui astfel de atac, pentru a constrânge o persoană fizică sau juridică de a realiza sau de a se obține de la realizarea unui act oarecare;

d) a unei încercări de a comite un astfel de atac;

e) a unei participări în calitate de complice la un astfel de atac sau la o tentativă de a comite un astfel de atac, sau organizarea, sau ordonarea comiterii unui astfel de atac de către alte persoane”⁷⁹.

Articolul 9 (2) din aceeași convenție cere fiecărui stat parte să pedepsească infracțiunile menționate la paragraful 1 în mod corespunzător, ținând seama de gravitatea acestora, în conformitate cu dreptul său intern.

Pe baza acestor prevederi, infracțiunile împotriva personalului Națiunilor Unite și personalului asociat au fost „incriminate în mod specific în articolul 19 din proiectul de lege privind crimele împotriva păcii și securității umanității”⁸⁰.

⁷⁹ Convenția privind securitatea personalului Națiunilor Unite și a celui afiliat, din 09.12.1994, adoptată prin Rezoluția Adunării Generale a ONU, nr. 49/1994, art. 9 pct. 1, [citată la 25.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/64694>

⁸⁰ Comisia de Drept Internațional, sesiunea 48 de la Roma, 26 iulie 1996, Documentul A/51/10, art. 19, [citată la 25.10.2023], disponibil on line: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_51_10.pdf

1.2.3. Delictelor internaționale

Caracterul internațional al crimelor decurge din prejudiciul cauzat de faptele presupuse valorilor sociale protejate de normele internaționale. Prin urmare, interesul pentru protejarea acestor valori sociale este comun tuturor statelor, care au contribuit la apariția și dezvoltarea unei represiuni comune împotriva amenințărilor acestui tip de infracțiuni.

Infracțiunile internaționale sunt numite și „infracțiuni convenționale deoarece exprimă voința statelor membre cu privire la incriminarea faptelor care constituie aspectul obiectiv al infracțiunilor și criteriile de răspundere penală pentru săvârșirea acestora”⁸¹.

Deși infracțiunile din această categorie au fost dezbătute, în majoritatea cazurilor acestea nu au fost incriminate la nivel internațional. Chestiunea incriminării a fost lăsată la latitudinea statelor părți să o armonizeze cu propriile lor sisteme legislative și cu legislația națională. În acest context, trebuie menționate ”următoarele convenții: Convențiile privind traficul de stupefiante, Convenția internațională pentru reprimarea distribuirii și traficului de publicații obscene, Convenția pentru reprimarea traficului de persoane și a exploatarei prostituției altora și Convenția pentru reprimarea confiscării ilicite a aeronavelor”⁸².

Terorismul internațional - incriminarea acestuia a fost realizată prin două convenții adoptate la Geneva în 1937: Convenția pentru prevenirea și reprimarea terorismului și Convenția de instituire a unei Curți Penale Internaționale. Deși cele două convenții nu au intrat încă în vigoare, ele reprezintă cea mai importantă sursă de abordare a incriminării terorismului.

Convențiile defineau infracțiunea de terorism ca: „fapte criminale îndreptate împotriva unui stat și al căror scop sau natură, este de a provoca teroarea unor persoane determinate, grupurilor de

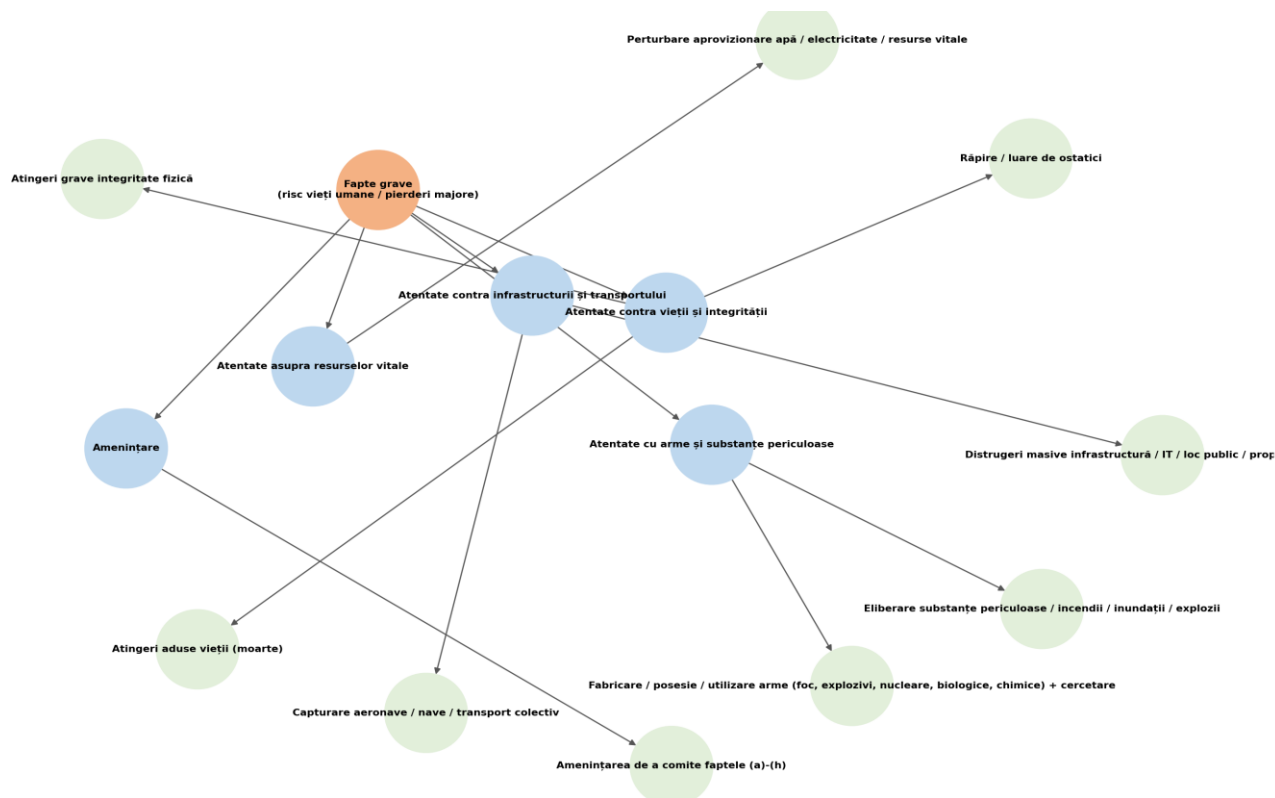
⁸¹ DULCINATU I.G., *Crime și delictelor internaționale. Relația cauzală dintre încălcarea și vătămare în lumina justiției tranziționale*. Partea I. Publicat în: *Journal of Romanian Literary Studies*, nr. 35/2023, International Romanian Humanities Journal, Published by ARHIPELAG XXI PRESS Tîrgu Mureș, 2023, vol. 35, p.p. 827 – 829, [citată la 15.10.2023], disponibil on line: https://issuu.com/dumitrubuda/docs/jrls_35_v1?fr=xKAE9_zU1NQ

⁸² A se vedea: Convențiile asupra traficului de stupefiante - Convenția unică asupra stupefiantelor din 30.03.1961, [citată la 15.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/51137>, Convenția asupra substanțelor psihotrope din 21.02.1971, [citată la 15.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/31044>, Convenția ONU asupra traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope, din 20.12.1988, [citată la 15.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/31045>, Convenția internațională asupra reprimării, răspândirii și traficului de publicații obscene din 12.09.1923, [citată la 15.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/28076>, Convenția pentru reprimarea traficului cu ființe umane și a exploatarei prostituției semenilor din 02.12.1949, [citată la 15.10.2023], disponibil on line: <https://lege5.ro/Gratuit/g42dmobx/conventia-pentru-reprimarea-trafficului-cu-fiinte-umane-si-a-exploatarii-prostituirii-altuia-adoptata-de-adunarea-general-a-organizatiei-natiunilor-unite-la-2-decembrie-1949-din-02121949?d=2019-12-22>, Convenția privind suprimarea capturării ilicite a aeronavelor din 16.12.1970, [citată la 15.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/23395>, Convenția asupra reprimării infracțiunilor contra persoanelor care se bucură de o protecție internațională, inclusiv agenții diplomatice, New York, 14.12.1973, [citată la 15.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/22820>

persoane sau publicului. Art. 1 din același document a realizat și o enumerare concretă a actelor de terorism incriminate”⁸³.

Mai relevantă de luat în considerare ar fi Decizia-cadru a Consiliului Uniunii Europene nr. 2002/475/JAI din 13 iunie 2002 privind combaterea terorismului, care stabilește următoarele fapte de încălcare a normelor legale care pot constitui elemente constitutive ale infracțiunilor de terorism, după cum urmează:

Figura nr 1.1. Clasificarea faptelor grave

La art. 1 alin. 1, Convenția Consiliului Europei de la Varșovia din 16.05.2005, privind prevenirea terorismului, prevede: „prin infracțiune de terorism se înțelege oricare dintre infracțiunile care intră în sfera de aplicare a unuia dintre tratatele enumerate în anexa la prezenta convenție, așa cum sunt ele definite în respectivele tratate”⁸⁴.

Decizia (UE) 2018/889 a Consiliului din 4 iunie 2018 privind încheierea, în numele Uniunii Europene, a Convenției Consiliului Europei privind prevenirea terorismului, în care Consiliul Uniunii Europene stabilește obiectivele luptei împotriva terorismului prin utilizarea mecanismelor naționale

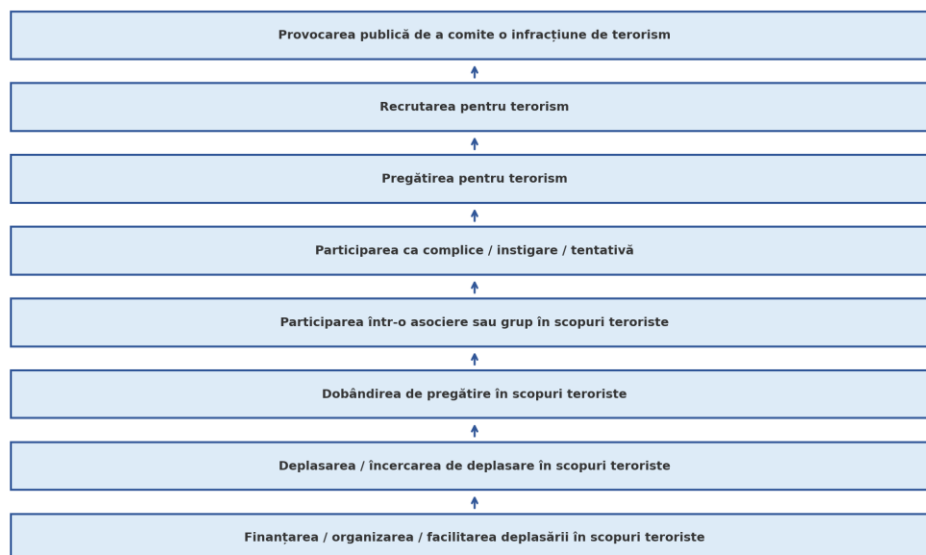
⁸³ DULCINATU I.G., op. cit., p. 830

⁸⁴ Convenția Consiliului Europei privind prevenirea terorismului, Varșovia, 16.05.2005, art. 1 alin. 1, [citată la 25.10.2023], disponibil on line: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A22018A0622%2801%29>

și internaționale necesare pentru a proteja statul de drept și valorile democratice, drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

Totodată, Convenția prevede faptele incriminate ca infracțiuni de terorism⁸⁵, conform figurii:

Figura nr. 1.2. Forme de implicare în activități teroriste

Ca și categorii generale de acțiuni care pot întruni elementele constitutive ale unor infracțiuni de terorism pot fi enumerate:

- „luarea de ostatic, prevăzută în Convenția internațională împotriva luării de ostatici din 17.12.1979”⁸⁶;
- „infracțiunile comise împotriva persoanelor care se bucură de protecție internațională, prevăzute și incriminate prin Convenția asupra reprimării infracțiunilor contra persoanelor care se bucură de o protecție internațională, inclusiv agenții diplomatici, din 14.12.1973, de la New York”⁸⁷;
- „deturnarea ilicită a aeronavelor de la cursa lor normală, prevăzute în Convenția relativă la infracțiuni și alte acte survenite la bordul aeronavelor, din 14.09.1963, de la Tokio”⁸⁸, Convenția privind suprimarea capturării ilicite a aeronavelor, din 16.12.1970 de la Haga⁸⁹ și Convenția pentru

⁸⁵ Decizia Consiliului Uniunii Europene nr. 2018/889, din 4 iunie 2018 privind încheierea Convenției privind prevenirea terorismului, art. 5-9, [citată la 25.10.2023], disponibil on line: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A22018A0622%2801%29>

⁸⁶ Convenția internațională împotriva luării de ostatici din 17.12.1979, adoptată prin Rezoluția Adunării Generale a ONU, nr. 34/146, [citată la 25.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/public/DetaliiDocument/50264>

⁸⁷ Convenția asupra reprimării infracțiunilor contra persoanelor care se bucură de o protecție internațională, inclusiv agenții diplomatici, New York, 14.12.1973, [citată la 25.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/22820>

⁸⁸ Convenția relativă la infracțiuni și alte acte survenite la bordul aeronavelor, Tokio, 14.09.1963, [citată la 25.10.2023], disponibil on line: https://www.caa.md/files/2013_02/278.pdf

⁸⁹ Convenția privind suprimarea capturării ilicite a aeronavelor, Haga, 16.12.1970, [citată la 25.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/23395>

*reprimarea actelor ilicite îndreptate împotriva securității aviației civile, din 23.09.1971, de la Montreal*⁹⁰;

Falsificarea de monedă - crima a fost în mod clar incriminată în sistemele judiciare federale și considerată o infracțiune de drept comun. Pe plan internațional, infracțiunea a fost incriminată prin Convenția de la Geneva pentru reprimarea contrafacerii, din 20 aprilie 1929.

Pe scurt, incriminarea unei infracțiuni constă în săvârșirea oricăreia dintre următoarele fapte: „*orice fapt fraudulos de fabricare sau de alterare a monedei, indiferent de mijlocul folosit pentru producerea rezultatului; punerea în circulație fraudulos a monedei false; faptele care au drept scop punerea în circulație, introducerea în țară, primirea sau producerea de monedă falsă, știind că aceasta este falsă; tentativele la aceste infracțiuni și actele de participare intenționată; faptele frauduloase de fabricare, primire sau procurare a instrumentelor sau a altor obiecte destinate prin natura lor la fabricarea de monedă falsă sau alterarea monedelor*”⁹¹.

Pirateria - izvoarele infracțiunii de piraterie sunt reprezentate de Convenția asupra mării libere din 1958, de la Geneva⁹² și Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării, din anul 1982⁹³, care stabilesc la art. 15 și respectiv 101, că pirateria constă în: „*orice act care are ca scop să incite la comiterea actelor de mai sus, sau cu intenția de a le facilita; orice act ilicit de violență sau de detențiune, sau orice jefuire, comise de echipajul sau de pasagerii unei nave particulare sau ai unei aeronave particulare, acționând în scopuri personale și îndreptate împotriva altei nave sau aeronave, a altor persoane sau a bunurilor de la bordul acestora, în marea liberă sau într-un loc aflat sub jurisdicția unui stat; orice act de participare voluntară la folosirea unei nave sau aeronave, când autorul are cunoștință despre fapte din care decurge că aceasta este pirat*”⁹⁴.

Traficul de femei și copii - crima a fost reglementată din 1904 de Angajamentul de la Paris, apoi în 1910 de Acordul Internațional pentru Combaterea Traficului de Ființe Umane, în 1921 de Convenția Genfer pentru Combaterea Traficului de Femei și Copii și în 1933 de Convenția împotriva Traficului de Ființe Umane.

Adunarea Generală a ONU a aprobat la 02.12.1949, Acordul privind combaterea traficului de persoane și exploatarea exploatarea sexuală prin prostituție, care a consolidat și completat prevederi suplimentare.

⁹⁰ Convenția pentru reprimarea actelor ilicite îndreptate împotriva securității aviației civile, Montreal, 23.09.1971, [citat la 25.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/22215>

⁹¹ PIVNICERU, M.M., op. cit., p. 118

⁹² Convenția asupra mării libere, Geneva, 29.04.1958, art. 15, [citat la 25.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/25983>

⁹³ Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării, 10.12 1982, art. 101, [citat la 25.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/26155>

⁹⁴ DULCINATU I.G., op. cit., p. 832

Totodată, acest domeniu juridic include „reglementări internaționale mai recente, precum Convenția din 18 decembrie 1979 privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor și Convenția din 20 decembrie 1989 privind drepturile copilului”⁹⁵.

Sclavia și traficul de sclavi - au fost reglementate în mai multe acte internaționale, spre exemplu în Tratatul de pace de la Paris din 1814 și 1815 și Actul general al Conferinței de la Bruxelles. Cu toate acestea, nu i s-a dat o definiție concretă până în 1926 în Convenția Sclaviei, care în articolul 1, afirmă că sclavia este „*condiția sau situația unei persoane asupra căreia se exercită puterea de proprietate sau orice parte a acesteia*”, iar articolul 2 definește comerțul cu sclavi ca fiind: „*orice act de captură, de achiziție sau de cesiune a unui individ, cu scopul readucerii sale în stare de sclavie; orice act de achiziție a unui sclav pentru a fi vândut sau schimbat; orice act de cesiune prin vânzarea sau schimbul unui sclav, dobândit în scopul de a fi vândut sau schimbat; orice act de comerț sau de transport de sclavi*”⁹⁶.

Circulația și traficul publicațiilor obscene - temeiul legal pentru urmărirea penală internațională a proliferării și traficului de interdicții obscene îl formează Acordul internațional privind combaterea, proliferarea și comerțul cu interdicții din 12.09.1923, în art. 1 enumeră faptele care completează cazierul judiciar și pentru care fiecare stat membru este obligat să ia măsuri pentru incriminarea și combaterea infracțiunii, după cum urmează: „*fabricarea sau deținerea de scrieri, desene, gravuri, picturi, tipărituri, imagini, afișe, embleme, fotografii, filme cinematografice sau alte obiecte obscene, cu scopul de a face comerț cu ele, de a le distribui sau a le expune în mod public; importul, transportul, exportul sau determinarea unor asemenea operațiuni cu obiectele și în scopurile menționate, sau pentru a le pune în circulație într-un mod oarecare; comercializarea, chiar dacă nu este făcută în public, a unor asemenea produse, efectuarea oricăror operații privitoare la acestea, indiferent de modul în care s-ar face. distribuția lor, expunerea lor publică sau închirierea, cu caracter de îndeletnicire; încunoștiințarea în orice mod, dar în vederea favorizării circulației sau traficului de asemenea publicații, că o persoană se dedă la oricare dintre faptele amintite sau că respectivele înscrisuri, scrieri, desene, gravuri, picturi, tipărituri, imagini, afișe, embleme, fotografii, filme cinematografice sau alte obiecte obscene, pot fi procurate direct sau indirect*”⁹⁷.

⁹⁵ Convenția cu privire la drepturile copilului, din 20.12.1989, [citată la 25.10.2023], disponibil online: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/28982>

⁹⁶ Convenția asupra sclaviei, Geneva, 25.09.1926, art. 1 și 2, [citată la 25.10.2023], disponibil online: https://irido.ro/irido/pdf/093_ro.pdf

⁹⁷ Convenția internațională asupra reprimării, răspândirii și traficului de publicații obscene, Geneva, 12.09.1923, art. 1, [citată la 25.10.2023], disponibil online: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/28076>

1.2.4. Raportul dintre fapta prejudiciabilă și efectele asupra victimei

Declarația Victimelor⁹⁸ și Principiile de bază⁹⁹ definesc termenul „vătămare” ca fiind: „vătămare fizică sau psihologică, suferință emoțională, pierdere economică și încălcare a drepturilor fundamentale fundamentale”.

Camera preliminară a Curții Penale Internaționale (C.P.I.) a adoptat această definiție, deși Declarația Asociației de Drept Internațional nu menționează în mod explicit o formă specifică de avantaj¹⁰⁰. În studiile și interpelările lor, toți membrii Asociației s-au exprimat mai degrabă în favoarea unificării „conducerii sufletești” și a „implementării mai ușoare a drepturilor fundamentale” în acordul de prejudiciu. Se susține că „repararea suferinței emoționale, care nu privește suferința psihică, ar putea depăși conceptul de reparație și că recunoașterea vătămarilor cuprinde o executare a drepturilor materiale fundamentale, prin care cauza în cauză s-a încălcat, se înlocuiește întrebarea dacă a fost cauzată o vătămare”¹⁰¹. Mecanismele utilizate în practica reparației susțin varianta retrogradă a avariei¹⁰².

Prejudiciul trebuie să rezulte din vătămarea dreptului public, atunci când este necesară o legătură de cauzalitate suficient de strânsă între prejudiciul suferit și conduita contrară dreptului public.

Și în raport cu comportamentul de mai sus, un dezavantaj prea neprofesionist sau prea mic nu este un temei suficient pentru justificarea unei eventuale obligații de recuperare. De exemplu, Comisia de Compensare a Națiunilor Unite (U.N.C.C.) și-a limitat jurisdicția la cazurile care implică pierderi directe, daune sau pierderi cauzate de guverne străine, cetățeni și actori internaționali, în cazul ocupanților trimiși ilegal în Kuweit din Irak¹⁰³.

În aceeași direcție, ancheta Comisiei de plângeri Eritreea-Etiopia (E.E.C.C.) indică, de asemenea, diferitele standarde de cauzalitate juridică aplicate în procedurile de arbitraj și comisiile de atribuire anterioare. Comisia ajunge acum la următoarea concluzie: „În mod covârșitor, Comisia

⁹⁸ Rezoluția Adunării Generale a ONU 40/34 din 29.11.1985, *Déclaration des principes fondamentaux de justice relatifs aux victimes de la criminalité et aux victimes d'abus de pouvoir*, [citată la 25.10.2023], disponibil on line: <https://undocs.org/fr/A/RES/40/34>

⁹⁹ Rezoluția Adunării Generale a ONU 60/147 din 16.12.2005, *Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law*, alin. 8, [citată la 25.10.2023], disponibil on line: <https://www.refworld.org/docid/4721cb942.html>

¹⁰⁰ HOFFMAN, R., *Draft Declaration of International Law Principles on Reparation for Victims of Armed Conflict*, Commentary to Article 6, in International Law Association, Report of the Seventy-Fourth Conference Held in The Hague 15–19 August 2010, p. 302, [citată la 22.10.2023], disponibil on line: https://www.zaoerv.de/78_2018/78_2018_3_a_551_554.pdf

¹⁰¹ Idem, p. 304

¹⁰² CORREA, C., op. cit., p. 165

¹⁰³ Rezoluția Consiliului de Securitate nr. 687 din 3.04.1991, alin. 16, [citată la 23.10.2023], disponibil on line: <https://www.un.org/depts/unmovic/documents/687.pdf>

concluzionează că relația necesară este cel mai bine caracterizată de nomenclatura aplicată în mod obișnuit cauzei imediate”¹⁰⁴.

În vederea examinării aspectului dacă această condiție prealabilă este îndeplinită și dacă lanțul causal într-o anumită situație este suficient de îngust, Comisia va analiza semnificația întrebării dacă un anumit prejudiciu este previzibil în circumstanțele date înainte ca o ședință de drept internațional delictual aplicabil să fie previzibil în mod rezonabil. Elementul de antrenament preliminar nu este lipsit de dificultăți, dar oferă o anumită disciplină și predictibilitate în distribuția și evaluarea proximității¹⁰⁵.

Cerința de cauzalitate nu împiedică, în general, o persoană care este imediat afectată de o cauză de drept public să depună o cerere de separare. În principiu, termenul „victimă” include și membrii familiei apropiate sau persoanele afectate care sunt direct preocupate de victimă, precum și persoanele care au suferit un prejudiciu prin participarea la prevenirea sau prevenirea victimizării.

Consiliul executiv al Comisiei de compensare a Națiunilor Unite a acordat soțului, copilului sau rudei unei persoane decedate dreptul de a solicita despăgubiri pentru pierderile materiale, inclusiv pierderile de venit, astfel de pierderi cauzate de tratament medical Costurile și suferința morală rezultată din suferința fizică și psihică¹⁰⁶.

Alte instanțe au susținut, de asemenea, în contextul reconcilierii, că responsabilitatea nu se extinde asupra persoanelor cărora le-au fost comise infracțiunile, deoarece aceasta afectează direct un grup mai mare de victime, în mare parte membri apropiați ai familiei victimei¹⁰⁷.

Relația causală necesară într-un mecanism de reparare între daune și beneficii poate varia în funcție de natura cererii și de alte circumstanțe. Din punct de vedere practic, o relație de cauzalitate rigidă funcționează direct asupra numărului de pretenții care trebuie făcute, conform tabelului nr. 1.1., prezentat în anexa nr. 1.

¹⁰⁴ Decizia Comisiei de Reclamații Eritrea–Ethiopia (EECC), nr. 7 din 27.07.2007, *Guidance Regarding Jus ad Bellum Liability*, alin. 7-14, [citată la 23.10.2023], disponibil on line: <https://pcacases.com/web/sendAttach/749>

¹⁰⁵ Curtea Penală Internațională, Camera de primă instanță, cauza nr. ICC-01/04.01/06 din 07.08.2012, Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, Decision establishing the principles and procedures to be applied to reparations, [citată la 25.10.2023], disponibil on line: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2012_07872.PDF

¹⁰⁶ Decizia nr. S/AC.26/1991/3, 2, a Consiliului de conducere al Comisiei de compensare a O.N.U., adoptată în cadrul celei de-a doua sesiuni a celei de-a 15-a reuniri, la 23.10.1991, [citată la 22.10.2023], disponibil on line: <https://uncc.ch/sites/default/files/attachments/documents/S-AC.26-DEC%203%20%5B1991%5D.pdf>

¹⁰⁷ Hotărârea din 26.07.2010 a Camerei extraordinare a Curții din Cambogia, *Kaing Guek alias Duch*, în dosarul nr. 001/18-07-2007/ECCC/TC, paragr. 643-3, [citată la 23.10.2023], disponibil on line: <https://www.refworld.org/cases,ECCC,4c56ccfb2.html>

1.3. Persoana ca subiect de drept internațional public și beneficiar al cadrului normativ de drept internațional umanitar

Esența și condiția primordială a elaborării unor sisteme naționale și internaționale de tratament juridic în scopul realizării unei justiții în interesul victimei și a reparării pagubelor și prejudiciilor suferite de aceasta, urmare a unor conflicte armate, o reprezintă cunoașterea temeinică a psihologiei persoanelor care îndeplinesc calitatea de victimă, a particularităților și specificului pe care această calitate o aduc individului.

În tratarea situației individului nu poate exista un paralelism între statutul de victimă și răspunderea penală internațională.

Evoluția istorică în materie, dovedește unele constanțe sumbre, în care victimele atrocităților actelor militare au apărut permanent ca niște umbre, fără chip și voce, sortite să sufere în tăcere sau să-și trăiască frustrarea prin acte de răzvrătire și răzbunare.

Totuși, această stare de lucruri nu poate dura la nesfârșit, așa că ororile secolului al XX-lea au dus la trezirea organismelor statale și internaționale care caută o justiție care poate fi considerată chiar revoluționară, având în vedere lipsa totală de interes a istoriei pentru procesarea legală a ororilor războiului. De la Nürnberg la Haga, s-a constituit și s-a consolidat treptat o mișcare largă împotriva impurității sistemelor juridice, care a condus la crearea primului sistem internațional permanent de justiție penală.

- În acest context, primul simpozion internațional pe probleme de victimologie a fost organizat la Ierusalim în 1973, care a abordat conceptele de „*victimologie*”, „*victimele ale crimei*” și „*relații dintre făptuitor și victimă*”.

- În 1979, la Münster (Germania), a fost înființată Asociația Internațională a Victimologilor, care a coordonat activitățile oamenilor de știință din diferite țări ale lumii în elaborarea măsurilor victimologice pentru prevenirea criminalității.

- În 1980, la Washington a avut loc Congresul Mondial pentru Prevenirea Crimelor Victimologice, unde s-a recunoscut că victima unei infracțiuni este un element esențial în procesul de generare și comitere a infracțiunilor, precum și în lupta împotriva criminalității.

- La 29 noiembrie 1985, În cadrul unei sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, a fost adoptată Declarația privind principiile fundamentale ale justiției pentru victimele criminalității și ale abuzului de putere.

Cel mai probabil, metamorfoza poziției juridice la poziția umană va avea loc în două episoade:

- înlocuirea impurităților actuale ale sistemului cu principii bazate pe dreptate și corectitudine;

- înlocuirea justiției bazate prioritar pe aplicarea unei pedepse infractorului, cu un sistem de justiție restaurativă care plasează permanent victima în centrul atenției organelor însărcinate cu înfăptuirea justiției.

Cu toate acestea, dezvoltarea dreptului internațional care se concentrează pe justiția reparatorie este destul de ezitant și extrem de fragilă. Din păcate, evenimentele militare internaționale recente au demonstrat clar această realitate nedorită.

Pentru a evalua mai bine situația victimelor încălcărilor masive ale drepturilor omului și pentru a rămâne cât mai aproape de adevăr, este deci oportun să le cunoaștem din perspectivă psihologică și socială și să le identificăm nevoile individuale cu privire la drepturile care le sunt acordate de sistemul de justiție¹⁰⁸.

În acest cadru, ne propunem să realizăm o analiză sintetică a trăsăturilor psihologice și sociale specifice victimelor implicate în incidente armate, în corelație cu nevoia resimțită de acces la justiție.

1.3.1. Victimele unor crime internaționale și nevoia de justiție

Conceptul de victimă izvorăște din ideile religioase timpurii despre suferință, sacrificiu și moarte. Acest concept de sacrificiu a fost larg răspândit în civilizațiile antice, în special în Palestina, Babilon, Roma și Grecia. Victima este „o persoană care a suferit prejudicii fizice ce i-au adus atingere vieții, sănătății sau libertății fizice, morale, prin încălcarea onoarei și demnității sau materiale ca urmare a acțiunilor altor persoane, a comportamentului acestora sau ca urmare a unor evenimente sau evenimente nefericite”¹⁰⁹.

Victimizarea reprezintă procesul iar victima, produsul transformării personalității unei persoane ca urmare a sacrificiului suferit. Astfel, victimizarea „combină procesul de realizare a victimizării și victimizarea realizată. Victimizarea individuală are loc atunci când un rău este cauzat unei anumite persoane”¹¹⁰.

Justiția internațională pare să caute soluții pentru situațiile în care sunt mutilați atât de mulți indivizi și amenință dorința de apartenență socială a acestora. Victimele unor masacre sistematice ori

¹⁰⁸ TOMESCU, I., DULCINATU, I.G., *Individul ca subiect de drept internațional public și dreptul procedural de reparație*, În materialele Conferinței de Drept Comparat și Internațional, cu participare internațională, ediția a III-a, organizată de Societatea de Științe Juridice și Administrative București, București, 23 iunie 2023.

Articolul a fost publicat în volumul *Tempore Mutationis in International and Comparative Law*, ADJURIS – International Academic Publisher, August 2023, p.p. 142-152, ISBN 978-606-95351-9-6 (E-Book), disponibil on line: www.comparativelawconference.eu

¹⁰⁹ BULAT, I., *Victimologie și psihologia victimei. Note de curs*, Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Chișinău 2013, p.8, [citată la 09.10.2023], disponibil on line, pe <http://old.criminology.md>

¹¹⁰ ibidem, p. 10

generalizate suferă o multitudine de traume, la aceste suferințe adăugându-se și frustrarea cauzată de neputința de a exprima această durere.

În mod evident suferința nu se oprește atunci când călăul încetează să pedepsească fizic. Doar schimbă natura. Pentru cei care scapă de moarte, începe o delicată supraviețuire zilnică marcată de prezența unor tulburări de stres posttraumatic: „stresul, anxietatea, problemele sexuale, dificultatea de concentrare, sentimentul și frica de abandon, coșmarurile, fobiile recurente, stima de sine și încrederea scăzute, sunt primele, cele mai frecvent simptome observate frecvent”¹¹¹.

Prejudiciul afectează și alte persoane decât victimele directe, rude sau chiar martori ai scenelor vătămătoare. Familiile disparițiilor forțate, de exemplu, una dintre cele mai frecvente crime ale dictaturilor sud americane sau comunist europene, pot constitui obiectul unor neliniști regulate în fața tăcerii autorităților cu privire la soarta persoanei dragi. Membrii familiilor ori martorii unor atrocități fizice sau sexuale, pot înregistra grave tulburări de personalitate și frici greu de gestionat și mai ales de combătut, mai ales fără un ajutor de specialitate. Situația deținuților care suferă consecințe fizice permanente, sub forma unor dizabilități dobândite, implică suferințe continue și de durată, iar percepția durerii sau starea de neputință dobândește „caracter cronic, afectând în mod grav integritatea fizică și demnitatea persoanei”¹¹².

Astfel, victimele directe sau indirecte ale gravelor crime internaționale suferă consecințe semnificative. Li se pare că nu își pot exprima durerea cu ușurință și nu pot găsi pe cineva care să le asculte și mai important, să le facă dreptate. Au tendința de a avea perspectiva unor năpăstuiți ai sorții, care se confruntă cu indiferența propriei societăți.

Genocidul și crimele de război, îndreptate împotriva umanității provin dintr-o singularitate criminală¹¹³ însă există două diferențe majore care diferențiază victimele infracțiunilor obișnuite de cele care decurg din fapte deosebit de grave ce afectează drepturile inalienabile ale ființei umane și anume: oroarea infracțiunii săvârșite și calitatea făptuitorului.

Persecuția unei persoane pe criterii de rasă, religie ori alte motive, neagă însăși apartenența acelei persoane la raza umană. A ucide un inamic, un concurent sau un adversar, poate fi considerat un act criminal (în situația unei respectări a valorilor sociale) sau un act curajos (dacă este săvârșit în

¹¹¹ ROMILA A., *Manual de diagnostic și statistică a tulburărilor mentale*, Ediția a IV-a, Editura Asociației Psihiatrilor Liberi din România, București 2003, p.p. 429-448, traducere după *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, publicat în Washington și Londra, în anul 2000, de către Asociația americană de psihologie, [citată la 09.10.2023], disponibil on line: <https://ro.scribd.com/document/566922390/DSM-IV-Manual-de-Diagnostic-Si-Statistica-a-Tulburarilor-Mentale-extras-1120>

¹¹² Comisia Națională pentru Adevăr și Reconciliere din Chile, *Raportul Rettig*, 1991, vol. 2, p 1143

¹¹³ *Statutul de la Roma de creare a Curții Penale Internaționale*, art. 6-8, [citată la 10.10.2023], disponibil on line: www.icc.cpi.int

scopul apărării valorilor sociale) însă interzicându-i unei persoane accesul la umanitate duce la distrugerea însăși a valorii și demnității umane.

Astfel, victimele acestor infracțiuni simt adesea sentimentul de excludere, de a fi devenit străini față de concetățenii lor ori față de cei cu care au trăit o suferință similară. Având în vedere trăirile și dificultățile fizice și psihice, victimele așteaptă atunci ce le-ar putea aduce justiția și cred că singurul aspect ce le-ar putea aduce liniștea este nu iertarea individuală ci înfăptuirea dreptății.

Este oare justificată însă o astfel de speranță ? Este ea de natură a înlătura efectele cronice ale unor infracțiuni împotriva valorilor umane, a căror subiect a fost individul victimă?

Victima poate beneficia în mod vădit, de judecarea celui care i-a cauzat prejudiciul, având chiar posibilitatea reală de a participa în mod activ la derularea procesului, la audieri sau de a urmări derularea acestuia prin mijloacele mass media. Astfel victima poate obține pe lângă satisfacția nevoii personale de înfăptuire a dreptății și siguranța de a constata înlăturarea definitivă a amenințării agresorului, recunoașterea prețioasă a suferinței sale și a experienței vătămătoare. Justiția beneficiază de prezumția de legitimitate care are darul de a spori conștientizarea colectivă asupra suferinței individuale.

Emblematic în acest sens, este de menționat procesul lui Adolf Eichmann, cu privire la crimele îndreptate împotriva societății israeliene, în cadrul căruia 46 de supraviețuitori ai holocaustului au depus mărturie cu privire la atrocitățile îndurate, permițând Israelului să înțeleagă mai bine trecutul dureros al multora dintre cetățenii săi¹¹⁴.

Atunci când participă pe deplin la proces, în calitate de parte civilă sau martor, victima poate beneficia și prin ascultarea și luarea în considerare a judecătorului, de o recunoaștere personală a traumei sale, de predarea a ceea ce a rămas nespus¹¹⁵.

1.3.2. Dreptul procedural la reparare

În ultimele 3 decenii, conștiința socială orientată către victimă s-a dezvoltat în tandem cu instituirea consecutivă a mecanismelor de apărare. O recunoaștere tot mai intensă a dreptului material la reparație a fost asociată cu creșterea gradului de conștientizare a dreptului procedural la reparație, în rândul factorilor de decizie implicați în procesul de dezvoltare a acestor mecanisme. Dreptul procedural menționat include nu numai dreptul de acces la un mecanism (proces sau program), de reparație colectivă ci și la dreptul de a fi audiat în fiecare fază a procesului de reparație, inclusiv în

¹¹⁴ DAVID, S., *The World Reacts to the Holocaust*, Universitatea John Hopkins, Baltimore, 1996, p.p. 839-923.

¹¹⁵ O'CONNEL, J., *Gambling With The Psyche: Does Prosecuting Human Rights Violators Console The Victims?* Harvard International Law Journal, 2005, vol. 46, p.p.295-345

faza de stabilire a acestuia, în scopul identificării celui mai potrivit sistem sau program de reparație, pentru fiecare individ.

Informațiile și sfaturile autorităților competente, a serviciilor de sprijin pentru victime și a serviciilor de reparație ar trebui, acolo unde este posibil, să fie furnizate într-o varietate de moduri și într-o manieră care să fie pe înțelesul victimei¹¹⁶.

La nivel internațional, drepturile procedurale ale victimelor sunt reglementate de mai multe standarde, pe care am dori să le menționăm pe scurt:

*Convenția ONU referitoare la eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei (CEDAW)*¹¹⁷. Aceasta a prevăzut egalitatea dintre bărbați și femei, condamnând discriminarea femeii în ceea ce privește viața politică și publică a țării.

*Ghidul Națiunilor Unite pentru Justiție în probleme cu participarea Copiilor Victime și Martori ai Infracțiunilor*¹¹⁸ prevede cadrul normativ incident în domeniul asigurării protecției copiilor care devin victime sau martori ai unor infracțiuni.

*Convenția ONU referitoare la drepturile copilului*¹¹⁹. Aceasta include dreptul la vindecare fizică și psihică și la reabilitare socială a copiilor, victimelor unor forme similare de neglijare, exploatare sau abuz, tortură sau alte forme de tratament sau abuz crud, inuman sau degradant.

Ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite cu privire la Administrarea Justiției Juvenile cunoscute și sub denumirea de „Regulile de la Beijing”¹²⁰. Se bazează pe principiul proporționalității, în domeniul gestionării problemelor și nevoilor individuale ale copiilor pe parcursul înfăptuirii procesului de justiție pentru minori, inclusiv pentru cei care dobândesc calitatea de victime ale unor infracțiuni.

Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, cunoscută sub denumirea de „Convenția de la Istanbul”¹²¹, recunoaște și apără drepturile la protecție și asistență juridică și socială a femeilor victime ale violenței.

Conține un set de obligații ce revin statului în domeniul realizării protecției femeilor victime, precum: să se asigure că nevoile și siguranța victimelor sunt prioritare în măsurile luate; instituirea

¹¹⁶ GHEVAS, M., CIOBANU, V., CATANĂ, T., *Ghid practic pentru profesioniști din domeniul justiției. Drepturile victimelor infracțiunilor la reabilitare și compensare*, Organizația pentru securitate și cooperare în Europa. Misiunea în Moldova, Chișinău, 2022, p. 23

¹¹⁷ Adoptată de ONU la 18.12. 1979, Aceasta a intrat în vigoare la 3 septembrie 1981 în toate statele membre ale ONU, [citat la 09.10.2023], disponibil on line: <http://anes.gov.ro>

¹¹⁸ Adoptat de Consiliul Economic și Social al O.N.U. prin Rezoluția 2005/20 din 22 iulie 2005

¹¹⁹ Adoptată de ONU la 20.11.1989. Până în prezent a fost adoptată de 196 de state, [citat la 09.10.2023], disponibil on line: <http://unicef.org>

¹²⁰ Adoptate de Adunarea Generală a O.N.U. prin Rezoluția 40/33 din 29 noiembrie 1985, [citat la 09.10.2023], disponibil on line: <http://anp.gov.ro>

¹²¹ Adoptată de Consiliul Europei pe 11.05.2011, [citat la 09.10.2023], disponibil on line: <http://rm.coe.int>

unor servicii specializate de sprijin destinate furnizării de asistență medicală, consiliere psihologică și consultanță juridică victimelor, precum și copiilor acestora; amenajarea unor centre de adăpost corespunzătoare și operaționalizarea unor linii telefonice de urgență, disponibile permanent și accesibile gratuit.¹²²

*Regulile privind protecția drepturilor copiilor victime ale exploatrii și abuzului sexual, prevăzute în Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării și abuzului sexual, Convenția de la Lanzarote*¹²³.

Menține colaborarea multidisciplinară și interagenții pentru a asigura interesele legitime ale copilului. Acestea sunt stabilite incluzând aspecte precum coordonarea (articolul 10), investigarea (articolele 30; 31 și 34), audierea copilului (articolul 35), măsurile de protecție și asistența convenită a victimelor (articolele 11; 14 și 31).

Principii de bază și orientări privind dreptul la un remediu și reparație pentru victimele încălcărilor grave ale legislației internaționale ale drepturilor omului și ale încălcărilor grave ale dreptului internațional comunitar; anexă la Rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite, nr. 60/147 din 16 decembrie 2005.

Victima unei încălcări grave a dreptului internațional al drepturilor omului sau a unei încălcări grave a dreptului internațional umanitar va avea acces egal la o cale de atac judiciară efectivă, în conformitate cu dreptul internațional. Alte mijloace de atac disponibile victimelor includ accesul la organele administrative și de altă natură, precum și mecanismele, modalitățile și procedurile dezvoltate în conformitate cu legislația națională. „Cursul de acțiune adecvat, eficient și rapid pentru încălcări grave ale dreptului internațional al drepturilor omului sau încălcări grave ale dreptului internațional umanitar ar trebui să includă toate procesele internaționale disponibile pe care persoana le poate avea și ar trebui să le urmeze pentru a obține orice altă procedură națională”¹²⁴.

*Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane, cunoscută ca și "Convenția de la Varșovia"*¹²⁵. Guvernează normele de asigurare și protecție a drepturilor victimelor traficului de persoane, marjând pe egalitatea între femei și bărbați, precum și pentru asigurarea de anchete și urmăriri neechivoce.

¹²² GHEVAS, M., CIOBANU, V., CATANĂ, T., *op. cit.*, p. 18

¹²³ Adoptată la 25.10.2007, [citată la 09.10.2023], disponibil on line: <http://rm.coe.int>

¹²⁴ Rezoluția Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite nr. 60/147, din 16 decembrie 2005, alineatele 12 și 14, [citată la 09.10.2023], disponibil on line: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_60-147/ga_60-147_ph_e.pdf

¹²⁵ Adoptată la 16.05.2005, [citată la 09.10.2023], disponibil on line: <http://rm.coe.int>

*Setul de principii actualizat pentru protecția și promovarea drepturilor omului prin acțiune pentru combaterea impurității*¹²⁶

Repararea victimelor conflictelor armate a fost încadrată ca parte a justiției tranziționale în statele postconflict și comunitățile locale, care includea și o instanță penală, un organism de anchetă nejudiciar pentru a investiga modelele de abuz în conflictele armate și pentru a promova democrația și statul de drept.

Declarația principiilor de bază ale justiției pentru victimele infracțiunilor și abuzului de putere. Declarația victimelor cuprinde două părți:

- partea I este abordează problematica victimelor infracțiunilor,
- partea a II-a abordează problematica privind victimele abuzului de putere.

Ambele capitole identifică victimele ca „persoane care, individual sau colectiv, au suferit un prejudiciu, inclusiv vătămare fizică sau psihică, suferință emoțională, pierdere economică sau afectare substanțială a drepturilor lor fundamentale”. Partea a II-a prevede o explicație care identifică victimele ca fiind cei care au suferit „prin acte sau acte sau omisiuni care nu constituie încălcări ale dreptului penal național ci ale unor norme recunoscute internațional referitoare la drepturile omului”¹²⁷.

*Declarația de la Nairobi privind dreptul femeilor și fetelor la un remediu și la reparație*¹²⁸ - acesta prevede dreptul victimelor de a recurge la un cadru procedural adecvat de despăgubire. Cu privire la dreptul individual la despăgubire, studiul a evidențiat că sistemul judiciar în materie prezintă încă două deficiențe importante:

¹²⁶ *Set actualizat de principii pentru protecția și promovarea drepturilor omului, prin acțiuni de combatere a impurității*, Adoptată de către Comisia Organizației Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului, la data de 08 februarie 2005, ONU Doc. E/CN. 4/2005/102/Add.1, [citată la 09.10.2023], disponibil on line: <http://digitallibrary.un.org>

¹²⁷ *Rezoluția Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite nr. 40/34*, din 29 noiembrie 1985, alineatul 18, [citată la 09.10.2023], disponibil on line: <https://undocs.org/fr/A/RES/40/34>

¹²⁸ A fost emisă în cadrul Reuniunii internaționale privind dreptul femeilor și fetelor la un remediu și reparație, desfășurată la Nairobi, în perioada 19-21 martie 2007, [citată la 09.10.2023], disponibil on line: http://fidh.org/IMG/pdf/NAIROBI_DECLARATIONNeng.pdf

Concluzii capitolul 1

1.1. Identificarea celui mai potrivit mecanism pentru a aborda la nivel internațional încălcările masive ale drepturilor omului și libertăților fundamentale pare a fi o provocare continuă. Este adevărat că instituțiile internaționale depun eforturi pentru a actualiza condamnarea actelor de încălcare a drepturilor omului și pentru a adapta permanent mecanismele de protecție și reparare a prejudiciului în acest proces anual. Gradul tot mai mare de ingeniozitate al infractorilor presupune că organismele internaționale în materie sunt mereu cu un pas în urmă, recunoscând astfel necesitatea urgentă a unei abordări progresive a problemei.

Acesta este un domeniu în care mecanismele internaționale au oferit, în cea mai mare parte, rezultate limitate, deși există surse reale de inspirație în programele naționale din perspectiva competenței acestora de a preveni și combate crimele internaționale și de a dezlega prejudecățile, cu accent pe nevoile specifice ale victimelor.

Oferirea de răspunsuri adecvate victimelor infracțiunilor internaționale și convenționale necesită instituirea unor mecanisme care să asigure accesibilitatea tuturor victimelor, cu accent deosebit pe cei afectați de cele mai grave drepturi la viață și integritate personală, acoperirea și uzurparea drepturilor de proprietate. Această lucrare poate presupune o abordare non-judiciară, în care accesibilitatea este prioritară, față de cerințele formale și evaluările individuale ale cererilor care caracterizează astfel de litigii judecătorești și arbitraje internaționale.

Studiul realizat în lucrarea de față asupra formelor de imputare a crimelor internaționale în domeniul drepturilor omului și al libertăților fundamentale, poate oferi baza unor perspective asupra modalităților de abordare a mecanismelor de definire a reparației, cu scopul de a uni și mai mult victimele și popoarele afectate de cele mai grave incidente. Ele pot oferi un efect reparator substanțial asupra consecințelor actuale ale unor astfel de incidente, iar măsurile în acest sens nu reprezintă doar promisiuni care nu pot fi îndeplinite.

Eforturile de reparare, axate pe circumscrierea celor mai grave pagube, permit distrugerea victimelor individuale, fără a amenința în niciun fel redresarea economică a țărilor ieșite din război. Ei pot răspunde, de asemenea, la prejudiciile colective, prin procese participative, în măsura în care este posibil, dar mai ales atunci când este necesar.

Aceste eforturi ar putea servi la asigurarea stabilității și păcii, oferind un mijloc prin care comunitatea internațională are grijă de cei care au fost probabil cel mai afectați de un conflict armat, permițând statelor să găsească modalități de a-și îndeplini obligațiile față de victime, fără a impune o povară suplimentară restului societății. În plus, ele pot oferi un mesaj puternic despre valorile pe care

societatea internațională le ține sacre, respectând demnitatea și valoarea vieții și integritatea personală a tuturor, constituind o bază importantă pentru reconstrucția post-conflict.

1.2. La înfăptuirea justiției, este necesar să se acorde prioritate celor mai grave încălcări ale drepturilor omului, adică celor care lezează relațiile publice, cele mai protejate de dreptul penal național și internațional în domeniul drepturilor omului.

Acest lucru necesită ca profesioniștii în justiție să fie onești și să explice că este posibil să se ia cele mai corecte decizii cu privire la toate tipurile de încălcări ale drepturilor omului și să implementeze un proces transparent și responsabil. Aceste soluții trebuie să se bazeze pe principiile drepturilor omului, inclusiv pe nediscriminare, precum și pe o abordare sensibilă la gen.

Experiența analizată în acest capitol oferă un argument serios în favoarea acordării de prioritate încălcărilor dreptului la viață, inclusiv disparițiile forțate și încălcările vieții private, inclusiv violul, violența sexuală și tortura, care duc la dizabilități. Odată ce aceste categorii sunt suficient acoperite, va fi posibilă includerea și alte încălcări ale libertăților personale, cum ar fi recrutarea forțată a copiilor, internarea cu încălcarea dreptului internațional umanitar, deportarea și violența etnică. Acest lucru necesită o abordare diferită de cea a comitetelor de reclamații, care în prezent acceptă toate tipurile de plângeri fără a le acorda prioritate.

Prin evitarea incidentelor individuale, se pot identifica mai eficient eșecurile operaționale sau sistemice care au condus la numeroase încălcări ale dreptului internațional umanitar. Această activitate poate ajuta la reafirmarea celor mai fundamentale valori ale societății și la evidențierea importanței acordării de asistență victimelor vulnerabile și marginalizate.

Această activitate este deosebit de importantă atunci când resursele limitate exclud anumite categorii de victime de la eforturile de reparații. În plus, dacă politica se concentrează pe vătămări specifice care sunt considerate deosebit de grave, nu este necesar să se adauge o cerință ca leziunile să fie sistematice sau larg răspândite, pentru că un astfel de aspect nu îndeplinește, în mod izolat, cerințele legale privind acordarea despăgubirilor. O astfel de abordare ar permite tuturor victimelor încălcărilor drepturilor omului să fie acoperite fără nicio distincție.

În situațiile în care părțile în conflict au săvârșit infracțiuni grave, deciziile care implică toate tipurile de infracțiuni de gravitate egală pot servi drept bază pentru includerea în urmărirea penală a victimelor acestor infracțiuni în conformitate cu procedurile programatice care nu garantează o hotărâre judecătorească.

Deciziile instanțelor care acceptă să-i elibereze numai pe cei ale căror pretenții au fost satisfăcute pot provoca resentimente în rândul altor victime care pot simți că nu au acces egal la justiție și se simt înstrăinate de societate și de sistemul de justiție.

1.3. Studiul concluzionează că o coexistență sănătoasă și interpretarea unitară a regulilor în această materie, de către instituțiile regionale și internaționale pentru drepturile omului și programele interne de reparații, ar fi una în care organele de drept ar avea o ofertă rezonabilă de putere legală pentru opiniile lor cu privire la repararea victimelor în general, dar a victimelor în special. Victime ale conflictelor armate. În acest fel, o abordare comună a problemelor ar putea contribui la dezvoltarea domeniului și la înțelegerea dreptului la despăgubiri al victimelor chiar și în momente extraordinare precum cele cu care se confruntă statele în timpul sau după un conflict armat.

Deși logica juridică a acestei instanțe poate să nu fie împărtășită de toți, dacă argumentul este puternic, poate aduce certitudine juridică discuției și judecătorilor unor cauze, vestea nu se va naște falsă pentru victime și poate avea chiar efecte pozitive asupra abordărilor minimaliste pe care unele state le adoptă în privința conflictelor de reparare a victimelor, încurajând standarde mai ridicate de conflict.

În cel mai bun caz, ar putea genera sau promova o mai mare complementaritate pozitivă, un peisaj de instituții naționale și internaționale care lucrează împreună pentru a asigura ajutor pentru victimele atrocităților în masă. De asemenea, ar ajuta statele să adopte o abordare mai serioasă în vederea reparării victimelor atrocităților în masă, știind că eșecul unei acțiuni diligente ar presupune exercitarea competenței acestui organism.

Astfel, studiul a evidențiat că există diferite moduri în care autoritățile regionale pentru drepturile omului ar putea aborda legalitatea, oportunitatea și eficacitatea programelor naționale de reparații în lumina dreptului internațional.

Principalele obiective pentru viitor au constatat în indicarea modalităților în care dreptul omului la despăgubiri pentru astfel de prejudicii atroce ar putea fi limitat legal și legitim prin programe de despăgubiri interne conform cărora există obligații de a alege, care se bazează pe acest drept și își vor pierde sensul. Aceste orientări sunt cruciale în viitorul apropiat, altfel statele vor continua să aplice standarde diferite în ceea ce privește reparațiile, care pot răspunde nevoilor momentului, dar care nu țin întotdeauna cont de esența dreptului la reparare, cu respectarea cât mai devreme și în cea mai mare măsură posibilă.

2. ASIGURAREA INTERESELOR VICTIMELOR ÎN LUMINA PRIORITĂȚILOR DREPTULUI INTERNAȚIONAL UMANITAR CONTEMPORAN

2.1. Răspunderea penală în contextul instituției răspunderii internaționale: aspecte filozofice și juridice

Justiția penală internațională a apărut pentru a urmări și pedepsi persoanele care au comis crime de interes internațional, în care statele însele nu erau capabile să facă acest lucru sau nu au vrut, din punct de vedere politic. Statele nu se pot baza pe ele însele pentru a face dreptate eficientă și imparțială, fără supravegherea unui for internațional. Dacă complementaritatea este cale înainte pentru justiția penală internațională, este nevoie de monitorizare și punere în aplicare a respectării de către statele părți la normele internaționale, precum și sprijinul din punct de vedere intern în consolidarea capacității și diplomației pentru promovarea justiției pentru victime și pentru a pune capăt impurității.

Răspunderea juridică apare ca efect al nerespectării unei norme de drept. Într-o accepțiune largă, aceasta implică obligația de a remedia prejudiciul produs, indiferent dacă acesta rezultă dintr-o conduită licită sau ilicită care a generat consecințe dăunătoare.

Domeniul răspunderii juridice prezintă multe aspecte, fiind izvor de divergențe atât în doctrină cât și în jurisprudența instanțelor naționale și internaționale. O parte semnificativă a doctrinei care abordează temeiurile răspunderii internaționale s-a concentrat, cu prioritate, asupra răspunderii statelor, acordând o atenție secundară răspunderii pentru faptele ilicite. Totuși, încălcarea normelor dreptului internațional nu este atribuibilă exclusiv statelor, ci poate fi imputată oricărui subiect de drept internațional, în măsura în care acesta deține capacitate juridică internațională și acționează cu încălcarea obligațiilor ce îi revin în acest cadru.

În anumite situații, structura unei astfel de încălcări este analizată, prin analogie cu teoria generală a infracțiunii din dreptul penal, prin raportare la patru elemente esențiale: obiectul încălcării, elementul obiectiv, subiectul și elementul subiectiv.¹²⁹ Totuși, nu putem fi de acord cu o asemenea „criminalizare” a unei încălcări de drept internațional.

Potrivit teoriei generale a dreptului, încălcarea unei norme juridice se poate realiza atât printr-o acțiune, cât și printr-o omisiune, în măsura în care comportamentul adoptat contravine dispozițiilor impuse de norma respectivă. Însă, acțiunea sau inacțiunea nu pot fi asociate cu autorul sau obiectul

¹²⁹ CERNICHENKO, S.V., *Teoria dreptului internațional*, Volumul 1 „Probleme teoretice moderne”. Moscova: Editura „NIMP”. 1999, p.319.

împotriva căruia este îndreptată. Acestea reprezintă fenomene externe în raport cu acțiunea sau inacțiunea incriminate.

Caracteristica încălcării dreptului internațional este aceea că poate fi comisă de către stat sau orice alt subiect de drept internațional. În ceea ce privește latura obiectivă, aceasta va fi reprezentată de comportamentul (acțiunea sau inacțiunea), ce contravine unei norme de drept internațional, care poate fi „atribuit” unui subiect de drept internațional.

Statul, în calitate de subiect al dreptului internațional public, se diferențiază de individ prin faptul că acționează ca participant principal în raporturile internaționale și, în această calitate, este supus normelor dreptului internațional. Având în vedere dificultatea unei separări riguroase între răspunderea atribuită individului și cea a statului sau a altor entități cu capacitate juridică internațională, se conturează necesitatea recunoașterii unei forme autonome de responsabilitate a statului¹³⁰. Deși articolele elaborate de Comisia de Drept Internațional referitoare la răspunderea statelor pentru faptele ilicite de natură internațională nu utilizează în mod expres termenul „vinovăție”, doctrina de specialitate nu a eliminat acest concept din analiza teoretică. În mod uzual, fapta ilicită de drept internațional este percepută ca o încălcare a normelor internaționale, pentru care statul poate fi considerat responsabil. Chiar dacă nu se urmărește o examinare detaliată a particularităților vinovăției în dreptul internațional și nici o clasificare a formelor acesteia, este important să se evidențieze, pe de o parte, necesitatea distingerii între dreptul penal intern și conceptele sale precum intenția și neglijența, iar pe de altă parte, recunoașterea faptului că există, în dreptul internațional, o anumită gradație a formelor de vinovăție, reflectată în circumstanțele concrete ale săvârșirii faptei.

Există situații în care statul încalcă în mod conștient normele dreptului internațional, prin conduita organelor sale oficiale sau a persoanelor aflate în funcții de autoritate, reflectând astfel o voință deliberată de a acționa contrar obligațiilor internaționale. În alte cazuri, încălcarea survine ca urmare a depășirii atribuțiilor legale de către aceste structuri sau persoane, ceea ce conduce, de asemenea, la angajarea răspunderii internaționale a statului. În acest context, Willem Riphagen, raportor special al Comisiei de Drept Internațional, a analizat această distincție în comentariul său la articolul 3 din Proiectul de articole privind răspunderea statelor pentru fapte internațional ilicite¹³¹.

¹³⁰ United Nations. (1987). *Yearbook of the International Law Commission 1987, Volume II, Part One: Documents of the thirty-ninth session including the report of the Commission to the General Assembly*. United Nations Publications. pp.10 [citat la 14.02.2021] disponibil online la:

https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1987_v2_p1.pdf

¹³¹ United Nations. (1987). *Yearbook of the International Law Commission 1987, Volume II, Part One: Documents of the thirty-ninth session including the report of the Commission to the General Assembly*. United Nations Publications. pp.47-57 [citat la 14.02.2021] disponibil online la:

https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1987_v2_p1.pdf

Caracterul distinctiv al mecanismului de angajare a răspunderii în dreptul internațional nu constă în existența unor etape procedurale specifice, ci în faptul că această răspundere se realizează la nivel internațional, într-un cadru lipsit de o autoritate centralizată cu putere superioară față de statul considerat responsabil și părțile implicate.

Examinând răspunderea nesancționată putem observa o latură comună cu răspunderea sancționată. Aceasta, în egală măsură, prevede în final o povară suplimentară. Diferența principală constă în aceea că ea survine în condițiile lipsei culpei persoanei căreia îi este imputabilă. Apare întrebarea – poate oare fi vorba despre încălcarea normei de drept în lipsa vinovăției, altfel spus, în lipsa laturii subiective? Atunci când acest lucru este posibil, va trebui să recunoaștem că cel puțin în unele cazuri, răspunderea nesancționată este rezultatul unei încălcări a normei de drept. Astfel, omorul comis de o persoană bolnavă psihic, la prima vedere este privită ca faptă ilegală, deși culpa persoanei ce a comis fapta lipsește. Probabil că au dreptate autorii care compară asemenea acțiuni cu cataclismele naturale, paguba adusă în urma asemenea acțiuni având un caracter ocazional.

Este necesară o delimitare clară a acțiunilor unui subiect de drept, ce nu sunt interzise, care în anumite condiții pot aduce un prejudiciu neașteptat, dar obiectiv posibil și acțiunile ce nu sunt controlate de subconștient, dar care pot aduce prejudiciu.

În primul caz avem de a face cu o activitate în care persoana cointeresează conștientizează că acțiunile sale pot scăpa de sub control și pot genera prejudicii. Strict vorbind, prejudiciul în cazul dat va fi adus nu în urma acțiunilor legale, ci a excesului de activitate legală. Posibilitatea unui asemenea exces poate fi prevăzută (uneori este chiar obligatorie), însă realitatea survenirii este minimală, fiind considerată neargumentată pentru a interzice această activitate. Totuși, dat fiind că se admite posibilitatea excesului drept cauză a prejudiciului, este necesar de a prevedea, cine și în ce măsură va trebui să restituie paguba.

În cazul în care prejudiciul este reparat de cel ce efectuează activitatea în cauză, este vorba despre „răspundere pentru risc”. În acest caz poate fi identificată latura subiectivă în acțiunile părții cointereseate – aceasta cunoștea sau ar fi putut cunoaște la ce să se aștepte și a acceptat perspectiva că în anumite condiții, acțiunea sau inacțiunea sa să poată fi aducătoare de prejudicii.

Urmare a dezbaterilor organizate în cadrul Proiectului de articole privind răspunderea pentru efectele negative în urma acțiunilor neinterzise de dreptul internațional în cadrul Comisiei de Drept Internațional, această viziune nu a avut o susținere deplină, fiind contestată de către unii participanți¹³².

¹³² Yearbooks of the International Law Commission, 1987, Volume II, Part One, p.p. 47-57 [citat la 14.02.2021], disponibil on line: http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1987_v2_p1.pdf.

Astfel, unele voci au susținut că în situația în care prejudiciul este necesar a fi reparat de către o persoană care nu a participat la acțiunile ce au produs prejudiciul iar acesta este cauzat în urma unor evenimente ce nu constituie rezultatul unei voințe logice, atunci nu poate fi luat în calcul vreun risc, în contextul temeiului strict, ori o oarecare răspundere.

Însă în niciunul dintre cele două cazuri nu poate fi vorba despre o încălcare în sensul strict al termenului. Nu poate fi imputabilă încălcarea unei reguli care nu este adresată autorului acțiunii ori o regulă care nu există. De aceea, acțiunea sau inacțiunea comise în astfel de situații, nu pot fi incriminate ca și fapte ilegale.

Atât la nivel național cât și internațional, este imposibilă interzicerea producerii unui prejudiciu ci doar interzicerea unor acțiuni sau inacțiuni pretabile la cauzarea unor prejudicii, care pot fi prevăzute. Dreptul nu reglementează rezultatele unei activități, ci activitatea în sine, comportamentul autorului fiind cel care contribuie direct sau indirect la atingerea sau eliminarea unui efect negativ al acesteia.

În cazul în care prejudiciul cauzat are ca izvor manifestările naturii sau alte acțiuni cărora nu le pot fi atribuite manifestări de voință din partea autorilor, atunci se exclude orice chestiunea privind încadrarea activității în cauză în categoria celor cu sens juridic.

Efectele negative, care pot surveni în anumite situații pentru unele subiecte de drept ori în cazul provocării unui prejudiciu unui alt subiect de drept, trebuie analizate prin prisma specificului subiectiv al acțiunilor ce au dus la cauzarea acestuia. Aceasta este necesară pentru stabilirea aspectelor de ordin subiectiv și juridic a activității cauzatoare de prejudiciu, cu urmarea imediată a imputării pertinente a obligației de reparație.

În cazul apariției unor neclarități privind înlăturarea, restituirea ori repararea pagubelor produse în urma unor activități, evenimente ale naturii sau alte acțiuni care nu pot fi considerate ca fiind conștiente, în general dispare caracterul juridic. În aceste situații, în care specificul nu poate fi încadrat în contextul relațiilor juridice, culpabilul, nu poate avea în mod obiectiv calitatea de subiect al relațiilor de drept internațional.

Pe de altă parte, în cazul în care prejudiciul este cauzat ca urmare a unei acțiuni conștiente, în care subiectul prevede și urmărește sau acceptă perspectiva păgubitoare a efectelor acțiunilor sau inacțiunilor sale, acesta devine subiect al relațiilor de drept internațional. În astfel de cazuri pot fi identificate puncte comune cu situația creată în urma cauzării prejudiciului din culpă.

În cazul în care normele juridice prevăd că prejudiciul cauzat în urma excesului unei activități regulamentare trebuie reparat de către subiectul acestei activități, acesta, imediat ce începe o asemenea activitate, preia obligația de a restitui paguba menționată, obligație prezentă în calitate de

element al capacității de exercițiu, de a fi supus unor urmări nefavorabile, în mod evident apărând în calitate de povară juridică adăugătoare. În cazul în care prejudiciul indicat a fost cauzat în realitate, altfel spus, a survenit fapta juridică respectivă, obligația de a restitui paguba devine element al relațiilor juridice. Iar însăși repararea pagubei, respectiv, realizarea unei asemenea relații juridice este privită ca efect negativ ce constituie povară adăugătoare juridică. Aceasta reamintește construcția răspunderii sancționate în sens larg și sens restrâns. Condiționat putem admite utilizarea termenului „răspundere” pentru menționarea evenimentelor juridice indicate, luând în considerație practica terminologică instituită. Astfel, și în materialele Comisiei de Drept Internațional a fost menționat specificul răspunderii obiective.¹³³ Pentru a evidenția răspunderea obiectivă, Comisia a utilizat termenul „*liability*”, iar pentru evidențierea răspunderii pentru încălcarea obligației internaționale – termenul „*responsibility*”.

Ideile expuse ne permit să tragem următoarea concluzie – delimitarea între măsurile de constrângere adoptate în caz de aducere a prejudiciului de natură sau acțiuni inconștiente și în caz de activitate conștientă legală, se exprimă doar în aceea dacă poate sau nu poate subiectul acestor acțiuni să fie participant la relațiile juridice apărute. În primul caz aceasta este imposibil din punct de vedere obiectiv. Ce ține de asemănare, menționăm că și într-un caz și în altul, o persoană își asumă obligația să suporte efecte negative ce constituie din punct de vedere juridic povară adăugătoare. Dacă privim repararea daunei cauzate, spre exemplu, de către natură, ca și măsură de apărare, atunci se observă diferența față de măsura de protecție sancționată, care nu poartă un caracter de povară adăugătoare, ci are ca obiectiv restabilirea situației de facto existentă anterior faptei ilegale. Măsura protecției nesancționate nu poate să nu fie povară adăugătoare, dat fiind că nu urmărește scopul să oblige subiectul respectiv de drept să îndeplinească obligația (de a nu cauza prejudiciul), care ar fi trebuit să o execute benevol. În acest caz nu există nicio obligație pe care subiectul ar fi încălcat-o.¹³⁴

Studiul permite să constatăm că este inutilă încercarea de a da o apreciere generală asupra răspunderii, care să cuprindă atât răspunderea sancționară, cât și cea non sancționară (obiectivă).

Răspunderea obiectivă în sens restrâns constituie o constrângere juridică exprimată în efecte negative ce poartă un caracter al unei poveri juridice suplimentare și ce constă în restituirea prejudiciului adus prin exces de activitate conștientă admisă a persoanelor inconștiente, a unor fapte sau evenimente. În sens larg, răspunderea obiectivă constituie obligația de a suporta efectele menționate. Caracterul primar al acestei obligații apropie răspunderea obiectivă cu așa numita răspundere pozitivă.

¹³³ Yearbooks of the International Law Commission, 1980, Volume I, p.p. 241-242 [citat la 11.02.2021], disponibil online : http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1980_v1.pdf&lang=EN.

¹³⁴ CERNICHENKO, S.V., op. cit., p.326.

În cazul în care vom compara aceste noțiuni cu noțiunile răspunderii sancționare în sens larg și sens restrâns, vom putea evidenția câteva elemente ce coincid, care nu vor fi suficiente pentru formularea unei definiții generale. Astfel, elemente ce coincid noțiunilor răspunderii sancționare și celei non sancționare în sens restrâns constau în următoarele: în ambele cazuri avem de a face cu constrângere juridică ce reprezintă efecte negative, purtătoare a unei poveri juridice suplimentare, pe care le suportă subiectul de drept. Putem, evident, să încercăm să combinăm noțiunile răspunderii sancționare și celei non sancționare. Însă, în afară de dificultăți inutile, o asemenea combinație va apărea ca una artificială care automat a îmbinat două noțiuni, în principiu, diferite.

Concluzia logică este că nu putem da o noțiune generală răspunderii internaționale, aceasta ar fi privită ca un non sens. Logic este, luând în considerație cele spuse anterior, doar să formulăm noțiunea răspunderii internaționale non sancționare, în baza definirii răspunderii non sancționare în general.

2.2. Abordare progresivo-pragmatică a raportului dintre criminologie și victimologie în lumina dreptului internațional umanitar

Secolul XX, a fost înregistrat în istorie ca una dintre cele mai tulburi perioade ale evoluției umane. Această perioadă a debutat fulminant sub semnele revoluției tehnologice dar a continuat cu o succesiune de crize și conflicte ce au avut darul de a cauza și menține omenirea într-o continuă tensiune.

Perioadele de criză s-au răsfrânt în mod negativ asupra relațiilor internaționale dintre statele lumii, în viața socială, politică și economică internațională dar și la nivelul celor naționale. Principalul motiv al situației dezechilibrate a planetei, în perioada menționată, constă în conflictele militare, aspect care rezultă din analiza fenomenului celor două războaie mondiale care, dincolo de orice dubiu, au reprezentat cele mai grave manifestări de agresiune militară din istoria omenirii.

Analistii și istoricii au analizat în profunzime amploarea celor două războaie mondiale dar și a fenomenului mondial al agresiunilor armate din perioada ultimului secol al mileniului II, parametrii determinanți fiind prezentați în cuprinsul tabelului nr. 2.2., care reprezintă anexa nr. 2.¹³⁵

În cadrul studiului a fost realizată și o analiză a parametrilor privind tipologia conflictelor armate desfășurate în secolul XX (tabelul 2.3., care constituie anexa nr. 3) precum și cu privire la dispunerea geografică la nivel mondial a conflictelor armate desfășurate în secolul XX (tabelul 2.4., care constituie anexa nr. 4)

¹³⁵ SCHIPOR, I., *Războaiele în viziune statistică*, RRDU, nr. 26, 1999, p.p. 28-30

Războiul, deși condamnat, continuă să fie prezent în diferite colțuri ale lumii și reprezintă, din păcate, o constantă în evoluția istorică a omenirii. El rămâne o formă recurentă, deși distructivă, de soluționare a conflictelor între state. Tocmai de aceea, se spune adesea că istoria este alcătuită, în mare parte, din succesiuni de războaie, în timp ce pacea persistă mai degrabă ca un ideal abstract, cultivat de filosofi, decât ca o realitate durabilă. Anticii afirmau: „homo homini lupus”, recunoscând în raporturile dintre marile comunități umane, existența unui război al tuturor contra tuturor”¹³⁶.

Statistica ne arată că în cei 5600 de ani de istorie a omenirii, nu au fost înregistrați decât 292 de ani de pace¹³⁷, permanența războiului fiind considerată o stare de normalitate a relațiilor dintre state, în continuare cu rezultate dezastruoase pentru omenire.

Sinteza genezei și evoluției dreptului internațional umanitar duce la constatarea că „atenuarea urmărilor războiului și protejarea victimelor dintre combatanți dar mai ales din rândul persoanelor care nu sunt parte a ostilităților este o preocupare străveche a omenirii”¹³⁸.

În acest context, în ciuda provocărilor înregistrate de-a lungul timpului, în implementarea normelor având la bază cele trei fațete ale drepturilor victimelor, protecția, participarea și reparația, dreptul internațional a plasat victima în centrul dispensării justiției.

Recunoașterea rolului și intereselor victimelor este unul dintre cele mai semnificative progrese făcute de justiția penală internațională în secolul XXI. Dreptul penal s-a concentrat în mod tradițional pe investigarea, urmărirea penală, condamnarea și pedepsirea acuzatului. În acest sens, victimele au fost adesea considerate o diluare a înfăptuirii legii penale tradiționale, o distragere a atenției.

Este de neînțeles cum nevoia de a studia condiția, nevoile și mijloacele necesare victimei unui act criminal, care în epoca contemporană pare un lucru firesc, a scăpat atenției claselor științifice a criminologilor, în trecut și mai ales pe perioada secolului XX, despre care am arătat că a reprezentat cea mai aprigă și sângeroasă perioadă a istoriei cunoscute.

Din punct de vedere al evoluției criminologiei, ca ramură a științelor, obiectivul principal al interesului a fost reprezentat de gravitatea încălcării drepturilor comise ca mai apoi accentul să fie îndreptat spre condițiile fizice și psihice ale făptuitorului. Abia în cea de-a treia etapă a dezvoltării criminologiei, interesul specialiștilor a fost îndreptat și către victimele infracțiunilor, către perioada finalului celui de-al doilea război mondial, când s-a constatat și înțeles că studiul unui fenomen

¹³⁶ DRAGOMAN, I., *Drept Internațional Umanitar*, Ed. Fundației Andrei Șaguna, Constanța, 1999, p.5, ISBN 973-9262-52

¹³⁷ Idem., p. 8

¹³⁸ CLOȘCĂ, I., SUCEAVĂ, I., *Tratat de Drept Internațional Umanitar*, Asociația Română de drept umanitar, București, 2000, p.p.24-25, ISBN 973-99168-1-3

infracțional ar fi incomplet fără studiul urmărilor actului infracțional, respectiv modul de atingere și prejudiciere al intereselor victimei.

Astfel, prima persoană care a pus bazele noțiunii de victimologie și a elaborat prima lucrare în domeniu, a fost Hans von Hentig, eseul fiind intitulat „*Criminalul și victima sa*”, apărut în anul 1948. În cuprinsul lucrării, autorul amintește de victimă care prin atitudinea sa poate deveni un factor important al determinării infracțiunii. Astfel, anul 1948, este considerat a fi „anul nașterii victimologiei, ca ramură nouă a criminologiei, moment de la care studiile criminologice au încetat să mai submineze importanța victimei, incluzând noțiunea în toate modelele explicative ale fenomenului infracțional”¹³⁹.

Din numeroasele studii elaborate în perioada următoare¹⁴⁰ rezultă că noțiunea conceptului de „victimă” a luat o tot mai mare amploare, ducând până la delimitarea clară a victimologiei, ca ramură independentă de cea a criminologiei. Mai mult decât atât, în lumea științifică s-a realizat o definire clară a victimologiei, ca știință de sine stătătoare.

Considerăm însă că departajarea celor două ramuri, criminologie de victimologie, nu ar fi oportună atâta timp cât între cele două există o legătură indisolubilă, care va dăinui permanent, obiectul de studiu al celor două întrepătrunzându-se.

Astfel, cercetarea victimologică „poate reprezenta cheia soluționării cauzalității criminalității și clarificării mecanismelor determinării comportamentelor infracționale”¹⁴¹.

Normele internaționale în criminologie au condus la un număr mai mare de definiții ale victimelor, „dar au apărut mai multe nomenclaturi comune, ducând la un număr mai mare de categorii de victime: victime ale infracțiunilor, victime ale abuzului de putere, victime ale dreptului internațional al drepturilor omului și ale gravelor încălcări ale dreptului internațional umanitar, victime ale disparițiilor forțate, victime ale încălcărilor dreptului penal internațional, victime ale terorismului internațional”¹⁴².

În continuare, cercetarea are ca obiect analiza literaturii de specialitate care abordează tematicile selectate, urmărind atât tendințele actuale, cât și direcțiile conexe de dezvoltare. Pentru atingerea acestui scop, a fost aplicată metoda analizei bibliometrice asupra lucrărilor indexate în

¹³⁹ POPESCU, A.G., *Victima și Victimologia*, În Revista de victimologie, de criminalistică și de penologie, nr. 4, 1999, București, p.p. 92-93

¹⁴⁰ A se vedea: Werthau, W., *The show of violence*, Cornel, P., *Contribution de la victimologie aux science criminologique*, Ellenberger, H., *Relationas psychologiques entre le crimine et la victime*, Schafer, S., *Victimology. The victim and his criminal*

¹⁴¹ GLADCHI, G., *Determinantele victimologice și mecanismul infracțiunilor de mare violență*, Chișinău, Centrul de Drept, 2000, p. 29, ISBN 9975-906-56-7

¹⁴² FERNANDEZ DE CASADEVANTE ROMANI, C., *International law of victims*, A Von Boddany and R. Wolfrum edition, Max Planck Yearbook of United Nations Law, vol. 14, 2010, p. 238

bazele de date ISI Web of Science și Scopus, recunoscute la nivel internațional pentru standardele ridicate de calitate academică. Procesul de investigare a fost structurat conform unui protocol utilizat și de alți autori, desfășurându-se în două etape: colectarea datelor și analiza, respectiv reprezentarea vizuală a acestora. Selecția publicațiilor a fost realizată utilizând ca termeni de căutare următoarele cuvinte-cheie: „victimologie”, „drepturile victimelor”, „justiție punitivă”, „justiție restaurativă”, și „drept internațional umanitar”. Analiza și cartografierea relațiilor dintre concepte au fost realizate cu ajutorul instrumentului VOSviewer. Potrivit lui Small (1999), analiza bibliometrică reprezintă o metodă ce permite evidențierea, într-un mod vizual, a conexiunilor existente între cuvinte-cheie, domenii de studiu, arii disciplinare, lucrări sau autori. Această tehnică este utilizată pentru a scoate la iveală aspecte care, la o primă examinare, ar putea trece neobservate, cum ar fi subteme sau direcții de cercetare mai puțin evidente în cadrul literaturii academice.

Analiza numărului de publicații din Web of Science pentru tema aleasă, arată o creștere lentă pentru perioada 2005 și 2010. Pentru perioada 2011 și 2016 se poate observa valori constante apropiate în jurul mediei de aproximativ 300 de publicații pe an.

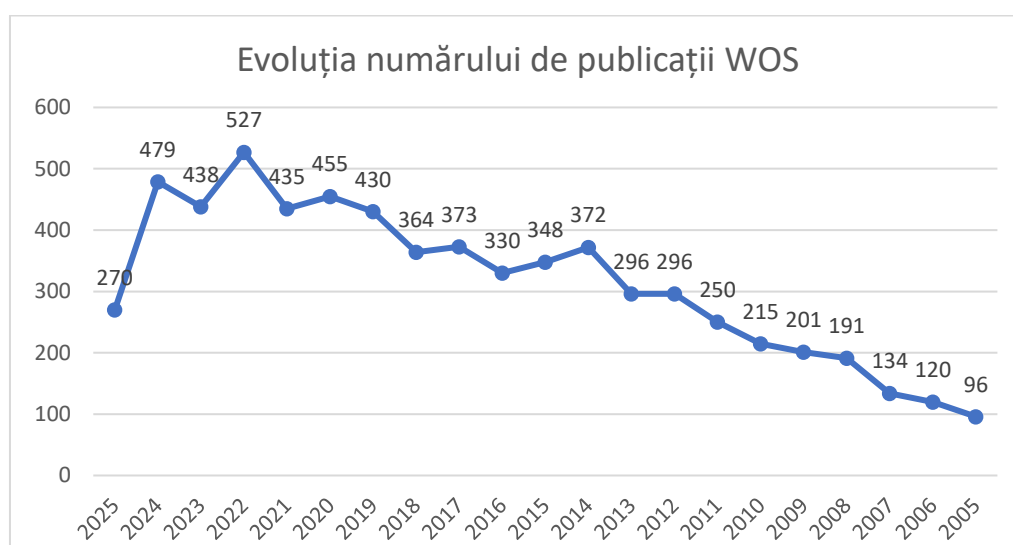

Figura nr. 2.1. Evoluția numărului de publicații VOSviewer
Sursa: Prelucrare proprie în baza datelor de pe WOS

Pentru perioada 2017-2024 maximul a fost de 527 de lucrări, perioadă care dacă este analizată în contextul internațional coincide cu o creștere a interesului țărilor legate de drepturile omului, conflictele armate și limitările modelelor punitive tradiționale. Justiția restaurativă devine tot mai vizibilă, iar victimologia și drepturile victimelor sunt promovate intens în contextul noilor reglementări internaționale și europene. După anul 2022 numărul de articole publicate a scăzut

constant, ajungând la doar 270 de lucrări, acest lucru indică o reorientare a cercetării către alte domenii legislative, conform figurii nr. 2.3.

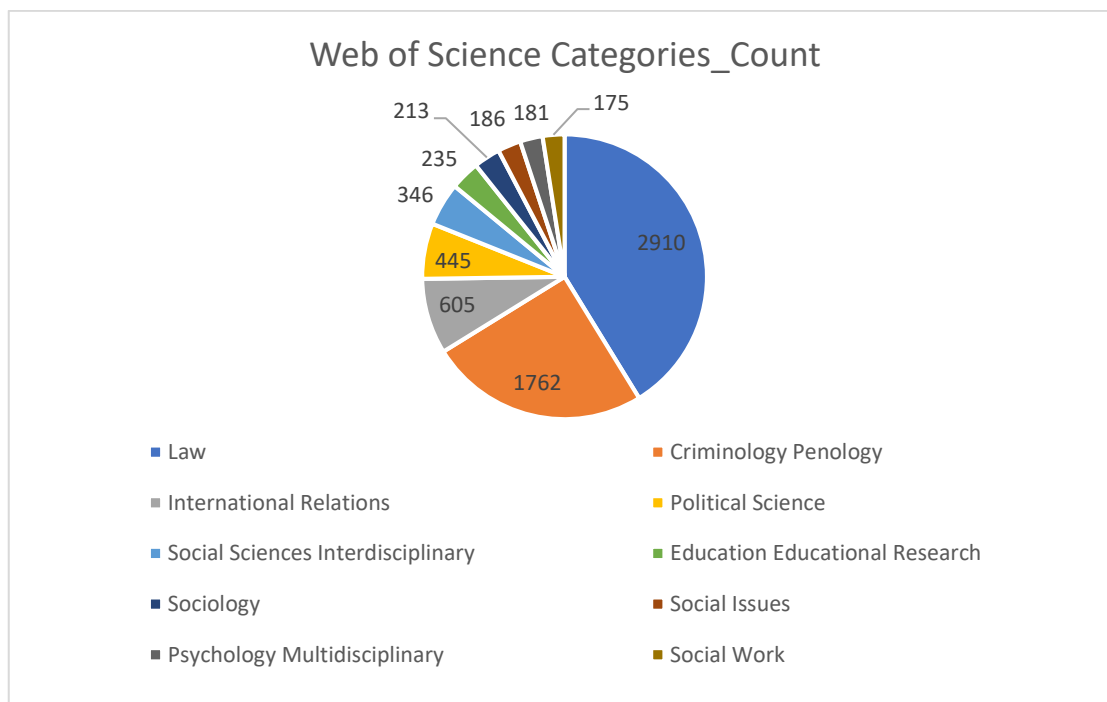

Figura nr. 2.2. Domeniile de publicație în Web of Science

Sursa: Prelucrare proprie în baza datelor de pe WOS

Figura nr. 2.4. arată principalele domenii de care aparțin lucrările publicate pe Web of Science, cea mai mare parte a lucrărilor, după cum este de așteptat, aparțin de domeniul Law (Drept), cu un număr de 2.910 articole, urmat de domeniul Criminology & Penology cu un număr de 1.792 de articole arătând o preocupare majoră pentru aspectele legate de comportamentul infracțional, sancțiunile penale și eficiența sistemului de justiție penală. Domeniul juridic este strâns legat de domeniul relațiilor internaționale, așa că domeniul International Relations (Relații internaționale) prezintă un număr de 605 articole, alte domenii relevante cu un număr semnificativ de publicații sunt Political Science (Științe politice) cu 445 articole și Social Sciences Interdisciplinary (Științe sociale interdisciplinare) cu 346 articole, Sociology (Sociologie) cu 235 articole, Education (Educație) cu 213 publicații și alte câteva domenii cu un număr mai mic de publicații. Această distribuție a numărului de publicații ne arată că termenii cheie aleși sunt relevanți și au găsit publicațiile necesare studiului.

2 1,887

370 1,887 55 220 22 97 45 7 58 94 13 61 27 8 9 12 5 62 8 10 127 40 9 13 44 32 578 85 2 26 3 18 5 150 7

Get the data • Created with Datawrapper

Figura nr 2.3. Repartizarea geografică a publicațiilor de pe platforma WOS
Sursa: Prelucrare proprie a datelor în Office

În figura nr. 2.5. regăsim repartizarea geografică a publicațiilor din WOS, de unde se poate observa că Statele Unite ale Americii se impun ca lider privind numărul publicațiilor cu 1.887 de publicații, această țară având un sistem judiciar dezvoltat. Australia urmează cu 578 de publicații. Pe locul al treilea putem observa Canada cu un număr de 370 de lucrări. În Europa, Regatul Unit cu 94, Germania cu 61 și Italia cu 63 sunt lideri în producția de literatură de specialitate, sugerând o abordare academică consolidată asupra conceptelor juridice moderne și o integrare a victimologiei în cercetarea penală. Putem observa numere semnificative și în continentul asiatic, China cu 127 și India cu 62 manifestă un interes în creștere, influențat de reformele recente în sistemele judiciare naționale și presiunea internațională privind respectarea drepturilor omului. Se poate observa o discrepanță între numărul de lucrări în Asia Centrală și Africa cu cele din spațiul occidental, ceea ce denotă o participare academică scăzută în acele spații.

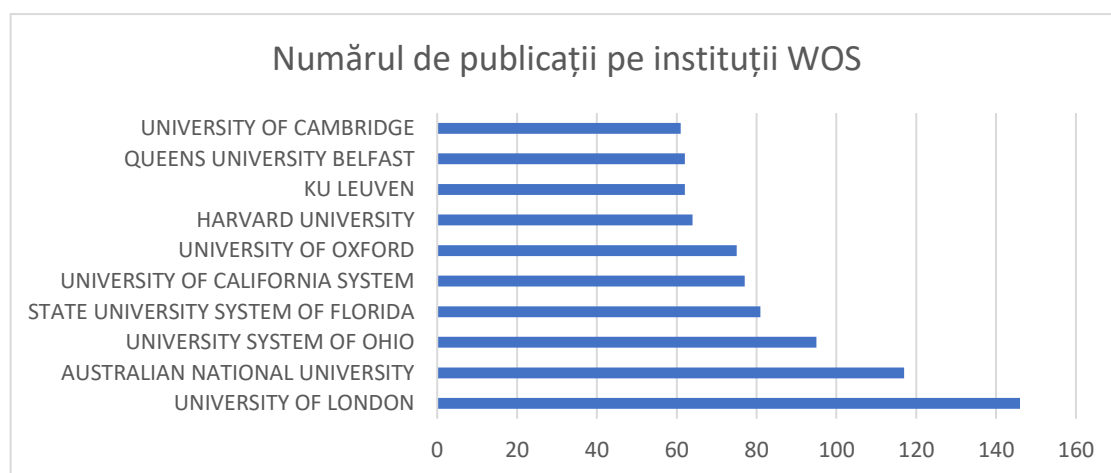

Figura nr. 2.4. Numărul de publicații pe instituții WOS

Sursa: Prelucrare proprie în baza datelor de pe WOS

Analiza numărului de publicații pe instituții disponibile pe WOS pentru tema aleasă, ne arată că University of London conduce clasamentul datorită poziționării capitalei britanice ca hub global pentru cercetarea juridică. Este urmată de Australian National University, o instituție recunoscută pentru contribuțiile sale în domeniul justiției restaurative și dreptului internațional, fapt ce reflectă direcțiile moderne ale politicilor australiene. Pe locurile următoare se situează mari consorții universitare din Statele Unite, cum ar fi University System of Ohio, State University System of Florida și University of California System. Prezența universităților precum Harvard, Oxford și Cambridge consolidează ideea că centrele tradiționale de excelență academică joacă un rol esențial în generarea de cunoștințe privind tratamentul victimelor, reforma justiției și respectarea dreptului umanitar internațional. Chiar dacă peisajul este dominat de universități anglo-saxone, apar și universități europene precum KU Leuven (Belgia), care indică o colaborare activă în rețele internaționale și o adaptare la paradigmele globale ale cercetării în domeniul justiției.

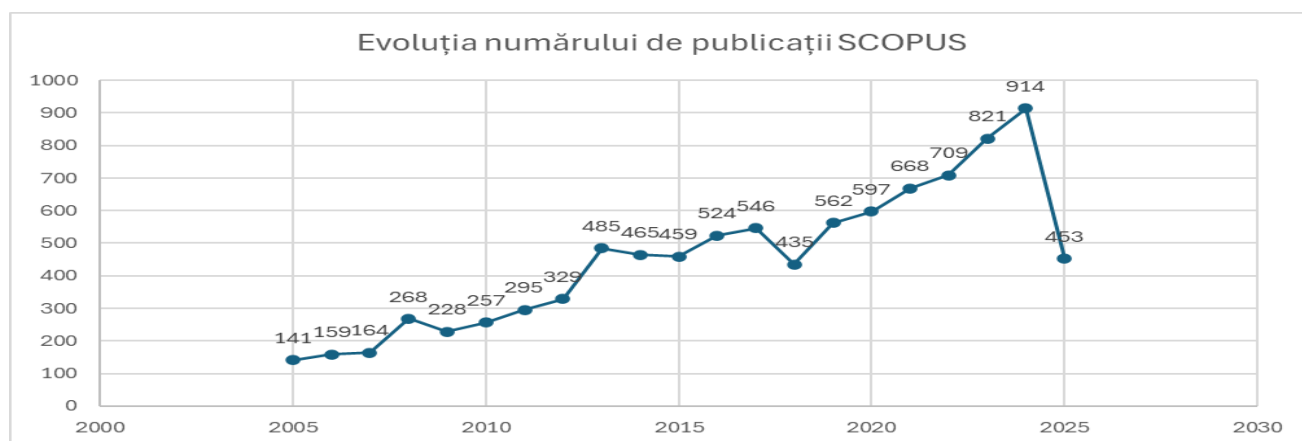

Figura nr. 2.5. Evoluția numărului de publicații Scopus

Sursa: Prelucrare proprie în baza datelor de pe Scopus

Pentru baza de date Scopus se poate vedea de asemenea o creștere lentă în perioada 2005-2010, ce arată o creștere a interesului în acest domeniu. Perioada 2010-2015 arată o creștere cu un număr de 524 de articole în anul 2015. Urmând perioada 2018-2024 se poate observa un vârf de 914 publicații, această perioadă în contextul internațional coincide cu cea legată de intensificarea dezbaterilor privind reformele judiciare, creșterea interesului pentru procesele restaurative, precum și accentul pe protecția victimelor în cadrul conflictelor armate și crizelor umanitare globale. Analiza evoluției numărului de publicații SCOPUS arată o tendință general ascendentă evidențiind faptul că temele legate de justiție, drepturile victimelor și drept internațional umanitar devin tot mai relevante și analizate în literatura științifică, în contextul transformărilor sociale, politice și juridice contemporane.

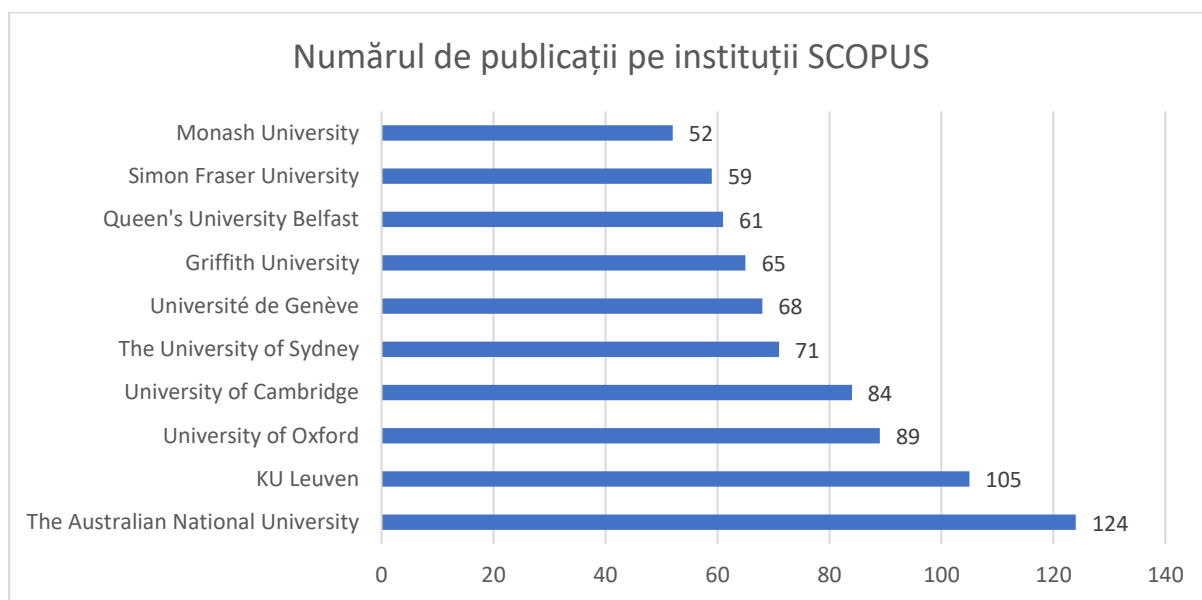

Figura nr. 2.6. Numărul de publicații pe instituții Scopus

Sursa: Prelucrare proprie în baza datelor de pe Scopus

Analiza distribuției publicațiilor înregistrate în SCOPUS pe tema justiției punitive, justiției restaurative, victimologiei, drepturilor victimelor și dreptului internațional umanitar evidențiază o concentrare majoră a producției științifice în spațiul anglo-saxon, cu o pondere ridicată a universităților din Australia, Marea Britanie și Canada. The Australian National University se distinge clar printr-un volum considerabil de publicații (124), semnalând un interes deosebit față de aceste subiecte, posibil corelat cu reformele penale naționale și cu implicarea Australiei în misiuni internaționale umanitare. În același timp, universitățile britanice de prestigiu, precum Oxford (89 publicații) și Cambridge (84), contribuie substanțial la literatura de specialitate, confirmând abordarea multidisciplinară specifică mediilor academice de top. Europa continentală este reprezentată notabil

prin KU Leuven (105 publicații) și Université de Genève (68), ceea ce sugerează că și sistemele de drept de tradiție civil law manifestă un interes crescut pentru integrarea conceptelor de justiție restaurativă și protecție a victimelor în propriile cadre normative. În contrast, instituții precum Monash University (52 publicații) sau Simon Fraser University (59) arată o implicare semnificativă, dar posibil mai focalizată pe subteme regionale. Per ansamblu, aceste rezultate indică faptul că temele legate de drepturile victimelor, reforma justiției penale și aplicarea dreptului internațional umanitar sunt priorități academice globale, reflectând totodată diferențe regionale de politică publică și tradiții juridice.

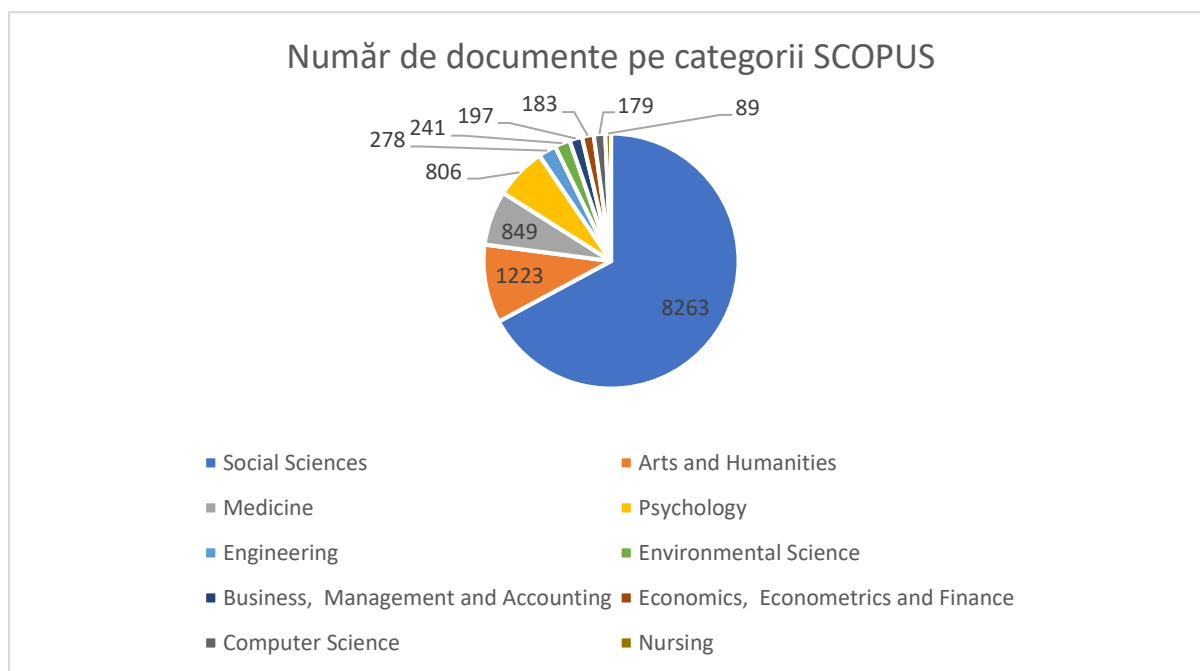

Figura nr. 2.7. Număr de documente pe categorii pe platforma Scopus

Sursa: Prelucrare proprie în baza datelor de pe Scopus

Analiza categoriilor în care se încadrează documentele publicate pe Scopus pentru tema noastră ne arată că domeniul Social Sciences (Științelor Sociale) cu 8.263 documente este majoritar. Această dominanță evidențiază faptul că aceste teme sunt abordate preponderent dintr-o perspectivă socio-juridică. Al doilea domeniu ca număr este Arts and Humanities (Arte și Științe umaniste) cu 1.223 documente ceea ce arată importanța dimensiunii filosofice, etice și istorice în analiza conceptelor de justiție și protecție a victimelor. Celelalte domenii ne arată conectivitatea celorlalte domenii cu cel juridic, indicând că impactul asupra societăți este unul complex.

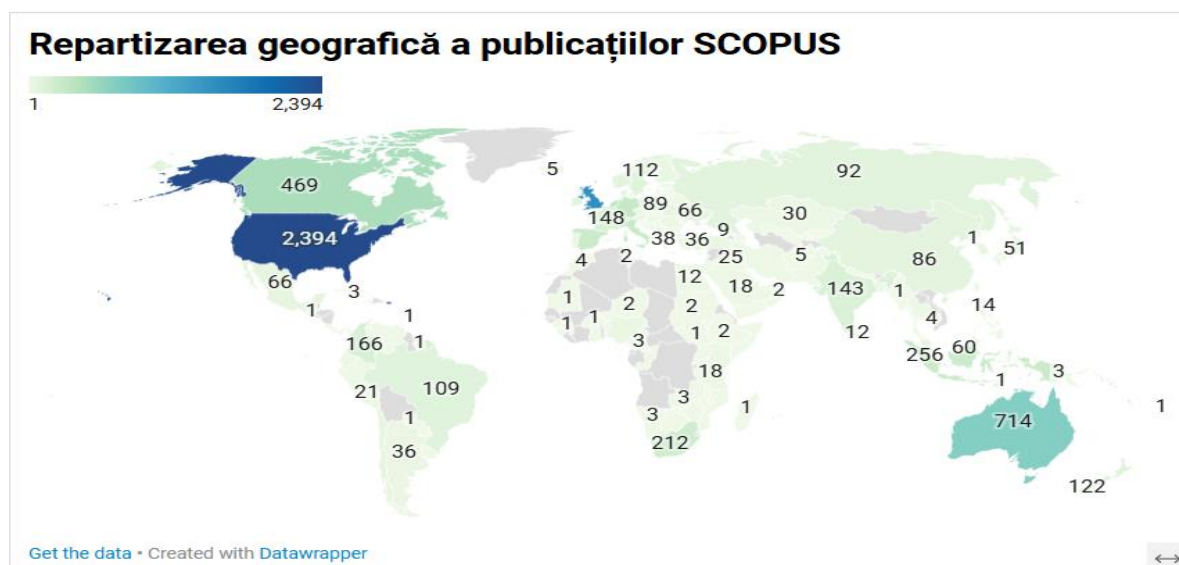

Figura nr. 2.8. Repartizarea geografică a publicațiilor de pe platforma Scopus

Sursa: prelucrare proprie în baza datelor de pe Scopus

Harta legată de repartizarea geografică pentru Scopus indică o situație asemănătoare cu cea pentru WOS. Statele Unite ale Americii sunt majoritare ca număr de publicații datorită sistemului lor judiciar complex. Australia din nou locul al doilea cu 714 lucrări. Marea Britanie cu 469 publicații și Canada cu 148 completează nucleul țărilor de tradiție *common law*, ceea ce sugerează o legătură directă între structura juridică și volumul de cercetare produs. În Europa, valori semnificative se înregistrează în Olanda, Germania, Italia și Spania, indicând o deschidere către integrarea perspectivelor restaurative în sistemele *civil law*. În Asia, India cu 256 documente, China cu 143 și Japonia cu 86 cu documente cu accent pe drept internațional umanitar și protecția victimelor în situații de conflict sau dezastre.

Clusterul galben are un caracter interdisciplinar, integrând concepte din domeniul sănătății publice, problemelor umanitare și interacțiunii acestora cu drepturile omului. Legăturile acestui cluster cu celelalte sugerează că temele legate de sănătate, umanitarism și drept sunt strâns conectate în literatura de specialitate. Structura generală a rețelei arată o interdependență pronunțată între conceptele centrale, ceea ce subliniază faptul că justiția restaurativă, dreptul internațional umanitar și victimologia sunt abordate adesea într-un cadru interdisciplinar, în care aspectele juridice, sociale și umanitare se suprapun.

Victimele infracțiunilor internaționale

Rezoluția A/RES/40/34, a Adunării Generale a ONU, adoptată la 29 noiembrie 1985, bazată pe art. 18 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată și proclamată prin A/RES/217 A (III) din 10 decembrie 1948, este centrată pe victimele infracțiunilor și pe victimele abuzului de putere.

Rezoluția prevede termenul de victimă, care include 3 categorii: persoana, care individual sau colectiv a suferit dauna; familia apropiată și persoanele aflate în întreținerea directă a victimei și persoana căreia i-a fost pricinuită o pagubă, în timpul intervenției pentru ajutarea unei victime aflate în primejdie sau în scopul prevenirii victimizării.¹⁴³

Declarații relevante, declarații despre victimele în îngrijirea personală individual, în colectiv, în domeniul prejudiciilor, inclusiv consecințe fizice și psihice, emoționale, economice și economice. În esență, acesta este un tratament fundamental în care faptele săvârșite ca urmare a îngrijirii necorespunzătoare includ îngrijirea legitimă dincolo de sfera pedepsei penale.

Articolul 1 din Regulamentul Consiliului (2001/220/JAI), din 15 martie 2001, propune definirea conceptului de victimă, ca „o persoană fizică care a suferit un prejudiciu, inclusiv vătămare fizică sau psihică, suferință emoțională sau pierdere economică, cauzată direct prin acte sau omisiuni care încalcă legea penală a unui stat membru”¹⁴⁴.

Mai târziu, Directiva Consiliului, nr. 2004/80/CE, cu ocazia demersurilor în scopul reconsiderării dreptului de victorie asupra expulzării, s-a întemeiat pe principiile subsidiarității și proporționalității prevăzute la art. 5 alin. 1 din tratatul Uniunii Europene.

Astfel, paragraful 15 din preambulul Directivei, dispune: „întrucât obiectivul de a facilita accesul la despăgubiri victimelor infracțiunilor din situații transfrontaliere nu poate fi atins în mod suficient de către statele membre din cauza elementelor transfrontaliere și poate, prin urmare, din

¹⁴³ BASSIOUNI, M.C., *Reconnaissance internationale des droits des victimes*, În: SOS Attentats, Terrorisme, victimes et responsabilité pénale internationale, Paris, Calmann-Lévy, 2003, p.p. 134 și urm.

¹⁴⁴ Decizia cadru a Consiliului Uniunii Europene (2001/220/JAI), adoptată la 15.03.2001, [citată la 09.12.2023], disponibil on line: <https://lege5.ro/Gratuit/gi3teojzgq/decizia-cadru-nr-220-2001-privind-statutul-victimelor-in-cadrul-procedurilor-penale>

cauza amplitudinii iar efectele acțiunii să fie mai bine realizate la nivel comunitar, Comunitatea poate adopta măsuri, în conformitate cu principiul subsidiarității, astfel cum este prevăzut la art. 5 din tratat. În conformitate cu principiul proporționalității, astfel cum este enunțat la articolul respectiv, prezența directă nu depășește ceea ce este necesar pentru atingerea unui obiectiv”¹⁴⁵.

Prin prisma obligațiilor legale, este important a se reține că toate statele membre ale Uniunii Europene sunt și state membre ale Consiliului Europei situație în care se înregistrează două situații distincte, respectiv cea a statelor legate de Directivă și de Convenția Europeană și cea a statelor membre, legate doar de Directivă.

Victimele abuzului de putere

Astfel cum rezultă din partea anterioară a studiului, categoria victimelor abuzului de putere se regăsește menționată în cuprinsul Rezoluției A/RES/40/34, a Adunării Generale a ONU, de la 29 noiembrie 1985, care definește victimele abuzului de putere ca fiind: *„persoanele care, individual sau colectiv, au suferit un prejudiciu, inclusiv vătămare fizică sau psihică, suferință emoțională, pierderea sau afectarea substanțială a drepturilor naționale, prin acte sau omisiuni care nu constituie încă încălcări ale legilor penale naționale ci ale normelor recunoscute internațional referitoare la drepturile omului”*.

Din cuprinsul definiției rezultă că „standardul de victimizare în cazul victimelor abuzului de putere, spre deosebire de conceptul general de victimă, este constituit chiar de încălcarea normelor legale privind drepturile omului”¹⁴⁶.

Victimele încălcărilor grave ale legii internaționale privind drepturile omului și ale încălcărilor grave ale dreptului internațional umanitar

Prin Rezoluția 2005/35, Comisia ONU pentru Drepturile Omului, a elaborat „un set de principii și liniile de acțiune de bază referitoare la dreptul la despăgubiri pentru persoanele victime ale unor încălcări substanțiale ale dreptului internațional al drepturilor omului și ale unor încălcări esențiale ale dreptului internațional umanitar”¹⁴⁷.

Sunt avute în vedere două categorii de victime:

a. persoanele care au suferit vătămări în mod independent sau în grup, inclusiv de natură fizică sau psihică, suferințe emoționale, prejudicii materiale sau atingeri grave ale drepturilor lor

¹⁴⁵ Directiva Consiliului ONU, nr. 2004/80/CE, adoptată la 29.04.2004, [citată la 09.12.2023], disponibil on line: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32004L0080>

¹⁴⁶ GAMURARI, V., DULCINATU, I.G., *Statutul victimei în viziunea justiției penale internaționale și a justițiilor penale naționale: studiu comparat (partea I)*. În: *Studii Juridice Universitare, ULIM.*, Nr. 1., Anul XIV/2021, p.p. 13-19, ISSN 1857-4122, disponibil on line: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/141560

¹⁴⁷ Documentul E/CN.4/2005/L.10/Add.11, al Comisiei ONU pentru Drepturile Omului, adoptat la 19.04.2005, [citată la 09.12.2023], disponibil on line: <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/res2005-35.html>

fundamentale, prin acțiuni sau inacțiuni care constituie încălcări importante ale dreptului internațional al drepturilor omului sau încălcări grave ale dreptului internațional umanitar, precum și

b. familia apropiată sau persoanele aflate în întreținerea directă a victimei și persoana căreia i-a fost pricinuită o pagubă, în timpul intervenției pentru ajutarea unei victime aflate în primejdie sau în scopul prevenirii victimizării¹⁴⁸.

Victimele dispariției forțate

În cadrul Națiunilor Unite, au fost emise două documente cu incidență în domeniul acestei categorii de victime și anume:

A. Declarația referitoare la protecția tuturor persoanelor împotriva dispariției forțate, adoptată prin documentul A/RES/47/133 din 18 decembrie 1992¹⁴⁹, care a reprezentat o continuare a rezoluției A/RES/33/173 din 20.12.1978¹⁵⁰, rezoluției A/RES/43/173 din 9.12.1988¹⁵¹ sau rezoluției A/RES/44/162 din 15.12.1989¹⁵², prin care membrii adunării generale și-au exprimat îngrijorarea cu privire la rapoartele referitoare la dispariții forțate sau involuntare în diferite părți ale lumii, precum și la durerile cauzate de aceste dispariții și au cerut guvernelor să atragă forțele judiciare responsabile legal, pentru cauzele ce ar putea duce la dispariții forțate sau involuntare.

B. Convenția internațională pentru protecția tuturor persoanelor împotriva dispariției forțate, adoptată la 20.12.2006, prin rezoluția A/RES/61/177, a Adunării Generale¹⁵³.

Adunarea Generală a considerat necesară adoptarea unui instrument juridic specific însă răspunsul juridic la gravitatea dispariției forțate nu se limitează doar la adoptarea Convenției Internaționale. Atât Declarația cât și Convenția internațională califică practic dispariția forțată ca și crimă împotriva umanității.

Mai există și alte norme regionale care reglementează această categorie de victime. Spre exemplu, în zona Americii singura normă internațională este Convenția Interamericană privind dispariția forțată a persoanelor, din 06.09.1964, în vigoare din 28.03.1996, în preambulul căreia se precizează că practica sistematică a dispariției forțate a persoanelor constituie o crimă împotriva

¹⁴⁸ Idem., Anexa V8

¹⁴⁹ Declarația privind protecția tuturor persoanelor împotriva dispariției forțate, adoptată prin documentul A/RES/47/133 din 18.12.1992, [citată la 09.12.2023], disponibil online: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_47_133.pdf

¹⁵⁰ Rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite A/RES/33/173 din 20.12.1978, [citată la 09.12.2023], disponibil online: <https://research.un.org/en/docs/ga/quick/regular/33>

¹⁵¹ Rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite A/RES/43/173 din 09.12.1988, [citată la 09.12.2023], disponibil online: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/531/52/IMG/NR053152.pdf?OpenElement>

¹⁵² Rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite A/RES/44/162 din 15.12.1989, [citată la 09.12.2023], disponibil online: <https://international.vlex.com/vid/res-44-162-resolution-861193140>

¹⁵³ Rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite A/RES/61/177 din 20.12.2006, [citată la 09.12.2023], disponibil online: https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_61_177-E.pdf

umanității. Totodată în zona Uniunii Europene, America Latină și zona Caraibilor, la 20.09.2018, la Viena Adunarea Parlamentară Euro-Latinoamericană a adoptat „Rezoluția privind dispariția forțată a minorilor în Uniunea Europeană și în America Latină și zona Caraibilor, prin care sunt îndrumate statele membre să adopte Convenția Internațională a ONU privind protecția tuturor persoanelor împotriva dispariției forțate și să-și accepte competențele în ceea ce privește comunicările individuale și procedurile de investigație”¹⁵⁴.

În perioada contemporană, poate cel mai cuprinzător act internațional, poate și prin prisma faptului că a fost adoptat de peste 100 de state, este Statutul Curții Penale Internaționale, care la art. 7 definește actele care constituie crime împotriva umanității, printre care și: „exterminare”, „înrobire”, „deportare sau transfer forțat de populație”, „închisoare sau altă privare gravă de libertate fizică cu încălcarea drepturilor fundamentale ale dreptului internațional”, „dispariția forțată a persoanelor”¹⁵⁵.

Victimele încălcărilor dreptului penal internațional

Dreptul penal internațional are în vedere victimele următoarelor crime: crime împotriva umanității, crime de război, și genocid.

În disonanță cu alte ramuri ale dreptului internațional, amintite anterior, infracțiunea este săvârșită de o persoană fizică și niciodată de un stat, deoarece în dreptul penal internațional, acesta nu are capacitate juridică. Astfel, infracțiunile sunt săvârșite întotdeauna de o persoană fizică, chiar dacă persoana a săvârșit infracțiunea în exercitarea funcțiilor de stat, neputând fi invocată imunitatea ca și cauză a exonerării de răspunderea penală.

Victimele terorismului

Din păcate răspunsul dreptului internațional la terorism, a fost multă vreme foarte slab. În consecință, până de curând, comunitatea europeană nu a acordat niciun interes și nicio atenție victimelor acestui tip de infracțiune. Dovadă în acest sens stă faptul că până la Conferința Mondială a drepturilor Omului, de la Viena, din 1993, relația dintre terorism și drepturile omului, nu a atras atenția reprezentanților Națiunilor Unite. Începând cu 1994, rezoluția Adunării Generale a ONU, referitoare la terorism a apărut sub titlul „drepturile omului și terorismul”¹⁵⁶, caracterizată prin afirmația că „cel mai esențial și fundamental drept al omului este dreptul la viață”, preocupările

¹⁵⁴ Rezoluția Adunării Parlamentare Euro-Latinoamericane, privind dispariția forțată a minorilor în Uniunea Europeană și în America Latină și zona Caraibilor, emisă la 20.09.2018, la Viena, [citată la 09.12.2023], disponibil online: <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/252687/1163394RO.pdf>

¹⁵⁵ Rome Statute of the International Criminal Court, documentul A/CONF/183/9, Roma, 17 iulie 1998, art. 7, disponibil online: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/281/44/IMG/N9828144.pdf?OpenElement>

¹⁵⁶ Rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite A/RES/49/185 din 23.12.1994, [citată la 09.12.2023], disponibil online: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/770/89/PDF/N9577089.pdf?OpenElement>

Adunării Generale înclinându-se către protecția față de încălcările grave ale drepturilor omului, comise de grupările teroriste.

Ulterior, au fost adoptate numeroase rezoluții ale Adunării Generale a ONU, care califică terorismul drept o „încălcare a drepturilor omului, precum: A/RES/50/186 din 22.12.1995, A/RES/52/133 din 12.12.1997, A/RES/54/164 din 17.12.1999, A/RES/56/160 din 19.02.2001”.¹⁵⁷

Astfel, până la acest moment, este clar stabilit că terorismul este o încălcare a drepturilor omului. În acest context, trebuie adăugat că terorismul nu este o încălcare obișnuită a drepturilor omului ci „fără doar și poate”, reprezintă o crimă internațională, „o crimă împotriva umanității”, așa cum afirmă și Înalțul Comisar pentru Drepturile Omului, în cadrul raportului său către Adunarea Generală a ONU, din 27.02.2002¹⁵⁸.

Iată de ce victimele terorismului solicită includerea acestei infracțiuni în categoria celor care intră sub jurisdicția Curții penale Internaționale, ca o altă alternativă de judecare a infracțiunilor cele mai grave: omor, tortură, dispariția forțată, persecuția și alte fapte cu caracter inuman, de natură comparabilă, care au ca efect, în mod deliberat, provocarea unor suferințe intense sau cauzarea unor leziuni corporale grave ori afectarea gravă a integrității fizice.

Acest demers este posibil și considerăm că este doar o chestiune de timp până se va realiza, mai ales în contextul în care însuși președintele CPI a subliniat că „*deși Statutul CPI nu include terorismul printre crimele de competența Curții, această infracțiune ar putea fi considerată o crimă împotriva umanității, de tipul celor prevăzute în art. 7 din Statutul CPI*”.¹⁵⁹

2.3. Asigurarea interesului victimei ca una din prioritățile de bază ale dreptului internațional umanitar la etapa actuală

Interacțiunea normativă dintre dreptul intern și cel internațional a contribuit semnificativ la conturarea poziției procesuale și a importanței victimei în desfășurarea procedurilor penale.

Cu toate acestea, recunoașterea internațională a termenului și semnificației conceptului de „victimologie” reprezintă o reafirmare clară a faptului că, „sub influența dreptului internațional, sistemele juridice naționale acordă și ele o importanță tot mai mare victimei, promovând astfel conceptul de echitate în cadrul proceselor penale naționale și internaționale”¹⁶⁰.

¹⁵⁷ FERNANDEZ DE CASADEVANTE ROMANI, C., JIMENEZ GARCIA, F., *Terorismo y Derechos Humanos. Una Aproximación desde el Derecho Internacional*, 2005, p.p. 116 și urm.

¹⁵⁸ Documentul E/CN.4/2002/18, din 27.02.2002, *Raportul Înalțului Comisar pentru Drepturile Omului*, [citat la 09.12.2023], disponibil on line: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G02/110/21/PDF/G0211021.pdf?OpenElement>

¹⁵⁹ KIRSCH, P., *Terrorisme, crimes contre l'humanité et Cour pénale internationale*, În: SOS Attentats, Terrorisme, victimes et responsabilité pénale internationale, Paris, Calmann-Lévy, 2003, p. 111

¹⁶⁰ GAMURARI, V., DULCINATU, I.G., op.cit. p 14

Istoria reală relevă câteva aspecte extrem de neplăcute ale tratamentului victimelor. Victimele crimelor atrocități au fost adesea supuse unor suferințe severe, fără nicio oportunitate reală de a afla adevărul în instanță, de a recunoaște faptele și de a-i condamna pe autorii care le-au provocat suferințe severe. În majoritatea situațiilor, victimele au fost percepute ca prezențe estompate, lipsite de identitate, voce ori vizibilitate, reduse la tăcere într-un mod care le-a refuzat recunoașterea umană și juridică. Frustrarea acumulată în absența unui cadru adecvat de exprimare și reparare a prejudiciului riscă să se transforme într-un impuls distructiv, capabil să alimenteze cicluri repetitive de ostilitate și violență, cu efecte nocive asupra coeziunii sociale și echității justiției.

Secolul XX, prin atrocitățile comise, a dat naștere unei abordări destul de cinice a masacrelor, unei căutări a justiției care, dat fiind disprețul istoriei față de procesarea judiciară a atrocităților, poate fi descrisă drept revoluționară. De la Nürnberg la Haga s-a dezvoltat o mișcare largă împotriva impurității, care a condus la crearea primei jurisdicții penale internaționale permanente. Fără a neglija obstacolele profunde care persistă și după înființarea Curții Penale Internaționale (CPI) – instituție încă, deși din ce în ce mai puțin, influențată de politică și a cărei legitimitate este pusă sub semnul întrebării – nu ne putem permite decât să menționăm obiectivul nobil al acestei jurisdicții: descurajarea într-o lume a predării. În această lume, care se îndreaptă spre apariția unei comunități internaționale eficiente, este necesar ca victimele războiului să fie recunoscute, mai ales, ca prioritate în fața Curții Penale Internaționale.

2.3.1. Victima în viziunea justiției penale internaționale conform „*Spiritului de Roma*”

Numărul victimelor, în special în rândul populației civile, crește constant. În ultimul an al secolului XX, natura conflictului s-a schimbat în mod firesc, populația civilă aflându-se într-o situație în care este mai afectată decât combatantul, soarta problematică a victimei sau a sorții, și cea mai mare parte reală și gravă.

Studiile Comitetului Internațional al Crucii Roșii demonstrează clar tendința negativă a proporției de victime în rândul populației civile.

Un exemplu elocvent al evoluției dramatice a impactului conflictelor armate asupra populației civile îl reprezintă compararea proporției victimelor necombatante de-a lungul principalelor războaie moderne: în conflictul ruso-prusac din 1870–1871, civilii au reprezentat aproximativ 2% din totalul victimelor; în timpul Primului Război Mondial (1914–1918), acest procent a crescut la circa 24%; iar în cel de-al Doilea Război Mondial (1939–1945), populația civilă a constituit aproape 48% din totalul pierderilor umane.

Când Organizația Statelor Unite pentru Statele Unite Naționale (UNU) a fost declarată oficial pentru prima dată în sesiunea legislativă din 1945, a fost cerută o reglementare strictă a acestui document, iar guvernul a trebuit să se ocupe de flagel. Conflictele continuă să fie purtate, în primul rând de către inamici non-internaționali, caracterizate prin violență, civilii fiind victimele unei anumite situații.

În aceste condiții, proporția victimelor a crescut la 70% în anii 1970, cu creșteri în Asia, Vietnam și Coreea. În anii 1990, situația din Europa a escaladat semnificativ în contextul conflictelor militare din fosta Iugoslavie și Rwanda. Un alt exemplu, iar majoritatea conflictelor în care conflictele armate au pus capăt avansului secolului al XXI-lea — în Afganistan, Siria, Libia și Irak — au deplâns faptul că au acceptat de fapt o rată a victimelor de 80% în rândul populației civile.

În acest context, întrebarea dacă acesta este un fel de artificii sau o țintă este următoarea: Este filmul capabil să ofere protecție în timp util înaintea unui conflict? Ca combatant, el a participat direct la operațiunea militară împotriva populației civile, nu a participat la actul de război și a fost protejat înainte de Convenția a IV-a de la Geneva din 1949? Există posibilitatea ca oferte să fie listate și rezultatele să fie afișate clar¹⁶¹.

Descoperirea unei oportunități unice! Membrii delegației naționale au prezentat romilor Statutul romilor în cadrul unei audieri între 14 și 17 iunie 1998 și au asigurat punerea în aplicare a măsurilor punitive internaționale, desfășurate la intervale regulate, în discuții cheie speciale, inclusiv expoziții, în lumina părților interesate, victime sau civili¹⁶².

În același timp, nivelul de protecție textuală este continuu și neîntrerupt, spre deosebire de primul proces internațional. În cei 60 de ani ai secolului XX, Tribunalul s-a pronunțat ad-hoc pentru Iugoslavia și Rwanda, stabilind un prim termen pentru „*Spiritul de Roma*”. Totuși, dacă o victimă este favorizată de un proces care reprezintă pedeapsa pentru tortură, pedeapsa Autorității Internaționale de Urmărire este un birou al societății de eliberare a ofițerului de penalități împotriva ofițerului penal din Statutul de la Roma.

Proiectul Moynier cu jurisdicție penală internațională, în martie 1872, a început inițial cu o persoană care se ocupa de problema victimelor, „articolul 7 din hotărâre și posibilitatea de a conveni

¹⁶¹ GAMURARI V., DULCINATU I.G., *Statutul victimei în viziunea justiției penale internaționale și a justițiilor penale naționale: studiu comparat (partea II)*. În: *Studii Juridice Universitare*, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Nr. 2., Anul XIV/2021, p.p. 13-15, ISSN 1857-4122, disponibil on line: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/152920

¹⁶² Conferința diplomatică a plenipotențiarilor a Națiunilor Unite privind înființarea unei Curți Penale Internaționale. Roma, 15 iunie — 17 iulie 1998. Înregistrări oficiale. Înregistrările rezumative ale ședințelor plenare și ale ședințelor Comitetului Plenar, A/CONF.183/ SR [citat la 15.02.2021], disponibil on line: https://legal.un.org/icc/rome/proceedings/E/Rome%20Proceedings_v2_e.pdf

asupra unei sentințe pentru victimă”¹⁶³. De altfel, în calitate de primă instanță penală internațională, datorită măsurilor prioritare de stabilizare, stabilitate și urmărire penală, victimele nu au fost respectate fiind excluse. În primul proces internațional de la Nürnberg, procurorii britanici și americani nu au solicitat ori acceptat prezența niciunei persoane care a fost o victimă nazistă. În plus, primele tratate din domeniul dreptului internațional umanitar, în special cele patru convenții ale Convenției de la Geneva din 1947, „protejează victimele crimelor internaționale, dar nu prevăd dreptul de a introduce o acțiune sau posibilitatea de a interveni în proces”¹⁶⁴.

În anii '60, statutul victimei a fost recunoscut și li s-a permis implicarea activă în ancheta crimelor comise față de ele. Ulterior au fost consfințite mai multe convenții universale sau regionale pentru consacrarea drepturilor specifice ale victimelor. În acest sens, articolele 2 și 9 din Pactul internațional din 1966, privind drepturile omului și libertățile fundamentale, care dezvoltă în continuare articolul 8 din Declarația universală a drepturilor omului din 1948, sunt exhaustive. La fel de importante sunt Convenția europeană a drepturilor omului din 1950 și articolele 3 și 14 din Convenția împotriva torturii din 1948. Aceste texte admit drepturile fundamentale ale victimelor.

Un număr destul de ridicat de intelectuali, influențați de doctrina penală a „apărării sociale” a fost responsabil de astfel de evoluții. Victimologia se consolidează astfel ca o activitate de interes și actualitate¹⁶⁵. În sfârșit, odată cu adoptarea Declarației referitoare la principiile fundamentale ale justiției, din 1985, are loc recunoașterea majoră a drepturilor victimelor¹⁶⁶.

De menționat ca puncte de referință în domeniu, concludente sunt textele adoptate prin Statutele Tribunalului *ad hoc* pentru fosta Iugoslavie și Rwanda, care au realizat un oarecare avans în ceea ce privește acordarea unei importanțe sporite persoanelor victime ale infracțiunilor.

Totuși, potrivit experților, spațiul rezervat victimei nu corespunde așteptărilor¹⁶⁷. Titlul „*Protecția victimelor și a martorilor*” a fost singurul text introdus în cadrul statutelor, care include o parte din viziunea statutului victimelor cu legătură doar cu articolele 21 și 22 ale Statutelor Tribunalului *ad hoc* pentru fosta Iugoslavie și Rwanda, precum și cu Regulamentul de procedură și

¹⁶³ MOYNIER, G., *Note sur la création d'une institution judiciaire internationale propre à prévenir et à réprimer les infractions à la Convention de Genève*. [citată la: 15.02.2021], disponibil online: <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/S1816967800044310a.pdf>

¹⁶⁴ WALLEYN, L. *Victimes et témoins de crimes internationaux : du droit à une protection au droit à la parole*, În : *Revue internationale de la Croix-Rouge*, Vol. 84, nr. 845, mars 2002, pp. 51-77 [citată la: 15.02.2021], disponibil online: https://www.icrc.org/fr/doc/assets/files/other/irrc_845_001_walleyn.pdf

¹⁶⁵ AUDET, J., KATZ, J. F., *Précis de victimologie générale*. 2-eme édition, Ed. Dunod, Paris, 2006, p. 173.

¹⁶⁶ Rezoluția 40-34 adoptată de Adunarea Generală a ONU în baza raportului Comisiei Trei (A/40/881) din 29 noiembrie 1985, *Déclaration des principes fondamentaux de justice relatifs aux victimes de la criminalité et aux victimes d'abus de pouvoir*, [citată la 15.02.2021], disponibil online: https://www.un.org/french/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/40/34&Lang=F

¹⁶⁷ ASCENCIO, H., DECAUX, E., PELLET, A., *Droit international pénal*, Ed. Pedone, Paris, 2000, pp. 779-784

probe. Acestea nu presupun însă recunoașterea neechivoc a dreptului victimelor și martorilor de a participa direct în faza judiciară a actului de jurisdicție. Astfel, spre exemplu, în cazul în care reprezentantul autorizat – procurorul, a inițiat o procedură urgentă, acest lucru este contrar intereselor victimei. Este posibil ca victima să fie împiedicată în dreptul său de a solicita o reparație sau să fie despăgubită în contul pagubelor suferite.

Pe de altă parte, Regulamentul de procedură și probe a Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie, prin regula nr. 106, face trimitere la jurisdicțiile naționale. În acest sens și în scopul garantării securității victimelor și a martorilor precum și a asigurării asistenței judiciare, logistice și psihologice, a fost constituită o secție specializată.

Din cauza absenței unor factori semnificativi în favoarea victimei, organismele de înfăptuire a justiției s-au canalizat pe a acționa cât mai rapid în sensul închiderii proceselor penale, rezumându-se la aplicarea pedepselor persoanelor vinovate. Un exemplu în acest sens poate fi denunțarea marilor puteri în procesul de purificare etnică în fosta Iugoslavie ori în cel privind genocidul din Rwanda. În acest fel, victimele au fost tratate de către organele judiciare mai degrabă ca mijloace de stabilire a gradului de vinovăție a acuzaților decât ca obiective ori instrumente ale represiunii, ceea ce denotă că instanțele au dispus de mai puține mijloace de probă decât în procesul precedent, cel de la Nürnberg¹⁶⁸.

2.3.2. Abordarea conceptului victimei în *common law* și dreptul romano-germanic

Statutul victimei în cadrul procesului penal diferă substanțial în funcție de tradițiile juridice ale fiecărui stat, această variație fiind determinată în principal de sistemul de drept adoptat — fie cel de tip *common law*, fie modelul romano-germanic (*civil law*). În jurisdicțiile de *common law*, precum Regatul Unit, Statele Unite ale Americii, Canada, Australia, India, Israel, Pakistan, Filipine sau Malaezia, accentul este pus în mod tradițional pe relația dintre stat și inculpat, ceea ce a limitat inițial rolul activ al victimei în procedura penală. În schimb, în sistemele de drept continental, specifice majorității statelor din Europa continentală, Americii Latine și anumitor țări din Africa și Asia — inclusiv Republica Democrată Congo, Liban, Senegal sau Siria —, se observă o integrare mai pronunțată a victimei în proces, inclusiv sub forma părții civile, ceea ce permite participarea directă la urmărirea penală și formularea de pretenții reparatorii. Această diferențiere sistemică are implicații profunde asupra garantării drepturilor victimelor, nivelului de protecție procedurală oferit și posibilităților de acces la justiție restaurativă. În ultimii ani, influența normelor internaționale — precum Declarația ONU privind principiile justiției pentru

¹⁶⁸ GAMURARI V., DULCINATU I.G., op. cit., p.p. 16-17.

victimele criminalității și abuzului de putere (1985) sau prevederile Statutului de la Roma al Curții Penale Internaționale — a contribuit la o tendință globală de armonizare parțială a standardelor de tratament al victimelor, promovând o abordare mai echilibrată între drepturile acestora și cele ale persoanelor acuzate.

În cadrul sistemului de *common law*, implicarea victimei este, în mod tradițional, limitată la rolul unui martor, fără posibilitatea de a influența activ cursul procedurii penale. Această restricționare derivă din concepția fundamentală conform căreia procesul penal reprezintă un duel între acuzare și apărare, iar introducerea unei părți terțe — victima — ar risca să afecteze echilibrul procedural și să compromită principiul echității procesului. Astfel, în jurisprudențele de *common law*, a existat o opoziție fermă față de ideea extinderii drepturilor procesuale ale victimei, temându-se că acest lucru ar putea prelungi durata procedurilor judiciare și ar periclita dreptul inculpatului la un proces echitabil, consfințit de normele internaționale privind drepturile omului.

În contrast, sistemul romano-germanic recunoaște victimei o poziție activă și semnificativă în cadrul procesului penal. Acest model permite intervenția victimei în calitate de parte civilă, oferindu-i dreptul de a participa la procedură, de a formula cereri, de a propune probe și de a solicita despăgubiri pentru prejudiciile suferite. Această abordare reflectă o viziune mai incluzivă asupra justiției, în care interesele persoanei vătămate sunt integrate în procesul de aflare a adevărului și de restabilire a ordinii juridice.

În prezent, se observă tendințe de convergență între cele două sisteme, sub influența standardelor internaționale privind drepturile victimelor, promovate de instrumente precum Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Directiva UE 2012/29/UE privind drepturile victimelor sau Statutul de la Roma. Aceste dezvoltări favorizează o reconceptualizare a rolului victimei în procesul penal, orientată spre echilibru între garantarea drepturilor apărării și nevoia de recunoaștere și reparație pentru partea vătămată ¹⁶⁹.

Pornirea proceselor penale - potrivit sistemului penal *common law*, principala victimă a infracțiunilor este considerat a fi statul astfel că doar acesta este îndrituit în deschiderea și exercitarea urmărilor penale, precum și angajarea răspunderii juridice a autorilor faptei.

În aceste condiții, rolul victimelor este aproape inexistent, prezența acestora având drept principal obiectiv furnizarea informațiilor ori a probelor care să alcătuiască materialul probator necesar. Există însă și exemple, extrem de reduse ca număr, de situații ale unor state, care chiar dacă au adoptat sistemul *common law*, recunosc legalitatea posibilității victimei de a iniția urmăriri private,

¹⁶⁹ BRIENEN, M.E.I., Hoegen, E.H., *Victims of Crime in 22 European Criminal Justice Systems: The implementation of Recommendation (85) 11 of the Council of Europe on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure* [citat la 15.02.2021], disponibil on line: <https://rm.coe.int/1680077177>

în special în scopul exercitării drepturilor civile. În aceste situații, victima este cea care trebuie să își asume suportarea prețului anchetei și efectele unui posibil eșec al anchetei, ceea ce duce la situația ca această variantă să fie extrem de redusă ca aplicabilitate.

Multe sisteme legislative bazate pe dreptul romano-germanic prevăd dreptul victimei de a angaja o procedură penală, în cadrul căreia are posibilitatea de a se constitui ca „*parte civilă*” având astfel posibilitatea de a obliga autoritățile să inițieze o anchetă penală. De exemplu în Franța, după ce judecătorul examinează cauza și hotărăște necesitatea examinării cazului, se naște obligația procurorului de a iniția o urmărire. Evident că în astfel de situații, toate cheltuielile ocazionate de desfășurarea procedurii ar trebui să fie suportate de către statul inițiator, prin organismele sale de profil.

Participare și reparație - sistemul de drept *common law* nu prevede un statut formal pentru victimele infracțiunilor, acestea fiind considerate doar ca elemente în cadrul procedurii. Astfel, de cele mai multe ori, participarea victimelor, la procedurile judiciare se reduce doar la nivel de martor, și asta doar în situația unor solicitări din partea procurorului sau a apărării. Această limitare îngreuează posibilitățile victimelor de a-și exercita nevoile de cunoaștere a trecutului participării lor. Totodată, se restrânge astfel, prin intermediul părților și a împrejurărilor din timpul procesului, rolul victimei, participarea acestora limitându-le la nivelul unor chestiuni conjuncturale, de întrebări și contra-întrebări din partea procurorului și a apărării.

Unele jurisdicții de drept comun permit o formă limitată de implicare a victimelor. De exemplu, victimele sunt obligate să prezinte „declarații de impact” care detaliază impactul infracțiunii asupra lor¹⁷⁰. Aceste afirmații sunt luate în considerare de judecător la stabilirea sentinței. Reformele ulterioare au permis recunoașterea drepturilor victimelor în cadrul procedurilor penale, în special dreptul de a fi avertizat și informat cu privire la evoluția cazului. În Anglia și Țara Galilor, de exemplu, Codul de Practică pentru Victimele Crimelor (*Code of Practice for Victims of Crime*) din 2005, enumeră „serviciile” disponibile victimelor în sistemul de justiție penală. Recunoaște, printre altele, dreptul victimei de a fi informată cu privire la o posibilă decizie a poliției de a nu investiga (Secțiunea 5.2), disponibilitatea serviciilor de asistență (Secțiunea 5.3), dreptul de a fi informată într-o anumită situație cu privire la desfășurarea anchetei (Secțiunile 5.9–5.12) și orice arestare (Secțiunile 5.14–5.17) și informarea asupra progresului legal 5.18–5.35 și secțiunile 7–8).

Codul prevede, totodată, printre altele, dispoziții speciale pentru victimele vulnerabile și intimidat (Secțiunea 4). Legea se aplică numai victimelor directe ale activității criminale și

¹⁷⁰ De exemplu, în Irlanda: *Criminal Justice Act* din 27.07.1993 (6/1993), secțiunea 5 [citat la 15.02.2021], disponibil on line: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/34648/100807/F513890483/GBR34648.pdf>

precizează în mod specific că prevederile sale nu se aplică terților sau victimelor indirecte, cum ar fi martorii la infracțiuni violente (Secțiunea 3.2). În Irlanda, Carta Victimelor Crimei (*Charter for Victims of Crime*) din 1999, include prevederi pentru informarea victimelor cu privire la plângerile lor și la progresul și încheierea procedurilor penale.

În sistemele de drept comun, victimele în cadrul procedurilor penale nu pot obține, în general, despăgubiri prin prejudiciu. În anumite circumstanțe, după ce un inculpat a fost condamnat, judecătorul poate decide să acorde despăgubiri victimei. Cu toate acestea, pentru a obține despăgubiri, victimele trebuie, în general, să inițieze mai întâi proceduri civile separate și, astfel, să își asume riscul de a plăti taxe legale. Acest lucru este deosebit de problematic dacă făptuitorul nu are mijloace financiare pentru a plăti sumele care urmează să fie transferate. Numeroase jurisdicții de drept comun au introdus acum scheme legale de compensare pentru a oferi despăgubiri victimelor¹⁷¹.

Un sistem care acordă, de regulă, victimelor un rol mai proeminent în proceduri, este cel romano-germanic. Victimele sunt împuternicite la diferite niveluri să participe la proceduri în calitate de părți civile și să solicite reparații. În general, aceștia au dreptul să solicite autorităților să inițieze anumite investigații, să procedeze la examinarea documentelor legale și să solicite autorităților să inițieze anumite investigații. Să interogheze martorii și experții în contextul în care acest lucru este relevant pentru cererea de despăgubire; să facă recurs împotriva deciziilor care le afectează interesele în drepturi civile. În multe jurisdicții romano-germanice, inclusiv Germania, Franța și țările scandinave, victimele pot fi reprezentate. În anumite circumstanțe, consilierul juridic poate fi plătit de stat dacă victima este săracă.

În Franța, în conformitate cu articolele 2-9 din Codul de procedură penală francez, alte părți decât victima directă, cum ar fi ONG-urile, pot participa la proces în mod egal cu părțile civile. Odată admisă să participe, partea civilă, în sistemul francez, are dreptul de a fi informată cu privire la probele strânse și are aceleași drepturi ca și acuzatul de a fi informată cu privire la desfășurarea procesului. Alte drepturi acordate includ dreptul de a adresa instanței întrebări cu privire la faptele cazului și de a comenta cu privire la un proces echitabil.

Posibilitatea victimelor și, în unele cazuri, a ONG-urilor de a introduce proceduri penale și/sau civile are un impact direct asupra accesului victimelor la justiție, în special în cazurile bazate pe principiul jurisdicției universale.

¹⁷¹ A se vedea: Anglia și Țara Galilor conform *Criminal Injuries Compensation, Act* din 8 noiembrie 1995 [citată la 15.02.2021], disponibil online: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/717221/criminal-injuries-compensation-scheme-1996-eng.pdf

2.3.3. Jurisdicția penală universală pentru crimele internaționale

Principiul jurisdicției universale presupune posibilitatea autorităților naționale ale statelor să investigheze și, cu dovezi suficiente, să aducă în fața justiției persoanele acuzate de săvârșirea de crime internaționale în afara teritoriului lor, chiar dacă nu există o legătură directă cu acel stat. Acest principiu se bazează pe ideea că unele crime, precum genocidul, crimele împotriva umanității, crimele de război sau tortura, sunt de o gravitate extremă și, prin urmare, afectează interesele fundamentale ale întregii comunități internaționale. Rezultă că nu este necesar ca infracțiunea să aibă o legătură cu statul care exercită principiul competenței universale, cum ar fi naționalitatea suspectului sau a victimei, sau că a fost cauzată prejudiciu intereselor naționale ale statului respectiv.

Acest principiu a fost recunoscut în dreptul internațional de secole. Cu toate acestea, nu a fost recunoscut la nivel național până în 1998¹⁷², când judecătorul spaniol Garzon a inițiat proceduri bazate pe jurisdicție universală în numele generalului Pinochet. Astfel, acest mecanism a început să se bucure de unele avantaje în aplicarea lui în lupta împotriva impunității.

Accesul victimelor la justiție și competența universală - pentru multe persoane, victime ca urmare a unor infracțiuni de genocid, crime împotriva umanității, crime de război sau tortură, care nu pot primi dreptate în propria țară fie din cauza lipsei unui sistem juridic funcțional, fie din cauza refuzului statului de a-i urmări pe făptuitori, principiul jurisdicției universale este singurul mijloc de inițiere a urmăririi penale și de asigurare a dreptății.

Unele tratate internaționale prevăd în mod explicit exercitarea principiului jurisdicției universale de către statele părți. De exemplu, articolul 7.1 din Convenția împotriva torturii și a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante, adoptată la 10 decembrie 1984, la New York, prevede că statul parte pe al cărui teritoriu este găsit presupusul autor al infracțiunii prevăzute la articolul 4, cu excepția cazului în care îl extrădează, înaintează cazul autorităților sale competente în scopul urmăririi penale în circumstanțele prevăzute la articolul 5¹⁷³.

Convenția internațională pentru protecția tuturor persoanelor împotriva dispariției forțate prevede și aplicarea jurisdicției universale în cazurile de dispariție forțată, cu condiția ca presupusul făptuitor să fie prezent pe teritoriul unui stat parte a Convenției.

Convențiile I-IV din 1949, de la Geneva, depășesc această limită, obligând fiecare stat semnatar să adopte toate măsurile legislative necesare pentru a stabili pedepse penale pentru persoanele care

¹⁷² GAMURARI, V., *The implementation of Transitional Justice institutions in the process of reconciliation of a post-conflict society: comparative aspect*, În: *Studia Securitatis*. Sibiu. Romania, Volume XII, nr. 2/2018, p. 7-23, ISSN 1843-1925

¹⁷³ Convenție împotriva torturii și altor pedepse și tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, adoptată la New York la 10 decembrie 1984 [citată la 10.12.2021], disponibil online: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm?act_text?id=32204

au săvârșit sau au incitat oricare dintre infracțiunile grave menționate în prezenta convenție, așa cum sunt definite în articolul următor. Fiecare parte contractantă va fi obligată să urmărească persoanele suspectate că au săvârșit sau instigat oricare dintre aceste infracțiuni grave și să le trimită în judecată în fața propriilor instanțe, indiferent de cetățenia sa și de condițiile proprii, la discreția lor, prevăzute de legislația sa. Preda astfel de persoane spre judecată unei alte părți contractante interesate să le tragă în judecată, cu condiția ca acea parte să aibă suficiente probe împotriva persoanelor în cauză¹⁷⁴.

Există și alte instrumente internaționale relevante care consfințesc obligația statelor de a aplica principiul jurisdicției universale în raport cu faptele care constituie încălcări grave ale normelor fundamentale ale dreptului internațional. Un exemplu semnificativ în acest sens îl reprezintă Principiile Van Boven/Bassiouni privind dreptul la reparații pentru victimele încălcărilor grave ale drepturilor omului și ale dreptului umanitar, care consacră, printre altele, dreptul victimelor la acces efectiv la justiție și la reparații adecvate. Potrivit principiului 5, fiecare stat are responsabilitatea de a adopta măsuri eficiente pentru a asigura tragerea la răspundere penală a autorilor unor astfel de încălcări, inclusiv prin exercitarea jurisdicției universale, acolo unde este cazul, în conformitate cu dreptul internațional.

Aceste prevederi reflectă o evoluție semnificativă a dreptului internațional contemporan, în sensul consolidării obligației statelor de a nu permite impunitatea pentru crimele de cea mai gravă natură — precum genocidul, crimele de război și crimele împotriva umanității — indiferent de locul comiterii sau de naționalitatea autorului. (Principiul 5)¹⁷⁵.

Principiile Jointet/Orientlicher prevăd că statele sunt ghidate de obligația de a adopta, la nivel național, măsurile legislative sau de altă natură necesare care să permită implementarea clauzei de jurisdicție universală (Principiul 21)¹⁷⁶.

Exercitarea jurisdicției universale completează activitatea jurisdicțiilor internaționale. Deși instanțele internaționale și internaționalizate au făcut și continuă să facă progrese semnificative în judecarea persoanelor vinovate de crime internaționale, acestea rămân supuse unor limitări importante.

Tribunale internaționale precum Curtea Specială pentru Sierra Leone sau instanțele ad-hoc instituite pentru fosta Iugoslavie și Rwanda au beneficiat de o competență jurisdicțională strict

¹⁷⁴ Convenția I, art. 49; Convenția II, art. 50; Convenția III, art. 129; Convenția IV, art. 146

¹⁷⁵ *Principes fondamentaux et directives des Nations Unies concernant le droit a un recours et a reparation des victimes de violations flagrantes du droit international des droits de l'homme et de violations graves du droit international humanitaire*, [citată la 10.12.2021], disponibil on line: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_60-147/ga_60-147_f.pdf

¹⁷⁶ *L'administration de la justice et les droits de l'homme des detenues. Question de l'impunité des auteurs des violations des droits de l'homme (civile et politiques)*. Rapport final revise établi par M.L.Joinet, en application de la decision 1996/119 de la Sous-Commission, [citată la 10.12.2021], disponibil on line: <http://www.derechos.org/nizkor/doc/joinetf.html>

delimitată, atât din punct de vedere geografic, cât și temporal, fiind create pentru a judeca infracțiunile internaționale comise într-un context conflictual specific. În ceea ce privește Curtea Penală Internațională, aceasta este abilitată să intervină doar în legătură cu fapte de o gravitate excepțională — precum genocidul, crimele împotriva umanității, crimele de război și crima de agresiune — comise ulterior datei de 1 iulie 2002, momentul intrării în vigoare a Statutului de la Roma, actul său constitutiv.

În mod obiectiv, capacitățile operaționale ale acestor instanțe internaționale și internaționalizate sunt limitate, ceea ce le impune să-și concentreze eforturile de urmărire penală asupra persoanelor considerate a fi în poziții de autoritate și care dețin responsabilitatea principală pentru comiterea sau orchestrarea faptelor investigate. Această selecție strategică reflectă atât constrângerile resurselor disponibile, cât și imperativele prioritizării răspunderii la cel mai înalt nivel.

Pentru a reduce decalajul dintre numărul mic de indivizi urmăriți penal la nivel internațional și numărul mare de autori care nu se confruntă niciodată cu procedurile judecătorești naționale, principiul jurisdicției universale este un instrument convingător.

Investigarea și urmărirea penală a crimelor internaționale a fost responsabilitatea statelor încă de la început. Preambulul Statutului de la Roma din 1998 al Curții Penale Internaționale amintește că este de datoria fiecărui stat să îi aducă pe cei responsabili de crime internaționale în propria sa jurisdicție penală și susține că Curtea instituită prin Statut completează jurisdicțiile penale naționale.

Posibilitatea victimelor de a accede la justiție în cadrul sistemului de jurisdicție universală depinde în mare măsură dacă sistemul național se bazează pe dreptul comun sau pe o abordare romano-germanică.

În acele sisteme de drept în care victimele nu beneficiază de posibilitatea de a se constitui părți civile în cadrul procesului penal, exercitarea drepturilor acestora depinde în mod esențial de decizia autorităților competente de a da curs unei plângeri formulate în temeiul principiului jurisdicției universale. Pentru a garanta un acces real și efectiv la justiție, astfel de sisteme ar trebui, cel puțin în plan teoretic, să ofere victimelor un mecanism procedural prin care să poată contesta refuzul de a iniția o anchetă sau de a continua investigațiile într-un caz privind infracțiuni de drept internațional.

Competența universală în Europa - cele mai multe dintre statele europene recunosc legalitatea principiului jurisdicției universale în ceea ce privește crimele de război și încălcările grave ale drepturilor omului, având ratificat tratate internaționale precum Convenția împotriva torturii din 1984 și Convențiile de la Geneva din 1949.

Statele „exercită în general jurisdicție universală asupra infracțiunilor care fac obiectul unor convenții care le obligă să își exercite o astfel de jurisdicție”¹⁷⁷.

Mai grav de atât, procesele intentate de victime care invocă principiul jurisdicției universale au scos în evidență, în practică, lacune serioase în sistemele judiciare naționale în ceea ce privește eficacitatea urmăririlor penale. Insuficiența legislației naționale variază de la o țară la alta, dar unele probleme sunt universale, în special lipsa unor jurisdicții specifice pentru infracțiunile comise în străinătate, precum și lipsa unei definiții a infracțiunilor și a pedepselor specifice¹⁷⁸.

În Franța, aplicarea principiului jurisdicției universale a fost integrată în legislația națională doar pentru anumite infracțiuni, în temeiul obligațiilor asumate prin instrumente internaționale convenționale. Cu toate acestea, recunoașterea unei forme de jurisdicție universală nelimitată, întemeiată exclusiv pe normele cutumiare ale dreptului internațional, nu a fost admisă. În consecință, instanțele franceze nu au competența de a judeca anumite infracțiuni de drept internațional cu caracter de *jus cogens* — precum genocidul sau crimele împotriva umanității — dacă acestea nu sunt reglementate expres în dreptul intern în conformitate cu tratatele ratificate. Această limitare reflectă o abordare restrictivă a principiului jurisdicției universale, condiționând aplicarea sa de transpunerea explicită în legislația națională.

Legea nr. 95-1 din 2 ianuarie 1995 și Legea nr. 96-432 din 22 mai 1996 prevăd o „excepție limitată de la această regulă și permit exercitarea jurisdicției universale pentru crimele internaționale comise în fosta Iugoslavia și Rwanda”¹⁷⁹.

Pentru a elimina lacunele juridice și a asigura o abordare uniformă, s-au căutat soluții și argumente în cadrul sistemelor juridice europene prin apropierea sau armonizarea normelor europene privind jurisdicția extrateritorială¹⁸⁰. O abordare comună a jurisdicției universale în cadrul Uniunii Europene ar fi în concordanță cu angajamentul ferm al Uniunii Europene față de Curtea Penală Internațională și ar contribui la îmbunătățirea cooperării judiciare. A fost înaintată o propunere pentru adoptarea unei Decizii-cadru a Uniunii Europene privind crimele internaționale, care să conțină definiții ale crimelor în concordanță cu Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale din 1998 și Convenția împotriva torturii din 1984.

¹⁷⁷ REDRESS, *Universal jurisdiction in Europe. Criminal prosecutions in Europe since 1990 for war crimes, crimes against humanity, torture and genocide*, 30 June 1999, p.7 [citat la 31.12.2021], disponibil on line: <https://redress.org/wp-content/uploads/2018/01/G.-June-1999-Universal-Jurisdiction-in-Europe.pdf>

¹⁷⁸ Idem

¹⁷⁹ FIDH. Groupe d'action judiciaire. France. Competence universelle : Etat des lieux de la mise en oeuvre du principe de competence universelle. Octobre 2005, nr. 431, [citat la 10.12.2021], disponibil on line: https://www.fidh.org/IMG/pdf/gaj_compuniverselle2005f.pdf

¹⁸⁰ FIDH et REDRESS. Recours juridiques pour les victimes de „crimes internationaux». 2004, p.3 [citat la 10.12.2021], disponibil on line: <https://www.fidh.org/IMG/pdf/LegalRemedies-Final-french.pdf>

O decizie în acest sens ar putea permite o mai mare apropiere a normelor de jurisdicție și probabil și a nivelului sancțiunilor în Europa.¹⁸¹

Competența universală în SUA: Alien Tort Claims Act (ATCA)

Pe teritoriul Statelor Unite ale Americii, instanțele exercită acest principiu al jurisdicției universale într-un mod unic: procesele civile intentate de cetățeni străini împotriva autorilor acuzați de încălcări grave ale drepturilor omului pot avea ca rezultat acordarea de reparații victimelor. În aceste cazuri, instanțele federale nu cer ca infracțiunea să fie comisă pe teritoriul SUA sau ca inculpatul să fie cetățean american.

Această evoluție a fost posibilă printr-o reinterpretare a unei legi din 1789 adoptată de Congresul SUA în 1980. Această lege prevede că instanțele districtuale au jurisdicție principală asupra acțiunilor civile introduse de cetățeni străini numai pentru delikte care încalcă dreptul internațional sau un tratat la care Statele Unite sunt parte¹⁸².

Această prevedere, cunoscută sub numele de „*Alien Tort Claims Act*” (ATCA), a fost adoptată parțial pentru a permite ambasadurilor să caute despăgubiri în instanțele federale din SUA și să combată pirateria. Cu toate acestea, abia în 1980, în cauza *Filártiga v. Peña-Irala*¹⁸³, a devenit evidentă semnificația completă a ATCA. În acel caz, curtea federală de apel a interpretat în esență ATCA pentru a acorda cetățenilor străini care sunt victime ale încălcărilor drepturilor omului comise în străinătate dreptul de a intenta o acțiune civilă împotriva persoanelor suspectate de încălcări, cu condiția ca acele persoane să se afle pe teritoriul SUA. Faptul că persoana se află în tranzit pe un aeroport din SUA poate fi crucial pentru îndeplinirea acestei cerințe.

În cazul *Filártiga*, părintele unui cetățean paraguayean în vârstă de 17 ani, care a fost torturat de un ofițer de poliție în propria sa țară și a fugit ulterior la New York, a intentat un proces civil în SUA împotriva presupusului torționar în temeiul ATCA. Instanța a constatat că tortura în cauză, săvârșită sub pretextul unui mandat special, încalcă normele universale ale dreptului internațional al drepturilor omului, indiferent de naționalitatea celor implicați. De atunci, Secțiunea 1350 (ATCA) „a acordat jurisdicție federală dacă o persoană suspectată de tortură este căutată și urmărită penal de un cetățean străin în granițele interne”¹⁸⁴.

¹⁸¹ Idem, p. 33

¹⁸² Alien Tort Claims Act, Section 1350, *The district courts shall have jurisdiction of any civil of any civil action by an alien for a tort only, committed in violation of the law of nations or a treaty of the United States*, [citat la 10.12.2021], disponibil on line: <https://www.britannica.com/topic/Alien-Tort-Claims-Act>

¹⁸³ Idem

¹⁸⁴ Idem

La momentul actual, cele mai multe urmăriri penale pentru încălcări grave ale drepturilor omului în Statele Unite sunt conduse în temeiul ATCA, fie împotriva persoanelor fizice, fie împotriva corporațiilor suspectate de complicitate la încălcări, iar victimelor se plătesc despăgubiri.

Congresul SUA a recunoscut în anul 1991, această interpretare a ATCA și a promulgat *Legea privind protecția victimelor torturii – Torture Victim Protection Act (TVPA)*, ca parte a ATCA. TVPA oferă o bază specifică pentru cazurile de tortură și măsuri extrajudiciare și se aplică cetățenilor americani, precum și cetățenilor străini.

În speța *Sosa v. Alvarez-Machain*, care a vizat extrădarea forțată a unui cetățean mexican de pe teritoriul său național către Statele Unite, Curtea Supremă a SUA a analizat aplicabilitatea **Alien Tort Claims Act (ATCA)**, un instrument normativ ce permite introducerea de acțiuni civile în fața instanțelor federale americane pentru încălcări grave ale dreptului internațional. Prin această hotărâre, instanța a recunoscut „posibilitatea ca victimele unor încălcări ale drepturilor fundamentale ale omului să poată formula cereri împotriva autorilor unor astfel de fapte în temeiul ATCA. Totodată, Curtea a stabilit că normele invocate trebuie să îndeplinească un standard juridic riguros — acestea trebuie să fie bine definite, universal recunoscute și obligatorii din punct de vedere al dreptului internațional — pentru a putea constitui temei al competenței jurisdicționale în baza acestei legi”.¹⁸⁵.

În cazul în care procedurile inițiate în temeiul ATCA sunt civile, victimele pot introduce ele însele acțiuni în justiție fără a fi nevoie de aprobarea procurorului general, așa cum este cazul în dreptul penal. În plus, acțiunile civile sunt în general mai puțin costisitoare din punct de vedere al procedurii și probelor decât acțiunile penale. Prin urmare, exercitarea jurisdicției universale în temeiul ATCA oferă un remediu practic pentru victime.

2.4. Aspecte teoretico-practice privind asigurarea drepturilor victimelor în jurisprudența internațională

După o lungă perioadă de neglijare, victima se află acum în centrul dezbaterii politice și subiectul unui interes din ce în ce mai mare, în special pentru criminalistică și discursul social¹⁸⁶. Acest fenomen, deși pozitiv în anumite privințe, nu este lipsit de probleme și declanșează dezbateri controversate în rândul cercetătorilor și actorilor din lumea criminală. Această impunere a victimei pare să existe nu numai în sistemul penal, ci și în sfera socio-politică actuală. Această tendință de dominație este vizibilă în mod special în statele occidentale și, în ultimii ani, s-a manifestat tot mai

¹⁸⁵ Idem

¹⁸⁶ GAMURARI, V., *Asigurarea justiției la nivel național și internațional: aspecte privind regimul participării victimelor la procedura Curții Penale Internaționale*, în: *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*, Nr. 3, 2010, pp. 60-69.

pregnant atât în sfera dreptului penal internațional, cât și în cadrul dreptului internațional umanitar, reflectând presiunea juridică și instituțională exercitată asupra victimelor, ca urmare a statutului specific atribuit acestora în contextul conflictelor armate¹⁸⁷.

Dreptul de participare al victimelor la procedurile penale este, în general, un fenomen nou care pare a fi departe de a fi acceptat. Victimele au jucat și continuă să joace un rol subordonat în tribunalele instituite în fața CPI. Ele au fost privite doar ca un mijloc, deoarece nu exista de facto un sistem de participare sau compensare. Sub o presiune intensă, în dreptul național și internațional a apărut o tendință de a ține cont de opiniile și preocupările victimelor, inclusiv de admiterea acestora în procesul penal. Cu implicarea organizațiilor neguvernamentale și a statelor, s-a pus bazele unui sistem care permite o participare relativ largă a victimelor la procedurile ICC. Deși modalitățile rămân aprinse dezbătute, acestea sunt recunoscute pe scară largă ca un instrument important și util pentru a oferi o voce victimelor încălcărilor grave ale drepturilor omului și ale dreptului internațional umanitar și să le ofere speranță pentru o posibilă reconciliere.¹⁸⁸

2.4.1. Apariția drepturilor victimelor în dreptul internațional

În contextul evoluțiilor recente din domeniul drepturilor omului și al dreptului umanitar internațional și ținând cont de lacune importante din tribunalele penale internaționale anterioare, negocierile privind Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale au recunoscut, pentru prima dată în istorie, dreptul victimelor de a participa la procedurile penale internaționale și de a obține despăgubiri în aceste proceduri.

În 1985, Adunarea Generală a ONU a adoptat Declarația privind principiile fundamentale ale justiției pentru victimele infracțiunilor și abuzului de putere¹⁸⁹, care definește drepturile victimelor în cadrul procedurilor penale, în special dreptul de acces la justiție, dreptul la un tratament respectuos și demn, dreptul la protecție și asistență și dreptul la reparație. Această Declarație a constituit piatra de temelie pentru consacrarea drepturilor victimelor în sistemul dreptului internațional¹⁹⁰.

¹⁸⁷ DULCINATU I.G., *Justiția tranzițională în practica tribunalelor penale internaționale, în contextul sarcinilor dreptului internațional umanitar contemporan*, În: *Perspectives of Law and Public Administration*, 2024, vol 13, nr. 1, pp. 68–70, disponibil on line: <https://adjuris.ro/revista/an13nr1.html>

¹⁸⁸ GARAPON, A., *Des crimes qu'on ne peut ni punir ni pardonner : Pour une justice internationale*, Ed. Odile Jacob. Paris. 2002, pp.161 și următoarele.

¹⁸⁹ Rezoluția Adunării Generale a ONU 40/34 din 29.11.1985, *Déclaration des principes fondamentaux de justice relatifs aux victimes de la criminalité et aux victimes d'abus de pouvoir*, (consultat la 22.10.2023), disponibil on line: <https://undocs.org/fr/A/RES/40/34>.

¹⁹⁰ Letter dated 12 October 2000 from the President of the International Tribunal for the Former Yugoslavia addressed to the Secretary-General, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: <https://undocs.org/pdf?symbol=en/S/2000/1063>

Înainte Tribunalurilor de la Nürnberg și Tokyo înființate după al Doilea Război Mondial, precum și înainte Tribunalurilor Penale Internaționale pentru fosta Iugoslavie și Rwanda înființate în anii 1990, interesele victimelor au fost în mare măsură neglijate, iar rolul lor s-a limitat la cel al martorilor.

O mișcare din ce în ce mai largă, inițiată de organizații neguvernamentale și unele state, a permis între timp, recunoașterea faptului că justiția internațională joacă nu doar un rol de „răzbunare” – pedepsirea celor vinovați – ci și un rol „restaurator”, permițând victimelor să participe la proceduri și să caute reparații pentru prejudiciul suferit. Unul dintre cele mai mari succese ale Statutului de la Roma este, prin urmare, recunoașterea statutului de victimă independentă¹⁹¹.

Cu toate acestea, înființarea CPI nu a diminuat importanța altor mecanisme la nivel național, regional și internațional, menite să garanteze victimelor accesul efectiv la justiție.

Prin aplicarea Statutului de la Roma, statele își păstrează responsabilitatea principală de a traia la răspundere pe cei vinovați de săvârșirea de crime conform dreptului internațional. CPI completează sistemele naționale de justiție și, prin urmare, este împuternicită să intervină numai atunci când aceste sisteme nu au voința sau capacitatea. Dacă ICC i s-ar acorda jurisdicție, aceasta ar putea urmări doar un număr limitat de persoane presupuse responsabile pentru crimele comise. Prin urmare, este necesar să se dezvolte în continuare toate mecanismele disponibile victimelor.

În continuare, în cadrul studiului, vom realiza o examinare privind evoluția drepturilor victimelor în dreptul internațional și vom prezenta diferitele mecanisme de care dispun victimele pentru a obține dreptate.

Nu există nicio îndoială că procesul de recunoaștere a drepturilor victimelor în fața CPI a fost puternic influențat de evoluția drepturilor victimelor în dreptul internațional. În acest context, vom oferi o scurtă analiză a documentelor cheie care garantează drepturile victimelor¹⁹².

2.4.2. Documentele esențiale cu incidență în domeniul drepturilor victimelor

Cu aplicare internațională

Baza materiei se regăsește în trei documente internaționale concludente privind drepturile victimelor, respectiv:

a) Declarația Națiunilor Unite privind principiile fundamentale ale justiției referitor la victimele criminalității și a victimelor abuzului din partea puterii

Prin adoptarea Declarației privind justiția pentru victime de către Adunarea Generală a ONU la 29 noiembrie 1985 s-a înregistrat un real progres, fără precedent, în recunoașterea drepturilor

¹⁹¹ DULCINATU I.G., op.cit., p. 71

¹⁹² DULCINATU I.G., op.cit., p. 72

victimelor. Această declarație a fost primul instrument internațional care se concentrează în mod specific pe interesele și drepturile victimelor în administrarea justiției. Instrumentul reflectă în primul rând poziția victimelor în contextul administrării justiției.

Acest instrument reflectă în mod specific „poziția victimelor în cadrul sistemului național de justiție penală, dar principiile generale sunt aplicabile în egală măsură și sistemului internațional. Orientări pentru utilizarea și aplicarea acestei declarații pot fi găsite în Manualul Justiției pentru Victime”¹⁹³, „*Victimele au dreptul (...) să acceseze instanțele și să obțină repararea promptă a prejudiciului cauzat*”¹⁹⁴.

Scopul acestei declarații este a se asigura că fiecare victimă are acces la sistemul de justiție și primește sprijin pe tot parcursul procesului judiciar. Orientările stabilesc organizarea sistemului de justiție și subliniază importanța minimizării obstacolelor în calea accesului la justiție pentru victime.

b) *Principiile Națiunilor Unite privind protecția și promovarea drepturilor omului în lupta contra impunității* – „*Principiile Joinet/Orentlicher*”¹⁹⁵, care stabilesc „obligatia statelor de a investiga încălcările drepturilor omului și ale dreptului internațional umanitar și de a aduce autorii în fața justiției”¹⁹⁶. La cea de-a 61-a sesiune din 2005, Comisia ONU pentru Drepturile Omului a recunoscut Principiile Joinet/Orentlicher și a reamintit că aceste principii sunt deja utilizate la nivel regional și național, iar „statele, organizațiile interguvernamentale și neguvernamentale sunt încurajate să le folosească în dezvoltarea și implementarea măsurilor eficiente în lupta împotriva impunității”¹⁹⁷.

Principiul 1 definește obligația generală a statelor de a lua măsuri eficiente pentru combaterea impunității stabilind că impunitatea înseamnă eșecul statelor de a investiga încălcările, de a lua măsurile corespunzătoare împotriva autorilor, în special în domeniul judiciar, pentru a se asigura că aceștia sunt urmăriți penal, aduși în fața justiției și li se acordă pedepse adecvate, pentru a asigura că victimele au remedii efective și reparații pentru prejudiciul cauzat.

¹⁹³ Handbook on Justice for Victims: *On the use and application of the United Nations Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*. UN. Centre for International Crime Prevention, New York, 1999, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line:

https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UNODC_Handbook_on_Justice_for_victims.pdf

¹⁹⁴ Declarația ONU din 1985 privind justiția pentru victime. Principiul 4.

¹⁹⁵ SISON, J., *A Conceptual Framework for Dealing with the Past*. În: *Part I: A Holistic Approach to Dealing with the Past*, p.11-15, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: <https://www.kairoscanada.org/wp-content/uploads/2015/06/UN-Joinet-Orentlicher-Principles.pdf>

¹⁹⁶ Rezoluția Comisiei pentru drepturile omului 2005/81, *Impunité*, 21.04.2005, par. 20, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: https://ap.ohchr.org/documents/alldocs.aspx?doc_id=11120

¹⁹⁷ Idem, par. 21.

Principiile Joinet/Orentlicher definesc în mod egal *dreptul la informare* (cunoaștere)¹⁹⁸, *dreptul la justiție* și *dreptul la garantarea faptului că încălcările nu vor fi repetate*.¹⁹⁹

c) *Principiile fundamentale și directivele Națiunilor Unite ce reflectă dreptul la un recurs și la reparație pentru victime în urma încălcărilor flagrante al dreptului internațional al drepturilor omului și al dreptului internațional umanitar – „Principiile van Boven/Bassiouni”*²⁰⁰

„Considerând că onorând dreptul victimelor la un recurs și la reparație, comunitatea internațională respectă angajamentele sale față de suferințele victimelor, ale celor ce au supraviețuit și ale generațiilor viitoare și reafirmă principiile juridice internaționale de responsabilitate, justiție și de primat al dreptului”²⁰¹

Comisia pentru drepturile omului și Adunarea Generală a ONU au adoptat în anul 2005 Principiile van Boven/Bassiouni. Ele prevăd „dreptul victimelor încălcărilor grave ale dreptului internațional umanitar la un recurs judiciar efectiv și drepturilor omului, inclusiv la reparație, precum și obligația statelor de a de a ancheta, de a pune sub urmărire și de a pedepsi responsabilii, a preveni încălcările, de a oferi victimelor posibilitatea unui acces efectiv și facil la justiție și de a milita pentru o reparație în integritate sau cât mai aproape de total”²⁰².

Documente cu aplicare regională

a) *Recomandarea Consiliului Europei privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și a procedurii penale*

În anul 1985, Consiliul de Miniștri al Consiliului Europei a publicat o Recomandare privind statutul victimelor în dreptul penal și procedura penală – Recomandarea R (85)²⁰³, solicitând statelor să se asigure că nevoile victimelor sunt luate în considerare în cadrul procedurilor penale la nivel național. Recomandarea prevede că victimele ar trebui să fie informate în toate etapele procedurii că au dreptul de a face apel împotriva deciziei de a nu urmări sau de a începe procedura penală și că pot obține despăgubiri în cadrul procedurilor penale. Unele dintre aceste recomandări au fost reiterate în anul 2000 în „Recomandarea R (2000) 19 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind rolul

¹⁹⁸ Principiile 2-18.

¹⁹⁹ Principiile 31-38.

²⁰⁰ Audiovisual Library of International Law. *The United Nations Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law*, New York, 16 Decembrie 2005, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_60-147/ga_60-147_e.pdf .

²⁰¹ Preambulul la Principiile van Boven/Bassiouni din 2005.

²⁰² Comisia pentru drepturile omului, Rezoluția 2005/35 din 19.04.2005; Adunarea Generală, Rezoluția 60/147, din 16.12.2005, *Principes fondamentaux et directives concernant le droit à un recours et à réparation des victimes de violations flagrantes du droit international des droits de l'homme et de violations graves du droit international humanitaire*, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: <https://undocs.org/fr/A/RES/60/147> .

²⁰³ Recomandarea nr. R (85) 11 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și al procedurii penale, din 28.06.1985, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: <https://rm.coe.int/16805e3be1>

procurorului în sistemul de justiție penală”²⁰⁴. Este de referință, de asemenea, „Recomandarea R (87) 21 privind asistența victimelor și prevenirea victimizării”²⁰⁵, adoptată în anul 1987 și actualizată în anul 2006. Comitetul Miniștrilor a adoptat câteva recomandări privind victimele diferitelor categorii de infracțiuni: „R (85) 4 privind violența domestică; R (97) 13 privind intimidarea martorilor și drepturile apărării; R (99) 19 privind medierea în materie penală; R (2000) 11 privind măsurile împotriva traficului de ființe umane în scopul exploatării sexuale; R (2001) 16 privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale; R (2005) 09 privind protecția martorilor și a membrilor sistemului judiciar”²⁰⁶.

b) *Decizia-cadru a Uniunii Europene privind statutul victimelor în procesul penal.*

Consiliul Uniunii Europene a adoptat în anul 2001, o decizie cadru privind statutul victimelor în cadrul procedurilor penale, solicitând „statelor membre să se asigure că drepturile și interesele legitime ale victimelor sunt recunoscute (articolul 2)”²⁰⁷. Actele conțin și prevederi privind acordarea de asistență juridică victimelor înainte și după procedurile penale. De exemplu, statelor membre li se cere să se asigure că legislația națională de procedură penală garantează victimelor următoarele drepturi: să aibă acces, încă de la început, la toate informațiile relevante legate de protecția intereselor lor; de a fi audiate și de a prezenta probe în timpul procedurilor; să aibă dreptul la rambursarea taxelor legale; să aibă acces la resurse adecvate de traducere și comunicare; să aibă posibilitatea de a participa la proceduri în calitate de victimă și de a primi consiliere juridică și, acolo unde este justificat, asistență gratuită; să ofere victimelor și familiilor acestora un nivel adecvat de protecție, în special în ceea ce privește siguranța și viața privată; și să aibă dreptul la reparație. În temeiul articolului 18 din Decizia-cadru din 2001 (înlocuită de Directiva 2012/29/UE), Comisia Europeană a fost obligată să întocmească un raport privind măsurile luate de statele membre pentru a se conforma dispozițiilor respectivei Decizii-cadru. Primul raport a fost făcut public pe 16 februarie 2004. Era însă un raport incomplet și inadecvat, având în vedere că la acel moment doar 10 state raportaseră că textul prevederilor a fost transpus în legislația națională.

²⁰⁴ Recomandarea R (2000) 19 a Comitetului de Miniștri al statelor membre privind rolul justiției penale în sistemul de justiție penală, din 06.10.2000, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: <https://cj.md/recomandarea-2000-19-a-comitetului-de-ministri-al-statelor-membre-privind-rolul-urmarii-penale-in-sistemul-de-justitie-penala/>

²⁰⁵ Recomandarea Rec(2006)8 a Comitetului de Miniștri adresată Statelor Membre privind asistența acordată victimelor infracțiunilor, din 14.06.2006, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: <https://rm.coe.int/16805d8025>.

²⁰⁶ DULCINATU I.G., op.cit., p. 78

²⁰⁷ Decizia-cadru a Consiliului din 15.03.2001 privind statutul victimelor în cadrul procedurilor penale, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32001F0220&from=RO>

2.4.3. Drepturile victimelor infracțiunilor internaționale

Dreptul la informare - Recomandarea nr. R (85) 11 din 28 iunie 1985, a Comitetului de Miniștri al Statelor Membre cu privire la poziția victimelor în dreptul și procedura penală prevede că Poliția trebuie să informeze victima cu privire la posibilitățile de a obține asistență și consiliere practică și juridică, precum și de a obține despăgubiri de la infractor sau de la stat (A.2); Victima poate obține informații despre rezultatele anchetei poliției (A.3); Victima va fi informată cu privire la decizia finală privind urmărirea penală, cu excepția cazului în care indică că nu dorește să fie informată (B.6); Victima va fi informată cu privire la data și locul audierii, opțiunile pe care le are pentru a obține reparații sau despăgubiri în cadrul procesului penal, asistență și consiliere juridică, precum și posibilitățile de a obține informații despre rezultatul procedurii în orice stadiu al procedurii (D.9) ²⁰⁸.

Totodată, Rezoluția Adunării Generale a ONU 40/34 din 29 noiembrie 1985, Declarația principiilor fundamentale ale justiției pentru victimele infracțiunilor și victimele abuzului de putere (*Déclaration des principes fondamentaux de justice relatifs aux victimes de la criminalité et aux victimes d'abus de pouvoir*), precizează „că trebuie instituite și, acolo unde este necesar, consolidate mecanisme judiciare și administrative pentru a permite victimelor să obțină despăgubiri prin cele mai echitabile, mai rapide și mai accesibile mijloace. Dreptul de a solicita despăgubiri prin aceste mecanisme (A.5) iar victima trebuie să fie informată cu privire la resursele medicale, sociale și alte resurse relevante și trebuie să aibă acces prompt la aceste servicii” (A.15).²⁰⁹.

Dreptul de a fi tratat cu respect și demnitate - Declarația Națiunilor Unite privind justiția pentru victime statuează că victimele este necesar a fi tratate cu compasiune și cu respectarea demnității lor²¹⁰.

În același sens, Principiile van Boven/Bassiouni prevăd că victimele vor trebui tratate cu umanitate, inclusiv prin respectarea demnității acestora și a drepturilor lor umane²¹¹. Tratarea victimelor cu respect presupune dreptul de a fi informate cu privire la toate etapele procedurii judiciare²¹².

Dreptul la tratament judiciar echitabil - Recomandarea Comitetului de Miniștri al Statelor Membre, nr. R (85) 11, privind statutul victimelor în dreptul penal și procedura penală din 28 iunie

²⁰⁸ Recomandarea nr. R (85) 11 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și al procedurii penale, din 28.06.1985, art. A2, A3, B6 și D9, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: <https://rm.coe.int/16805e3be1>

²⁰⁹ Rezoluția Adunării Generale a ONU 40/34 din 29.11.1985, *Déclaration des principes fondamentaux de justice relatifs aux victimes de la criminalité et aux victimes d'abus de pouvoir*, art. A5 și A15, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: <https://undocs.org/fr/A/RES/40/34>

²¹⁰ Principiul 4.

²¹¹ Principiul 10, Tratamentul victimelor.

²¹² Declarația ONU privind justiția pentru victime, principiul 6.a.

1985 prevede că Poliția va beneficia de programe de formare pentru a lucra cu victimele într-o manieră constructivă, sensibilă și reconfortantă. (A.1); Victima poate fi informată cu privire la rezultatele anchetei poliției (A.3); Victima va fi informată cu privire la decizia finală de urmărire penală, cu excepția cazului în care indică că nu dorește să fie informată (B.6); Victima are dreptul să solicite autorităților competente să reexamineze soluțiile de neîncheierea urmăririi penale sau să inițieze o procedură privată (B.7); În toate etapele procedurii penale, victima va fi audiată cu asigurarea unui cadru procedural corespunzător valorilor de respect și echitate. Copiii și persoanele cu boli mintale sau dizabilități vor fi audiate, acolo unde este posibil și adecvat, în prezența părinților lor sau a personalului de sprijin profesional (C.8); Este necesar ca victima să fie notificată în mod corespunzător în legătură cu data și locul audierilor, opțiunile pe care le are de a solicita reparații sau despăgubiri în cadrul procedurii penale, consiliere și asistență juridică și oportunitățile de a afla despre rezultatul procedurii în fiecare etapă (D.9); Politica de informații și relații publice referitoare la investigarea sau judecarea unei infracțiuni trebuie să țină cont de nevoia victimei de a fi protejată de orice publicitate care ar putea compromite intimitatea sau demnitatea acesteia. În cazul în care natura infracțiunii, situația personală a victimei sau siguranța acestora necesită o atenție specială, audierea fie se va ține cu ușile închise, fie dezvăluirea sau publicarea informațiilor personale va fi restricționată după caz (F.15); Acolo unde este necesar, în special în cazurile de criminalitate organizată, victima și familia lor trebuie să beneficieze de protecție împotriva intimidării și a riscului de revictimizare de către făptuitor (G.16)²¹³.

În acest spirit, Rezoluția Adunării Generale ONU 40/34 din 29 noiembrie 1985, denumită și Declarația principiilor fundamentale ale justiției pentru victimele infracțiunilor și abuzului de putere (*Déclaration des principes fondamentaux de justice relatifs aux victimes de la criminalité et aux victimes d'abus de pouvoir*), precizează că trebuie instituite și acolo unde este necesar, consolidate mecanisme judiciare și administrative în scopul realizării dreptului victimelor la despăgubire prin proceduri formale și informale, cât mai prompte, juste și accesibile victimelor. Drepturile lor de a obține despăgubiri prin aceste mecanisme.

Adaptarea procedurilor judiciare și administrative la nevoile personale ale victimelor este facilitată de:

- a) oferirea de sprijin adecvat pe parcursul procesului juridic;

²¹³ Recomandarea nr. R (85) 11 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și al procedurii penale, din 28.06.1985, art. A1, A3, B6, B7, C8, D9, F15, G16, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: <https://rm.coe.int/16805e3be1>

b) să permită victimelor să prezinte și să aibă în vedere opiniile și preocupările lor în fazele procedurilor care le afectează interesele personale, fără a aduce atingere acuzatului și în conformitate cu sistemul național de justiție penală relevant;

c) informarea victimelor despre rolul și scopul procedurilor, cursul acestora și soluțiile disponibile în toate cazurile, în special atunci când sunt implicate infracțiuni foarte grave sau când sunt solicitate astfel de informații;

d) evitarea întârzierilor inutile în soluționarea cauzei sau în aplicarea dispozițiilor de despăgubire a victimei pentru prejudiciul suferit;

e) luarea de măsuri pentru a minimiza inconvenientele aduse victimei, protejarea vieții private a victimei, acolo unde este necesar, și asigurarea siguranței victimei, a familiei acestora sau a martorilor împotriva intimidării sau revictimizării.

Mecanismele informale de soluționare a conflictelor, inclusiv medierea, arbitrajul sau practicile indigene, vor fi utilizate, acolo unde este cazul, pentru a facilita reconcilierea și recuperarea victimelor. (A.4-A.7). Astfel, Poliția, serviciile judiciare, de sănătate și sociale, precum și alt personal care intră în contact cu victimele beneficiază de programe de formare care le sensibilizează la nevoile victimelor, precum și de ghiduri de bune practici pentru a se asigura că oferă asistență adecvată și promptă.

În acordarea de servicii și asistență victimei, o atenție deosebită se acordă victimelor care au nevoi speciale, fie din cauza naturii prejudiciului suferit, fie din cauza unor factori care ar putea da naștere la discriminări (rasă, culoare, sex, vârstă, limbă, religie, naționalitate, opinii politice sau de altă natură, convingeri sau practici culturale, situație economică, socială sau familială, origine etnică sau socială, dizabilități) (A.16-A.17)²¹⁴.

Dreptul la un recurs efectiv - „Orice persoană are dreptul la satisfacția efectivă din partea instanțelor juridice naționale competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale cei sunt recunoscute prin constituție sau lege” (art. 8)²¹⁵.

Instrumentele internaționale generale privind drepturile omului, aproape în totalitate, conțin prevederi care acordă victimelor încălcărilor drepturilor omului dreptul la un recurs efectiv²¹⁶. Dreptul la o cale de atac efectivă este recunoscut în mod egal în toate instrumentele privind drepturile omului

²¹⁴ Rezoluția Adunării Generale a ONU 40/34 din 29.11.1985, *Déclaration des principes fondamentaux de justice relatifs aux victimes de la criminalité et aux victimes d'abus de pouvoir*, art. A4, A5, A6, A7, A16, A17, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: <https://undocs.org/fr/A/RES/40/34>

²¹⁵ Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la 10.12.1948, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115540&lang=ro

²¹⁶ A se vedea: Pactul internațional privind drepturile civile și politice, 1966 (art. 2.3); Convenția europeană a drepturilor omului, 1950 (art. 13); Convenția americană a drepturilor omului, 1969 (art. 8 și 25); Carta africană a drepturilor omului și ale popoarelor, 1981 (art. 7.1).

care reflectă drepturi specifice²¹⁷. Dreptul acesta include posibilitatea de a investiga, urmări și sancționa pe cei responsabili pentru încălcările drepturilor omului, inclusiv dreptul la reparație. Articolul 13 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului a fost interpretat de Curtea Europeană a Drepturilor Omului pentru a cere statelor să investigheze și să urmărească în justiție încălcările dreptului la viață privată și la tratament inuman²¹⁸.

Dreptul la protecție, asistență și tratament extrajudiciar individualizat - Declarația Națiunilor Unite privind justiția pentru victime obligă statele „să ia măsuri pentru a asigura siguranța victimelor, inclusiv a familiilor și a martorilor acestora, și pentru a le proteja de intimidare și represalii”²¹⁹.

Declarația conține, de asemenea, „prevederi precise pentru asistența și sprijinirea victimelor înainte, în timpul și după procedurile judiciare. Măsurile de asistență includ, în special, asistență materială, medicală și socială”²²⁰.

În mod similar, Principiile van Boven/Bassiouni stipulează că „trebuie luate măsuri adecvate pentru a asigura siguranța victimelor, bunăstarea lor fizică și psihologică și protecția vieții private, inclusiv a membrilor familiei lor”²²¹.

Statele trebuie să ia măsuri pentru a minimiza dificultățile cu care se confruntă victimele și reprezentanții acestora, pentru a-și proteja viața privată de interferențele ilicite și pentru a asigura siguranța acestora, inclusiv a familiilor și a martorilor lor, permițându-le să evite „intimidările și represaliile înainte, în timpul și după proceduri judiciare, administrative sau de altă natură care pot pune în pericol interesele victimelor”²²².

Dreptul la asistență financiară: reparație prin restituție și compensație - Recomandarea nr. R (85) 11 din 28 iunie 1985 a Comitetului de Miniștri al Statelor Membre privind statutul victimelor în dreptul și procedura penală prevede că Poliția trebuie să includă, în fiecare raport către autoritățile judiciare care exercită funcția de urmărire penală, o relatare cât mai completă și cât mai exactă cu putință a prejudiciului și pierderii suferite de victimă (A4); O decizie discreționară cu privire la oportunitatea urmăririi acuzației nu poate fi luată fără a lua în considerare problema despăgubirii victimei, inclusiv orice eforturi serioase depuse de infractor în acest sens (B5); Victima trebuie să

²¹⁷ A se vedea: Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid, 1948 (art. 1); Convenția contra torturii și altor pedepse și tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, 1984 (art. 4 și 12-14); Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, 1965 (art. 6); Convenția privind protecția tuturor persoanelor contra disparițiilor forțate, 2006 (art. 8 și 12).

²¹⁸ Dosarul 54/1997/838/1044 al Curții Europene a Drepturilor Omului, AFFAIRE GÜLEÇ contra TURCIEI, 27 iulie 1998, nr. 21593/93, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: <https://www.doctrine.fr/d/CEDH/HFJUD/CHAMBER/1998/CEDH001-62768>

²¹⁹ Principiul 6.

²²⁰ Principiile 14-17.

²²¹ Principiul 10. Tratamentul victimelor.

²²² Principiul 12.c, Acces la justiție.

beneficieze de informare completă cu privire la mijloacele juridice prin care poate solicita compensații în cadrul acțiunii penale.

Ar trebui găsite metode care să permită unei instanțe penale să dispună despăgubiri pentru victimă de la infractor. În acest scop, restricțiile, limitările și obstacolele tehnice existente este necesară eliminarea tuturor constrângerilor care compromit aplicarea extinsă a unei astfel de măsuri în cadrul sistemului juridic. Legile naționale trebuie să prevadă despăgubiri fie ca sancțiune penală, fie ca substitut al unei sancțiuni penale, fie în plus față de sancțiunea penală.

Pentru o soluționare echitabilă, instanța trebuie să fie sesizată cu toate detaliile relevante privind prejudiciul sau pierderea suferită de victimă, astfel încât, atunci când se decide asupra tipului și cuantumului pedepsei, să poată lua în considerare atât nevoia victimei de despăgubire, cât și orice eforturi de bună-credință depuse de infractor pentru a despăgubi sau repara victima.

În situațiile în care instanța are opțiunea de a condiționa pedeapsa de pedeapsa cu suspendare, pedeapsa cu suspendare sau orice altă măsură dispusă de instanță, se acordă o mare importanță includerii în aceste condiții a obligației infractorului de a plăti despăgubiri victimei.

În cazul în care despăgubirea este sancțiune penală, aceasta se va încasa în același mod ca și amenda și va avea prioritate față de orice alte sancțiuni financiare aplicate infractorului, pe câtă vreme în celelalte cazuri, victima va fi asistată în cea mai mare măsură posibilă în solicitarea despăgubirii (D9-D14)²²³.

Rezoluția Adunării Generale a ONU 40/34 din 29 noiembrie 1985, Declarația principiilor fundamentale ale justiției pentru victimele infracțiunilor și abuzului de putere (*Déclaration des principes fondamentaux de justice relatifs aux victimes de la criminalité et aux victimes d'abus de pouvoir*), mai precizează că infractorul sau partea răspunzătoare civilă trebuie să acorde despăgubiri victimei, familiei acesteia sau persoanelor aflate în întreținerea acesteia. Această despăgubire poate include restituirea echivalentului bunurilor suferite, plata prejudiciului sau despăgubirea echivalentului suferit. Cheltuielile suportate ca urmare a victimizării, serviciile solicitate de victimă sau procesul de restabilire a drepturilor acesteia.

Guvernele vor fi obligate să își revizuiască și actualizeze practicile, regulile și legile și vor considera restituirea drept o opțiune de justiție penală, potențial dispusă de instanță în plus față de o sancțiune penală.

Atunci când impactul asupra mediului este considerabil și cuantificabil, reparația dispusă va include, acolo unde este posibil, refacerea mediului, reconstrucția infrastructurii, relocarea

²²³ Recomandarea nr. R (85) 11 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și al procedurii penale, din 28.06.1985, art. A4, B5, D9, D10, D11, D12, D13, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: <https://rm.coe.int/16805e3be1>

instalațiilor comunitare sau acoperirea costurilor de relocare, dacă prejudiciul rezultă din strămutarea unei comunități.

Dacă un funcționar public sau un alt agent care acționează în calitate de oficial sau cvasioficial încalcă legea penală națională, victima poate solicita despăgubiri de la statul al cărui funcționar sau agent este responsabil pentru prejudiciul cauzat. Dacă guvernul sub a cărui autoritate s-a produs actul sau omisiunea dăunătoare nu mai există, statul sau guvernul succesor trebuie să ofere reparații victimei.

În cazul în care compensația nu poate fi acoperită integral de către făptuitor sau din alte surse, statul va acorda compensații financiare:

a) Victimele care au suferit vătămări corporale grave sau vătămări fizice sau psihice ca urmare a unei infracțiuni de o gravitate sporită;

b) Membrii familiei sau persoanele aflate în întreținerea persoanelor care au murit sau au devenit invalizi fizic sau psihic ca urmare a unei astfel de victimizări.

Înființarea, consolidarea sau extinderea fondurilor naționale pentru compensarea victimelor va fi încurajată. Dacă este necesar, se vor constitui alte fonduri în acest scop, inclusiv în cazurile în care naționalitatea victimei nu este în măsură să despăgubească victima pentru prejudiciul suferit” (A.8 – A.13)²²⁴.

²²⁴ Rezoluția Adunării Generale a ONU 40/34 din 29.11.1985, *Déclaration des principes fondamentaux de justice relatifs aux victimes de la criminalité et aux victimes d'abus de pouvoir*, art. A.8, A9, A10, A11, A12, A13, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: <https://undocs.org/fr/A/RES/40/34>

Concluzii la Capitolul 2

2.1. Răspunderea internațională non sancționară în sens restrâns constituie o constrângere internațională exprimată prin efecte negative suportate de un subiect de drept internațional, ce poartă caracterul unei poveri juridice suplimentare și constă în repararea prejudiciului cauzat în urma excesului unei activități legale sau survenite în urma unor procese inconștiente, evenimente, situații, acțiunilor altor subiecte de drept internațional. În sens larg, răspunderea internațională non sancționară constituie obligația subiectului de drept internațional să suporte efectele menționate.

Răspunderea obiectivă în dreptul internațional poate apărea doar în baza tratatelor (nu excludem și acordurile *ad hoc*), deși nu putem spune că asemenea tratate să fi avut o largă practică, în pofida progresului tehnico-științific, care impune necesitatea a unui număr tot mai mare de asemenea tratate. Putem atenționa și asupra unei alte tendințe a statelor de a introduce clauze în asemenea tratate, prin care sunt vizate persoanele juridice și fizice care în final vor suporta obligația de a restitui prejudiciul adus prin excesul activității legale.

Un exemplu clasic al introducerii răspunderii obiective în normele de drept internațional constituie art. II al Convenției din 29 martie 1972 cu privire la răspunderea internațională pentru daunele cauzate de obiecte lansate în spațiul extraatmosferic: „Un stat de lansare poartă răspunderea absolută pentru plata despăgubirilor pentru daunele cauzate de obiectul său spațial la suprafața pământului sau aeronavelor în zbor”.

Nimeni nu are dubii că prejudiciul de fiecare dată este rezultatul unei acțiuni. În acest caz putem vorbi și despre legătura cauzală între acțiunile forțelor naturii și prejudiciul cauzat. Nu putem însă să căutăm legătura cauzală directă între acțiunile legale și prejudiciul cauzat ocazional în urma excesului acestor acțiuni.

2.2. Studiul a avut ca obiectiv realizarea unei analize a raportului dintre evoluția criminalității internaționale și cea victimologiei, ca ramură a criminologiei.

Din punct de vedere al evoluției criminologiei, ca ramură a științelor, obiectivul principal al interesului a fost reprezentat de gravitatea încălcării drepturilor comise ca mai apoi accentul să fie îndreptat spre condițiile fizice și psihice ale făptuitorului. Abia în cea de-a treia etapă a dezvoltării criminologiei, interesul specialiștilor a fost îndreptat și către victimele infracțiunilor, către perioada finalului celui de-l doilea război mondial, când s-a constatat și înțeles că studiul unui fenomen infracțional ar fi incomplet fără studiul urmărilor actului infracțional, respectiv modul de atingere și prejudiciere al intereselor victimei.

Din numeroasele studii elaborate în domeniu, rezultă că noțiunea conceptului de ”*victimă*” a luat o tot mai mare amploare, ducând până la delimitarea clară a victimologiei, ca ramură independentă de cea a criminologiei. Mai mult decât atât, în lumea științifică s-a realizat o definiție clară a victimologiei, ca știință de sine stătătoare.

Astfel, deși victimele au devenit obiectul dreptului internațional cu întârziere, după anul 1985, situația acestora a fost reglementată printr-o pluralitate de norme juridice internaționale, sfera aplicării acestora vizând toate categoriile de victime analizate: victime ale infracțiunilor, victime ale abuzului de putere, persoane lezate prin acte ilicite de o gravitate excepțională, care intră sub incidența normelor internaționale privind drepturile omului, conflictele armate, criminalitatea internațională sau terorismul.

Catalogul drepturilor recunoscute diferitelor categorii de victime prin normele internaționale aferente fiecăreia, construiește statutul juridic al fiecărei categorii de victime. În același timp, aceste drepturi constituie obligații din partea statelor, deoarece acestea le-au implementat. În ciuda diversității și particularizării cu privire la categoriile de victime, se poate concluziona că există un statul juridic comun de victimă, care este compus din majoritatea acestor drepturi – cel puțin dintre toate acele drepturi consacrate ferm în tratatele existente, privind drepturile omului. Mai mult, nu trebuie omis că victima este o persoană fizică și, ca atare, are dreptul la drepturile pe care tratatele internaționale le recunosc pentru toată omenirea și pe care statele trebuie să le protejeze.

Cea mai importantă lipsă în domeniul dreptului internațional, privind victimele, este cea legată de victimele terorismului. Doar Consiliul Europei i-a dat atenție prin intermediul unor norme instituționale, pe când Uniunea Europeană a inclus doar anumite referințe în Decizia sa cadru, 2002/475/JAI, din 13.06.2002, privind combaterea terorismului. Deși a recunoscut că terorismul este o crimă internațională care încalcă grav drepturile omului, nicio formă internațională privind victimele terorismului și drepturile acestora, nu a fost încă adoptată de Națiunile Unite.

Analiza comparativă a datelor din bazele de date Web of Science și Scopus evidențiază o creștere constantă a interesului academic pentru temele legate de justiția restaurativă, drepturile victimelor, victimologie și drept internațional umanitar, cu vârfuri semnificative în perioadele marcate de dezbateri internaționale privind reformele judiciare și protecția drepturilor fundamentale. Distribuția geografică și instituțională a publicațiilor arată o concentrare a producției științifice în spațiul anglo-saxon, dar și o implicare tot mai vizibilă a universităților europene de prestigiu și a unor centre academice din Asia. Rezultatele bibliometrice indică o puternică interconectare între domeniul juridic și științele sociale, precum și emergența unor subdomenii interdisciplinare, cum ar fi impactul noilor tehnologii asupra aplicării dreptului umanitar. Per ansamblu, datele confirmă relevanța globală

a acestor teme și reflectă tendința de integrare a abordărilor multidisciplinare în cercetarea juridică contemporană.

2.3. Atenția tot mai mare acordată victimelor în ultimele decenii reprezintă o consecință logică a direcțiilor contemporane de dezvoltare și interpretare a dreptului internațional. Evoluția treptată de la o concepție centrată exclusiv pe interesele statelor suverane către o perspectivă care recunoaște individul ca participant legitim în ordinea juridică internațională a determinat reconsiderarea unor instituții fundamentale ale dreptului internațional, atât în ceea ce privește conținutul normativ, cât și în ceea ce privește finalitatea acestora.

În contextul de față, vizăm analiza instituției victimei, care constituie un punct de intersecție între mai multe ramuri ale dreptului internațional, printre care se numără dreptul internațional umanitar, dreptul internațional al drepturilor omului și dreptul penal internațional. Examinarea acestui concept nu poate fi însă disociată de raportul complex dintre normele internaționale și cele naționale, având în vedere interdependența tot mai accentuată dintre cele două ordine juridice și influențele reciproce pe care le exercită.

În primul rând, regimul juridic aplicabil victimelor la nivel intern reflectă distincțiile structurale dintre sistemele de drept romano-germanic și cele de common law. În studiul nostru, am analizat diferitele abordări ale celor două sisteme juridice cu privire la interesele victimelor, care se bazează pe tradițiile acestora.

În al doilea rând, posibilitatea de a desfășura proceduri penale în interesul victimelor a fost puternic influențată de dreptul internațional. Aceasta reprezintă o abordare „revoluționară” a necesității de a proteja interesele victimelor prin intermediul instanțelor internaționale, influențată și de doctrina din ultimele trei-patru decenii, datorită căreia a apărut și promovat o tendință umanitară clară bazată pe intenția de protecție a intereselor victimelor ca obiectiv primordial în procesul penal.

Protecția intereselor victimelor trebuie, de asemenea, luată în considerare în lumina impactului dreptului internațional asupra dreptului național. Chiar dacă a fost inițial întâmpinată cu rezerve, ideea jurisdicției universale s-a consolidat treptat în cadrul doctrinei și al jurisprudenței dreptului internațional, devenind un principiu recunoscut în tratarea celor mai grave forme de criminalitate internațională. Acest mecanism permite exercitarea competenței penale de către un stat independent de locul comiterii faptei sau de naționalitatea autorului ori a victimei, atunci când sunt în discuție fapte care aduc atingere valorilor fundamentale ale comunității internaționale. De-a lungul mai multor decenii, această concepție a dobândit treptat legitimitate atât în planul dreptului internațional public, cât și în dreptul intern al numeroaselor state, extinzându-și aplicabilitatea nu doar asupra crimelor

internaționale consacrate, ci și asupra unor încălcări grave ale drepturilor omului care nu intră în mod strict în această categorie.

Această cercetare și-a propus să sublinieze rolul esențial al protejării intereselor victimelor în realizarea unui echilibru între dimensiunea represivă a justiției penale și necesitatea reparației. O astfel de abordare devine adesea esențială în contextul proceselor de reconciliere din societățile marcate de conflicte, traume colective sau dezechilibre profunde.

2.4. A fost realizată o examinare a dezvoltării conceptului de salvagardare a intereselor victimelor, în special prin recunoașterea drepturilor care le-ar permite victimelor să conștientizeze faptul că procedurile penale, inclusiv procedurile naționale și internaționale, au un caracter restaurator pe lângă natura lor punitivă, acordând astfel victimelor un rol primordial în implementarea justiției și egalității.

Această evoluție a fost puternic influențată de dreptul internațional, în special de dreptul penal internațional și de dreptul umanitar. În special, integrarea din ce în ce mai strânsă a dreptului internațional umanitar cu dreptul internațional al drepturilor omului a condus la un accent mai mare pe rolul victimelor în dreptul penal și în procedurile penale și, mai larg, la o schimbare a focalizării de la conceptul de „*criminologie*” la cel de „*victimologie*”.

Conceptul „*trezirii din hibernare*” a dreptului internațional umanitar odată începutul anilor 1990, respectiv cu căderea „*Cortinei de Fier*”, a dus la o dezvoltare spectaculoasă în dreptul penal internațional. Înființarea de tribunale penale *ad-hoc* pentru fosta Iugoslavie și Rwanda, tribunale hibride pentru Sierra Leone, Cambodgia și Timorul de Est și crearea Curții Penale Internaționale au făcut posibilă luarea în considerare a intereselor victimelor într-o măsură de neconceput anterior. Procedurile judiciare internaționale au avut un impact puternic și pozitiv asupra dreptului penal național al statelor, împreună cu implementarea mai multor documente de recomandare descrise și analizate în acest studiu. Cu toate acestea, suntem încă la începutul acestei călătorii. Din păcate, practica în zonele de conflict ne arată că, în realitate, victimele încă se confruntă cu numeroase dificultăți în a-și afirma interesele și drepturile. Exemplele includ Ucraina, Rusia, Kosovo, Bosnia și Herțegovina, Maroc, Algeria, Rwanda, Liban, Columbia, Republica Democrată Congo, Chile, etc.. Am citat în mod deliberat exemple de pe mai multe continente pentru a sublinia că protejarea intereselor și drepturilor victimelor în procesele și procedurile penale este o problemă globală și sistemică. Cu toate acestea, dreptul internațional se confruntă cu o sarcină dificilă, dar nobile: standardizarea cadrului normativ pentru drepturile victimelor și promovarea ideii de implementare nu numai a normelor convenționale, ci și a spiritului acestor documente adoptate la nivel internațional.

3. RAPORTUL DINTRE JUSTIȚIA PUNITIVĂ ȘI JUSTIȚIA RESTAURATIVĂ ÎN CONTEXTUL ASIGURĂRII INTERESELOR VICTIMEI ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL UMANITAR ȘI DREPTUL INTERNAȚIONAL PENAL

3.1. Justiția punitivă în lumina sarcinilor ce stau în fața dreptului internațional umanitar și a dreptului internațional penal

Atunci când se comite o faptă, societatea civilă căreia îi aparține făptuitorul o consideră condamnabilă datorită relației faptei cu sistemul de valori al acelei societăți.

Dacă săvârșirea unui astfel de act în cadrul societății are ca rezultat vătămare fizică sau materială altei persoane, cine trebuie să suporte consecințele respectivei vătămări? Aceasta este problema esențială a răspunderii. Judecata de valoare socială condamnabilă se manifestă sub forma unei expresii publice a opiniei, în care obiectul opiniei este tocmai condamnabilul. Comportamentul publicului — subiectul acestei opinii — care se exprimă în mod condamnabil va fi caracterizat printr-o respingere a condamnabilului, o respingere care se manifestă sub diferite forme în funcție de timp și loc²²⁵.

Din păcate, progresele înregistrate în dreptul internațional în ultimul secol în domeniul incriminării faptelor penale nu au condus la succese majore corespunzătoare în crearea și promovarea instituțiilor juridice internaționale care întăresc normele juridice existente.

În absența unei astfel de jurisdicții penale, crimele internaționale pot continua să fie urmărite de instanțele penale ale statelor individuale, cu unele excepții limitate și circumstanțiale în cadrul intern²²⁶.

Deși, în faza actuală de dezvoltare a doctrinei și jurisprudenței internaționale, justiția bazată pe principiile restaurării și drepturile omului a cunoscut un avânt considerabil, procesul de pedepsire a încălcărilor legii prin impunerea de sancțiuni rămâne de o importanță capitală.

Întrebarea „de ce trebuie pedepsiți infractorii?” a dat naștere a numeroase teorii care au generat un val de răspunsuri: pentru că merită, să facă victima să simtă că societatea îi pasă de ea, să descurajeze infractorul de la activitate criminală și să comită noi infracțiuni, să descurajeze potențialii viitori infractori să ia aceeași decizie penală, să protejeze societatea și populația de elementele criminale, să permită infractorului să conștientizeze și să creeze gravitația acțiunilor necesare și să creeze cadrul necesar pentru reabilitarea acestora. Încurajează infractorul să ia măsurile necesare

²²⁵ MIHAI, C. G., MOTICA, I. R., *Fundamentele Dreptului. Optima Justitia*, Ed. All Beck, 1999, p.121, ISBN: 873-9435-45-9

²²⁶ CREȚU, V., *Drept Internațional Penal*, București, Ed. Societății Tempus, România, 1996, p.295, ISBN: 937-9205-04-6

pentru a remedia consecințele acțiunilor lor și pentru a transmite societății necesitatea respectării legii²²⁷. Desigur, lista de motive pentru utilizarea măsurilor coercitive poate fi extinsă, astfel încât există numeroase justificări pentru măsurile de stat de aplicare a sancțiunilor penale.

Pedeapsa în sine este percepută ca „fiind justificată de psihicul tuturor celor implicați în procesul penal, de la reprezentanții statului, polițiștii, judecătorii și societatea civilă până la criminalul însuși, care participă la executarea pedepsei sau chiar o așteaptă pur și simplu. Problema cea mai presantă se referă însă la poziția victimei, care, spre deosebire de persoanele enumerate mai sus, nu poate participa activ la alegerea sau impunerea pedepsei. O situație în care impunerea sancțiunii împotriva infractorului este puțin probabil să aducă satisfacție și împăcare pentru victimă, sau doar satisfacție pentru statul, a cărui legislație și ordine juridică au fost încălcate și care a fost reabilitat formal prin impunerea pedepsei?”²²⁸

Potrivit reglementărilor juridice interne și angajamentelor asumate în cadrul dreptului internațional, statele au responsabilități față de ambele părți implicate într-un proces penal. Pe de o parte, față de persoana acuzată, statul trebuie să asigure un cadru juridic echitabil, fundamentat pe principiul proporționalității și pe interdicția aplicării unor sancțiuni excesive. Pe de altă parte, față de victimă, statul are obligația de a garanta protecția și siguranța acesteia, ca parte integrantă a funcției sale de menținere a ordinii publice și de apărare a drepturilor fundamentale. Acest lucru a dus inevitabil la numeroase tensiuni în literatura internațională cu privire la definirea categoriei principale²²⁹. Din nefericire, pendularea instituțiilor juridice între protejarea drepturilor persoanei acuzate și recunoașterea intereselor victimei a condus, pentru o perioadă îndelungată, la menținerea acesteia din urmă într-o poziție periferică. Victima a fost adesea ignorată atât de cadrul normativ, care ar fi trebuit să consacre și să garanteze în mod efectiv drepturile sale, cât și de interpretările

²²⁷ HUDSON, B., *Understanding Justice. An introduction to ideas, perspectives and controversies in modern penal theory*, Open University Press, Buckingham, 1996, p.p.17-24

²²⁸ DULCINATU, I.G., *Justiția punitivă în lumina sarcinilor dreptului internațional umanitar și dreptului internațional penal*, În: *Vector European*, nr. 1/2024, Complexul Editorial al Universității de Studii Europene din Moldova, Chișinău, 2024, p. 19, ISSN 2345-1106, E-ISSN 2587-358X, disponibil on line: https://usem.md/uploads/files/Activitate_%C8%98tiin%C8%9Bific%C4%83_USEM/Vector/Vector_European_2024_1.pdf

²²⁹ Problema a fost dezbătută în lucrări precum: BLUMSTHEIN, A., COHEN, J., MARTIN S.E., TONRY, M.H., *Research on Sentencing: The Search for Reform*, Vol I, Washington D.C., National Academy Press, 1983, p. 12, [citată la 17.12.2023], disponibil on line: <https://nap.nationalacademies.org/catalog/19436/research-on-sentencing-the-search-for-reform>; BARLOW, D.E., BARLOW, M.H., CHIRICOS J.G., *Long Economic Cycles and the Criminal Justice System în the U.S.*, În: "Crime, Law and Social Change", 1993, nr. 19, p.p. 143-169, [citată la 17.12.2023], disponibil on line: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF01915553>; CAVADINO, M., GIGNAN, J., *The Penal System: An Introduction*, Ed. Sage, Londra, 1992, p. 34; GARLAND, D., YOUNG, P., *The Power to Punish. Contemporary Penalty and Social Analysis*, Ed. Heinemann, London, 1983, p. 32; DUFF, R.A., *Trials and Punishments*, Cambridge University Press, Cambridge, 1986, p.p. 5-7, [citată la 17.12.2023], disponibil on line: <https://www.cambridge.org/core/journals/canadian-journal-of-philosophy/article/abs/ra-duff-trials-and-punishments-new-york-cambridge-university-press-1986-pp-ix-320/123F233B8D6103602DD7BC8EB8C1EBB1>.

jurisprudențiale și contribuțiile doctrinare, care aveau rolul de a consolida aplicarea și respectarea acestor drepturi în practica judiciară.

În acest context, s-au dezvoltat mai multe teorii moderne ale dreptului penal, care au trecut printr-un veritabil proces de transformare: de la concepte bazate strict pe aplicarea pedepsei pentru satisfacerea cererilor statului (conceptele de justiție utilitarică și retributivă) la teorii moderne bazate pe dorința de a satisface nevoile victimei (conceptul de justiție restaurativă).

Această teorie își fundamentează raționamentul pe valorile esențiale ale fericirii umane, ale siguranței și ale echilibrului psihologic individual. În acest context, devine evident că statelor le revine obligația de a acționa, prin intermediul cadrului normativ și al instituțiilor publice, în vederea diminuării suferinței și realizării unui climat social favorabil, orientat către atingerea unui nivel cât mai ridicat de bunăstare colectivă și stabilitate emoțională pentru toți membrii societății.

În raport cu această evoluție, literatura juridică semnalează o serie de controverse privind utilitatea pedepsei unui infractor pentru ceva ce a comis deja, provocându-i astfel „suferințe sociale suplimentare dincolo de cea deja provocată victimei”²³⁰. Finalitatea pedepsei ar trebui să constea în descurajarea comiterii unor noi fapte antisociale, atât de către persoana sancționată, cât și de către alți potențiali infractori. Numai în măsura în care acest obiectiv de prevenție este realizat, sancțiunea penală își îndeplinește pe deplin funcția juridică și socială.

Prin urmare, această teorie se bazează pe mai multe principii, cum ar fi:

a) Principiul proporționalității – implică stabilirea unei sancțiuni penale gradate, care să reflecte în mod echitabil gravitatea faptei comise. Aplicarea pedepsei trebuie să țină cont atât de circumstanțele concrete ale infracțiunii, cât și de particularitățile individuale ale autorului, astfel încât măsura sancțiunii să fie justificată din perspectiva echilibrului între faptă și răspundere.

b) Principiul descurajării – se referă la funcția preventivă a pedepsei, prin care se urmărește inhibarea comportamentului infracțional atât la nivel individual, cât și colectiv. Pe de o parte, aplicarea sancțiunii are ca scop prevenirea recidivei prin descurajarea autorului de a repeta fapta; pe de altă parte, transmite un mesaj ferm către societate, în sensul că săvârșirea de infracțiuni atrage consecințe grave, ceea ce contribuie la prevenirea generală a criminalității.

În acest sens, pârghiile pentru determinarea descurajării pot fi:

- lipsirea infractorului sau a persoanei predispuse săvârșirii infracțiunii de mijloacele fizice de a comite infracțiuni;
- stabilirea faptului că infractorul sau persoana predispusă săvârșirii infracțiunilor nu dorește să accepte soluția de justiție penală;

²³⁰ VON HIRSH, A., ASHWORTH, A., *Principled Sentencing*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1992, p. 63

- crearea de frică în psihicul infractorului sau persoanei predispuse săvârșirii infracțiunii cu privire la perspectiva săvârșirii unei infracțiuni.

c) Principiul gradualismului – Conceptul de gradualism penal s-a cristalizat în mod concret abia în cursul secolului al XVIII-lea, odată cu apariția ideilor iluministe și a reformelor în materie de drept penal. În epocile anterioare, sancțiunile aplicate erau adesea disproporționate, lipsite de criterii obiective și puternic influențate de autoritatea absolută a suveranilor sau a elitei conducătoare. Sistemul represiv nu cunoștea o diferențiere clară a pedepsei în funcție de natura faptei, iar pedeapsa capitală era utilizată pe scară largă, indiferent de gravitatea infracțiunii comise.

Baza principiului aplicării treptate a pedepselor, în funcție de gravitatea infracțiunii comise, a fost pusă de Cesare Beccaria, care a discutat acest subiect în lucrarea sa din 1764 „*Dei delitti e delle pene*”²³¹. El a descris problema aplicării treptate a pedepsei ca fiind capacitatea individului de a decide asupra soluției de justiție penală, precum și capacitatea de a prevedea consecințele infracțiunii și pedeapsa pe care o va primi dacă va pune în aplicare decizia de justiție penală.

d) Principiul severității – promovat în cadrul conceptului utilitar, cu scopul de a descuraja comportamentul criminal.

Deși adepții justiției utilitare consideră că aplicarea pedepselor severe nu mai oferă niciun beneficiu având în vedere suferința actuală adusă infractorului pentru o situație deja survenită, ei susțin ideea pedepselor severe din perspectiva necesității reducerii probabilității noii infracțiuni, indicând astfel dorința infractorului de a evita posibile suferințe viitoare.

e) Principiul reabilitării – aplicarea pedepsei are ca scop reabilitarea infractorului și determinarea acestuia să decidă împotriva acceptării unei soluții de justiție penală.

Scopul sistemului penal utilitar este realizarea reintegrării sociale a infractorului prin crearea cadrului de factori psihologici și socio-ecologici necesari reintegrării infractorului în societate. În mod ideal, acest proces a fost în două direcții – primul bazat pe alternative mai puțin dure la închisoare²³², iar al doilea pe tratamentul umanizării în închisoare²³³.

Latura negativă a justiției utilitare este remarcată în doctrină că se bazează în primul rând pe prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni și reabilitarea infractorului. Aceasta poate duce la cazuri în care se impun pedepse mult prea drastice în raport cu gradul de pericol social și cu consecințele

²³¹ Disponibil on line: https://www.museocriminologico.it/images/PDF/Classici/beccaria_dei_delitti_e_delle_pene.pdf

²³² A se vedea: ABADINSKY, H., *Probation and Parole*, Seventh Edition, Prentice Hall, New Jersey, 2000; VON HIRSH, A., ASHWORTH, A., *Principled Sentencing*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1992; ALBRECHT, H.J., VAN KALMTHOUT, A *Community antions and Mesures in Europe and North America*, Max Planck Institut, Freiburg, 2002

²³³ DULCINATU, I.G., op. cit., p.p. 21-22

concrete ale infracțiunii săvârșite, în timp ce aplicarea pedepsei este mai strâns legată de natura previzibilității în ceea ce privește viitorul comportament infracțional.

Sistemul penal utilitar este orientat în primul rând pe nevoile statului și are ca scop principal descurajarea viitoarelor comportamente criminale. Cu toate acestea, nu contribuie practic cu nimic la satisfacerea nevoilor victimelor.

3.1.2. Justiția retributivă

O abordare diferită a paradigmei sistemului penal se bazează pe principiul meritocratic: „Infractorii sunt pedepsiți pentru că merită”.

Acest tip de justiție se mai numește și „*just deserts*”, ceea ce înseamnă etimologic: „ceva neplăcut care ți se întâmplă pentru că meriți, pentru că ai greșit cu ceva”²³⁴.

Sistemul răzbunării își are originea în documentele religioase biblice. Cea mai veche dintre acestea este „*legea talionului*” (lex talionis), care în Biserică înseamnă „*ochi pentru ochi, dinte pentru dinte și viață pentru viață*”.

Astfel, Leviticul, paragrafele 24, 19, și 24, 20, afirmă că dacă cineva face rău aproapelui său așa cum a făcut el, i se va face: fractură pentru fractură, ochi pentru ochi, dinte pentru dinte; așa cum a făcut aproapelui său, așa i se va face²³⁵. Iar în Deuteronom, paragrafele 19.20 și 19.21, se spune că „*în felul acesta, alții vor auzi de asta și se vor însăimânta și nu se va mai face nicio faptă răutăcioasă între voi. Să n-ai nicio milă și să ceri: viață pentru viață, dinte pentru dinte, mână pentru mână, picior pentru picior*”²³⁶.

Aplicarea sancțiunii penale urmărește să stabilească, în prezent, consecințele juridice adecvate pentru o conduită ilicită anterioară²³⁷ și presupune restituirea simbolică sau reparatorie a echității încălcate și anume, necesitatea ca statul să pedepsească făptuitorul pentru infracțiunea săvârșită.

Deși majoritatea statelor de astăzi au abolit pedeapsa cu moartea sau pedeapsa corporală, literatura de specialitate arată că unele opinii încă consideră că acest sistem penal drastic este cel mai

²³⁴ Collins Cobuild English Language Dictionary, The University of Birmingham, Collins Publisher, London and Glasgow, 1988, p.381

²³⁵ Disponibil on line în limba română:

https://www.google.ro/books/edition/Biblia_Ortodox%C4%83/qKKUBgAAQBAJ?hl=ro&gbpv=1&dq=a+treia+carte+a+lui+moise&pg=PA134&printsec=frontcover

²³⁶ Disponibil on line în limba română:

https://www.google.ro/search?q=a+cincea+carte+a+lui+moise&sca_esv=591610561&hl=ro&biw=1366&bih=643&tbm=bks&ei=rzt_ZdiPHpTSwPAP3a6o8AQ&ved=0ahUKEwiYo-rjipeDAxUUKRAIHV0XCk4Q4dUDCAk&uact=5&oq=a+cincea+carte+a+lui+moise&gs_lp=Eg1nd3Mtd2l6LWJvb2tZlhphlGNpbmNlYSBjYXJ0ZSBhIGx1aSBtb2lzZUisKVDPBliXGnAAeACQAQCYAcMBoAHgDaoBBDAuMTK4AQPIAQD4AQGIBgE&sclient=gws-wiz-books

²³⁷ WALKER, N., *Why Punish?*, Oxford University Press, 1991, p. 69, ISBN 978-01928-9219-5

eficient și mai just, unul care poate aduce cele mai mari satisfacții atât sistemului juridic, cât și victimei.

O gamă vastă de teorii ale pedepsei a fost propusă și clasificate ca fiind retributive. Din cauza diversității acestor teorii, s-a dovedit extrem de dificil să se izoleze o trăsătură distinctivă a teoriilor care poartă această etichetă. Cu toate acestea, toate teoriile retributive afirmă că infractorii merită să sufere și că instituția pedepsei ar trebui să le provoace suferința pe care o merită; însă ele oferă explicații foarte diferite în privința motivului pentru care infractorii merită să sufere. O piatră de temelie a multor teorii retributive este teza proporționalității, care afirmă că pedeapsa trebuie să fie echivalentă cu nivelul gravității faptei. Această teză este susținută cu entuziasm de Andrew von Hirsch, unul dintre principalii promotori contemporani ai retributivismului, care afirmă: „Pedepsele, conform teoriei justei răsplăți, trebuie să fie proporționale în severitate cu gravitatea comportamentului infractorului. Într-un asemenea sistem, închisoarea, datorită severității sale, este aplicată doar celor condamnați pentru infracțiuni grave. Pentru infracțiuni mai puțin grave, se vor utiliza sancțiuni mai puțin severe decât închisoarea.” El argumentează că fundamentul proporționalității este, în esență, acela că pedeapsa reprezintă un mijloc de condamnare și că, din perspectiva echității, pedeapsa trebuie să fie proporțională, deoarece severitatea sancțiunii exprimă intensitatea reproșului. Totuși, opinia conform căreia pedeapsa ar trebui să fie proporțională cu gravitatea infracțiunii nu oferă o justificare a pedepsei, ci acționează pur și simplu ca o limitare a acesteia. De asemenea, această afirmație nu este în mod distinct retributivistă, întrucât și utilitariștii au invocat principiul proporționalității.

S-a afirmat, de asemenea, că o trăsătură distinctivă a retributivismului este aceea că pedepsirea infractorilor este în sine justă: nu poate fi aplicată ca mijloc de atingere a unui alt scop. Cu toate acestea, chiar și o analiză sumară a unora dintre cele mai importante teorii retributive contemporane arată că puține dintre ele nu apelează, în cele din urmă, la motive externe pentru a justifica pedeapsa. Doar o singură teorie retributivă (retributivismul intrinsec) susține că pedeapsa este justificată deoarece este intrinsec bună pedepsirea celor care greșesc. Toate celelalte teorii retributive par să se bazeze, cel puțin parțial, pe efectele instrumentale ale pedepsei pentru a justifica practica. Acestea includ capacitatea pedepsei de a transmite reproș sau condamnare, de a induce căință, auto-reformare, reparare și reconciliere, sau de a restabili echilibrul echitabil al beneficiilor și obligațiilor perturbat de crimă.

Deși originile sale pot fi considerate arhaice, justiția retributivă continuă să joace un rol esențial în menținerea proporționalității dintre gravitatea faptei comise și intensitatea sancțiunii aplicate, asigurând astfel un echilibru între faptă și răspunsul penal. Astfel, a apărut o versiune modernă a *Legii*

Talionului, bazată pe principiul pedepsei treptate și cunoscută sub denumirea de *pedeapsa tarifară* (tariff sentencing)²³⁸, care constă în prețul pe care trebuie să-l plătească fiecare infractor pentru infracțiunea săvârșită. Acest concept se bazează pe ideea că pedeapsa trebuie să corespundă prejudiciului cauzat de infracțiune, reflectând principiul „ochi pentru ochi”. La stabilirea acestui preț se ține seama de împrejurările săvârșirii infracțiunii și de caracteristicile personale ale infractorului la momentul săvârșirii, fără a se lua în considerare atitudinea sau înclinația actuală a infractorului de a relua activitatea infracțională. La aprecierea severității pedepsei, unii autori care urmează abordarea justiției retributive susțin că doar două aspecte ar trebui luate în considerare pentru a determina severitatea pedepsei aplicate: cazierul penal al infractorului (trecutul penal), care are ca rezultat o pedeapsă mai aspră, și aspectul subiectiv al infracțiunii (gradul de intenție cu care infractorul a comis infracțiunea), care a condus la comiterea infracțiunii. Săvârșite cu intenție directă, comparativ cu o pedeapsă mai blândă pentru săvârșirea unei infracțiuni fără intenție sau din neglijență.

Sistemul de justiție retributivă este denumit și *justiție ca echitate* (justice as fairness) și reprezintă o formă de justiție socială. Se urmărește alocarea echilibrată a drepturilor și obligațiilor, poverilor și avantajelor, la scară societală generală, indiferent de statutul acestora, deoarece numai astfel individului i se poate garanta dreptul la un tratament echitabil în instanță.

Teoria răzbunării se bazează pe principiul justiției, care a fost adoptat din teoria obligațiilor politice, și subliniază, acolo unde este posibil, „relația cea mai echilibrată între beneficii și dezavantaje”²³⁹. De exemplu, în săvârșirea unei infracțiuni care încalcă drepturile de proprietate ale victimei, relația dintre beneficiile câștigate de făptuitor din infracțiunea săvârșită și dezavantajele suportate de pedeapsa aplicată poate fi perfect consecventă. În cazul unei infracțiuni care încalcă viața sau integritatea fizică a victimei, nu pot fi aplicate principiul echității și teoria pedepsei în sine.

Deși pedeapsa urmărește în mod esențial stabilirea unui echilibru firesc, ea este destinată ca pedeapsă pentru infracțiunea săvârșită, nici în forma ei inițială (un dinte pentru dinte), nici în forma sa modernă (doar justiția). Prin urmare, nu este neapărat adaptat nevoilor victimei. Acest lucru poate fi pur și simplu pentru că dintele extras de la făptuitor în locul dintelui pierdut al victimei nu poate fi niciodată dintele pierdut de victimă.

Conceptul de justiție retributivă se bazează pe un principiu matematic simplu și elementar al cărui scop este menținerea unei constante: s-a furat un leu, s-a restituit un leu, astfel încât întotdeauna raportul să fie nul.

²³⁸ HUDSON, B.A., op. cit., p.p. 40-41

²³⁹ NOZIEK, R., *Philosophical Explanation*, Claredon Press, Oxford, 1981, p.49, ISBN 0674-66479-5

În timp ce societatea și statul pot obține o oarecare satisfacție din pedepsirea treptată a făptuitorului pentru prejudiciul cauzat victimei, în cele din urmă victima este cea care plătește adevăratul preț, iar pedeapsa impusă făptuitorului este puțin probabil să repare prejudiciul suferit²⁴⁰.

3.1.3. Justiția orientată spre apărarea drepturilor omului

Consolidarea sistemului de justiție modern, începând cu a doua jumătate a secolului XX, a marcat un moment esențial în orientarea politicilor statelor către respectarea și protejarea drepturilor fundamentale ale omului. În acest context, la data de 10 decembrie 1948 a fost proclamată Declarația Universală a Drepturilor Omului, urmată de adoptarea, la 4 noiembrie 1950, a Convenției Europene pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale – instrumente juridice de referință în materia protecției drepturilor și libertăților individuale. Ratificând aceste instrumente internaționale și încorporându-le ulterior în propriile lor sisteme juridice, statele lumii s-au angajat să respecte prevederile lor și, implicit, drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

Justiția orientată spre drepturile omului reprezintă o simbioză a justiției retributive și utilitariste, așa cum este aplicată pe arena internațională modernă.

Principiul proporționalității este astfel o adaptare a justiției retributive, dar este adaptat sistemului juridic modern prin ajustarea severității pedepsei impuse nu numai la circumstanțele infracțiunii, ci și la factorii trecuți, prezenți și viitori ai făptuitorului. În același timp, principiul reabilitării este derivat din justiția utilitară, iar implementarea ei impune statelor o serie de responsabilități, cum ar fi crearea cadrului social și legal necesar pentru a oferi infractorilor oportunități reale de reintegrare socială și reabilitare comportamentală – un concept la care se face referire în literatură ca „*reabilitare mandatată de stat*” (state – obligated rehabilitation)²⁴¹.

În ceea ce privește aceste două principii, normele de drept internațional atribuie în primul rând statelor sarcina de a reduce perturbarea relațiilor sociale cauzate de criminalitate și probabilitatea deteriorării viitoare a relațiilor sociale. Necesitatea de a trage statele la răspundere decurge așadar din următoarele situații²⁴²:

1. Dacă statul are dreptul de a aplica pedepse, atunci are și obligația de a nu aplica pedepse nedrepte sau pedepse care depășesc sfera infracțiunii săvârșite. Statul trebuie să pedepsească infractorul într-un mod care să-l protejeze de cruzime și de rele tratamente. Potrivit articolului 7 din

²⁴⁰ DULCINATU, I.G., op. cit., p.p. 24-25

²⁴¹ ROTMAN, E., *Beyond Punishment. A New View of the Rehabilitation of Criminal Offenders*, Ed. Greenwood Press, Westport, 1990, p. 183, ISSN 0732-4464

²⁴² CONSTANTIN, V., *Doctrină și Jurisprudență Internațională*, Colecția Lex, Ed. Universității de Vest, Timișoara, 2004, p. 291, ISBN 9738433711

Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice²⁴³, scopul este menținerea legăturii infractorului cu familia sa, nu restricționarea libertății sale de alegere sau a posibilității de reintegrare socială sau profesională după ispășirea pedepsei²⁴⁴.

2. Cât timp statul nu a fost în măsură să prevină infracțiunea, i se atribuie rolul de coresponsabil pentru infracțiunea săvârșită, asumându-și astfel și sarcina reabilitării. Astfel, statul, invocând normele juridice internaționale, este cel care creează cadrul juridic intern, incriminează infracțiunile, și concomitent stabilește sistemul penal corespunzător. Statul este cel direct responsabil de procesul de reabilitare a infractorului, de relațiile sociale afectate și, implicit, de interesele victimei.

Deși nu se concentrează exclusiv asupra victimelor, un sistem de justiție orientat spre drepturile omului le poate oferi probabil o anumită satisfacție prin traducerea valorilor lor în drepturi special adaptate nevoilor lor. Această fază a justiției cuprinde două faze: una care se concentrează pe infractor și abia apoi cea care se concentrează pe nevoile victimei. Dar chiar și în aceste condiții, reprezintă un pas extraordinar în lupta de integrare a valorilor inerente justiției restaurative.

Această abordare cronologică a reprezentat o cauză suplimentară de nemulțumire psihologică pentru victime, o sursă de frustrare personală și frustrare față de stat și organele acestuia.

La această nemulțumire în rândul victimelor a contribuit tendința statelor de a adopta cât mai repede norme internaționale privind tratamentul infractorilor. Acest lucru a relegat implicit victimele în plan secund și a creat impresia că au suferit un dublu prejudiciu: o dată prin infracțiunea a cărei victime au fost victime, iar a doua oară prin neglijența statului²⁴⁵.

3.2. Justiția restaurativă între necesitatea de atragere la răspundere a persoanelor culpabile de comiterea crimelor internaționale și a infracțiunilor convenționale și punerea în aplicare a procesului de reconciliere națională

3.2.1. Tendințe către un drept individual la reparare

Modificările juridice și evoluția către un drept individual la reparație pot fi urmărite la diferite niveluri ale dreptului internațional și au fost analizate în această lucrare.

Numeroasele prevederi ale dreptului internațional al drepturilor omului oferă o bază legală clară pentru un drept individual la reparație. În primul rând, la nivel primar, legea drepturilor omului

²⁴³ Disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/82590>

²⁴⁴ GALLO, E., RUGGIERO, V., *The Imperial Prison: Custody as a factory for the Manufacture of Handicaps*, În: International Journal of Sociology of Law, nr. 19, 1991, p.p. 273 – 291, [citat la 17.12.2023], disponibil on line: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/immaterial-prison-custody-factory-manufacture-handicaps>

²⁴⁵ DULCINATU, I.G., op. cit., p. 26

stabilește drepturile individuale. În timp ce problema aplicabilității dreptului drepturilor omului în conflictele armate a fost și rămâne de multă vreme o problemă controversată, acum este recunoscut pe scară largă că, în ciuda controverselor privind aplicabilitatea în conflictele armate, dreptul drepturilor omului se aplică alături de dreptul internațional umanitar și că este cel puțin teoretic posibil ca victimele conflictelor armate să invoce anumite legi privind drepturile omului²⁴⁶.

Anul 1985 a marcat un punct de cotitură în întrebarea cum ar putea fi salvate victimele din uitare. Înainte de aceasta, Consiliul Europei și Națiunile Unite s-au străduit în mod independent să elaboreze două documente de mare valoare în domeniul reparației și promovării drepturilor victimelor: Recomandarea Consiliului Europei (85) 11 din 28 iunie 1985 privind protecția victimelor în dreptul și procedura penală și Declarația Națiunilor Unite privind principiile fundamentale ale justiției și abuzurilor generale ale puterii și infracțiunilor ONU, conținute în ONU. Rezoluția Adunării 40/34 din 29 noiembrie 1985.

Prin aderarea la tratatele internaționale de drept internațional umanitar, statele se angajează să le respecte cu bună-credință. În plus, convențiile internaționale specifică infracțiunile grave doar prin denumirea lor explicită (a se vedea: Convențiile de la Geneva din 1949 – articolul 49 din Convenția 1; articolul 50 din Convenția 2; articolele 105-108 și 129 din Convenția 3 și articolul 146 din Convenția 4; Protocolul adițional I la această convenție, încheiat la articolul 1, precum și articolul 18957 din Geneva, precum și articolul 18957 din Convenția de la Geneva. Din 1954 pentru Protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat – art. 28 genocid – art. V din Convenția din 1948 – art. 1 din Convenția din 1937 privind traficul de droguri – art. 36 din Convenția unică a stupefiantelor din 1961) și să recomande ca statele competente să stabilească, ca și alte pedepse, aceste infracțiuni; acte care se încadrează în dreptul internațional umanitar. Ca acte sau infracțiuni și natura urmăririi penale și disciplinare a acestora²⁴⁷.

Victimele conflictelor armate au așadar dreptul la despăgubiri din partea statului pentru prejudiciul suferit? Dacă da, în ce condiții și prin ce mecanisme pot beneficia victimele de aceste drepturi?

Evoluțiile recente din dreptul internațional au făcut ca răspunsul la această întrebare să fie din ce în ce mai dificil, deoarece au apărut abordări diferite pentru a determina natura obligației de a plăti despăgubiri victimelor războiului. Apariția dreptului internațional al drepturilor omului a avut ca

²⁴⁶ BILKOVA, V., *Victimele războiului și drepturile lor la reparații pentru încălcările dreptului internațional umanitar*, Miskolc Journal of International Law, nr. 4/2007, p.p. 1-11

²⁴⁷ TOMA, S. M., *Răspunderea Internațională Penală în Dreptul Umanitar*, Ed. Fundației "Andrei Șaguna", Constanța, 2003, p. 1, ISBN 973-8146-94-1

rezultat acordarea individului de un dublu statut, și anume cel de titular de drepturi, fără a fi pe deplin recunoscut ca subiect.

De multe ori, statele s-au dovedit a nu fi singurii ori cei mai buni garanți pentru drepturile cetățenilor lor. Cu toate acestea, dreptul internațional recunoaște drepturile indivizilor și prevede mecanisme pentru exercitarea lor directă, fără mediere de către statul individului. Cu toate acestea, aceste drepturi și mecanisme sunt supuse unor cadre juridice diferite de natură universală și regională, a căror aplicare depinde și de modul în care legislația națională recunoaște aceste drepturi, ceea ce face dificilă determinarea obligațiilor secundare care decurg din încălcarea obligațiilor privind drepturile omului.

Conform celor expuse anterior, niciunul dintre principiile care stau la baza celor trei modele de justiție identificate și discutate (justiția utilitarică, justiția retributivă și justiția orientată spre drepturile omului) nu duce la convingerea sigură și incontestabilă că pedeapsa, indiferent de natura și aplicarea ei, ar fi o sursă de satisfacție pentru victimă.

Astfel, a apărut și o aripă progresistă în rândul teoreticienilor justiției orientați spre drepturile omului, susținând că sistemul penal trebuie aplicat în spiritul respectării depline a drepturilor omului, dar nu într-o manieră punitivă, ci într-un spirit restaurator²⁴⁸.

Este dovedit fără îndoială că justiția reparatorie, care constă în restabilirea drepturilor și beneficiilor lezate sau pierdute ca urmare a săvârșirii infracțiunii, este cea mai satisfăcătoare formă de justiție pentru victimă, deoarece îi oferă acestora oportunități de a-și restabili și a-și proteja drepturile și libertățile prin compensare sau mediere. De exemplu, dacă o victimă a pierdut un drept de proprietate sau un beneficiu material, despăgubirea ca mijloc de justiție reparatorie oferă victimei posibilitatea de a recupera bunul sau dreptul pierdut, sau un echivalent, fie de la făptuitor, fie prin intervenția statului, dacă resursele materiale ale făptuitorului nu pot acoperi valoarea prejudiciului cauzat. Pentru victimele care suferă consecințele infracțiunilor violente care le-au afectat viața și integritatea fizică, compensarea materială nu este în mod evident posibilă. Cu toate acestea, posibilitatea medierii între victimă și făptuitor de către stat și instituțiile acestuia poate restabili dreptul victimei la circulație în siguranță și fără teamă. Este foarte important ca infractorul să fie conștient de consecințele acțiunilor sale și de pericolul pe care îl expune victima crimei sale.

²⁴⁸ A se vedea: SEYMOUR, A., *Restorative Justice*, În: Seymour A., Murray M., Sigmon J., Hook M., Edmunds Ch., Gaboury M. și Coleman G., "National Victim Assistance Academy Textbook", sixth edition, Washington, 2002, p.p. 171-194; DE HAAN, W., *The Politics of Redress: Crime Punishment and Penal Abolition*, Ed. Unwin Hyman, London, 1990; BARROW, G., *Justice and Balance. Victim, Offender and Community Perspectives*, În: "Probation in Europe", nr. 27, 2003

Atitudinea lor față de justiția reparatorie poate reduce anxietatea victimei și crește satisfacția acestora față de sistemul de justiție²⁴⁹.

În mod paradoxal, metodele justiției restaurative sunt mai benefice și mai eficiente atât pentru victimă, cât și pentru infractor. Aplicarea justiției penale stricte, adică pedeapsa aspră pentru infractor, ar crea în psihicul infractorului resentimente față de victima și sistem și o dorință de răzbunare, de „a se revanșa”, menținându-se astfel soluția justiției penale și, așa cum se întâmplă în majoritatea cazurilor, ducând-o la un nivel superior prin comiterea de infracțiuni de o gravitate și mai mare. Acest demers are ca rezultat inevitabil prejudicii atât statului, atât economic, cât și social, dar mai ales victimei, care suferă un nou prejudiciu psihologic pe lângă prejudiciul suferit deja prin săvârșirea infracțiunii și trăiește cu teama constantă de gravitatea răzbunării făptuitorului și frustrarea față de incapacitatea statului de a-l opri.

Multe regimuri ale drepturilor omului conțin, de asemenea, dispoziții privind repararea ca mijloc de implementare a justiției restaurative. Aceste prevederi nu sunt exprimate ca un drept individual la reparare, ci mai degrabă ca o obligație a statului de a asigura repararea efectivă în cadrul sistemului juridic național și internațional²⁵⁰.

De exemplu, Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice stabilește obligația statelor de a se asigura că orice persoană ale cărei drepturi și libertăți, așa cum sunt definite de Pact, au fost încălcate în orice mod, are dreptul la o cale de atac efectivă²⁵¹.

Comitetul pentru Drepturile Omului (UNHRC) a interpretat acest lucru în sensul că creează obligația statelor de a repara prejudiciul suferit de persoanele ale căror drepturi, așa cum sunt definite de Pact, au fost încălcate²⁵². Aceeași abordare poate fi găsită în proiectul de articole al Comisiei de Drept Internațional privind crimele împotriva umanității²⁵³.

²⁴⁹ DULCINATU I.G., *Justiția restaurativă între necesitatea de atragere la răspundere a persoanelor culpabile de comiterea crimelor internaționale și a infracțiunilor convenționale și punerea în aplicare a procesului de reconciliere națională*. În materialele Conferinței științifice cu participare internațională *Provocări ale Dreptului Afacerilor în Mileniul al Treilea*, ediția a XIII-a, Secțiunea a III-a - Dreptul Uniunii Europene. Drept internațional, București, 17 noiembrie 2023, disponibil on line: <https://businesslawconference.ro/arhiva/2023/s3.pdf>

²⁵⁰ A se vedea: *Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială*, 07 martie 1966, art. 6, disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/239867>; *Convenția împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante*, 10 decembrie 1984, art. 14, disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/41179>; *Convenția internațională pentru protecția tuturor persoanelor împotriva dispariției forțate*, 20 decembrie 2006, art. 24, disponibil on line: https://www.mae.ro/sites/default/files/file/anul_2023/pdf_2023/2023.02.20_conventie_ro.pdf

²⁵¹ *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice*, 16 decembrie 1966, art. 2 alin. 3 lit. a, disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/82590>

²⁵² Comitetul pentru Drepturile Omului, Comentariul general nr. 31, *Natura obligației legale generale impuse statelor părți la Pact*, ONU, Documentul CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, 24 mai 2004, alin. 16, [citată la 01.01.2024], disponibil on line: <https://www.legal-tools.org/doc/e7d9a3/pdf>

²⁵³ Comisia de Drept Internațional, *Proiect de articole privind crimele împotriva umanității*, 2019, cap. IV, ONU, Documentul A/74/10, art. 12 și 16, [citată la 01.01.2024], disponibil on line: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/243/93/PDF/G1924393.pdf?OpenElement>

Pe lângă abordările centrate pe stat, alte regimuri au și proceduri bazate pe revendicări individuale. În unele cazuri, sistemele regionale prevăd chiar despăgubiri ca reparație²⁵⁴.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, de exemplu, poate acorda despăgubiri adecvate dacă consideră că este necesar. Dacă Curtea nu acordă despăgubiri, ea consideră hotărârea sa o formă de satisfacție.

Au existat, de asemenea, evoluții juridice semnificative în dreptul penal internațional. Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie (TPII) prevedea doar cererile de restituire a proprietății, iar normele ICTY trimiteau în mod explicit cererile de despăgubire amânate la instanțele naționale. O inovație semnificativă la acea vreme a fost instituirea unui mecanism de apărare în fața Curții Penale Internaționale (CPI).

În același timp, regulile interne atât ale Camerelor Extraordinare ale Curților din Cambodgia (ECCC) cât și ale Camerelor Specializate din Kosovo prevăd ca victimele să solicite reparații.

În conformitate cu răspunderea individuală a făptuitorilor, care urmează să fie stabilită în procesul penal, acordarea despăgubirilor este, în principiu, responsabilitatea persoanei condamnate, iar aceasta se realizează în procesul penal fără implicarea statelor.

Acest lucru pune o povară semnificativă asupra victimelor, deoarece făptuitorii în majoritatea cazurilor nu au resursele necesare pentru a sprijini acordul de reparație. Acest lucru a condus la crearea unor modele de finanțare colectivă pentru acordarea de despăgubiri în cadrul procedurilor penale, în special la înființarea unui Fond fiduciar pentru victime pentru a oferi despăgubiri în procedurile în fața CPI²⁵⁵.

Tendința către despăgubirea victimelor a continuat și în procedurile în fața comisiilor ad-hoc ale organizațiilor internaționale înființate pentru a judeca despăgubiri în urma conflictelor armate internaționale. Cele mai importante dintre acestea sunt Comisia de compensare a Națiunilor Unite (UNCC), înființată de Consiliul de Securitate pentru a aborda cererile de despăgubire în urma invaziei Kuweitului de către Irak din 1990, și Comisia de compensare a Eritreei și Etiopiei (EECC), înființată în 2001 pe baza unui acord între cele două state.

²⁵⁴ *Convenția pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale*, CEDO, Documentul 213 UNTS 221, 04 noiembrie 1950, art. 34, disponibil on line: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20213/volume-213-I-2889-English.pdf>, *Convenția Americană a Drepturilor Omului*, (act of San José, Costa Rica), CIDH, Documentul 1144 UNTS 123, 18 iulie 1978, disponibil on line: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201144/volume-1144-I-17955-English.pdf>, Protocolul la *Carta Africană a drepturilor Omului și Popoarelor privind înființarea unei Curți Africane pentru Drepturile Omului și popoarelor*, 10 iunie 1988, În: "Sistemul african de protecție a drepturilor omului. Carta Africană și Jurisprudența sa", disponibil on line: <https://ro.scribd.com/document/445152793/Sistemul-african-de-protectia-a-drepturilor-omului-curtea-africana-si-jurisprudenta-sa>

²⁵⁵ Regula nr. 98 din Regulamentul de procedură și Probe al TPII (modificat la 7 iulie 2009, prin S/Res/1877), disponibil on line: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/394/24/PDF/N0939424.pdf?OpenElement>

O întrebare aprins contestată este dacă aceste evoluții au dus și la apariția unui drept individual la reparații pentru încălcările dreptului internațional umanitar (DIU).

În centrul dezbaterii se află recunoașterea faptului că, cel puțin din perspectivă normativă, situația juridică în domeniul dreptului internațional umanitar nu trebuie să difere de cea din alte ramuri ale dreptului internațional, în special drepturile omului. Într-adevăr, este greu de acceptat că situația conform dreptului internațional umanitar ar trebui să fie diferită²⁵⁶.

Oricum, rămân numeroase provocări juridice la toate cele trei niveluri, care sunt necesare pentru un drept solid la despăgubiri. În această etapă, este încă controversat dacă dreptul internațional umanitar stabilește drepturile individuale sau doar îndatoririle statelor. Normele de drept internațional umanitar stabilesc în mare măsură îndatoririle statului, astfel încât persoanele fizice ar putea fi considerate beneficiari indirecti. Există numeroase dispute doctrinare pe această temă²⁵⁷. Dincolo de aceasta, însă, scopul însuși al dreptului internațional umanitar este de a garanta standarde minime de umanitate în perioadele de conflict armat. Această focalizare implicită asupra individului susține argumentul pentru drepturile individuale bazate pe dreptul internațional umanitar.

Un alt subiect controversat s-a dezvoltat cu privire la întrebarea dacă, la nivel secundar, persoanele au dreptul la despăgubiri pentru încălcările dreptului internațional umanitar sau dacă numai statele au dreptul de a invoca încălcări în numele cetățenilor lor. Legea tratatului existent oferă un punct de plecare important. Astfel, articolul 3 din Convenția de la Haga din anul 1907 (IV) privind legile și obiceiurile războiului pe uscat²⁵⁸ și articolul 91 din Protocolul adițional I (API) din anul 1977 la Convențiile de la Geneva conțin obligația statelor de a plăti despăgubiri. Pe baza formulării acestora, pare posibilă interpretarea dispozițiilor ca acordând persoanelor fizice dreptul de a cere reparații. Această interpretare nu este contrazisă de faptul că o astfel de perspectivă nu a fost cu siguranță intenția inițială a redactorii Convențiilor. Deși această interpretare este corectă, ea nu a fost încă adoptată de către instanțe și alte agenții de aplicare a legii – nu sunt prevederi legale²⁵⁹.

Prin prisma circumstanțelor schimbate, în special recunoașterea generală a individului în diverse domenii ale dreptului internațional și recunoașterea lor ca subiect de drept internațional,

²⁵⁶ HOFMANN, R., *The 2010 International Law Association Declaration of International Law Principles on Reparation for victims of Armed Conflict*, Heidelberg Journal of International Law 78, 2018

²⁵⁷ A se vedea: GAETA, P., *Are Victims of Serious Violations of International Humanitarian Law Entitled to Compensations?*, În: *International Humanitarian Law and International Human Rights Law*, Oxford Press, 2011, p.p. 305 – 327, disponibil on line: <https://academic.oup.com/book/5907/chapter-abstract/149233029?redirectedFrom=fulltext>; PETERS, A., *Beyond Human Rights*, Cambridge University Press, 2016, p.p. 194 – 2002; Parlett, K., *The Individual in the International Legal System*, Cambridge University Press, 2012, p. 225; O'CONNELL, M.E., *Historical Development and Legal Basis*, În: Dieter Fleck (ed.), *The Handbook of International Humanitarian Law*, Oxford University Press, 3-rd edition, 2013, p.p. 1- 42

²⁵⁸ Disponibil on line: <https://ro.scribd.com/doc/284560576/Conven%C5%A3ia-referitoare-la-legile-%C5%9Fi-obiceiurile-r%C4%83zboiului-terestru-Haga-1907>

²⁵⁹ DULCINATU, I.G., op. cit.

aceste reguli ar putea fi interpretate în lumina practicii ulterioare, care ar putea oferi și dovezi ale dreptului respectiv în temeiul dreptului internațional cutumiar.

Evaluarea practicii statului evidențiază o reticență de a recunoaște și pune în aplicare un drept individual la reparație. Instanțele au reacționat în general foarte disprețuitor și au aplicat frecvent doctrinele de evitare.

Avizul consultativ din 2004 al Curții Internaționale de Justiție (CIJ) cu privire la Zidul Israelului pare să demonstreze mai multă deschidere. În acesta, Curtea a constatat că Israelul era obligat să despăgubească toate persoanele fizice și juridice care au suferit orice formă de prejudiciu material ca urmare a construcției zidului²⁶⁰, în conformitate cu normele de drept internațional aplicabile. Curtea nu a furnizat alte probe cu privire la temeiul legal al acestei cereri. Cu toate acestea, întrucât Israelul este puterea militară ocupantă și dreptul internațional umanitar este cadrul legal relevant și nu există niciun stat universal recunoscut care să poată susține o revendicare în numele cetățenilor săi, acest raport poate fi considerat ca o dovadă a unui drept individual la reparație.

3.2.2. Principalele obiective și principii ale justiției restaurative

Obiective principale:

- ✓ „să răspundă nevoilor victimelor, în plan social, material, financiar și emoțional (inclusiv în cazul celor apropiați victimei, care pot fi și ei victime);
- ✓ să le permită infractorilor să-și asume în mod activ responsabilitatea pentru actele sale;
- ✓ să recreeze o comunitate care să sprijine reabilitarea infractorilor și victimelor și care să fie activă în prevenirea criminalității;
- ✓ furnizarea unor mijloace de evitare a încălcării sistemului penal și a costurilor și întârzierilor”²⁶¹.
- ✓ prevenirea recidivei prin reintegrarea infractorilor în comunitate;

Cercetările științifice în domeniul justiției au conchis la definirea a șase principii de bază ale justiției restaurative, având ca principal obiectiv victima și supraviețuitorul:

Infrațiunea este o faptă personală - aproape toată lumea cunoaște oameni care au fost victime ale infracțiunilor. Criminalitatea are efecte semnificative și diverse asupra individului, membrilor familiei, prietenilor și comunității. O parte semnificativă a criminalității implică infracțiuni legate de cunoștințe sau de familie, precum și infracțiuni interpersonale. Efectele criminalității au consecințe fizice, financiare, psihologice, sociale și spirituale. Relația dintre victime și infractori a fost studiată

²⁶⁰ Curtea Internațională de Justiție, *Aviz consultativ din 9 iulie 2004 – Consecințele juridice ale construcției unui zid în teritoriul palestinian ocupat*, p. 136.

²⁶¹ Ghid Practic pentru Profesioniști în Domeniul Justiției. *Drepturile Victimelor Infracțiunilor la Reabilitare și Compensare*, Organizația pentru securitate și cooperare în Europa, Chișinău 2022, p.7, disponibil on line: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/c/525762.pdf>

în multe contexte, iar gradul de intimitate dintre victime și infractori a fost în mod tradițional o variabilă la fel de importantă în rezultatul cauzelor penale în sistemele de justiție penală.

Accentul justiției restaurative trebuie să fie pe victimă și trauma pe care a suferit-o - victimele și supraviețuitorii infracțiunilor simt adesea că serviciile și suporturile de justiție penală concepute pentru a le ajuta nu sunt la îndemână. Studiile din 2015 au arătat că doar 9,1% dintre victimele crimelor internaționale au căutat ajutor prin intermediul programelor internaționale de sprijinire a victimelor²⁶².

Luând în considerare trauma și nevoile victimei, justiția restaurativă poate defini mai clar prejudiciul cauzat de infracțiune și impactul acesteia asupra supraviețuitorilor și poate dezvolta abordări clare și adecvate pentru repararea acelui prejudiciu.

Vocea victimelor în justiția restaurativă este esențială pentru eficacitatea și succesul general - forța poveștilor personale ale victimelor și supraviețuitorilor a propulsat domeniul serviciilor pentru victime încă de la începuturile sale și a fost o bază cheie pentru justiția restaurativă în ultimele trei decenii.

Nimeni nu poate înțelege efectele devastatoare ale crimei mai bine decât cineva care a experimentat-o.

Autonomia victimei trebuie să fie în centrul tuturor strategiilor și practicilor justiției restaurative - orice victimă a unei infracțiuni este unică. În timp ce cercetarea în victimologie și justiție oferă informații valoroase despre nevoile victimelor și impactul asupra acestora, justiția restaurativă necesită ca programele să se concentreze asupra individului. Sentimentele și opiniile lor sunt esențiale pentru practica eficientă a justiției restaurative.

Victimele și supraviețuitorii crimei vorbesc adesea despre sentimentul de putere și control pe care făptuitorii l-au exercitat asupra lor. O parte cheie a procesului de vindecare este ajutarea victimelor să-și recapete un sentiment de control asupra vieții lor și participarea lor la procesele legale, ceea ce le va încuraja să raporteze crimele. Aceasta include posibilitatea de a participa la programe de justiție restaurativă, dar și posibilitatea de a refuza o astfel de participare, decizia aparținând exclusiv victimei.

Dacă justiția restaurativă nu respectă și nu reflectă drepturile și libertățile fundamentale ale victimelor, ea nu își poate îndeplini funcția restaurativă - în prezent, există standarde internaționale recunoscute de peste 100 de state care definesc și protejează drepturile și libertățile fundamentale ale persoanelor și, implicit, ale victimelor, așa cum este analizat și discutat în Capitolul 2 al acestei lucrări.

²⁶² Conform Biroului de Statistică a Justiției, *Victimizarea penală 2015*, Washington D.C.

Aceste drepturi fundamentale ale victimelor afirmă experiențele lor ca victime ale infracțiunilor. În același timp, acestea oferă, de asemenea, oportunități unice de a trage la răspundere făptuitorul — pentru a afla mai multe despre impactul asupra victimei (de exemplu, impactul financiar asupra victimei, care poate fi compensat prin reparații sau alte obligații legale).

Cu toate acestea, o analiză comparativă arată că, din păcate, drepturile infractorilor la nivel internațional și național depășesc încă cu mult drepturile victimelor crimelor lor.

Mulți oameni care interacționează cu sistemul de justiție au un trecut traumatizant și au fost victime ale violenței. Aceste experiențe pot fi abordate și recunoscute în cadrul justiției restaurative.

Victimizarea și criminalitatea se suprapun în mod semnificativ: Unele victime devin criminali, iar majoritatea agresorilor devin victime la un moment dat în viața lor. În timp ce practicile restaurative centrate pe victimă se concentrează asupra supraviețuitorilor crimelor comise de autorii lor, astfel de practici oferă adesea informații relevante despre experiențele lor personale ca martori la diferite forme de infracțiuni, ca victime ale unor evenimente traumatice sau ca victime ale victimizării cronice sau acute.

Prin prisma intervențiilor restaurative, acești factori nu sunt menționați să servească drept scuză pentru decizia de a comite fapte penale, ci mai degrabă ca un factor important și uneori atenuant care poate duce chiar la o reducere a impactului.

Orice persoană care a fost personal expusă sau victimizată de violență poate beneficia de intervenții reparatorii care abordează efectele adesea devastatoare ale asistării la o infracțiune sau ale unei vătămări directe prin comiterea unei infracțiuni. Filosofia justiției restaurative, centrată pe supraviețuitor, identifică și afirmă impactul criminalității asupra tuturor victimelor, inclusiv asupra celor care în cele din urmă intră în conflict cu sistemul de justiție.

Forma restaurativă a justiției, care are prioritate față de forma punitivă, va aduce beneficii pe termen lung victimei, infractorului și societății în ansamblu.

Dacă actul de justiție s-ar limita la pedepsirea infractorului, aceasta ar duce în majoritatea cazurilor la frustrare și resentimente din partea infractorului, îndreptate împotriva victimei și a societății. Infractorul nu reușește să înțeleagă consecințele concrete și impactul emoțional al faptei sale și își dezvoltă credința că a devenit un „paria” al societății. Infractorului nu i se oferă posibilitatea de a influența activ repararea prejudiciului cauzat victimei prin fapta sa, ceea ce ar duce implicit la o conștientizare mult mai profundă a imoralității faptei săvârșite, fără a se limita la nelegalitatea și condamnabilitatea faptei.

Severitatea unei pedepse potențiale pentru infractor ar duce cel mai probabil la o tendință, după ispășirea pedepsei, de a comite noi infracțiuni mai grave împotriva aceleiași victime sau a altora,

crescând astfel numărul persoanelor cu această trăsătură în cadrul unei societăți. Infractorul va primi o pedeapsă semnificativ mai aspră, iar procesul de reabilitare socială va fi mult mai dificil sau chiar imposibil în aceste condiții.

În mod direct, o asemenea abordare a justiției ar avea efecte devastatoare pe termen lung asupra statului, care ar trebui să suporte costurile economice și sociale ale pedepsei. Pe de altă parte, victima simte teamă, deoarece există posibilitatea ca infractorul să-și întoarcă resentimentele împotriva sa după ispășirea pedepsei. Alte victime potențiale suferă, de asemenea, de suferință psihologică la fel de gravă, deoarece creează nesiguranță și pericol constant.

3.3. Interesul victimei ca unul din obiectivele de bază ale justiției tranziționale în contextul sarcinilor ce stau în fața dreptului internațional umanitar la etapa contemporană

Justiția tranzițională este acum un concept larg răspândit și extrem de util care facilitează tranziția de la un sistem autoritar la un stat de drept și are ca scop instituirea unui regim democratic care respectă drepturile omului. Acest lucru depinde nu numai de declarații și metode aplicabile, ci mai presus de toate de a face din aceasta fundamentul filosofic al vieții de zi cu zi.

Scopul justiției tranziționale este de a restabili demnitatea victimelor, de a stabili încrederea reciprocă între grupurile în conflict și de a promova schimbul instituțional necesar pentru o nouă relație în cadrul populației. Acest lucru permite instaurarea statului de drept, inclusiv prin controlul efectiv al practicii impunității totale sau parțiale. Diferitele componente ale justiției tranziționale combină în general măsurile reparatorii ale justiției restaurative (comisiile de adevăr și reconciliere) cu instituirea simultană a mecanismelor de justiție penală (în special în ceea ce privește cei principali sau direct responsabili pentru cele mai grave infracțiuni). Pe de altă parte, justiția tranzițională urmărește reformarea sistemului instituțional, restabilirea întâietății legii și asigurarea viabilității viitoare a instituțiilor judiciare, combatând în același timp impunitatea pentru crimele trecute.

În această direcție, justiția tranzițională urmărește un scop cu mai multe fațete în contextul soluționării conflictelor, impunând obligații suplimentare funcționarilor guvernamentali: dezarmarea forțelor combatante, restabilirea securității cetățenilor, compensarea victimelor și reabilitarea economiilor societăților devastate.

Interesul sporit față de victime - recunoașterea victimei ca subiect cu drepturi în cadrul procesului penal a determinat transformări esențiale în numeroase sisteme de drept național, dar mai ales în cadrul dreptului penal internațional. Aceste evoluții normative și jurisprudențiale au condus la conturarea unui statut social distinct al victimei, reflectând nevoia tot mai accentuată de recunoaștere și valorizare a experienței sale. La nivel intern, sistemele penale au cunoscut, după o perioadă

îndelungată, o schimbare de paradigmă: de la o abordare tradițională, în care victima era tratată preponderent ca titular al unei pretenții civile, către o perspectivă care recunoaște importanța suferinței acesteia ca element ce trebuie luat în considerare în procesul de justiție penală.²⁶³ Finalitatea procesului penal nu se mai limitează exclusiv la sancționarea făptuitorului, atunci când acesta este găsit vinovat, și la restabilirea ordinii de drept. În egală măsură, obiectivul urmărit constă și în diminuarea suferinței persoanei vătămate și sprijinirea acesteia în parcursul de refacere și reintegrare, ca parte integrantă a unei justiții centrate pe nevoile tuturor celor afectați de infracțiune. Această reabilitare este adesea considerată ca o trecere de la „recunoașterea greșelii autorului agresiunii și, ca consecință, a culpabilității sale, la recunoașterea suferințelor victimelor de către instanțele judiciare și de către societatea *in integrum*”.²⁶⁴ Or, procesul penal nu poate avea un final terapeutic, căci el „nu are resursele și n-a fost prevăzut pentru a lua în considerație interesele victimelor”²⁶⁵. În dreptul internațional contemporan, se observă o creștere semnificativă a atenției acordate victimelor, precum și a recunoașterii drepturilor acestora. Totuși, această recunoaștere are loc, în mod predominant, în cadrul politicilor publice și al inițiativelor umanitare, mai degrabă decât în sfera strict penală. Această orientare constituie un prim criteriu relevant în modul în care comunitatea internațională integrează perspectiva victimei, fără a contrazice, totuși, dispozițiile Declarației ONU din 1985 privind principiile fundamentale ale justiției pentru victimele criminalității și ale abuzului de putere. Astfel, deși există un cadru juridic de referință, accentul actual cade mai mult pe abordări cu caracter reparator și umanitar decât pe aplicarea directă a normelor penale. În baza acestei Declarații, numeroase decizii și recomandări au fost formulate la nivel internațional²⁶⁶ și european,²⁶⁷ ceea ce a

²⁶³ XAVIER, P. *Les victimes d'infractions. Définitions et enjeux*, în „Archives de politique criminelle”, Vol. 28, 2006, pp.49-72 ;

²⁶⁴ RAUSCHENBACH, M., SCALIA, D., *Victims and international criminal justice: a vexed question?*, p.444.

²⁶⁵ CESONI, M.L., REICHTMAN, R., *La réparation psychologique de la victime : une nouvelle fonction de la peine?*, *Revue de droit pénal et de criminologie*, Vol. 2, 2005, pp.158-178.

²⁶⁶ De exemplu: UN Office on Drugs and Crime (UNODC) a publicat *Guide for Policy Makers on the Implementation of the United Nations Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power* (1999) în scopul promovării și controlului aplicării drepturilor victimelor în sistemele penale naționale. Un alt exemplu: *Handbook on Justice for Victims on the Use and Application of the Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power* (1999). „Commission on Crime Prevention and Criminal Justice” a fost creată pentru a pune în aplicare Declarația Națiunilor Unite din 1985. Un grup de experți inter-guvernamental, înputernicit pentru dezvoltarea unui instrument de colectare a datelor privind standardele și normele Națiunilor Unite referitor la problema victimelor, a fost creat de Consiliul de Economic și Social prin rezoluția sa 2003/30 din 22 iulie 2003. Pentru rezultatele lucrărilor acestui grup vezi documentul E/CN.15/2007/3, [citat la 18.10.2023], disponibil on line: <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=E%2FCN.15%2F2007%2F3&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

²⁶⁷ A se vedea Convenția Consiliului Europei privind compensarea victimelor infracțiunilor adoptat la 24 noiembrie 1983. A se vedea la fel recomandările Consiliului Europei R(85) 11 din 25 iunie 1985 privind „poziția victimilor în cadrul dreptului penal” și R(87) 21 din 17 septembrie 1987 privind „asistența victimilor și prevenirea victimizării”. A se vedea la fel „Decizia-cadru a Consiliului Uniunii Europene din 15 martie 2001”, publicat în *Journal officiel des communautés européennes*. A se vedea la fel R(2006)8 a Comitetului de Miniștri a statelor membre adoptat la 14 iunie 2006 în cadrul celei de-a 967-a reuniune a Deputaților/Miniștrilor.

condus la aducerea problematicii victimelor în prim-planul agendei internaționale, generând un interes crescut din partea comunității internaționale. În prezent, Națiunile Unite analizează un proiect de convenție dedicat drepturilor victimelor, ceea ce denotă tendința consolidării protecției acestora la nivel normativ. În sfera dreptului internațional penal, recunoașterea accesului victimelor la mecanismele internaționale de justiție constituie un progres relativ recent, consacrat în mod expres prin Statutul Curții Penale Internaționale (CPI). Anterior acestei reglementări, victimele erau tratate preponderent ca martori, fără un statut procedural propriu, iar unica formă de reparație disponibilă consta în constatarea caracterului infracțional al faptei și aplicarea unei sancțiuni penale autorului.

Pentru a asigura o reparație echitabilă și efectivă în favoarea victimei, este esențială definirea unui statut procesual care să-i permită participarea activă în cadrul procedurii penale, fără a aduce atingere drepturilor fundamentale ale persoanei acuzate. Acordarea unei compensații adecvate presupune, totodată, înțelegerea profundă a așteptărilor legitime și a nevoilor concrete exprimate de victimă în raport cu funcțiile și limitele sistemului de justiție penală. Numai printr-o astfel de abordare echilibrată poate fi realizat un act de justiție care să răspundă, în mod simultan, interesului victimei și cerințelor unui proces echitabil. Care este, așadar, statutul juridic adecvat ce trebuie conferit victimei pentru a-i garanta accesul la o reparație completă, cu respectarea deplină a drepturilor procesuale ale inculpatului?

Așteptările victimelor față de sistemul de justiție penală nu se limitează doar la obținerea unui rezultat concret, cum ar fi sancționarea făptuitorului sau compensarea prejudiciului suferit. La fel de importante sunt și dimensiunile procedurale ale procesului, care includ respectul acordat victimei, dreptul de a fi informată în mod corespunzător și posibilitatea de a participa activ în desfășurarea procedurilor judiciare.²⁶⁸

Prevederi generale privind regimul participării victimelor la Curtea Penală Internațională

Formularea prevederilor privind participarea victimelor din documentele fondatoare ale CPI sugerează că autorii au intenționat să acorde judecătorilor o discreție considerabilă pentru a asigura funcționarea eficientă a sistemului de participare a victimelor în fața Curții. În același timp, formularea generală și adesea incoerentă ridică o serie de probleme de fond și procedurale. Deciziile inițiale ale Camerelor preliminare, reflectând problemele victimelor, oferă o primă privire asupra complexității problemei, inclusiv a importanței unui angajament viitor, stabilit în comun între structurile CPI, pentru evaluarea viitoare. Articolul 68 alineatul (3) din Statutul de la Roma (dispoziția centrală privind victima) stabilește regula de bază pentru participarea victimelor la proces, în sensul

²⁶⁸ RAUSCHENBACH, M., SCALIA, D., op. cit., p.444.

că în cazul în care sunt vizate interesele personale ale victimelor, Curtea va permite ca punctele de vedere și preocupările acestora să fie prezentate și luate în considerare în etapele procesului pe care le consideră adecvate, într-o manieră care să nu prejudicieze sau să fie imparțial și imparțial cu aceste opinii. Îngrijorările pot fi prezentate de către reprezentanții legali ai victimelor dacă Curtea consideră că este adecvat, în conformitate cu Regulamentul de procedură și de probă²⁶⁹.

Articolul 68 din Statutul de la Roma este completat de o serie de dispoziții relativ complexe care clarifică semnificația permisiunii de a-și exprima și lua în considerare opiniile și preocupările. Unele dintre aceste dispoziții sunt incluse direct în Statut, iar majoritatea sunt incluse în Regulamentul de procedură și probă (RPP) al Curții Penale Internaționale (CPI)²⁷⁰ că regula 85 cuprinde definiția noțiunii de victimă și stabilește cadrele procedurale privind participarea acesteia, reprezentarea legală, comunicarea actelor procesuale și alte aspecte procedurale fundamentale, rezultă că acest regim procedural prezintă multiple ambiguități care necesită încă clarificări din partea Curții în interpretarea Statutului și a Regulamentului de Procedură și Probă.

Unele din ele vor constitui obiectul deciziilor judecătorilor Camerelor preliminare I și II și uneori a Camerei de Apel după prima decizie importantă referitor la victime din 17 ianuarie 2006,²⁷¹ pe care Camera Preliminară I a admis ca un grup de adresanți să participe în calitate de victime la procedura de anchetă privind situația în Republica Democrată Congo (RDC) – ulterior „victime ale situației”.²⁷² În pofida numărului considerabil de decizii adoptate în legătură cu situațiile ce fac obiectul unei anchete, precum și a cazului *Le Procureur c. Thomas Lubanga Dyilo* (ulterior *cazul Lubanga*),²⁷³ multe aspecte procedurale și de fond legate de participarea victimelor rămân nerezolvate, cum ar fi: modul în care se interpretează „interesul personal” al victimei, „opiniile și preocupările” exprimate de victimă, cerințele privind aceste declarații și etapele procedurale care pot fi considerate necesare pentru participarea victimei. Problemele legate de participarea victimelor în faza de anchetă, impactul acesteia asupra echilibrului intereselor, precum și problemele generale legate de prejudecăți și de nerespectarea principiilor dreptului la apărare și la un proces echitabil

²⁶⁹ În limba română disponibil pe adresa:

<http://translate.google.com/translate?hl=ro&langpair=en%7Cro&u=http://untreaty.un.org/cod/icc/statute/romefra.htm>

²⁷⁰ În limba română disponibil pe adresa:

<http://translate.google.com/translate?hl=ro&langpair=en%7Cro&u=http://www1.umn.edu/humanrts/instree/ccrulesofprocedure.html>

²⁷¹ 17 ianuarie 2006, Decizia privind cererile de participare la procedurile VPRS 1, VPRS 2, VPRS 3, VPRS 4, VPRS 5 și VPRS 6, ICC-01/04-101, [citată la 18.10.2023], disponibil online: http://www.icc-cpi.int/library/cases/ICC-01-04-101_French.pdf

²⁷² De exemplu în: Prosecution’s Reply under Rule 89(1) to the Applications for Participation of Applicants a/0106/06 to a/0110/06, a/0128/06 to a/0162/06, a/0188/06, a/0199/06, a/0203/06, a/0209/06, a/0214/06, a/0220/06 to a/0222/06 and a/0224/06 to a/0250/06, 25 iunie 2007, ICC-01/04-346, disponibil online: http://www.icc-cpi.int/library/cases/ICC-01-04-346_English.pdf, p.11 și urm.

²⁷³ ICC-01/04-01/06, disponibil online: http://www.icc-cpi.int/library/about/newsletter/10/fr_03.html

rămân încă nerezolvate. În plus, unele probleme practice, cum ar fi reprezentarea legală a victimelor, participarea colectivă a grupurilor de victime, forma și modul de exprimare a declarațiilor, problemele legate de standardele de stabilire a probelor și multe alte aspecte necesită o evaluare mai precisă.

Protecția este un aspect important al drepturilor victimelor conform dreptului internațional. Un sistem de protecție juridică puternic și implementat în mod consecvent va încuraja mai multe victime să se prezinte, să meargă în instanță și să depună mărturie despre infracțiunile grave comise. Având în vedere amploarea și gravitatea infracțiunilor aflate sub jurisdicția CPI, numărul victimelor trebuie să fie în orice caz mare.

Deoarece investigațiile CPI cuprind și rolul liderilor politici, militari și civili în crime grave, suspiecții au puterea corespunzătoare de a amenința, intimida sau constrânge victimele și alți martori să le reducă la tăcere. Prin urmare, protejarea victimelor este crucială pentru urmărirea și implementarea justiției în cadrul CPI.

Protecția victimelor și a martorilor este o responsabilitate comună a tuturor organelor CPI. O Unitate pentru Victime și Martori (VWU), a fost înființată în cadrul Registrului CPI, ca unitate specializată pentru a aborda problema protecției victimelor. Ea determină natura amenințării la adresa victimelor, implementează măsurile de protecție și consecință, se coordonează cu personalul pe teren, pentru a oferi protecție victimelor. Un program de sprijin pentru victime abordează probleme de sprijin psihologic, asistență socială, economică și juridică pentru victime.

Până acum, mărturiile victimelor și ale martorilor au format coloana vertebrală a tuturor proceselor CPI. Deși au fost puse elaborate mecanisme concrete de protecție a victimelor, provocarea rămâne în punerea acestora în aplicare.

În primii ani de funcționare a CPI, au apărut controverse între Oficiul Procurorului (OTP) și VWU, cu privire la responsabilitățile pentru protejarea victimelor și a martorilor. Diferențele și tensiunile dintre cele două organe ale instanței au apărut în timpul procesului lui Thomas Lubanga, amintit mai sus, care a fost acuzat de crime de război, inclusiv folosirea copiilor soldați în Republica Democrată Congo. În acest caz, OTP a sesizat în masă 24 de martori la VWU, pentru măsuri de protecție chiar înainte de începerea procesului, demers pe care camera de judecată l-a considerat extrem de târziu și care adus la înregistrarea de întârzieri în alte procese în care și victimele și martorii aveau nevoie de protecție.

OTP a dispus de asemenea, din oficiu, relocarea preventivă a martorilor fără a implica VWU, acest lucru datorându-se unui dezacord între OTP și Programul de protecție a CPI, cu privire la implicarea acestuia din urmă. Litigiile legate de acest dezacord au dus la întârzieri considerabile în timpul audierilor privind confirmarea acuzațiilor pentru Germain Katanga și Ngudjolo Chui.

În timp ce aceste cazuri pot fi considerate probleme incipiente ale unei instituții în curs de dezvoltare, fisurile în programul de protecție al CPI, au devenit evidente atunci când au apărut rapoarte despre interferențele rampante ale unor martori. Interferența martorilor este un termen umbrelă care constă în încercări de a distruge procesele justiției prin amenințări și intimidări, represalii care pot avea ca rezultat rănirea gravă sau chiar uciderea martorului, îndrumare, mituire și determinarea unui martor să dea o mărturie favorabilă și dezvăluirea și publicitatea identității martorilor protejați.

Colapsul cazului împotriva lui Uhuru Kenyatta – președintele Kenyei – la CPI, a fost în mare parte atribuit necooperării sale cu instanța și ingerința martorilor săi. Kenyatta a fost citat să se prezinte în 2011 la CPI și a fost pus sub acuzare pentru crime împotriva umanității, cum ar fi: crime, transferul forțat al populației, viol, persecuție și alte acte inumane săvârșite în timpul violențelor postelectorale din Kenya, în perioada 2007 – 2008.²⁷⁴

În anul 2014, președintele CPI, a fost nevoit să retragă acuzațiile grave împotriva sa, din cauza lipsei probelor, după ce martorii cheie ai acuzării și-au retras mărturiile. Deși retragerea procurorului nu a exclus posibilitatea de a fi acuzat din nou, în situația apariției unor noi dovezi, cazul a provocat o situație jenantă pentru CPI în ansamblu și pentru programul de protecție a victimelor și martorilor, în special.

În 2016, acțiunea din dosarul împotriva lui William Ruto – vicepreședintele și Joseph Arap Sang – radiodifuzorul din perioada violențelor post poluare, a fost încheiată de către Camera de Fond a CPI care a constatat insuficiența materialului probator existent. Acest lucru s-a datorat faptului că atât victimele cât și martorii acuzării, care au depus inițial mărturii în instanță, au încetat ulterior să coopereze cu procurorul din cauza amenințărilor, intimidării, luării de mită, instigării sau temerii de represalii.²⁷⁵

În octombrie 2016, în cazul lui Bemba și colaboratorii acestuia, referitoare la situația din Republica Centrafricană, a fost prima instanță în care CPI a pronunțat o condamnare pentru interferarea martorilor. Astfel, Jean Pierre Bemba și 4 asociați ai acestuia au fost găsiți vinovați de o listă completă de infracțiuni legate de interferarea cu martorii apărării. Condamnații, abuzând de linia telefonică privilegiată a Centrului de Detenție al CPI, prin folosirea unui limbaj codificat, intenționau să mituiască și să îndrume martorii, să distribuie telefoane martorilor și să le transfere bani acestora, prin intermediul unor terțe persoane.

²⁷⁴ Decizia ICC-01/09-02/11, [citată la 09.12.2023], disponibil online: <https://www.icc-cpi.int/kenya/kenyatta>

²⁷⁵ Decizia ICC-01/09-01/11, [citată la 09.12.2023], disponibil online: <https://www.icc-cpi.int/kenya/rutosang>

Bemba a fost condamnat la un an suplimentar de închisoare și o amendă de 300.000 euro în plus față de pedeapsa pronunțată pentru crime de război și crime împotriva umanității, pentru care fusese judecat inițial.²⁷⁶

Nu este surprinzător faptul că planul strategic al OTP pentru perioada 2016 – 2018, a precizat că în aproape toate cazurile de confirmare a acuzațiilor și a procesului, a existat o obstrucționare a justiției, sub diferite forme dar în special prin manipularea martorilor. O lucrare informativă a Open Society Justice – „*Initiative in witness interference*”, constată că a existat o interferență a martorilor în opt dintre cele nouă procese aflate pe rolul instanței, în timpul studiului din anul 2016. Acesta a observat de asemenea, că modelele de interferență ale martorilor la CPI, nu au fost spontane sau oportuniste ci au indicat o rețea bine coordonată și largă de autori.

Practica intervenției asupra martorilor la CPI este departe de a se termina. Paul Ghicheru – avocat kenyan, s-a predat la CPI ca urmare a emiterii unui mandat de arestare împotriva sa pentru intervenții asupra martorilor în situația din Kenya, în 2013. Aceasta a fost în legătură cu cazurile la CPI privind pe Uhuru Kenyatta, William Ruto și Joseph Sang, care au fost casate. Acuzațiile împotriva lui Ghicheru au fost confirmate de judecătoria CPI la 15.07.2021, procesul fiind încă pe rol.

Diversitatea regimurilor de participare

Având în vedere că Regula 85 stabilește criteriile de calificare a unei persoane în calitate de victimă și reglementează aspecte procedurale esențiale, precum exercitarea dreptului de participare la proceduri, modalitățile de reprezentare juridică, transmiterea notificărilor și alte dispoziții relevante, este clar că acest cadru normativ include o serie de incertitudini interpretative. Acestea impun o analiză aprofundată din partea Curții, în vederea unei aplicări coerente a dispozițiilor din Statutul de la Roma și din Regulile de Procedură și Administrare a Probatoriului.

Primul mecanism de participare prevăzut în Capitolul II din Statutul de la Roma, alcătuit din dispozițiile articolului 15 alineatul (3) — care conferă Procurorului prerogativa de a declanșa o investigație din oficiu — și ale articolului 19 alineatul (3) — care permite contestarea jurisdicției Curții sau a admisibilității cauzei — își produce efectele într-un moment prematur, într-o etapă esențială a procedurii, în care însăși inițierea ori continuarea procesului penal internațional este în discuție.

Articolul 15 din Statutul de la Roma reflectă, în mod firesc, logica inițierii unei investigații de către Procuror din proprie inițiativă, context în care victimele devin o sursă relevantă și credibilă de informații. În ceea ce privește articolul 19 alineatul (3), observațiile formulate de victime capătă o importanță deosebită în analiza contestațiilor referitoare la competența Curții sau la admisibilitatea

²⁷⁶ Decizia ICC-01/05-01/08, [citată la 09.12.2023], disponibil online: <https://www.icc-cpi.int/car/bemba>

unei cauze, mai ales în situațiile în care acestea sunt formulate de către statul interesat sau de către apărare. Având în vedere că victimele nu sunt motivate de interese politice sau personale, punctul lor de vedere poate contribui la o evaluare obiectivă a situației. Pentru această formă de implicare nu este necesară o cerere formală, participarea materializându-se prin transmiterea de observații scrise și stabilirea de contacte cu reprezentanții desemnați ai Curții.

Al doilea mecanism de participare prevăzut în cadrul Curții Penale Internaționale se distinge printr-o structură mai complexă și prin posibilitatea unei implicări extinse a victimelor. Acesta își are fundamentul juridic în articolul 68 alineatul (3) din Statutul de la Roma, în regulile 89 și următoarele din Regulile de Procedură și Probă (RPP), precum și în prevederile Regulamentului Curții.

Potrivit procedurii stabilite de regula 89 din RPP, participarea se inițiază prin depunerea unei cereri scrise adresate Grefierului, care are obligația de a transmite câte un exemplar atât Procurorului, cât și Apărării. Aceștia din urmă pot formula observații în termenul stabilit de Camera competentă. Ulterior, Camera este abilitată să admită cererea, să stabilească formele concrete de participare în cadrul procedurii sau, dimpotrivă, să o respingă, în situația în care solicitantul nu îndeplinește condițiile prevăzute de articolul 68 alineatul (3) din Statut sau nu este recunoscut ca victimă. În ipoteza respingerii cererii, nu este prevăzut un drept de apel, însă persoana interesată poate reîntra în procedură prin formularea unei noi cereri într-o etapă ulterioară a procesului.

În cele din urmă, Curtea Penală Internațională a instituit un mecanism distinct de participare a victimelor în cadrul procedurii de reparare, prevăzut de articolul 75 din Statutul de la Roma. În cadrul acestui sistem, măsurile reparatorii pot include restituirea bunurilor, acordarea de despăgubiri și măsuri de reabilitare. Posibilitatea victimelor de a solicita reparații, într-o manieră comparabilă cererilor de daune-interese existente în sistemele de drept civil, reprezintă o inovație notabilă în contextul dreptului penal internațional. Fiind integrată în procesul penal obișnuit, această procedură se aseamănă cu o acțiune civilă accesorie, fiind însă adaptată specificului jurisdicției internaționale. Particularitățile acestei proceduri sunt evidențiate și prin reglementarea unei etape separate, denumită „procedura de reparație”, care presupune un cadru procedural distinct față de fazele anterioare ale procesului penal.

Victima, parte a unei situații sau a unei spețe

O divergență de opinie a apărut între Camerele preliminare și Procuror în ceea ce privește momentul în care victimele pot fi implicate în procesul penal: fie încă din etapa investigației privind o anumită situație – conform interpretării susținute de Camera preliminară I în decizia din 17 ianuarie 2006 – fie abia într-o fază ulterioară a procedurii, așa cum susține Procurorul.

O controversă a apărut între Camerele Preliminare și Procuror cu privire la problema dacă victimele ar trebui să aibă posibilitatea de a participa încă din faza de investigare a unei situații – așa cum s-a reflectat în poziția Camerei Preliminare I în decizia sa din 17 ianuarie 2006 (și în alte hotărâri ulterioare), sau doar într-un stadiu ulterior al procedurii – conform opiniei Procurorului.

Distincția dintre nivelul de „situație” și cel de „speță”, deși nu este menționată în mod explicit în documentele constitutive ale Curții Penale Internaționale (CPI), reiese din structura Statutului acesteia. În timp ce o „situație” este definită în termeni generali, raportat la parametri temporali și teritoriali, și poate cuprinde un număr mare de incidente, presupuși autori și potențiale acuzații, „speța” se referă la un incident concret cu unul sau mai mulți suspecți identificați, incident care face parte dintr-o situație aflată sub investigație, implicând inițierea procedurilor ca urmare a emiterii unui mandat de arestare sau a unei citații de prezentare.

Camera Preliminară a susținut că participarea victimelor la nivelul unei situații nu este exclusă și că aceasta „nu compromite prin ea însăși aparența de integritate și obiectivitate a investigației și nici nu este, în mod inerent, incompatibilă...și nu contravine principiilor fundamentale a eficacității și securității”. Procurorul a susținut că pentru recunoașterea statutului de victimă, trebuie realizată o interpretare cumulativă între dispozițiile Regulii 85 și prevederile articolului 68 alineatul (3) din Statutul de la Roma. În opinia sa, implicarea generalizată a victimelor în faza de investigare a unei situații nu este susținută de cadrul normativ al Curții Penale Internaționale.

Pentru fundamentarea acestei poziții, Procurorul a propus o abordare în două etape: mai întâi, evaluarea conformității cu definiția generală a victimei, astfel cum este prevăzută de Regula 85, urmată de o analiză privind măsura în care interesele personale ale persoanei sunt afectate în mod direct de procedura la care aceasta solicită participarea. Aceste interese trebuie să fie nu doar legitime, ci și susceptibile de recunoaștere juridică, având o legătură directă cu un aspect specific al procesului penal.²⁷⁷

Hotărârea pronunțată la 17 ianuarie 2006 generează o serie de aspecte problematice care merită analizate critic. În primul rând, permiterea accesului victimelor în faza incipientă a investigației ar putea pune în pericol atât drepturile fundamentale ale persoanei suspectate sau acuzate, cât și imparțialitatea și independența anchetei. De asemenea, această abordare ar putea compromite desfășurarea eficientă și rapidă a procesului penal în ansamblu.

În al doilea rând, Camera Preliminară nu a stabilit cu exactitate care sunt prerogativele procedurale de care pot beneficia victimele în această etapă timpurie, ceea ce generează incertitudine

²⁷⁷ Prosecution's Observations on the Applications for Participation of Applicants a/0004/06 to a/0009/06 and a/0016/06 to a/0046/06, 22 august 2006, ICC-01/04-01/06-345, [citată la 18.10.2023], disponibil on line: http://www.icc-cpi.int/library/cases/ICC-01-04-01-06-345_English.pdf, par.10.

juridică. Mai mult, implicarea anticipată a victimelor în baza articolului 68 din Statutul de la Roma ar putea să nu corespundă interesului real al acestora. Se poate argumenta că o formă alternativă de implicare – diferită de cea reglementată la articolul 68 alineatul (3) – ar putea asigura în mod adecvat protecția intereselor victimelor în această fază preliminară.

În cazul în care investigațiile sunt inițiate prin sesizarea unui stat parte sau a Consiliului de Securitate, Statutul prevede, prin articolul 53, un mecanism de control care permite implicarea victimelor prin aplicarea Regulilor 92(2) și 89. În acest context, Camera Preliminară nu a furnizat o justificare clară pentru necesitatea includerii victimelor în mod formal, în temeiul articolului 68, înainte de parcurgerea acestor proceduri prealabile.

În acest sens, se susține caracterul oportun al unui mecanism de calificare în două etape: inițial, prin aplicarea criteriilor generale privind statutul de victimă, astfel cum sunt reglementate de Regula 85 din Regulile de Procedură și Probă (RPP), urmată de o analiză suplimentară menită să stabilească în ce măsură interesele individuale ale persoanei sunt afectate în mod nemijlocit de procesul în care dorește să intervină. Aceste interese trebuie să îndeplinească condiția de a fi susceptibile de protecție juridică și să fie intrinsec conectate cu un element concret al cauzei. În mod obișnuit, aceste cerințe nu sunt îndeplinite în faza preliminară a examinării unei situații.

Camera preliminară, oricum, consideră că interesele personale ale victimei au fost în mod general vizate la stadiul anchetei, întrucât participarea ultimilor puteau servi la stabilirea clarității faptelor, sancționa autorii crimelor și în final – cererea reparațiilor pentru prejudiciul adus.

Deși această hotărâre poate fi apreciată ca fiind corectă dintr-o perspectivă strict formală, ea atrage după sine o serie de implicații problematice. În primul rând, recurgerea la participarea victimelor într-un stadiu atât de timpuriu al procedurii poate compromite drepturile procesuale ale persoanei vizate de investigație, poate afecta autonomia operațională a organelor de anchetă și, nu în ultimul rând, poate influența negativ ritmicitatea întregului proces judiciar.

În al doilea rând, Camera Preliminară nu a oferit o determinare clară a prerogativelor procesuale care ar reveni victimelor în această fază incipientă. În plus, este puțin probabil ca implicarea oficială a acestora în acest moment al procedurii să aducă beneficii reale, având în vedere că dreptul de participare este reglementat explicit la un punct esențial: autorizarea anchetei, în special în situațiile în care competența Curții este activată din inițiativa Procurorului, conform articolului 15 alineatul (3) din Statut.

Comparativ cu alte modalități de sesizare – cum ar fi cele inițiate de un stat parte sau de Consiliul de Securitate, conform articolului 13 literele (a) și (b) – mecanismul de evaluare instituit prin articolul 53 din Statutul de la Roma permite intervenția victimelor în conformitate cu Regulile

92(2) și 89 din Regulamentul de Procedură și Probă. Spre deosebire de articolul 15, dispozițiile articolului 53 se aplică tuturor tipurilor de sesizare și includ nu doar analiza jurisdicțională și a admisibilității, ci și o examinare de fond privind oportunitatea inițierii urmăririi penale din perspectiva interesului general al justiției – concept care integrează și interesele legitime ale victimelor.

Totuși, sintagma „interesul justiției” rămâne una vag definită, ceea ce lasă deschisă posibilitatea ca, în anumite circumstanțe, desfășurarea investigațiilor să genereze riscuri semnificative pentru victime sau să descurajeze cooperarea martorilor. Astfel de scenarii, de altfel, nu pot fi excluse în cadrul oricărei anchete desfășurate sub auspiciile Curții Penale Internaționale. În acest context, Biroul Procurorului a fost nevoit să efectueze majoritatea investigațiilor referitoare la situația din Darfur în afara teritoriului sudanez.²⁷⁸ Camera Preliminară nu a oferit o justificare clară cu privire la necesitatea participării victimelor într-o etapă anterioară declanșării procedurilor decisive. Se pot invoca anumite beneficii teoretice ale acestei implicări timpurii – cum ar fi limitarea excesului de discreție în exercitarea prerogativelor Procurorului, întărirea garanțiilor de echitate procedurală în cadrul anchetei, precum și exercitarea unei presiuni instituționale care ar putea determina inițierea investigațiilor, în lipsa unui control judiciar direct exercitat de Cameră, conform prevederilor articolelor 15 și 53 din Statutul de la Roma.

Totuși, aceste posibile avantaje sunt contrabalansate de o serie de efecte negative substanțiale. Procurorul a susținut în mod întemeiat că resursele limitate ale Curții – care ar putea fi mai eficient utilizate pentru a susține o participare extinsă și coerentă a victimelor în fazele avansate ale procedurilor – sunt irosite în mod inutil pentru a analiza un număr mare de cereri individuale înainte chiar ca procesul judiciar să fie formal declanșat. Un exemplu concret îl constituie analiza deciziilor pronunțate de Camera Preliminară în cadrul cauzei *Lubanga*. Dintre cele 45 de hotărâri adoptate în perioada cuprinsă între emiterea mandatului de arest (februarie 2006) și trimiterea cauzei spre judecată Camerei de fond (septembrie 2007), nu mai puțin de 20 de decizii – adică aproximativ 13% – s-au referit direct la chestiuni privind participarea victimelor (fără a include hotărârile ce priveau măsuri de protecție).

Mai mult, autorizarea participării victimelor la nivelul general al unei situații, în lipsa unei conexiuni clare între acestea și obiectul concret al anchetei sau al cauzelor deja inițiate, poate conduce la excluderea ulterioară a acestor persoane dintr-un eventual proces penal individualizat. Acest lucru se poate întâmpla fie pentru că faptele în legătură cu care ele s-au constituit ca victime nu vor fi

²⁷⁸ A se vedea: Apelul depus de Procuror în baza articolului 58-7, 27 februarie 2007, ICC-02/05-56, disponibil on line: http://www.icc-cpi.int/library/cases/ICC-02-05-56-tFR_French.pdf, p.30.

niciodată investigate, fie pentru că respectivele incidente nu vor constitui subiectul vreunei cauze admisibile în fața Curții Penale Internaționale.

Prin urmare, aceste persoane ajung într-o situație incertă, generate de așteptări legitime dar neconfirmate, ceea ce le poate expune la riscuri de securitate, fără ca ele să obțină un beneficiu procedural concret. O astfel de situație s-a înregistrat în cazul unui grup de victime acceptate prin hotărârea istorică din 17 ianuarie 2006, care, în cele din urmă, nu au întrunit condițiile legale pentru a beneficia de statutul de victimă în cadrul cauzei *Lubanga* ²⁷⁹. Cel de-al doilea raționament invocat de Procuror – referitor la potențialul impact negativ asupra imparțialității și autonomiei investigației – merită, de asemenea, o atenție deosebită. Argumentul este cu atât mai relevant cu cât există pericolul ca statutul victimelor și revendicările acestora să fie deturnate și utilizate în scopuri exterioare cadrului judiciar, mai ales în etapa finală a unor procese politice, unde tentația de a influența cursul anchetei devine mai ridicată.

De asemenea, se conturează o problemă serioasă privind dezechilibrul procedural între interesele persoanelor vătămate și cele ale presupusului autor al faptelor, în contextul unei participări premature a victimelor – adică înainte de individualizarea unei cauze concrete. Într-un astfel de stadiu, apărarea nu are posibilitatea reală de a acționa eficient, chiar și în ipoteza desemnării unui consilier juridic ad-hoc pentru reprezentarea intereselor apărării, așa cum s-a întâmplat în cadrul investigației desfășurate în legătură cu Republica Democrată Congo.

Cu ocazia soluționării cererii formulate de Procuror privind examinarea excepțională a hotărârii Camerei Preliminare, prin care se refuza posibilitatea de a ataca cu apel decizia din 17 ianuarie 2006, Camera de Apel a precizat – din păcate – că nu poate interveni, motivând decizia exclusiv prin considerente de natură procedurală. De altfel, dintr-o perspectivă strict legală, argumentele aduse de Cameră se înscriau corect în cadrul juridic aplicabil.

Observând practica CPI, se poate deduce că participarea victimei este evidentă în etape, inclusiv următoarele: când procurorul solicită camerei preliminare să autorizeze începerea anchetei, când instanța se ocupă de contestarea competenței CPI și a admisibilității unui caz, când are loc audierea pentru confirmarea acuzațiilor unui suspect, când un suspect este arestat și este prezentat în fața CPI pentru judecată, în timpul procesului și în audierile pentru reparații.

Spre deosebire de sistemele juridice naționale, inclusiv în state precum India, în care victimele sunt ținute ”în întuneric” cu privire la stadiul cazurilor și argumentele procurorilor în instanță, acesta

²⁷⁹ A se vedea: Decizia Camerei preliminare I referitor la cererile de participare la procedura prezentată de Adresa VPRS 1 la VPRS 6 în speța *Le Procureur c. Thomas Lubanga Dyilo*, 29 iunie 2006, ICC-01/04-01/06-172, disponibil on line: http://www.icc-cpi.int/library/cases/ICC-01-04-01-06-172_French.pdf

neavând nicio obligație la informare, CPI oferă un pas uriaș către un sistem de justiție centrat pe victimă.

O decizie a camerei preliminare a CPI, în cazul privind pe Dominic Ongwen, care are ca obiect judecarea crimelor comise în Uganda, oferă victimelor o poziție juridică mai bună pentru a-și exercita dreptul la participare. În cadrul acestui dosar, s-a afirmat responsabilitatea procurorului CPI de a informa victimele cu privire la decizia de a începe o anchetă, lucru care le-a permis victimelor să facă declarații în instanță sau să împărtășească preocupări în legătură cu mersul anchetei. CPI a mai statuat că drepturile de participare vor fi disponibile utilizând două criterii: satisfacerea definiției de victimă – o persoană care a suferit un prejudiciu din cauza presupusei săvârșiri a infracțiunilor și solicitantul să aibă un interes personal de a participa la procedură.

Victimele au participat la proceduri în etapa în care un acuzat este arestat și predat în custodia CPI, așa cum a fost în cazul împotriva lui Uhuru Kenyatta, amintit mai sus.

În cazul lui Ali Muhammad Ali Abd-Al-Rahman, care a fost acuzat de crime de război și crime împotriva umanității în Darfur, Sudan, judecătorii au permis ca 151 de victime să participe la proceduri²⁸⁰ iar în cazul lui Lubanga din Republica Democrată Congo, amintit mai sus, 146 de victime au participat la proces.

În cazul Bangladesh / Myanmar, două grupuri de victime au jucat un rol cheie în decizia camerei preliminare a autoriza începerea unei anchete – victimele masacrului din satul Tula Toli, din 30 august 2017 și victimele aparținând Shanti Mohila ("femeile de pace"). În mod similar, atunci când s-a solicitat camerei preliminare începerea unei anchete în Afganistan, în anul 2018, au fost depuse în camere, prezentări ale unui număr mare de victime.

Justiție selectivă și refuz

Regiunea marilor lacuri

Un bilanț și mai negativ reprezintă *cazul Burundi*. Deși multiple episoade de natură genocidară – survenite în intervalele 1966–1971 și 1993 – au fost consemnate în mod oficial, inclusiv în raportul elaborat de B. Whitaker pentru Sub-Comisia pentru Drepturile Omului (1984), în rapoartele speciale privind situația din Burundi, precum și în documentele emise de Consiliul de Securitate al ONU, procesul de tranziție către restabilirea păcii nu a fost însoțit de inițiative substanțiale în sfera justiției. Nici instrumentele de justiție retributivă, nici cele specifice justiției restaurative „nu au fost mobilizate pentru a aborda aceste violări grave ale drepturilor fundamentale”²⁸¹.

²⁸⁰ Decizia ICC-02/05-01/20, [citată la 09.12.2023], disponibil online: <https://www.icc-cpi.int/darfur/abd-al-rahman>

²⁸¹ M. Paulo Sérgio Pinheiro, raportul citat.

Spre deosebire de alte contexte regionale, în *Rwanda* – stat învecinat – tragedia genocidară din 1994 a beneficiat de o reacție fermă, determinată în mare măsură de presiunea opiniei publice internaționale, nu doar de inițiativele instituționale ale Națiunilor Unite sau ale sistemului regional african. Evenimentele au provocat un șoc profund la nivelul comunității internaționale și au condus, totodată, la înființarea unui tribunal penal ad-hoc, investit cu autoritatea de a trage la răspundere persoanele implicate în crimele în masă și alte violări grave ale dreptului internațional umanitar comise în acea perioadă. În paralel, sistemul național de justiție din Rwanda a apelat la mecanisme tradiționale locale – cunoscute sub denumirea de instanțe *Gacaca* – pentru a judeca o parte considerabilă a celor implicați în actele de genocid. Putem regreta faptul că Națiunile Unite nu acceptase tratarea în ansamblu a situațiilor din Burundi și Rwanda în cadrul unei și aceleași instanțe.

În principiu, un act de genocid nu trebuie acceptat sub nici o formă ca răspuns la alt act de genocid, victimele tutsi masacrate de hutu în Rwanda nu trebuie puse pe un cântar cu victimele hutu masacrate de tutsi. Șocant este faptul că acte de genocid s-au produs în două țări vecine, ce au avut cauze identice sau similare, în timp ce unul a făcut obiectul unei reacții legitime, iar altul a fost ignorat.

Această diferență de tratament din partea comunității internaționale nu se explică nici prin amploarea masacrelor, nici prin caracterul lor, ci prin „considerațiuni geopolitice, care au condus unele puteri, în special SUA, la insistarea ca genocidul rwandez să fie tratat în afara examinării genocidului din Burundi sau a crimelor comise de armata lui Kagamé”²⁸². Această discriminare în tratament nu poate duce decât la noi tensiuni în regiune. În principiu, dacă în pofida tuturor imperfecțiunilor tribunalului de la Arusha și a tribunalelor „gacaca” putem estima că un efort din partea justiției a fost depus în Rwanda, fapt ce va trebui să ajute la o tranziție spre o societate cu un respect sporit față de drept, darea uitării a situației din Burundi nu poate doar să accentueze percepția de inechitate în rândul populației hutue din această țară, întrucât abuzurile îndreptate împotriva acestora nu par a fi tratate de comunitatea internațională cu aceeași gravitate sau seriozitate ca cele atribuite etnicilor tutsi în contextul genocidului din Rwanda.

Refuzul comunității internaționale de a trata conform gravității crimele comise în Burundi a afectat grav dezvoltarea acestei societăți.

În cadrul anexei nr. 5, tabelul nr. 3.5., a fost realizată o analiză comparativă între Rwanda și Republica Democrată Congo (RDC) privind aplicarea justiției tranziționale.

²⁸² HARTMAN, F., purtătorul de cuvânt al lui Carla del Ponte în cadrul Tribunalului Penal Internațional între 2000-2006, în lucrarea : *Paix et Châtiment, Les guerres secretes de la politique et de la justice internationales*, Flammarion, septembrie 2007, devulgă rolul jucat de Statele Unite în eliberarea de sub urmărirea parchetului din 2003.

Asia

În Cambodgia, atrocitățile comise între 1975 și 1978 de regimul Khmerilor Roșii – denumite de unii autori drept „auto-genocid” – nu s-au încheiat în mod automat odată cu intervenția militară a Vietnamului din decembrie 1978. Conform estimărilor larg acceptate, amploarea acestor crime a condus la pierderea a aproximativ unei treimi din populația națională. Cu toate acestea, problematica tragerii la răspundere penală a autorilor a fost neglijată pentru o perioadă îndelungată, fiind marginalizată în discursul internațional din cauza unei serii de factori de ordin politic, geopolitic și strategic.

Pe parcursul a peste un deceniu, mai exact timp de 14 ani, Statele Unite, China și aliații acestora au susținut, în mod indirect, menținerea în viață a regimului condus de Pol Pot, invocând principiul nrecunoașterii schimbărilor de guvern survenite prin intervenție militară externă. Această poziție a condus la blocarea oricărei inițiative internaționale orientate spre tragerea la răspundere a autorilor crimelor comise în Cambodgia.

În tot acest timp, realitățile din Republica Populară Kampuchia au fost în mod sistematic ignorate de către organismele internaționale. Mai mult decât atât, reprezentantul regimului Khmerilor Roșii la Națiunile Unite a denunțat în mod public presupusele abuzuri comise de forțele vietnameze, prezentate ca „forțe de ocupație”. În anul 1979, Comisia ONU pentru Drepturile Omului a refuzat să examineze fondul chestiunii privind atrocitățile grave și sistematice imputabile Khmerilor Roșii – crime care s-au întins pe o perioadă de peste zece ani. În ansamblu, organismele internaționale au manifestat o reținere constantă în inițierea unor proceduri judiciare împotriva celor responsabili pentru actele de genocid comise în acea perioadă.

În etapa următoare, eforturile diplomatice destinate instaurării păcii au fost reluate în anul 1989, vizând includerea Khmerilor Roșii în cadrul procesului de negocieri. Această abordare, însă, a condus în mod implicit la excluderea oricărei discuții privind răspunderea pentru crimele împotriva umanității comise de acest regim. Abia prin Acordul de pace de la Paris, semnat în 1991, a fost menționată oficial necesitatea recunoașterii și evaluării politicilor și practicilor represive din trecut.

În cadrul tabelului nr. 3.6., anexa nr. 6, am realizat o analiză comparativă având la bază principalele criterii de performanță, a două dintre mecanismele de justiție post – genocid, aplicate în Cambodgia, respectiv: Tribunalul Popular Revoluționar (1979) și Tribunalul mixt ONU–Cambodgia (2003–2007).

Concluzii capitolul 3

3.1. Prin comiterea unei crime, societatea civilă de care aparține făptuitorul o consideră condamnabilă datorită relației infracțiunii cu sistemul de valori al acelei societăți.

Deși, în etapa actuală de evoluție a doctrinei și a practicii internaționale, se observă o afirmare tot mai pregnantă a justiției centrate pe principiile reparatorii și pe respectarea drepturilor fundamentale ale omului, aplicarea sancțiunilor pentru încălcările normelor de drept rămâne esențială în asigurarea ordinii juridice internaționale.

Întrebarea „*De ce trebuie pedepsiți infractorii?*” a dat naștere a numeroase teorii care au generat un val de răspunsuri: pentru că merită, să facă victima să simtă că societatea îi pasă de ea, să descurajeze infractorul de la activitate criminală și să comită noi infracțiuni, să descurajeze potențialii viitori infractori să ia aceeași decizie penală, să protejeze societatea și populația de elementele criminale, să permită infractorului să conștientizeze și să creeze gravitația acțiunilor necesare și să creeze cadrul necesar pentru reabilitarea acestora. Încurajează infractorul să ia măsurile necesare pentru a remedia consecințele acțiunilor lor și pentru a transmite societății necesitatea respectării legii. Desigur, lista de motive pentru utilizarea măsurilor coercitive poate cunoaște o interpretare amplă, în condițiile în care statul are la dispoziție o varietate de fundamente normative pentru aplicarea răspunderii penale.

Sancțiunea în sine este percepută ca fiind justificată de psihicul tuturor celor implicați în procesul penal, de la reprezentanții statului, poliștii, judecătorii și societatea civilă până la criminalul însuși, care participă la executarea pedepsei sau chiar o așteaptă pur și simplu. Problema cea mai presantă se referă însă la poziția victimei, care, spre deosebire de persoanele enumerate mai sus, nu poate participa activ la alegerea sau impunerea pedepsei. O situație în care impunerea sancțiunii împotriva infractorului este puțin probabil să aducă satisfacție și împăcare pentru victimă, sau doar satisfacție pentru statul, a cărui legislație și ordine juridică au fost încălcate și care a fost reabilitat formal prin impunerea pedepsei?

Potrivit normelor juridice naționale și internaționale, statele își asumă obligații atât față de infractor – și anume, dreptul la un sistem juridic obiectiv bazat pe principiul proporționalității și de a nu fi pedepsit mai aspru decât merită – cât și față de victimă – dreptul la securitate. Acest lucru a dus inevitabil la numeroase tensiuni în literatura internațională cu privire la definirea categoriei principale. Din nefericire, întrucât autoritățile judiciare oscilează între garantarea și promovarea drepturilor infractorului și a drepturilor victimei în ansamblu, victima a rămas mult timp în plan secund și a fost marginalizată atât de legislație, care trebuia să aibă drepturi garantate în mod formal, cât și de jurisprudență și doctrină, a căror sarcină era promovarea și asigurarea respectării acestora.

3.2. Justiția restaurativă, practică ca răspuns la prejudiciul cauzat de crimele și delictele internaționale, oferă un cadru inovator care oferă o bază pentru justiție în politica și practica justiției, luând în considerare și reacționând la evenimente și crime nedrepte printr-o abordare alternativă și inovatoare. Scopul final al justiției restaurative este de a repara prejudiciul cauzat de un incident nedrept, ținând cont de nevoile victimei, ale infractorului și ale comunității.

Oportunitățile sunt oferite celor mai direct afectați de criminalitate. Această abordare urmărește în cele din urmă să răspundă nevoilor diverse ale victimelor și să contribuie la siguranța individuală și a comunității, ținând în același timp la răspundere infractorul și dezvoltând abilități pentru a deveni o ființă umană mai bună și mai productivă într-un mod pozitiv.

Principiile și practicile justiției restaurative sunt aplicate în toate domeniile dreptului internațional umanitar.

Acestea includ dialogul dintre victimă, dialogul dintre victimă și infractor (numit și mediere), cercuri, programe de sprijin, consilii de reparare și responsabilitate, conferințe de restaurare, servicii comunitare restaurative etc. Principiile restaurative se referă la procesul de reparare a relațiilor personale și comunitare deteriorate. Accentul este pus pe victimă, iar scopul este de a vindeca și restabili starea de bine fizică, emoțională, mentală și spirituală a victimei. De asemenea, necesită intervenții direcționate din partea infractorului pentru a-și recâștiga demnitatea și încrederea în sine și pentru a reveni la o stare fizică, mentală, emoțională și spirituală sănătoasă.

Principiile restaurative se referă la procesul de a face lucrurile corecte pentru sine și pentru cei afectați de comportamentul infractorului. Pentru a restabili relațiile, este important ca făptuitorul să repare greșelile comise cerând iertare, reparând și luând acțiuni care să demonstreze sinceritatea lor în intenția de a îndrepta lucrurile. În astfel de condiții, criminalitatea poate fi privită ca o eroare umană naturală care necesită intervenția corectivă a agențiilor de aplicare a legii naționale și internaționale.

Deși cercetările sugerează că pedeapsa nu este un răspuns adecvat la problemele complexe cu care se confruntă victimele infracțiunilor, utilizarea acesteia rămâne status quo-ul necontestat.

Conducătorii lumii încep să realizeze că pedeapsa nu este suficientă. Durerea cauzată de folosirea pedepsei este insuficientă pentru a preda o lecție celor care vatămă și nu poate răspunde nevoilor răniților de vindecare și reparare. În același timp, nu reușește să ia în considerare în mod serios nevoile celor din jur pentru un sentiment de siguranță în grup.

Justiția restaurativă este un termen modern pentru o idee străveche care își propune să descrie o justiție înrădăcinată în demnitatea umană, vindecare și conexiune.

3.3. Printre cele mai stringente chestiuni legate de regimul de participare a victimelor din cadrul CPI este cum să se realizeze un echilibru între interesele victimelor și alte interese procedurale. Am explicat anterior că o astfel de participare compromite echilibrul dintre urmărire penală și apărare, subminând astfel dreptul suspectului sau acuzatului la un proces echitabil și rapid și interesul procurorului de a prezenta probe și victime în calitate de martori. Mai mult, participarea victimelor – de obicei combinată cu măsuri de protecție – poate crește interesul publicului pentru o audiere publică, care ar trebui să ofere o oportunitate de revizuire fără a împiedica administrarea justiției. Printre altele, CPI, ca organism stabilit prin tratat, are alte interese primare, și anume cele ale statelor părți — rapiditatea procedurilor și limitarea costurilor.

După cum sa menționat mai sus, implicarea rapidă a victimelor în faza de anchetă poate intra în conflict cu interesul procurorului de a efectua o anchetă obiectivă, imparțială și confidențială. Echilibrarea acestor interese concurente trebuie să fie luată în considerare de judecători atunci când acordă acces victimelor, în special atunci când se determină sfera și modalitățile de participare a acestora. Problema echilibrării intereselor poate fi privită și într-un context mai larg atunci când se abordează aspectele generale ale obiectivelor penitenciarelor și instituțiilor corecționale în temeiul dreptului penal internațional.

Sinteza comparativă prezentată în tabelul nr. 3.7., anexa nr. 7, evidențiază evoluția diverselor formule instituționale concepute pentru a răspunde crimelor internaționale grave, subliniind atât potențialul lor în promovarea responsabilității penale, cât și limitele întâmpinate în efortul de a transforma dreptul internațional într-un instrument real de justiție.

Procesul de reconstrucție și refacere a echilibrului social, esențial în tranziția de la un conflict intern către un cadru sociopolitic durabil și stabil, impune, de regulă, recurgerea la diverse mecanisme de justiție. Acestea includ, printre altele, dimensiunea reparatorie a justiției, care, deși poate fi percepută ca o formă simbolică de răzbunare, are rolul de a contribui la restabilirea raporturilor între părțile aflate în conflict și la facilitarea procesului de reconciliere. Democrația și stabilitatea pe termen lung, într-o societate care iese din conflict, necesită nu numai răzbunare, ci și reconciliere între victime, făptuitori și societate prin forme de justiție restaurativă.²⁸³ Refacerea cadrului legal este indispensabilă pentru a permite atât victimelor, cât și celor responsabili de abuzuri, alături de întreaga comunitate, să participe la reconstrucția unui model societal bazat pe norme consolidate și principii de drept reconfigurate.

²⁸³ Concluzii, la care s-a ajuns în cadrul lucrărilor mesei rotunde „Vérité, Réconciliation et Justice dans les transitions démocratiques”, condusă de profesorul Xavier Philippe, ca e avut loc la 23-24 martie 2010, la Aix-en-Provence, în incinta ILF – GERJC – Université Paul Cézanne, Aix-Marseille III, în cadrul căreia a participat și autorul.

Concluzii generale și recomandări

1. Justiția internațională s-a dezvoltat ca răspuns la nevoia de responsabilizare în fața crimelor grave care depășesc frontierele naționale, precum genocidul, crimele de război și crimele împotriva umanității. Ea are la bază valori universale precum respectarea drepturilor omului și protejarea păcii.

Evoluția justiției internaționale este marcată de 4 etape esențiale:

- Începuturile rudimentare, odată cu înființarea tribunalelor internaționale ad-hoc, cum ar fi cele de la Nürnberg și Tokio;
- Consolidarea teoretică și normativă în perioada postbelică, inclusiv adoptarea statutelor ONU;
- Instituționalizarea modernă prin crearea Curții Penale Internaționale (Statutul de la Roma, 1998);
- Extinderea recentă a jurisdicției penale internaționale asupra actorilor non-statali și a conflictelor contemporane.

Conceptul de justiție internațională s-a transformat dintr-o idee idealistă într-o realitate juridică concretă, datorită progreselor în dreptul internațional public, dezvoltării instituționale precum și presiunea opiniei publice globale pentru sancționarea impurității.

Evoluția justiției internaționale reflectă o tensiune constantă între principiul suveranității statale și cel al responsabilității internaționale, mai ales în contextul în care unele state refuză să se supună instanțelor internaționale sau să coopereze cu acestea.

Justiția internațională rămâne un proiect în dezvoltare, cu un potențial important pentru menținerea păcii și ordinii mondiale, dar care necesită reforme pentru a-și atinge pe deplin scopurile: universalitate, imparțialitate și eficiență.

2. Instituțiile de drept internațional umanitar reprezintă pilonii fundamentali ai luptei împotriva impunității, la nivel global, asigurând tragerea la răspundere a persoanelor responsabile pentru crime internaționale grave, precum genocidul, crimele de război și crimele împotriva umanității.

Curtea Penală Internațională (CPI) este în prezent cea mai importantă instituție permanentă cu competență în materie de răspundere penală internațională, acționând complementar față de sistemele judiciare naționale și având un rol central în consolidarea unei ordini juridice globale.

Tribunalele internaționale ad-hoc, precum cele pentru fosta Iugoslavie și Rwanda, au reprezentat etape esențiale în dezvoltarea jurisprudenței internaționale și au creat precedente importante în materie de responsabilitate individuală și interpretare a normelor umanitare.

Deși Curtea Internațională de Justiție (CIJ), nu are competență penală, ea contribuie indirect la realizarea justiției internaționale prin interpretarea și aplicarea normelor dreptului internațional umanitar în litigii între state.

Organizații precum Comitetul Internațional al Crucii Roșii (CICR), deși nu sunt instituții judiciare, au un rol crucial în monitorizarea respectării dreptului internațional umanitar, furnizarea de informații și promovarea standardelor umanitare internaționale.

Principii fundamentale precum răspunderea individuală, imprescribilitatea crimelor internaționale și inexistența imunității funcționale, constituie baza pe care se construiește arhitectura normativă a răspunderii penale internaționale.

Totuși, eficiența acestor instituții este limitată de lipsa de cooperare din partea unor state, de constrângeri politice și de resurse, dar și de absența unei jurisdicții universale efective.

Realizarea răspunderii penale internaționale este rezultatul colaborării între instituții internaționale specializate, norme de drept umanitar și voința politică a statelor. Cu toate progresele înregistrate, este necesară consolidarea cooperării internaționale și a voinței colective pentru ca aceste instituții să își atingă pe deplin misiunea: asigurarea dreptății pentru victime și prevenirea de noi atrocități la scară globală.

3. Justiția punitivă are la bază o logică retributivă, în care sancțiunea este văzută ca o formă de restabilire a ordinii morale și juridice, prin impunerea unei pedepse proporționale cu gravitatea faptei.

Principalele funcții ale sistemului de justiție punitive sunt represive, disuasive și retributive, concentrându-se mai degrabă pe pedepsirea infractorului decât pe nevoile victimei sau reintegrarea socială.

În timp ce justiția punitivă este fundamentală pentru garantarea ordinii publice, ea prezintă limite semnificative: recidivă ridicată, supraaglomerarea penitenciarelor, costuri sociale și economice mari, impact negativ asupra reintegrării infractorilor, insatisfacția victimelor.

Modelul punitiv este predominant în majoritatea sistemelor penale contemporane dar se află sub presiunea necesității de reformă în fața crizelor de eficiență și legitimitate.

Justiția punitivă rămâne un model juridic tradițional esențial pentru menținerea ordinii și aplicarea legii însă în contextul noilor realități sociale și criminologice internaționale, se conturează tot mai clar nevoia de deschidere către forme de justiție centrate pe victime, reparație și reintegrare, precum justiția restaurativă. Această tranziție nu implică renunțarea la pedeapsă ci o regândire a finalității ei.

4. Justiția restaurativă internațională este o abordare complementară, nu o alternativă absolută la justiția penală internațională. Deși nu înlocuiește mecanismele penale clasice, precum cele ale Curții Penale Internaționale, justiția restaurativă oferă o dimensiune umanizată, centrată pe repararea suferinței și reconstituirea încrederii în comunități afectate de conflicte grave.

În timp ce sistemele penale internaționale sunt adesea tehnice și distanțate, modelele restaurative implică victimele în procesul de exprimare a suferinței, de negociere a reparației și de reintegrare a infractorului, favorizând o formă de justiție participativă.

Justiția restaurativă încurajează recunoașterea sinceră a vinovăției și a impactului acțiunilor comise asupra altora, ceea ce adesea lipsește în procedurile penale internaționale, axate mai mult pe vinovăție juridică decât pe reconciliere.

Studiile internaționale arată că programele restaurative, acolo unde au fost implementate corect, reduc probabilitatea ca infractorii să recidiveze și cresc gradul de reconciliere între grupurile implicate.

Justiția restaurativă internațională oferă o abordare etică, umană și comunitară a răspunderii după comiterea unor fapte grave, în special în contextul conflictelor armate, al tranzițiilor politice sau al crizelor post – genocid. Deși nu este o soluție universală, ea contribuie esențial la vindecarea traumelor colective și la refacerea relațiilor sociale distruse de violență.

5. Justiția tranzițională este un cadru juridic și politic complex, utilizat în perioade post conflict sau post dictatură, care vizează: recunoașterea victimelor, tragerea la răspundere a autorilor și reconstrucția unei societăți democratice.

Principiile fundamentale ale acestei forme de justiție includ adevărul, răspunderea, reparația, garantarea nerepetării și reconcilierea.

Dreptul internațional susține justiția tranzițională prin instrumente precum Convențiile ONU, Statutul de la Roma și Rezoluțiile Consiliului de Securitate.

Abordarea punitivă (spre exemplu: tribunalele penale internaționale) s-a dovedit eficientă în stabilirea responsabilității individuale pentru crime grave, dar are limite privind implicarea victimelor și reconcilierea socială.

Pe de altă parte, abordarea restaurativă (spre exemplu: Comisia pentru Adevăr și Reconciliere din Africa de Sud) a favorizat participarea activă a victimelor, recunoașterea suferinței și reinsertia comunitară a autorilor.

Cele două modele nu sunt contradictorii ci complementare iar combinația acestora oferă rezultate mai durabile în gestionarea memoriei colective și a reconcilierii.

Modelele restaurative aplicate în contexte post-conflict (spre exemplu: Rwanda, Columbia, Sierra Leone) au demonstrat un grad ridicat de satisfacție în rândul victimelor și au contribuit la stabilizarea socială. Reforma nu este doar materială ci și simbolică – recunoașterea publică, cererile de iertare, memorialele, etc. – ceea ce întărește sentimentul de justiție percepută.

Reconcilierea este mai profundă și mai durabilă atunci când infractorii își asumă faptele în mod public și participă la procese restaurative supravegheate.

Organizațiile internaționale (ONU, CPI, Consiliul Europei, ICTJ) au jucat un rol catalizator în promovarea justiției restaurative ca parte a strategiilor de tranziție. Acestea oferă sprijin tehnic, financiar și normativ dar și cadre de monitorizare pentru implementarea mecanismelor restaurative. Totuși, eficiența intervenției lor depinde de voința politică locală și de gradul de cooperare a statelor post conflict.

Tranziția de la justiția punitivă la cea restaurativă, în contextul justiției tranziționale internaționale reflectă o maturizare a abordării față de conflict și responsabilitate. Îmbinarea fermității sancțiunii penale cu empatia procesului restaurativ oferă o șansă reală pentru reconstrucția încrederii, a coeziunii sociale și a păcii durabile în comunitățile afectate de violență sistemică.

6. Pentru a fi eficientă și legitimă, justiția restaurativă trebuie consolidată atât prin norme juridice internaționale clare cât și prin strategii globale coerente și resurse dedicate. Această abordare permite comunității internaționale să răspundă nu doar prin sancțiuni ci și prin vindecare, reconstrucție și responsabilizare umană, mai ales în fața traumelor colective produse de conflicte și crime grave.

Având în vedere studiile efectuate în domeniul subiectului tezei și a concluziilor personale stabilite și expuse în cuprinsul acesteia, în continuare vor efectua o expunere succintă a recomandărilor noastre:

I. Recomandări strategice (politice, instituționale și operaționale)

a) Integrarea justiției restaurative în procesele de justiție tranzițională post conflict

Justiția restaurativă trebuie concepută ca o componentă esențială a mecanismelor post conflict, alături de tribunalul penal, reformele instituționale și comisiile pentru adevăr.

În acest sens ar fi benefică implementarea unor programe restaurative care să funcționeze în paralel cu anchetele Curții Penale Internaționale sau cu procesele naționale.

b) Crearea unui organism internațional de coordonare și standardizare

Sub egida ONU sau a CPI, se poate crea o Platformă internațională pentru justiție restaurativă care să aibă ca principale atribuții: elaborarea de ghiduri și standarde etice, oferirea de formare și expertiză statelor membre (formator de formatori) și supravegherea aplicării echitabile a metodelor restaurative.

c) Sprijinirea statelor prin mecanisme internaționale de finanțare și asistență tehnică

Înființarea unui Fond internațional pentru justiție restaurativă, finanțat de ONU, UE și alți donatori, destinat sprijinirii programelor de reconciliere locală, compensării victimelor și formării mediatorilor și specialiștilor.

d) Consolidarea rolului victimelor și al comunităților afectate prin prevederea implicării active a acestora în strategiile internaționale și în procesul decizional și reparator.

e) Crearea de tribunale hibride, cu funcții restaurative

În paralel cu instanțele penale internaționale sau tribunalele ad-hoc, pot fi înființate tribunale hibride care să combine judecata penală pentru crimele grave cu mecanismele restaurative pentru infracțiunile de nivel mediu sau pentru autorii care cooperează.

II. Recomandări normative și legislative

a) Consacrarea unui cadru legislativ internațional clar pentru justiția restaurativă.

Este necesară elaborarea unei convenții internaționale sau a unui protocol ONU care să definească, reglementeze și încurajeze utilizarea justiției restaurative în cauze transnaționale sau post-conflict.

Acest cadru ar trebui să stabilească:

- Principiile fundamentale (voluntarism, reparare, participare)
- Drepturile victimelor și ale infractorilor
- Standarde de calitate și protecție a procesului restaurativ

b) Integrarea componentelor restaurative în mecanismele de justiție tranzițională

Se recomandă ca toate procesele post-conflict susținute de ONU, CPI sau alte organisme internaționale să includă:

- Comisii pentru adevăr și reconciliere
- Sistemele de compensații bazate de dialog și acord
- Proceduri publice de recunoaștere a suferinței victimelor

c) Includerea metodelor restaurative în dreptul penal internațional și în codurile naționale

Codurile de procedură penală naționale și statutele instanțelor internaționale ar trebui să prevadă:

- Posibilitatea medierii internaționale în cazuri non violente
- Reparații negociate, ca formă de sancțiune
- Închiderea condiționată a cauzelor pe baza acordului restaurativ

d) Asigurarea protecției juridice a participanților în procese restaurative prin respectarea principiului voluntariatului, confidențialitatea procesului, absența constrângerii sau a auto-incriminării, protecția victimelor față de revictimizare.

e) Promovarea instituirii și a cooperării internaționale între practicieni.

Justiția restaurativă internațională necesită formatori, mediatori, judecători, psihologi și sociologi specializați. Se recomandă elaborarea unor programe internaționale de formare, rețele de practicieni coordonate de ONU, ICC sau Consiliul Europei, ghiduri concrete de bune practici și partajarea experiențelor .

Bibliografie

1. ABADINSKY, H., *Probation and Parole*, Seventh Edition, Prentice Hall, New Jersey, 2000;
2. ALBRECHT, H.J., VAN KALMTHOUT, *A Community antions and Mesures in Europe and North America*, Max Planck Institut, Freiburg, 2002;
3. Alien Tort Claims Act, Section 1350, *The district courts shall have jurisdiction of any civil of any civil action by an alien for a tort only, committed in violation of the law of nations or a treaty of the United States*, [citat la 10.12.2021], disponibil on line: <https://www.britannica.com/topic/Alien-Tort-Claims-Act> ;
4. Ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite cu privire la Administrarea Justiției Juvenile denumite și “Regulile de la Beijing, adoptate de Adunarea Generală a O.N.U. prin Rezoluția 40/33 din 29 noiembrie 1985, [citat la 09.10.2023], disponibil on line: <http://anp.gov.ro> ;
5. Apelul depus de Procuror în baza articolului 58-7, 27 februarie 2007, ICC-02/05-56, disponibil on line: http://www.icc-cpi.int/library/cases/ICC-02-05-56-Tfr_French.pdf, p.30;
6. ARDASHKIN, V.D., *Despre teoria mecanismului de aplicare a legii // Jurisprudență*, 1988, Nr. 1, p. 13;
7. ASCENCIO, H., DECAUX, E., PELLET, A., *Droit international pénal*, Ed. Pedone, Paris, 2000, pp. 779 -784;
8. AUDET, J., KATZ, J. F., *Précis de victimologie générale. 2-eme édition*, Ed. Dunod, Paris, 2006, p. 173;
9. Audiovisual Library of International Law. *The United Nations Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law*, New York, 16 Decembrie 2005, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_60-147/ga_60-147_e.pdf ;
10. BARLOW, D.E., BARLOW, M.H., CHIRICOS J.G., *Long Economic Cycles and the Criminal Justice System în the U.S.*, În: „Crime, Law and Social Change”, 1993, nr. 19, p.p. 143-169, [citat la 17.12.2023], disponibil on line: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF01915553> ;
11. BASSIOUNI, C., ROTHENBERG, D., *Facing Atrocity: The Importance of Guiding Principles on Post Conflict Justice*, în Institutul Internațional pentru Drepturile Omului, 2007, [citat la 09.10.2023], disponibil on line: https://law.depaul.edu/academics/centers-institutes-initiatives/international-human-rights-law-institute/projects/Documents/chicago_principles.pdf

12. BASSIOUNI, M.C., *Reconnaissance internationale des droits des victimes*, În: SOS Attentats, Terrorisme, victimes et responsabilité pénale internationale, Paris, Calmann-Lévy, 2003, p.p. 134 și urm.;
13. BAUMGARTNER, E., *Aspects of victim participation in the proceedings of the International Criminal Court*, p.414, [citat la 18.10.2023], disponibil on line: <https://www.corteidh.or.cr/tablas/R21692.pdf>
14. BECCARIA, C., "Dei delitti e delle pene", disponibil on line: https://www.museocriminologico.it/images/PDF/Classici/beccaria_dei_delitti_e_delle_pene.pdf
15. BILKOVA, V., *Victimele războiului și drepturile lor la reparații pentru încălcările dreptului internațional umanitar*, Miskolc Journal of International Law, nr. 4/2007, p.p. 1-11;
16. BLUMSTHEIN, A., COHEN, J., MARTIN S.E., TONRY, M.H., *Research on Sentencing: The Search for Reform*, Vol I, Washington D.C., National Academy Press, 1983, p. 12, [citat la 17.12.2023], disponibil on line: <https://nap.nationalacademies.org/catalog/19436/research-on-sentencing-the-search-for-reform>
17. BRIENEN, M.E.I., Hoegen, E.H., *Victims of Crime in 22 European Criminal Justice Systems: The implementation of Recommendation (85) 11 of the Council of Europe on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure* [citat la 15.02.2021], disponibil on line: <https://rm.coe.int/1680077177>
18. BULAT, I., *Victimologie și psihologia victimei. Note de curs*, Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Chișinău 2013, p.8, [citat la 09.10.2023], disponibil on line, pe <http://old.criminology.md>
19. *Carta Drepturilor Omului*, [citat la: 14.11.2023], disponibil on line în limba română: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rom.pdf
20. CAVADINO, M., GIGNAN, J., *The Penal System: An Introduction*, Ed. Sage, Londra, 1992, p. 34;
21. Cazul ICC-01/21, [citat la 09.12.2023], disponibil on line: <https://www.icc-cpi.int/philippines>
22. Cazul *Le Procureur c. Thomas Lubanga Dyilo* (ulterior cazul *Lubanga*), ICC-01/04-01/06, disponibil on line: http://www.icc-cpi.int/library/about/newsletter/10/fr_03.html
23. Centre de droit international de l'Université libre de Bruxelles, *L'intervention du Vietnam au Kampuchea en 1978-1979 pour une compilation de la position des Etats*, disponibil on line : <http://www.ulb.ac.be/droit/cdi/Site/Vietnam%20Kampuchea%201978-1979.html>
24. CERNICHENKO, S.V., *Teoria dreptului internațional*, Volumul 1 „Probleme teoretice moderne”. Moscova: Editura „NIMP”. 1999, p.319;

25. CESONI, M.L., REICHTMAN, R., *La réparation psychologique de la victime : une nouvelle fonction de la peine ?*, Revue de droit pénal et de criminologie, Vol. 2, 2005, pp.158-178;
26. CHALIAND, G., LACOUTURE, J., VERSAILLE, A., *Voyage dans le demi-siècle : Entretiens croisés avec André Versaille*, Editions Complexe Bruxelles, Paris 2001 ;
27. CLOȘCĂ, I., SUCEAVĂ, I., *Tratat de Drept Internațional Umanitar*, Asociația Română de drept umanitar, București, 2000, p.p.24-25, ISBN 973-99168-1-3;
28. CLOȘCĂ, I., SUCEAVĂ, I., *Tratat de drepturile omului*, Ed. Europa Nova, 1995, p. 101, ISBN 10: 973-9183-23-9;
29. Codul Penal al Rep. Moldova, Nr. 985/18.04.2002, Publicat la 14.04.2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195, modificat prin LP116 din 09.07.20, MO193/27.07.20, art. 140, [citată la 22.10.2023], disponibil online: https://lege.md/codul_penal_al_republicii_moldova/art-140-28446
30. Codul Penal al Republicii Kazakhstan, a doua ediție, adoptat la 03 iulie 2014 și intrat în vigoare la 01.01.2015, [citată la: 10.11.2023], disponibil online: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252
31. *Collins Cobuild English Language Dictionary*, The University of Birmingham, Collins Publisher, London and Glasgow, 1988, p.381;
32. Comisia de Drept Internațional, *Proiect de articole privind crimele împotriva umanității*, 2019, cap. IV, ONU, Documentul A/74/10, art. 12 și 16, [citată la 01.01.2024], disponibil online: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/243/93/PDF/G1924393.pdf?OpenElement>
33. Comisia de Drept Internațional, sesiunea 48 de la Roma, 26 iulie 1996, *Documentul A/51/10*, art. 2-3, [citată la: 14.11.2023], disponibil online: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_51_10.pdf
34. Comisia Națională pentru Adevăr și Reconciliere din Chile, *Raportul Rettig*, 1991, vol. 2, p. 1143;
35. Comisia pentru drepturile omului, Rezoluția 2005/35 din 19.04.2005; Adunarea Generală, Rezoluția 60/147, din 16.12.2005, *Principes fondamentaux et directives concernant le droit à un recours et à réparation des victimes de violations flagrantes du droit international des droits de l'homme et de violations graves du droit international humanitaire*, [consultat la 22.10.2023], disponibil online: <https://undocs.org/fr/A/RES/60/147>
36. Comitetul pentru Drepturile Omului, Comentariul general nr. 31, *Natura obligației legale generale impuse statelor părți la Pact*, ONU, Documentul CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, 24 mai 2004, alin. 16, [citată la 01.01.2024], disponibil online: <https://www.legal-tools.org/doc/e7d9a3/pdf>

37. Conferința diplomatică a plenipotențiarilor a Națiunilor Unite privind înființarea unei Curți Penale Internaționale. Roma, 15 iunie — 17 iulie 1998. Înregistrări oficiale. Înregistrările rezumative ale ședințelor plenare și ale ședințelor Comitetului Plenar, A/CONF.183/ SR [citat la 15.02.2021], disponibil on line: https://legal.un.org/icc/rome/proceedings/E/Rome%20Proceedings_v2_e.pdf
38. *Conflicte Interne și Externe pe Glob*, [consultat la 05.12.2023], disponibil on line: ro.scribd.com
39. CONSTANTIN, V., *Doctrină și Jurisprudență Internațională*, Colecția Lex, Ed. Universității de Vest, Timișoara, 2004, p. 291, ISBN 9738433711;
40. *Convenția Americană a Drepturilor Omului, (act of San José, Costa Rica)*, CIDH, Documentul 1144 UNTS 123, 18 iulie 1978, disponibil on line: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201144/volume-1144-I-17955-English.pdf>
41. Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, adoptată prin Rezoluția 34/180, din 18.12.1979, a Adunării Generale a Națiunilor Unite, [citat la 25.10.2023], disponibil on line: https://www.jandarmeriaromana.ro/sites/default/files/Resurse/Documente/primaPagina/CONVENTIE_ELIMINARE_DISCRIMINARE.pdf
42. Convenția asupra mării libere, Geneva, 29.04.1958, art. 15, [citat la 25.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/25983>
43. Convenția asupra represiunii falsificării de monedă din 20.04.1929, la Geneva, [citat la 25.10.2023], disponibil on line: <https://lege5.ro/App/Document/g42tgmbt/conventia-internationala-pentru-represiunea-falsificatorilor-de-moned-e-incheiata-la-geneva-la-20-aprilie-1929>
44. Convenția asupra reprimării infracțiunilor contra persoanelor care se bucură de o protecție internațională, inclusiv agenții diplomatici, New York, 14.12.1973, [citat la 15.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/22820>
45. Convenția asupra reprimării infracțiunilor contra persoanelor care se bucură de o protecție internațională, inclusiv agenții diplomatici, New York, 14.12.1973, [citat la 25.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/22820>
46. Convenția asupra sclaviei, Geneva, 25.09.1926, art. 1 și 2, [citat la 25.10.2023], disponibil on line: https://irido.ro/irido/pdf/093_ro.pdf
47. Convenția asupra substanțelor psihotrope din 21.02.1971, [citat la 15.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/31044>
48. *Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane*, numită și „Convenția de la Varșovia”, adoptată la 16.05.2005, [citat la 09.10.2023], disponibil on line: <http://rm.coe.int>

49. Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, numită și „Convenția de la Istanbul”, adoptată de Consiliul Europei pe 11.05.2011, [citată la 09.10.2023], disponibil online: <http://rm.coe.int>
50. Convenția Consiliului Europei privind prevenirea terorismului, Varșovia, 16.05.2005, art. 1 alin. 1, [citată la 25.10.2023], disponibil online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A22018A0622%2801%29>
51. Convenția cu privire la drepturile copilului, din 20.12.1989, [citată la 25.10.2023], disponibil online: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/28982>
52. Convenția de la Geneva pentru îmbunătățirea soartei răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie, din 12.08.1949, [citată la 22.10.2023], disponibil online: <https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-I.pdf>
53. Convenția de la Geneva pentru îmbunătățirea soartei răniților, bolnavilor și naufragaților din forțele armate pe mare, din 12.08.1949, [citată la 22.10.2023], disponibil online: <https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-II.pdf>
54. Convenția de la Geneva privind protecția persoanelor civile în timp de război, din 12.08.1949, [citată la 24.10.2023], disponibil online: <https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-IV.pdf>
55. Convenția de la Geneva privitoare la tratamentele prizonierilor de război, din 12.08.1949, [citată la 24.10.2023], disponibil online: <https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-III.pdf>
56. Convenția de la Haga din 1907 (IV), privind legile și obiceiurile războiului pe uscat, disponibil online: <https://ro.scribd.com/doc/284560576/Conven%C5%A3ia-referitoare-la-legile-%C5%9Fi-obiceiurile-r%C4%83zboiului-terestru-Haga-1907>
57. Convenția europeană privind neaplicabilitatea prescripțiilor crimelor împotriva umanității și crimelor de război, adoptată la Strasbourg la 25.01.1974, [citată la: 14.11.2023] disponibil online: <https://lege5.ro/Gratuit/he2dkmzx/conventia-privind-imprescriptibilitatea-crimelor-impotriva-umanitatii-si-a-crimelor-de-razboi-din-25011974>
58. Convenția împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante, 10 decembrie 1984, art. 14, disponibil online: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/41179>
59. Convenția internațională asupra eliminării și suprimării crimei de apartheid, din 30.11.1973, a Adunării Generale a ONU, art. 1 alin. 1, [citată la 25.10.2023], disponibil online:

<https://lege5.ro/Gratuit/he2demrv/conventia-internationala-asupra-eliminarii-si-reprimarii-crimei-de-apartheid-din-30111973->

60. Convenția internațională asupra reprimării, răspândirii și traficului de publicații obscene din 12.09.1923, [citat la 15.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/28076>
61. Convenția internațională asupra reprimării, răspândirii și traficului de publicații obscene, Geneva, 12.09.1923, art. 1, [citat la 25.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/28076>
62. Convenția internațională împotriva luării de ostatici din 17.12.1979, adoptată prin Rezoluția Adunării Generale a ONU, nr. 34/146, [citat la 25.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/public/DetaliiDocument/50264>
63. Convenția internațională pentru protecția tuturor persoanelor împotriva dispariției forțate, 20 decembrie 2006, art. 24, disponibil on line: https://www.mae.ro/sites/default/files/file/anul_2023/pdf_2023/2023.02.20_conventie_ro.pdf
64. Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, 07 martie 1966, art. 6, disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/239867>
65. Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării, 10.12 1982, art. 101, [citat la 25.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/26155>
66. Convenția ONU asupra traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope, din 20.12.1988, [citat la 15.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/31045>
67. Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, adoptată de ONU la 20.11.1989. Până în prezent a fost adoptată de 196 de state, [citat la 09.10.2023], disponibil on line: <http://unicef.org>
68. Convenția ONU privind eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei (CEDAW), adoptată de ONU la 18.12. 1979, a intrat în vigoare la 3 septembrie 1981 în toate statele membre ale ONU, [citat la 09.10.2023], disponibil on line: <http://anes.gov.ro>
69. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, CEDO, Documentul 213 UNTS 221, 04 noiembrie 1950, art. 34, disponibil on line: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20213/volume-213-I-2889-English.pdf>
70. Convenția pentru reprimarea actelor ilicite îndreptate împotriva securității aviației civile, Montreal, 23.09.1971, [citat la 25.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/22215>
71. Convenția pentru reprimarea traficului cu ființe umane și a exploatării prostituării semenilor din 02.12.1949, [citat la 15.10.2023], disponibil on line: <https://lege5.ro/Gratuit/g42dmobx/conventia->

[pentru-reprimarea-traficului-cu-fiinte-umane-si-a-exploatarii-prostituirii-altuia-adoptata-de-adunarea-general-a-organizatiei-natiunilor-unite-la-2-decembrie-1949-din-02121949?d=2019-12-22](https://www.anti prostitutie.ro/docs/Conventie.ONU.suprimare.trafic.persoane.pdf)

72. Convenția pentru reprimarea traficului cu ființe umane și a exploatării prostituției semenilor a Adunării Generale a ONU, 02.12.1949, [citat la 25.10.2023], disponibil on line: <https://www.anti prostitutie.ro/docs/Conventie.ONU.suprimare.trafic.persoane.pdf>
73. Convenția privind securitatea personalului Națiunilor Unite și a celui afiliat, din 09.12.1994, adoptată prin Rezoluția Adunării Generale a ONU, nr. 49/1994, art. 9 pct. 1, [citat la 25.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/64694>
74. Convenția privind suprimarea capturării ilicite a aeronavelor din 16.12.1970, [citat la 15.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/23395>
75. Convenția privind suprimarea capturării ilicite a aeronavelor, Haga, 16.12.1970, [citat la 25.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/23395>
76. Convenția relativă la infracțiuni și alte acte survenite la bordul aeronavelor, Tokio, 14.09.1963, [citat la 25.10.2023], disponibil on line: https://www.caa.md/files/2013_02/278.pdf
77. Convenția unică asupra stupefiantelor din 30.03.1961, [citat la 15.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/51137>
78. Convenție împotriva torturii și altor pedepse și tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, adoptată la New York la 10 decembrie 1984 [citat la 10.12.2021], disponibil on line: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.http_act_text?id=32204
79. CORREA C., *Operationalising the Right of Victims of War to Reparation*, Cambridge University Press, 2020, p. 164 ;
80. CREȚU, V., *Drept internațional Penal*, Ed. Tempus, București, 1996, p. 227, ISBN: 937-9205-04-6;
81. *Criminal Injuries Compensation Act* din 8 noiembrie 1995 [citat la 15.02.2021], disponibil on line: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/717221/criminal-injuries-compensation-scheme-1996-eng.pdf
82. *Criminal Justice Act* din 27.07.1993 (6/1993), secțiunea 5 [citat la 15.02.2021], disponibil on line: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/34648/100807/F513890483/GBR34648.Pdf>
83. Curtea Internațională de Justiție, *Aviz consultativ din 9 iulie 2004 – Consecințele juridice ale construcției unui zid în teritoriul palestinian ocupat*, p. 136;

84. Curtea Penală Internațională, Camera de primă instanță, cauza nr. ICC-01/04.01/06 din 07.08.2012, Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, Decision establishing the principles and procedures to be applied to reparations, [citat la 25.10.2023], disponibil on line: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2012_07872.PDF
85. DAILLER, P., PELLET, A., *Droit international public*. 7-e édition, L.G.D.J., Paris, 2002, p.783 ;
86. DAUTRICOURT, M., *La justice criminelle aux Nations Unies. Reflexions sur un abandon*, Revue internationale de Droit pénal, 1964, pp.264-265;
87. DAVID, S., *The World Reacts to the Holocaust*, Universitatea John Hopkins, Baltimore, 1996, p.p. 839-923;
88. DE HAAN, W., *The Politics of Redress: Crime Punishment and Penal Abolition*, Ed. Unwin Hyman, London, 1990; BARROW, G., *Justice and Balance. Victim, Offender and Community Perspectives*, În: "Probation in Europe", nr. 27, 2003;
89. Decizia cadru a Consiliului Uniunii Europene (2001/220/JAI), adoptată la 15.03.2001, [citat la 09.12.2023], disponibil on line: <https://lege5.ro/Gratuit/gi3teojzgq/decizia-cadru-nr-220-2001-privind-statutul-victimelor-in-cadrul-procedurilor-penale>
90. Decizia cadru a Consiliului Uniunii Europene nr. 2002/475/JAI din 13 iunie 2002 privind combaterea terorismului, art. 1, [citat la 25.10.2023], disponibil on line: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32002F0475>
91. Decizia Comisiei de Reclamații Eritrea–Ethiopia (EECC), nr. 7 din 27.07.2007, *Guidance Regarding Jus ad Bellum Liability*, alin. 7-14, [citat la 23.10.2023], disponibil on line: <https://pcacases.com/web/sendAttach/749>
92. Decizia Consiliului Uniunii Europene nr. 2018/889, din 4 iunie 2018 privind încheierea Convenției privind prevenirea terorismului, art. 5-9, [citat la 25.10.2023], disponibil on line: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A22018A0622%2801%29>
93. Decizia ICC-01/05-01/08, [citat la 09.12.2023], disponibil on line: <https://www.icc-cpi.int/car/bemba>
94. Decizia ICC-01/09-01/11, [citat la 09.12.2023], disponibil on line: <https://www.icc-cpi.int/kenya/rutosang>
95. Decizia ICC-01/09-02/11, [citat la 09.12.2023], disponibil on line: <https://www.icc-cpi.int/kenya/kenyatta>
96. Decizia ICC-02/05-01/20, [citat la 09.12.2023], disponibil on line: <https://www.icc-cpi.int/darfur/abd-al-rahman>

97. Decizia nr. S/AC.26/1991/3, 2, a Consiliului de conducere al Comisiei de compensare a O.N.U., adoptată în cadrul celei de-a doua sesiuni a celei de-a 15-a reuniri, la 23.10.1991, [citată la 22.10.2023], disponibil on line: <https://uncc.ch/sites/default/files/attachments/documents/S-AC.26-DEC%203%20%5B1991%5D.pdf>
98. Decizia privind cererile de participare la procedurile VPRS 1, VPRS 2, VPRS 3, VPRS 4, VPRS 5 și VPRS 6, ICC-01/04-101, [citată la 18.10.2023], disponibil on line: http://www.icc-cpi.int/library/cases/ICC-01-04-101_French.pdf
99. Prosecution's Reply under Rule 89(1) to the Applications for Participation of Applicants a/0106/06 to a/0110/06, a/0128/06 to a/0162/06, a/0188/06, a/0199/06, a/0203/06, a/0209/06, a/0214/06, a/0220/06 to a/0222/06 and a/0224/06 to a/0250/06, 25 iunie 2007, ICC-01/04-346, disponibil on line: http://www.icc-cpi.int/library/cases/ICC-01-04-346_English.pdf, p.11 și urm.;
100. Declarația de la Nairobi privind dreptul femeilor și fetelor la un remediu și la reparație, emisă în cadrul Reuniunii internaționale privind dreptul femeilor și fetelor la un remediu și reparație, desfășurată la Nairobi, în perioada 19-21 martie 2007, [citată la 09.10.2023], disponibil on line: http://fidh.org/IMG/pdf/NAIROBI_DECLARATIONNeng.pdf
101. Declarația privind protecția tuturor persoanelor împotriva dispariției forțate, adoptată prin documentul A/RES/47/133 din 18.12.1992, [citată la 09.12.2023], disponibil on line: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_47_133.pdf
102. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la 10.12.1948, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115540&lang=ro
103. DELBETTZ, L., *Les principes généraux du droit international public*, Librairie générale du droit et de jurisprudence, Paris, 1964, p. 12;
104. DIACONESCU, G., *Genocidul*, Ed. Militară, București, 1991, p. 20, I.S.B.N. 9733202606, 9789733202608;
105. DIACONU, A., *Aspecte teoretice privind intervenția militară*, Universitatea Națională De Apărare "Carol I", p. 10, în *Impactul transformărilor socio-economice și tehnologice la nivel national, european si mondial*; Nr. 4/2015, Vol. 4, 17.09.2015, [citată la 22.10.2023], disponibil on line: <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=701020068111101103094114090067116106050051026007034010028118071074115031099102089074052006096099098123062120087113079102124015121051066022058094070120028002003099080025003000087079067118076105002088075114006106124008107022002126028123093010020027004090&EXT=pdf&INDEX=TRUE>

106. Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25.10.2012, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2012/29/oj>
107. Directiva Consiliului ONU, nr. 2004/80/CE, adoptată la 29.04.2004, [citată la 09.12.2023], disponibil on line: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32004L0080>
108. *Documente de Drept Internațional Public*, Culegere de texte, vol I, Centrul de multiplicare al Universității București, 1972, p. 431;
109. Documentul E/CN.15/2007/3, [citată la 18.10.2023], disponibil on line: <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=E%2FCN.15%2F2007%2F3&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>
110. Documentul E/CN.4/2002/18, din 27.02.2002, *Raportul Înalțului Comisar pentru Drepturile Omului*, [citată la 09.12.2023], disponibil on line: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G02/110/21/PDF/G0211021.pdf?OpenElement>
111. Documentul E/CN.4/2005/L.10/Add.11, al Comisiei ONU pentru Drepturile Omului, adoptat la 19.04.2005, [citată la 09.12.2023], disponibil on line: <http://hrlibrary.umn.edu/instree/res2005-35.html>
112. DOMINICÉ, C., *Observations sur les droits de l'état victime d'un fait internationalement illicite*, *Droit international*, Ed. Pédone, Paris, nr. 2/1982, p. 3;
113. DONGOROZ, V., KAHANE, S., OANCEA, I., FODOR, I., ILIESCU, N., BULAI, C., STĂNOIU, R., *Explicații teoretice ale Codului Penal român*, vol. I, partea Generală, Ediția a II-a, Ed. Academiei Române, București, 2003, p. 6, ISBN 978-655-322-1, disponibil on line: https://archive.org/stream/20220916145306686_202209/Explica%C5%A3ii%20teoretice%20ale%20Codului%20Penal%20Rom%C3%A2n%20-%20Partea%20general%C4%83%20-%20vol.II%20-%20V.Dongoroz%2CS.Kahane%2CI.Oancea%2CI.Fodor%2CN.Iliescu%2CC.Bulai%2CR.St%C4%83noiu%20-%202003_djvu.txt
114. Dosarul 54/1997/838/1044 al Curții Europene a Drepturilor Omului, AFFAIRE GÜLEÇ contra TURCIEI, 27 iulie 1998, nr. 21593/93, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: <https://www.doctrine.fr/d/CEDH/HFJUD/CHAMBER/1998/CEDH001-62768>
115. DRAGOMAN, I., *Drept Internațional Umanitar*, Ed. Fundației Andrei Șaguna, Constanța, 1999, p.5, ISBN 973-9262-52;
116. DUFF, R.A., *Trials and Punishments*, Cambridge University Press, Cambridge, 1986, p.p. 5-7, [citată la 17.12.2023], disponibil on line: <https://www.cambridge.org/core/journals/canadian-journal-of-philosophy/article/abs/ra-duff-trials-and-punishments-new-york-cambridge-university-press-1986-pp-ix-320/123F233B8D6103602DD7BC8EB8C1EBB1>

117. FERNANDEZ DE CASADEVANTE ROMANI, C., *International law of victims*, A Von Boddany and R. Wolfrum edition, Max Planck Yearbook of United Nations Law, vol. 14, 2010, p. 238;
118. FERNANDEZ DE CASADEVANTE ROMANI, C., JIMENEZ GARCIA, F., *Terorismo y Derechos Humanos. Una Aproximacion desde el Derecho International*, 2005, p.p. 116 și urm.;
119. FIDH et REDRESS. Recours juridiques pour les victimes de „crimes internationaux». 2004, p.3 [citat la 10.12.2021], disponibil on line: <https://www.fidh.org/IMG/pdf/LegalRemedies-Final-french.pdf>
120. FIDH. Groupe d'action judiciaire. France. Competence universelle : Etat des lieux de la mise en oeuvre du principe de competence universelle. Octobre 2005, nr. 431, [citat la 10.12.2021], disponibil on line: https://www.fidh.org/IMG/pdf/gaj_compuniverselle2005f.pdf
121. GAETA, P., *Are Victims of Serious Violations of International Humanitarian Law Entitled to Compensations?*, În: *International Humanitarian Law and International Human Rights Law*, Oxford Press, 2011, p.p. 305 – 327, disponibil on line: <https://academic.oup.com/book/5907/chapter-abstract/149233029?redirectedFrom=fulltext>
122. GALLO, E., RUGGIERO, V., *The Imperial Prison: Custody as a factory for the Manufacture of Handicaps*, În: *International Journal of Sociology of Law*, nr. 19, 1991, p.p. 273 – 291, [citat la 17.12.2023], disponibil on line: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/immaterial-prison-custody-factory-manufacture-handicaps>
123. GAMURARI, V., *Asigurarea justiției la nivel național și internațional: aspecte privind regimul participării victimelor la procedura Curții Penale Internaționale*, În: *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*, Nr. 3, 2010, p.p. 60-69;
124. GAMURARI, V., BARBĂNEAGRĂ, A., *Crimele de război*, Ed. Reclama SA. Chișinău. 2008, p.p. 217-227;
125. GAMURARI, V., *Conferința Curtea Penală Internațională și Curtea Internațională de Justiție ar putea investiga atrocitățile din Ucraina*, [citat la 20.10.2023], disponibil on line: https://www.ipn.md/ro/vitalie-gamurari-curtea-penala-internationala-si-curtea-internationala-de-8004_1089102.html
126. GAMURARI, V., OSMOCHESCU, N., *Individualizarea răspunderii penale pentru crime de război comise în cadrul conflictelor armate non-internaționale: Studiu al practicii judiciare a statelor și a organismelor internaționale*, în *Studia Universitatis*, nr. 4(14), 2008, p.84;

127. GAMURARI, V., *Statutul Forțelor Pacificatoare în Dreptul Internațional. Cazul Republicii Moldova, Promo-lex, Chișinău*, [citat la 24.10.2023], disponibil on line: https://promolex.md/wp-content/uploads/2016/08/doc_1422358041.pdf
128. GAMURARI, V., *The implementation of Transitional Justice institutions in the process of reconciliation of a post-conflict society: comparative aspect*, În: *Studia Securitatis*. Sibiu. Romania, Volume XII, nr. 2/2018, p. 7-23, ISSN 1843-1925;
129. GARAPON, A., *Des crimes qu'on ne peut ni punir ni pardonner : Pour une justice internationale*, Ed. Odile Jacob. Paris. 2002, pp.161 și urm.;
130. GARLAND, D., YOUNG, P., *The Power to Punish. Contemporary Penalty and Social Analysis*, Ed. Heinemann, London, 1983, p. 32;
131. GEAMĂNU, G., *Drept Internațional Public*, vol. I, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1981, p. 327, ISBN 978-978-690-884-2;
132. GEAMĂNU, G., *Dreptul Internațional Penal și Infracțiunile Internaționale*, Ed. Academiei, București, 1977, p. 217;
133. GHEVAS, M., CIOBANU, V., CATANĂ, T., *Ghid practic pentru profesioniști din domeniul justiției. Drepturile victimelor infracțiunilor la reabilitare și compensare*, Organizația pentru securitate și cooperare în Europa. Misiunea în Moldova, Chișinău, 2022, p. 23;
134. Ghid Practic pentru Profesioniști în Domeniul Justiției. *Drepturile Victimelor Infracțiunilor la Reabilitare și Compensare*, Organizația pentru securitate și cooperare în Europa, Chișinău 2022, p.7, disponibil on line: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/c/525762.pdf>
135. Ghidul Națiunilor Unite pentru Justiție în probleme cu participarea Copiilor Victime și Martori ai Infracțiunilor, adoptat de Consiliul Economic și Social al O.N.U. prin Rezoluția 2005/20 din 22 iulie 2005;
136. GIURGIU, N., *Răspunderea și sancțiunile de drept penal*, Ed. Neuron, Focșani, 1995, p.92, I.S.B.N. 973-96896-4-7;
137. GLADCHI, G., *Determinantele victimologice și mecanismul infracțiunilor de mare violență*, Chișinău, Centrul de Drept, 2000, p. 29, ISBN 9975-906-56-7;
138. GROTIUS, H., *De Iure Belli ac Pacis* (Despre dreptul războiului și al păcii), Ed. Științifică, București, 1968, Capitolul XXIV, p.p. 575 și urm.;
139. Handbook on Justice for Victims: *On the use and application of the United Nations Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*. UN. Centre for International Crime Prevention, New York, 1999, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UNODC_Handbook_on_Justice_for_victims.pdf

140. HART, H.L.A., *Punishment and Responsibility; Essay in the Philosophy of Law*, Claredon Press, Oxford, 1968;
141. HARTMAN, F., purtătorul de cuvânt al lui Carla del Ponte în cadrul Tribunalului Penal Internațional între 2000-2006, în lucrarea : *Paix et Châtiment, Les guerres secretes de la politique et de la justice internationales*, Flammarion, septembre 2007 ;
142. HOFFMAN, R., *Draft Declaration of International Law Principles on Reparation for Victims of Armed Conflict*, Commentary to Article 6, in International Law Association, Report of the Seventy-Fourth Conference Held in The Hague 15–19 August 2010, p. 302, [citat la 22.10.2023], disponibil on line: https://www.zaoerv.de/78_2018/78_2018_3_a_551_554.pdf
143. HOFMANN, R., *The 2010 International Law Association Declaration of International Law Principles on Reparation for victims of Armed Conflict*, Heidelberg Journal of International Law 78, 2018;
144. Hotărârea din 17.05.2010 de la Strasbourg a Marii Camere a Curții Europene a Drepturilor Omului, în cauza Kononov contra Letoniei, (Cererea nr. 36376/04), p. 60, [citat la 14.11.2023], disponibil on line: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-119801&filename=CASE%20OF%20KONONOV%20v.%20LATVIA%20-%20%5Bromanian%20>
145. Hotărârea din 26.07.2010 a Camerei extraordinare a Curții din Cambogia, *Kaing Guek alias Duch*, în dosarul nr. 001/18-07-2007/ECCC/TC, paragr. 643-3, [citat la 23.10.2023], disponibil on line: <https://www.refworld.org/cases,ECCC,4c56ccfb2.html>
146. Hotărârea privind Apelul Procurorului de a obține examinarea extraordinară a deciziei adoptate la 31 martie 2006 prin care Camera preliminară I respinse o cerere de autorizație de interjeter apelul, 13 iulie 2006, ICC-01/04-168, [citat la 18.10.2023], disponibil on line: http://www.icc-cpi.int/library/cases/ICC-01-04-168_tFrench.pdf
147. HUDSON, B., *Understanding Justice. An introduction to ideas, perspectives and controversies in modern penal theory*, Open University Press, Buckingham, 1996, p.p.17-24;
148. HUDSON, B.A., *Justice through Punishment: A Critique of the Justice Model of Correction*, Macmillan, Basingtoke, 1987;
149. JENNAR, R.M., *Justice tardive et selective*, Le Monde diplomatique. Archives, octobre 2006, [citat la 18.10.2023], disponibil on line : <http://www.monde-diplomatique.fr/2006/10/JENNAR/14006>
150. KIRSCH, P., *Terrorisme, crimes contre l'humanité et Cour pénale internationale*, În: SOS Attentats, Terrorisme, victimes et responsabilité pénale internationale, Paris, Calmann-Lévy, 2003, p. 111;

151. KOLOSOV, Yu.M., *Responsabilitatea în dreptul internațional*, Moscova, Editura "Literatură juridică", 1975, p.41;
152. *L'administration de la justice et les droits de l'homme des détenus. Question de l'impunité des auteurs des violations des droits de l'homme (civile et politiques)*. Rapport final revise établi par M.L.Joinet, en application de la decision 1996/119 de la Sous-Commission, [citat la 10.12.2021], disponibil on line: <http://www.derechos.org/nizkor/doc/joinetf.html>
153. Legea nr. 286/2009, privind Codul penal al României, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 510 din 24 iulie 2009, în vigoare de la 01 februarie 2014, art. 405, [citat la 22.10.2023], disponibil on line: <https://lege5.ro/Gratuit/gezdmobyge/legea-nr-286-2009-privind-codul-penal>
154. LENIN, V. I., *Despre război, armată și știința militară*, vol I, Editura Militară, București, 1957, p. 448;
155. Letter dated 12 October 2000 from the President of the International Tribunal for the Former Yugoslavia addressed to the Secretary-General, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: <https://undocs.org/pdf?symbol=en/S/2000/1063>
156. LEVI, W., *The international ordre public. Revue de droit international de sciences diplomatiques*, nr. 1/1994, p. 65;
157. LOMBARDI, C., *Richerche in tema di "Jus gentium"*, Milano, 1946, p. 74;
158. MIGA-BEȘTELIU, R., *Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public*, Ed. All Beck, București, 2003, p. 40, ISBN: 973-98605-8-3;
159. MIHAI, C. G., MOTICA, I. R., *Fundamentele Dreptului. Optima Justitia*, Ed. All Beck, 1999, p.121, ISBN: 873-9435-45-9;
160. Ministerul Public Român, Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, *Revista Pro Lege*, [citat la 10.11.2023], disponibil on line: <http://revistaprolege.ro/teoria-general-a-infractiunii-2/>
161. MOLEA, C. M., *Răspunderea statelor în dreptul internațional contemporan*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1978, p. 36;
162. MOYNIER, G., *Note sur la création d'une institution judiciaire internationale propre à prévenir et à réprimer les infractions à la Convention de Genève*. [citat la: 15.02.2021], disponibil on line: <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/S1816967800044310a.pdf>
163. NICIU M., *Drept internațional public*, Ed. Servosat, Arad, 1997, p.144, I.S.B.N. 973-97822-7-2;
164. NOZIEK, R., *Philosophical Explanation*, Claredon Press, Oxford, 1981, p.49, ISBN 0674-66479-5;

165. OANCEA, I., *Noțiunea de răspundere penală*, În: Analele Universității București, Seria Științe Juridice, nr. 6/1956, p. 134;
166. O'CONNEL, J., *Gambling With The Psyche: Does Prosecuting Human Rights Violators Console The Victims?* Harvard International Law Journal, 2005, vol. 46, p.p.295-345;
167. O'CONNELL, M.E., *Historical Development and Legal Basis*, În: Dieter Fleck (ed.), The Handbook of International Humanitarian Law, Oxford University Press, 3-rd edition, 2013, p.p. 1-42;
168. Opinii expuse de experții participanți la masa rotundă *Vérité, Réconciliation et Justice dans les transitions démocratiques*, condusă de profesorul Xavier Philippe, ca e avut loc la 23-24 martie 2010, la Aix-en-Provence, în incinta ILF – GERJC – Université Paul Cézanne, Aix-Marseille III;
169. *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice*, 16 decembrie 1966, art. 2 alin. 3 lit. A, disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/82590>
170. *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice*, disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/82590>
171. *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice*, art. 15, [citat la: 10.11.2023], disponibil on line: https://avp.ro/wp-content/uploads/2020/07/pact_mnp.pdf
172. Parlamentul European, *Résolution sur la création d'un tribunal pour le crime d'agression contre l'Ukraine*, nr. 2022/3017(RSP), [citat la 22.10.2023], disponibil on line: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-9-2023-0069_RO.html
173. PELLA, V., *La criminalité collective des Etats et le droit pénal de l'avenir*, Imprimeria de Stat București, 1926;
174. PETERS, A., *Beyond Human Rights*, Cambridge University Press, 2016, p.p. 194 – 2002; Parlett, K., *The Individual in the International Legal System*, Cambridge University Press, 2012, p. 225;
175. PHILIPSON, C., *The International Law and Custom of Ancient Grece and Rome*, vol. 2, Londra 1911, p. 69;
176. PIVNICERU, M.M., *Răspunderea penală în dreptul internațional*, Ed. Polirom, București, 1999, p. 9, ISBN 973-683-228-7;
177. POPESCU, A.G., *Victima și Victimologia*, În Revista de victimologie, de criminalistică și de penologie, nr. 4, 1999, București, p.p. 92-93;
178. Primul raport asupra situației drepturilor cetățenilor din Burundi, prezentat de către raportorul special M. Paulo Sérgio Pinheiro, conform Rezoluției 1995/90 a Comisiei ONU E/CN.4/1996/16/Add.1, 27 februarie 1996, [citat la 18.10.2023], disponibil on line :

[http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/2d35229e1d2dbbfe802566a3003642e2 ?
Opendocument](http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/2d35229e1d2dbbfe802566a3003642e2?Opendocument)

179. *Principes fondamentaux et directives des Nations Unies concernant le droit a un recours et a reparation des victimes de violations flagrantes du droit international des droits de l'homme et de violations graves du droit international humanitaire*, [citat la 10.12.2021], disponibil on line: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_60-147/ga_60-147_f.pdf
180. Prosecution's Observations on the Applications for Participation of Applicants a/0004/06 to a/0009/06 and a/0016/06 to a/0046/06, 22 august 2006, ICC-01/04-01/06-345, [citat la 18.10.2023], disponibil on line: http://www.icc-cpi.int/library/cases/ICC-01-04-01-06-345_English.pdf, par.10;
181. Prosecutor's Application for Extraordinary Rewiew of Pre-Trial Chamber I's 31 March 2006 Decision Denying Leave to Appel, 25 avril 2006, ICC-01/04-141, [citat la 18.10.2023], disponibil on line: http://www.icc-cpi.int/library/cases/ICC-01-04-141_English.pdf
182. Protocolul la *Carta Africană a drepturilor Omului și Popoarelor privind înființarea unei Curți Africane pentru Drepturile Omului și popoarelor*, 10 iunie 1988, În: "Sistemul african de protecție a drepturilor omului. Carta Africană și Jurisprudența sa", disponibil on line: <https://ro.scribd.com/document/445152793/Sistemul-african-de-protectia-a-drepturilor-omului-curtea-africana-si-jurisprudenta-sa>
183. Protocolul nr 2 la Convenția de la Geneva privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale, [citat la 24.10.2023], disponibil on line: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/50335>
184. Protocolul nr. 1 la Convenția de la Geneva privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale, [citat la 24.10.2023], disponibil on line: <https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Protocolul-Aditonal-I.pdf>
185. *Rapport final de la Deuxième Conférence Internationale sur le DDR et la Stabilité en Afrique*, Kinshasa, République Démocratique du Congo. 12-14 Juin 2007, disponibil on line : http://www.un.org/africa/osaa/reports/DDR_French%20_unedited.pdf
186. Rapport Whitaker, *Revised and updated report on the question of the prevention and punishment of the crime of genocid*, United Nations Economic and social Council Commission on Human Rights, Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, Sesiunea 38, punctul 4 pe agenda provizorie, E/CN.Sub.2/1985/6 – 2 iulie 1985, [citat la 18.10.2023], disponibil on line : http://www.armenian-genocide.org/Affirmation.169/current_category.6/affirmation_detail.html

187. RAUSCHENBACH, M., SCALIA, D., *Victims and international criminal justice: a vexed question?*, p.444;
188. Recomandarea nr. R (85) 11 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și al procedurii penale, din 28.06.1985, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: <https://rm.coe.int/16805e3be1>
189. Recomandarea R (2000) 19 a Comitetului de Miniștri al statelor membre privind rolul justiției penale în sistemul de justiție penală, din 06.10.2000, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: <https://cj.md/recomandarea-2000-19-a-comitetului-de-ministri-al-statelor-membre-privind-rolul-urmaririi-penale-in-sistemul-de-justitie-penala/>
190. Recomandarea Rec(2006)8 a Comitetului de Miniștri adresată Statelor Membre privind asistența acordată victimelor infracțiunilor, din 14.06.2006, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: <https://rm.coe.int/16805d8025>
191. REDRESS, *Universal jurisdiction in Europe. Criminal prosecutions in Europe since 1990 for war crimes, crimes against humanity, torture and genocide*, 30 June 1999, p.7 [citat la 31.12.2021], disponibil on line: <https://redress.org/wp-content/uploads/2018/01/G.-June-1999-Universal-Jurisdiction-in-Europe.pdf>
192. Regula nr. 98 din Regulamentul de procedură și Probe al TPII (modificat la 7 iulie 2009, prin S/Res/1877), disponibil on line: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/394/24/PDF/N0939424.pdf?OpenElement>
193. Regulamentul de procedură și de probă al CPI, disponibil on line: <http://translate.google.com/translate?hl=ro&langpair=en%7Cro&u=http://untreaty.un.org/cod/icc/statute/romefra.htm>
194. Rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite A/RES/33/173 din 20.12.1978, [citat la 09.12.2023], disponibil on line: <https://research.un.org/en/docs/ga/quick/regular/33>
195. Rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite A/RES/43/173 din 09.12.1988, [citat la 09.12.2023], disponibil on line: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/531/52/IMG/NR053152.pdf?OpenElement>
196. Rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite A/RES/44/162 din 15.12.1989, [citat la 09.12.2023], disponibil on line: <https://international.vlex.com/vid/res-44-162-resolution-861193140>
197. Rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite A/RES/49/185 din 23.12.1994, [citat la 09.12.2023], disponibil on line: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/770/89/PDF/N9577089.pdf?OpenElement>

198. Rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite A/RES/61/177 din 20.12.2006, [citată la 09.12.2023], disponibil online: https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_61_177-E.pdf
199. Rezoluția Adunării Generale a ONU 2106 A/XX din 21.12.1965, art. 1, [citată la 25.10.2023], disponibil online: [https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_2106\(XX\).pdf](https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_2106(XX).pdf)
200. Rezoluția Adunării Generale a ONU 40/34 din 29.11.1985, *Déclaration des principes fondamentaux de justice relatifs aux victimes de la criminalité et aux victimes d'abus de pouvoir*, [citată la 25.10.2023], disponibil online: <https://undocs.org/fr/A/RES/40/34>
201. Rezoluția Adunării Generale a ONU 60/147 din 16.12.2005, *Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law*, alin. 8, [citată la 25.10.2023], disponibil online: <https://www.refworld.org/docid/4721cb942.html>
202. Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 110 din 3.11.1947, Documentul A_RES_110(II), *Measures to be taken against propaganda and the inciters of a new war*, [citată la 22.10.2023], disponibil online: <https://digitallibrary.un.org/record/209883>
203. Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 3314 (XXIX) din 14.12.1974, art. 5, [citată la 22.10.2023], disponibil online: <https://lege5.ro/gratuit/he2dqmrt/rezolutia-nr-3314-1974-privind-definitia-agresiunii>
204. Rezoluția Adunării Generale a ONU, nr. 2200(XXI), din 16.12.1966, art. 20 pct. 1, [citată la 22.10.2023], disponibil online: https://ro.frwiki.wiki/wiki/Pacte_international_relatif_aux_droits_civils_et_politiques
205. Rezoluția Adunării Generale a ONU, nr. 95/1946, *Affirmation of the Principles of International Law*, [citată la 22.10.2023], disponibil online: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_95-I/ga_95-I_ph_e.pdf
206. Rezoluția Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite nr. 2391/XXIII, din 26.11.1968, [citată la: 01.11.2023], disponibil online: <https://lege5.ro/Gratuit/g43taojq/conventia-asupra-imprescriptibilitatii-crimelor-de-razboi-si-a-crimelor-contra-umanitatii-adoptata-de-adunarea-general-a-organizatiei-natiunilor-unite-la-26-noiembrie-1968-rezolutia-2391-xxiii>
207. Rezoluția Adunării Parlamentare Euro-Latinoamericane, privind dispariția forțată a minorilor în Uniunea Europeană și în America Latină și zona Caraibilor, emisă la 20.09.2018, la Viena, [citată la 09.12.2023], disponibil online: <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/252687/1163394RO.pdf>

208. Rezoluția Comisiei pentru drepturile omului 2005/81, *Impunité*, 21.04.2005, par. 20, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: https://ap.ohchr.org/documents/alldocs.aspx?doc_id=11120
209. Rezoluția Consiliului de Securitate nr. 687 din 3.04.1991, alin. 16, [citat la 23.10.2023], disponibil on line: <https://www.un.org/depts/unmovic/documents/687.pdf>
210. Rezoluția nr. 2391 (XXIII) din data de 26.11.1968 a Adunării Generale a ONU, [citată la 20.10.2023], disponibil on line: <https://lege5.ro/Gratuit/g43taojq/conventia-asupra-imprescriptibilitatii-crimelor-de-razboi-si-a-crimelor-contra-umanitatii-adoptata-de-adunarea-general-a-organizatiei-natiunilor-unite-la-26-noiembrie-1968-rezolutia-2391-xxiii>
211. RIPOLLES, A. Q., *Tratado de derecho internacional e internacional penal*, Ed. Vitoria, Madrid, 1955, pp. 188-189;
212. Rome Statute of the International Criminal Court, *Documentul A/CONF/183/9*, Roma, iulie 1998, art. 25, [citată la: 14.11.2023], disponibil on line: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/281/44/IMG/N9828144.pdf?OpenElement>
213. ROMILA A., *Manual de diagnostic și statistică a tulburărilor mentale*, Ediția a IV-a, Editura Asociației Psihiatrilor Liberi din România, București 2003, p.p. 429-448, traducere după *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, publicat în Washington și Londra, în anul 2000, de către Asociația americană de psihologie, [citată la 09.10.2023], disponibil on line: <https://ro.scribd.com/document/566922390/DSM-IV-Manual-de-Diagnostic-Si-Statistica-a-Tulburarilor-Mentale-extras-1120>
214. ROTMAN, E., *Beyond Punishment. A New View of the Rehabilitation of Criminal Offenders*, Ed. Greenwood Press, Westport, 1990, p. 183, ISSN 0732-4464;
215. SCĂUNAȘ, S., *Răspunderea internațională pentru violarea dreptului umanitar*, Ed. All Beck, București, 2002, p. 55, I.S.B.N. 973-655-156-3;
216. SCHIPOR, I., *Războaiele în viziune statistică*, RRDU, nr. 26, 1999, p.p. 28-30;
217. *Set actualizat de principii pentru protecția și promovarea drepturilor omului, prin acțiuni de combatere a impurității*, Adoptată de către Comisia Organizației Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului, la data de 08 februarie 2005, ONU Doc. E/CN. 4/2005/102/Add.1, [citată la 09.10.2023], disponibil on line: <http://digitallibrary.un.org>
218. SEYMOUR, A., *Restorative Justice*, În: Seymour A., Murray M., Sigmon J., Hook M., Edmunds Ch., Gaboury M. și Coleman G., "National Victim Assistance Academy Textbook", sixth edition, Washington, 2002, p.p. 171-194;

219. Sisson, J., *A Conceptual Framework for Dealing with the Past*. În: *Part I: A Holistic Approach to Dealing with the Past*, p.11-15, [consultat la 22.10.2023], disponibil on line: <https://www.kairoscanada.org/wp-content/uploads/2015/06/UN-Joinet-Orentlicher-Principles.pdf>
220. Standarde privind protejarea drepturilor copiilor victime ale exploatării sexuale și ale abuzurilor sexuale sunt prevăzute de Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale, Convenția de la Lanzarote, adoptată la 25.10.2007, [citată la 09.10.2023], disponibil on line: <http://rm.coe.int>
221. Statutul Curții Militare Internaționale pentru a judeca marii criminali de război din Orientul Îndepărtat (Statutul de la Tokyo), art. 5;
222. Statutul Curții Penale Internaționale de la Roma, adoptat la 17.07.1998, art. 22, [citată la: 14.11.2023], disponibil on line: <https://www.legal-tools.org/doc/759f54/pdf/>
223. Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg, În: *Dreptul internațional umanitar al conflictelor armate*, Asociația română de drept umanitar, Ed. Șansa, București, 1993, art. 6, ISBN 973-95971-8-1;
224. Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie, adoptat prin Rezoluția 827 din 25.03.1993, art. 10 alin. (2) lit. (b), [citată la: 14.11.2023], disponibil on line: <https://lege5.ro/gratuit/gu4dsojr/statutul-tribunalului-international-din-25051993>
225. Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru Rwanda, adoptat prin Rezoluția 955 din 08.11.1994, art. 9 alin. (2) lit. (b), [citată la: 14.11.2023], disponibil on line: <https://lege5.ro/Gratuit/heztoma/statutul-tribunalului-international-pentru-rwanda-din-08111994>
226. ȘTEFANI, G., LEVASSEUR, G., *Droit penal general et procedure penale*, Ed. Precis Dalloz, Paris, 1964, p. 226;
227. Supreme Court of the United States. *Sosa v. Alvarez-Machain et al.* Certiorari to the United States Court of Appeals for the ninth circuit. No. 03-339. Argued March 30, 2004 — Decided June 29, 2004, [citată la 10.12.2021], disponibil on line: <https://www.supremecourt.gov/opinions/03pdf/03-339.pdf>
228. TEȘA, I., Teșa, CRINTEA, I., *Dreptul Internațional Umanitar Aplicabil în Conflictele Navale*, Ed. Mar, București, 2009, p. 14, ISBN: 978-973-1863-02-3;
229. TOMA S.M., *Răspunderea Internațională Penală în Dreptul Umanitar*, Ed. Fundației "Andrei Șaguna", Constanța, 2003, p. 9, I.S.B.N. 973-8146-94-1 ;
230. TOMA, S. M., *Răspunderea Internațională Penală în Dreptul Umanitar*, Ed. Fundației "Andrei Șaguna", Constanța, 2003, p. 1, ISBN 973-8146-94-1;

231. VON HIRSH, A., ASHWORTH, A., *Principled Sentencing*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1992;
232. VON HIRSH, A., ASHWORTH, A., *Principled Sentencing*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1992, p. 63;
233. WALKER, N., *Why Punish?*, Oxford University Press, 1991, p. 69, ISBN 978-01928-9219-5;
234. WALLEYN, L. *Victimes et témoins de crimes internationaux : du droit à une protection au droit à la parole*, În : *Revue internationale de la Croix-Rouge*, Vol. 84, nr. 845, mars 2002, pp. 51-77 [citată la: 15.02.2021], disponibil online: https://www.icrc.org/fr/doc/assets/files/other/irrc_845_001_walleyn.pdf
235. WERLE, G., JESSBERGER, F., *Principles of International Criminal Law*, 3rd ed. Oxford University Press, 2014, p. 166;
236. XAVIER, P. *Les victimes d'infractions. Définitions et enjeux*, în "Archives de politique criminelle", Vol. 28, 2006, pp.49-72 ;
237. Yearbooks of the International Law Commission, 1980, Volume I, p.p. 241-242 [citată la 11.02.2021], disponibil online : http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1980_v1.pdf&lang=EFSR
238. Yearbooks of the International Law Commission, 1987, Volume II, Part One, p.p. 47-57 [citată la 14.02.2021], disponibil online: http://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1987_v2_p1.pdf
239. Yearbooks of the International Law Commission. 1986. Volume II. Part One. P.10, [citată la 14.02.2021], disponibil online: http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1986_v2_p1.pdf&lang=EFSRA
240. ZAPPALA, S., *Human Rights in International Criminal Proceedings*, Oxford University Press, 2003, p. 8 .

Tabel nr. 1.1. Raportul dintre fapte concrete prejudiciabile și efectele lor asupra victimei

Fapta prejudiciabilă	Descriere juridică din punct de vedere al Dreptului Internațional Umanitar	Tipuri de victime afectate	Efecte directe	Efecte indirecte, pe termen lung
Atacuri deliberate asupra civililor	Încălcarea gravă a Convențiilor de la Geneva și Protocolului I	Civili, comunități întregi	Decese, răni grave, traumatisme psihice	Distrugerea încrederii în stat, deplasări forțate, ură interetnică
Folosirea armelor interzise (ex.: arme chimice, mine)	Interzis prin tratate specifice (ex.: Convenția privind armele chimice, CCM, Protocol II)	Civili și combatanți	Mutilări, arsuri, contaminare	Invaliditate permanentă, mediu nesigur, obstacole pentru reconstrucție
Tortura sau tratamente inumane	Crimă de război conform DIU și Statului de la Roma	Prizonieri de război, civili	Dureri fizice, traume psihice severe	Stigmatizare, dereglări psihologice, pierderea încrederii în justiție
Violențe sexuale în timpul conflictului	Încălcare gravă a DIU, poate constitui crimă împotriva umanității	Femei, copii, bărbați, preponderent din rândul civililor	Traume fizice și psihice, sarcini nedorite	Stigmatizare socială, excludere, infecții, boli, destructurarea familiei
Deportări și transferuri forțate de populație	Interzise de art. 49 din Convenția de la Geneva IV	Populațiile civile	Pierderea locuințelor, separarea familiilor	Refugiu, marginalizare, pierderea identității culturale
Înfometarea intenționată a civililor	Metodă ilegală de război, conform art. 54 din Protocolul I adițional	Civili, în special copii și persoane vulnerabile, prizonieri de război	Malnutriție, boli, mortalitate	Subdezvoltarea fizică, colaps economic local, traume colective
Atacuri asupra infrastructurii civile (spitale, școli)	Interzise de DIU prin art. 52 din Protocolul I, protecția infrastructurii	Întreaga populație civilă	Lipsă de îngrijire medicală, lipsă de educație, pierderea de vieți,	Generații afectate, degradarea serviciilor

	umanitare esențiale		pierderea valorii sociale	publice, criză umanitară
Utilizarea civililor ca scuturi umane	Crimă de război interzisă prin art. 51.7 din Protocolul I	Civili	Risc crescut de deces, traume psihice	Percepții negative asupra forțelor armate, polarizare socială
Negarea accesului umanitar	Încălcarea obligațiilor DIU privind protejarea și asistarea victimelor	Populații civile izolate	Lipsă de hrană, apă asistență medicală	Mortalitatea sporită, agravarea crizei umanitare
Recrutarea forțată a copiilor și transformarea lor în soldați	Interzisă de Convenția privind Drepturile Copilului (CRC) și Protocolul Opțional I	Copii	Traumă psihologică și expunere la violență	Dificultăți de reintegrare socială, pierdere a educației, tulburări mentale

Sursa: elaborare autor

Tabel nr. 2.2. Analiza comparativă a parametrilor celor două războaie mondiale:

Parametri	Primul război mondial 1914 – 1918	Al doilea război mondial 1939 – 1945
Durata	52 luni	72 luni
State angajate	28	61
Populația statelor implicate (mld)	1,5	1,7
Suprafața teatrelor operațiunilor militare (kmp)	15.000.000	22.000.000
Populație mobilizată (mil)	75	110
Pierderi umane totale (mil)	37,5 – 40	45 – 50

Tabel nr. 2.3. Tipologia conflictelor armate desfășurate în secolul XX

Tipologie	Interstatale				De eliberare	Secesioniste	Civile	Total
	Majore	Minore	Punctuale	Total				
1900-1910	2	8	4	14	20	2	6	52
1910-1920	2	7	3	12	14	2	2	50
1920-1930	3	8	2	13	14	7	6	50
1930-1940	4	5	1	10	7	8	2	37
1940-1950	2	-	-	2	5	3		13
1950-1960	3	4	3	10	7	2		24
1960-1970	2	6	11	19	5	6	8	48
1970-1980	3	6	11	20	6	8	0	44
1980-1990	2	1	8	11	-	6		26
1990-1999	1	9	2	12	-	4		21
Total	24	54	45	123	78	48	16	365

Sursa: elaborare autor

Tabel nr. 2.4. Dispunerea geografică la nivel mondial a conflictelor armate desfășurate în secolul XX

	Asia	Africa	America	Europa	Total
1900-1910	24	13	7	8	52
1910-1920	14	6	16	14	2â50
1920-1930	27	4	8	11	50
1930-1940	22	3	5	7	37
1940-1950	12	-	-	1	13
1950-1960	18	1	3	2	24
1960-1970	16	21	8	3	28
1970-1980	21	16	4	3	44
1980-1990	11	8	6	1	26
1990-1999	11	5	52	3	21
Total	176	77	109	53	365

Sursa: elaborare autor

Tabel nr. 3.5. Analiză comparativă între Rwanda și Republica Democrată Congo (RDC) privind aplicarea justiției tranziționale

Criteriu	Rwanda	Republica Democrată Congo (RDC)
Tip de conflict	Genocid (1994)	Conflicte armate recurente (1996–1997; 1998–2003)
Răspuns internațional	Presiune majoră din partea opiniei publice și instituțiilor internaționale	Răspuns internațional limitat, focalizat pe stabilizare și securitate
Tribunal internațional	Tribunal Penal Internațional pentru Rwanda (TPIR)	Nu s-a creat un tribunal internațional dedicat
Implicarea Curții Penale Internaționale	TPIR, nu CPI	CPI a deschis doar un caz major (<i>Lubanga</i>)
Justiție națională	Sisteme mixte: instanțe formale + tribunale tradiționale (<i>Gacaca</i>)	Justiția națională fragilă, suprasolicitată și ineficientă
Comisie Adevăr și Reconciliere	Nu a existat o comisie formală, dar procesul <i>Gacaca</i> a inclus elemente reconciliatorii	Comisia înființată prin Acordul Global a fost ineficientă
Participarea victimelor	Activă, prin mecanisme tradiționale și internaționale	Limitată, cu dificultăți procedurale în fața CPI și lipsă de despăgubiri
Rezultate în justiția tranzițională	Progres semnificativ în tragerea la răspundere și procese de reconciliere	Rezultate modeste, lipsa unei abordări coordonate și eficiente

Sursa: elaborare autor

Tabel nr. 3.6. Mecanisme comparative de justiție post-genocid în Cambodgia

Criteriu	Tribunalul Popular Revoluționar (1979)	Tribunalul mixt ONU– Cambodgia (2003–2007)
Inițiatori	Regimul sprijinit de Vietnam	Guvernul cambodgian și Organizația Națiunilor Unite
Percepție publică internă	Considerat o instanță impusă extern; legitimitate contestată	Percepție mai echilibrată, dar afectată de întârzierea și limitarea procesului
Componentă	Națională, cu caracter ideologic	Comisie mixtă: 17 judecători naționali și 8 internaționali
Obiect de judecată	Doar doi lideri de rang înalt (Pol Pot și Ieng Sary), în absența acestora	Doar supraviețuitorii din conducerea khmerilor roșii (5 inculpați)
Bază juridică	Drept penal revoluționar	Drept penal cambodgian, drepturile omului, drept internațional umanitar
Principalele critici	Lipsă de imparțialitate, caracter simbolic și propagandistic	Întârziere procedurală, selecție limitată a inculpaților, lipsă de reparații reale
Conformitate cu justiția tranzițională	Scăzută – lipsă de transparență și participare	Parțială – aplicare fragmentară, focalizare pe pedeapsă, nu și pe reconciliere
Contribuție la memoria colectivă și reconciliere	Redusă – percepută ca act de legitimare politică	Modestă – în ciuda valorii simbolice, efectele practice au fost limitate

Sursa: elaborare autor

Tabel nr. 3.7. Sisteme comparative de justiție internațională penală și rolul lor în combaterea impunității

Criteriu	TPII (fosta Iugoslavie)	TPIR (Rwanda)	CPI (Curtea Penală Internațională)
Anul înființării	1993	1994	2002
Tipul instanței	Tribunal penal ad-hoc, instituit de ONU	Tribunal penal ad-hoc, instituit de ONU	Instanță permanentă, creată prin tratat internațional
Scop declarat	Judecarea crimelor comise în conflictele din Balcani	Judecarea crimelor comise în timpul genocidului din 1994	Urmărirea penală a celor responsabili pentru cele mai grave crime internaționale
Domeniul de competență	Genocid, crime împotriva umanității, crime de război	Genocid, crime împotriva umanității, crime de război	Genocid, crime împotriva umanității, crime de război, crimă de agresiune
Temporar/permanent	Temporar	Temporar	Permanent
Număr inculpați judecați	Peste 160 de persoane	Aproximativ 90 de persoane	Doar o parte dintre autorii investigați; proces lent și selectiv
Critici principale	Selectivitate, durată lungă a proceselor	Percepția de „justiție a învingătorului”, acces limitat al victimelor	Ineficiență, dependență de cooperarea statelor, decalaj între scopuri și rezultate
Impact asupra combaterii impunității	Ridicarea standardelor în dreptul internațional penal	Creșterea atenției asupra victimelor genocidului	Contribuție simbolică, dar limitată în plan practic până în prezent

Sursa: elaborare autor

Tabelul nr. 3.8., Analiza comparativă între justiția punitivă și justiția restaurativă, în contextul dreptului internațional

CRITERIU	JUSTIȚIA PUNITIVĂ	JUSTIȚIA RESTAURATIVĂ
Definiție	Reacția legală ce urmărește pedepsirea făptuitorilor pentru încălcarea normelor internaționale	Proces centrat pe repararea prejudiciului cauzat victimelor și comunității
Scop principal	Pedepsirea făptuitorilor, prevenirea infracțiunilor, reafirmarea normelor legale	Reconciliere, reparație morală și materială, reintegrarea socială
Abordare	Retributivă (aplicarea unei pedepse direct proporțională cu fapta)	Restaurativă (dialog asumare, vindecare)
Părți implicate	Stat versus făptuitor	Victimă – făptuitor – comunitate
Instituții relevante	Curtea Penală Internațională (CPI), Tribunale internaționale ad hoc (ex: Tribunalele Internaționale pentru fosta Iugoslavie ICTY și Rwanda ICTR)	Comisiile pentru adevăr și reconciliere din Africa de Sud, Columbia, Canada (pentru indigeni), Programe ONU de reconciliere post – conflict
Rolul Victimei	Limitat, în principal doar ca martor	Central, implicare activă în procesul decizional
Implicarea comunității	Redusă sau chiar inexistentă	Esențială, comunitatea este participant activ
Impact asupra victimei	Poate fi frustrant (victima are rol pasiv, procedura este centrată pe făptuitor)	Vindecare psihologică, voce activă în proces
Impact asupra făptuitorului	Pedeapsă, stigmatizare, excludere	Asumare, posibilă reabilitare și reintegrare
Risc de revictimizare	Posibil, prin confruntări dure în instanță	Minimizat, prin spații sigure de exprimare
Durata procesului	Lung și complex, bazat pe norme stricte de procedură penală	Mai rapid și mai flexibil, bazat pe dialog
Gradul de formalism procedural	Ridicat, reguli stricte de procedură penală	Scăzut, flexibilitate, proceduri adaptate contextului
Acceptarea de către comunitate	Uneori controversată (creează impresia de justiție impusă)	Acceptare mult mai facilă datorită implicării locale și accentului pe reconciliere
Contribuția la pace durabilă	Limitată. Poate contribui la tensiuni dacă nu e corelată cu procese de reconciliere	Mai eficientă în perspectiva prevenirii recidivei și în construirea unei păci sociale

Sursa: elaborare autor

Lista lucrărilor științifice la tema tezei, ale dlui. Dulcinatu Ionuț – Gabriel

Articole în reviste științifice

1. Articole în reviste științifice din alte baze de date acceptate de către ANACEC (cu indicarea bazei de date)

1) DULCINATU, I.G., *Justiția tranzițională în practica tribunalelor penale internaționale, în contextul sarcinilor dreptului internațional umanitar contemporan*, Publicat în: *Perspectives of Law and Public Administration*, 2024, vol 13, nr. 1, p.p. 68 – 80, ISSN 2286 – 0649, Indexată în bazele de date: EBSCO, HEINONLINE, CEEOL, PROQUEST, WorldCat, ERIH Plus, DOAJ, RePEc, UlrichsWeb, IndexCopernicus, SSRN.

Link: <https://adjuris.ro/revista/an13nr1.html>

2) DULCINATU, I.G., *Crime și delictе internaționale. Relația cauzală dintre încălcare și vătămare în lumina justiției tranziționale. Partea I*. Publicat în: *Journal of Romanian Literary Studies*, nr. 35/2023, International Romanian Humanities Journal, Published by ARHIPELAG XXI PRESS Tîrgu Mureș, 2023, vol. 35, p.p. 825 – 833, ISSN 2248 – 3004, Indexată în bazele de date: CEEOL, Global Impact Factor, SSRN, Google Academic, Research Gate, Academic.edu, WorldCat, BDD, OCLC, SJIFactor, Electronic Journals Library - EZB, Scilit.

Link: https://issuu.com/dumitrubuda/docs/jrls_35_v1?fr=xKAE9_zU1NQ

3) DULCINATU, I.G., *Instituția răspunderii penale în dreptul internațional*, Publicat în: *Journal of Romanian Literary Studies*, nr. 35/2003, International Romanian Humanities Journal, Published by ARHIPELAG XXI PRESS Tîrgu Mureș, 2023, vol. 35, p.p. 834 – 846, ISSN 2248 – 3004, Indexată în bazele de date: CEEOL, Global Impact Factor, SSRN, Google Academic, Research Gate, Academic.edu, WorldCat, BDD, OCLC, SJIFactor, Electronic Journals Library - EZB, Scilit.

Link: https://issuu.com/dumitrubuda/docs/jrls_35_v1?fr=xKAE9_zU1NQ

4) DULCINATU, I.G., *Crime și delictе internaționale. Relația cauzală dintre încălcare și vătămare în lumina justiției tranziționale. Partea a II-a*. Publicat în: *Journal of Romanian Literary Studies*, nr. 36/2024, International Romanian Humanities Journal, Published by ARHIPELAG XXI PRESS Tîrgu Mureș, 2024, vol. 36, p.p. 1191-1204, ISSN 2248 – 3004, Indexată în bazele de date: CEEOL, Global Impact Factor, SSRN, Google Academic, Research Gate, Academic.edu, WorldCat, BDD, OCLC, SJIFactor, Electronic Journals Library - EZB, Scilit.

Link: <http://asociatia-alpha.ro/jrls/36-2024-Jrls-b.pdf>

2. În reviste din Registrul Național al revistelor de profil, cu indicarea categoriei.

1) GAMURARI, V., DULCINATU, I.G., *Statutul victimei în viziunea justiției penale internaționale și a justițiilor penale naționale: studiu comparat (partea I)*. Publicat în: *Studii Juridice Universitare*, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Nr. 1., Anul XIV/2021, p.p. 13-19, ISSN 1857-4122, Categoria B, Indexată în bazele de date: DOAJ, CEEOL, IndexCopernicus, CiteFactor, elibrary.ru și HeinOnline.

Link: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/141560

2) GAMURARI, V., DULCINATU, I.G., *Statutul victimei în viziunea justiției penale internaționale și a justițiilor penale naționale: studiu comparat (partea II)*. Publicat în: *Studii Juridice Universitare*, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Nr. 2., Anul XIV/2021, p.p. 13-19, ISSN 1857-4122, Categoria B, Indexată în bazele de date: DOAJ, CEEOL, IndexCopernicus, CiteFactor, elibrary.ru și HeinOnline.

Link: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/152920

3) DULCINATU, I.G., *Justiția punitivă în lumina sarcinilor dreptului internațional umanitar și dreptului internațional penal*, Publicat în: *Vector European*, nr. 1/2024, Complexul Editorial al Universității de Studii Europene din Moldova, Chișinău, 2024, p.p. 19-23, ISSN 2345-1106, E-ISSN 2587-358X, , revista acreditată de Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare, Categoria B, Indexată în bazele de date: Directory of Open Access Scholarly Resources, eLIBRARY.RU, CEEOL.

Link:

https://usem.md/uploads/files/Activitate_%C8%98tiin%C8%9Bfic%C4%83_USEM/Vector/Vector_European_2024_1.pdf

Semnătura _____

Data _____

Articole în lucrările conferințelor și manifestațiilor științifice

1. În lucrările manifestațiilor științifice incluse în alte baze de date acceptate de către ANACEC

1) TOMESCU, I., DULCINATU, I.G., *Individul ca subiect de drept internațional public și dreptul procedural de reparație*, În materialele Conferinței de Drept Comparat și Internațional, cu participare internațională, ediția a III-a, București, 23 iunie 2023. Indexată în Conference Proceedings Citation Index - Clarivate Analytics (Thomson Reuters).

Link: https://www.comparativelawconference.eu/arhiva/2023/cpl_sec3_prog.pdf

Publicat în *Tempore Mutationis in International and Comparative Law*, ADJURIS – International Academic Publisher, 2023, p.p. 142-152, ISBN 978-606-95351-9-6 (E-Book). Indexat în bazele de date : EBSCO, HEINONLINE, CEEOL, PROQUEST, WorldCat.

Link:

<https://adjuris.ro/books/tmic/Tempore%20Mutationis%20in%20International%20and%20Comparative%20Law.pdf>

2) DULCINATU, I.G., *Justiția restaurativă între necesitatea de atragere la răspundere a persoanelor culpabile de comiterea crimelor internaționale și a infracțiunilor convenționale și punerea în aplicare a procesului de reconciliere națională*. În materialele Conferinței științifice cu participare internațională *Provocări ale Dreptului Afacerilor în Mileniul al Treilea*, ediția a XIII-a, Secțiunea a III-a - Dreptul Uniunii Europene. Drept internațional, București, 17 noiembrie 2023. Indexată în baza de date: Conference Proceedings Citation Index - Clarivate Analytics (Thomson Reuters).

Link: <https://businesslawconference.ro/arhiva/2023/s3.pdf>

Publicat în *Adapting to Change Business Law Insights from Today's International Legal Landscape*, ADJURIS – International Academic Publisher, 17 noiembrie 2023, p.p. 139-154, ISBN 978-606-95862-3-5 (E-Book), Indexată în bazele de date: Conference Proceedings Citation Index Clarivate Analytics (Thomson Reuters), Web of Science, EBSCO, HEINONLINE, CEEOL, PROQUEST, WorldCat.

Link:

<https://adjuris.ro/books/acbl/Adapting%20to%20Change%20Business%20Law%20Insights.pdf>

2. În lucrările manifestațiilor științifice incluse în Registrul materialelor publicate în baza manifestărilor științifice organizate în Republica Moldova

1) DULCINATU, I.G., *Cu privire la rolul justiției restaurative în contextul asigurării intereselor victimelor în lumina dreptului internațional penal.* În materialele conferinței științifice cu participare internațională *Asigurarea expertizei științifice ale politicilor naționale ca unul din obiectivele esențiale ale centrelor de cercetare.* Chișinău. ULIM. 16.10.2020. p.p. 146-154, ISBN **978-9975-3471-6-7**

Link: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/166022

Semnătura _____

Data _____

DECLARAȚIE PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctor sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

DULCINATU IONUȚ - GABRIEL

Semnătura _____

Data _____

C V – ul candidatului

	
Informații personale	
Nume / Prenume	DULCINATU IONUȚ- GABRIEL
Adresă	Strada Alexandru Vlahuță, nr. 1, Mangalia, județul Constanța, România
Telefon	0756 333131
E-mail	ionutdulcinatu@yahoo.com
Cetățenie	Română
Data nașterii	17 august 1982
Sex	Bărbătesc
Starea civilă	Căsătorit, 2 copii minori
Experiență profesională	
Perioada	10 ianuarie 2025 - prezent
Funcția sau postul ocupat	Șef al Secției 3 de Poliție Costinești
Principalele activități și responsabilități	Management
Angajator	Ministerul Afacerilor Interne – Inspectoratul de Poliție Județean Constanța
Perioada	15 ianuarie 2024 – 09.01.2025
Funcția sau postul ocupat	Șef al Secției 2 de Poliție Vama Veche – 2 Mai
Principalele activități și responsabilități	Management
Angajator	Ministerul Afacerilor Interne – Inspectoratul de Poliție Județean Constanța

Perioada	15 noiembrie 2022 – 15 ianuarie 2024
Funcția sau postul ocupat	Șef al Secției 3 de Poliție Rurală Mangalia
Principalele activități și responsabilități	Ordine și Siguranță Publică - Management
Angajator	Ministerul Afacerilor Interne – Inspectoratul de Poliție Județean Constanța
Perioada	02 martie 2017 – 14 noiembrie 2022
Funcția sau postul ocupat	Șef al Biroului de Investigare a Criminalității Economice Mangalia
Principalele activități și responsabilități	Investigarea Criminalității Economice - Management
Angajator	Ministerul Afacerilor Interne – Inspectoratul de Poliție Județean Constanța
Perioada	01 ianuarie 2008 – 02 martie 2017
Funcția sau postul ocupat	Ofițer principal II
Principalele activități și responsabilități	Investigarea Criminalității Economice – ofițer operativ
Angajator	Ministerul Afacerilor Interne – Inspectoratul de Poliție Județean Constanța
Perioada	01 august 2003 – 31 decembrie 2007
Funcția sau postul ocupat	Agent principal
Principalele activități și responsabilități	Investigarea Criminalității – agent operativ
Angajator	Ministerul Afacerilor Interne – Secția Regională de Poliție Transporturi Constanța
<i>Educație și formare</i>	
Perioada	2019 - prezent
Calificarea / diploma obținută	Doctorand
Unitatea de educație / formare	Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău
Domeniu	Drept Internațional Public
Perioada	2007 - 2009
Calificarea / diploma obținută	Diplomă de master
Unitatea de educație / formare	Universitatea "Spiru Haret" București, Facultatea de Drept și Administrație Publică Constanța

Domeniu	Drept
Perioada	2002 – 2007
Calificarea / diploma obținută	Licențiat în drept / Diplomă de licență
Unitatea de educație / formare	Universitatea "Spiru Haret" București, Facultatea de Drept și Administrație Publică Constanța
Domeniu	Drept
Perioada	2001 - 2003
Calificarea / diploma obținută	Funcționar public cu statut special / Diplomă de absolvire
Unitatea de educație / formare	Școala de agenți de Poliție "Vasile Lascăr" Câmpina
Domeniu	Științe juridice
Perioada	1997 - 2001
Calificarea / diploma obținută	Diplomă de bacalaureat
Unitatea de educație / formare	Colegiul Militar Național "Mihai Viteazul" Alba Iulia
Domeniu	Matematică / informatică / militar
<i>Participări conferințe științifice, stagii profesionale</i>	
Perioada	17 noiembrie 2023
Calificarea / diploma obținută	Conferința științifică cu participare internațională "Provocări ale Dreptului Afacerilor în Mileniul al Treilea"
Unitatea de educație / formare	Societatea de Științe Juridice și Administrative București - ADJURIS
Domeniu	Drept internațional public
Perioada	23 iunie 2023
Calificarea / diploma obținută	Conferința de Drept Comparat și Internațional, cu participare internațională
Unitatea de educație / formare	Societatea de Științe Juridice și Administrative București - ADJURIS
Domeniu	Drept internațional public
Perioada	16 octombrie 2020

Calificarea / diploma obținută	Conferința științifică cu participare internațională „Asigurarea expertizei științifice ale politicilor naționale ca unul din obiectivele esențiale ale centrelor de cercetare”
Unitatea de educație / formare	Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău
Domeniu	Drept internațional public
Perioada	23 martie – 24 august 2023
Calificarea / diploma obținută	Diplomă de participare
Domeniu	Neuro - Lingvistic Programing Tehnici avansate de comunicare și persuasiune. Metode de Programare avansată a subconștientului. Tehnici de regresie și reprogramare
Perioada	5 noiembrie 2022 – 19 februarie 2023
Calificarea / diploma obținută	Diplomă de participare
Domeniu	Neuro Lingvistic Programing Tehnici de comunicare și putere de convingere. Psihologia stabilirii și atingerii obiectivelor. Tehnici de inteligență emoțională
Perioada	15 februarie 2022
Calificarea / diploma obținută	Diplomă de participare
Unitatea de educație / formare	Ministerul de Justiție
Domeniu	Dezvoltare durabilă. Egalitate de șanse și gen, nediscriminare, accesibilitate
Perioada	11 mai 2022
Calificarea / diploma obținută	Diplomă de participare
Unitatea de educație / formare	Ministerul de Justiție – Agenția Națională a Bunurilor Indisponibilizate
Domeniu	Consolidarea și eficientizarea sistemului național de recuperare a creanțelor provenite din infracțiuni
Perioada	2016
Calificarea / diploma obținută	Diplomă de participare
Unitatea de educație / formare	Ministerul de Justiție
Domeniu	Confiscarea Extinsă

Perioada	2011
Calificarea / diploma obținută	Diplomă de participare
Unitatea de educație / formare	Ministerul Afacerilor Interne
Domeniu	Management Organizațional
Perioada	2009
Calificarea / diploma obținută	Diplomă de participare
Unitatea de educație / formare	Ministerul Afacerilor Interne
Domeniu	Dreptul de proprietate intelectuală
Publicații științifice	
	- <i>"Cu privire la rolul justiției restaurative în contextul asigurării intereselor victimelor în lumina dreptului internațional penal"</i>. În: Materialele conferinței științifice cu participare internațională „Asigurarea expertizei științifice ale politicilor naționale ca unul din obiectivele esențiale ale centrelor de cercetare”. Chișinău. ULIM. 16.10.2020. p.p. 146-154, ISBN 978-9975-3471-6-7 - <i>"Statutul victimei în viziunea justiției penale internaționale și a justițiilor penale naționale: studiu comparat (partea I)"</i>. În: Studii Juridice Universitare. ULIM., Nr. 1., Anul XIV/2021, p.p. 13-19, ISSN 1857-4122 (coautor Vitalie Gamurari) - <i>"Statutul victimei în viziunea justiției penale internaționale și a justițiilor penale naționale: studiu comparat (partea II)"</i>. În: Studii Juridice Universitare. ULIM., Nr. 2., Anul XIV/2021, p.p. 13-19, ISSN 1857-4122, (coautor Vitalie Gamurari) - <i>"Individul ca subiect de drept internațional public și dreptul procedural de reparație"</i>. În volumul: Federica Cristani, Cristina Elena Popa Tache (eds.), "Tempore Mutationis in International and Comparative Law", ADJURIS – International Academic Publisher, August 2023, p.p. 142-152, ISBN 978-606-95351-9-6 (coautor Tomescu Ioan) - <i>"Justiția tranzițională în practica tribunalelor penale internaționale, în contextul sarcinilor dreptului internațional umanitar contemporan"</i>. În Revista "Perspectives of Law and Public Administration", vol 13, nr. 1, martie 2024, ISSN 2286 – 0649, ISSN -L 2286 – 0649 - <i>"Justiția restaurativă între necesitatea de atragere la răspundere a persoanelor culpabile de comiterea crimelor internaționale și a infracțiunilor convenționale și punerea în aplicare a procesului de reconciliere națională"</i>. În volumul "Adapting to Change Business Law Insights from Today's International Legal Landscape", ADJURIS – International Academic Publisher, 17 noiembrie 2023, p.p. 139-154, ISBN 978-606-95862-3-5 (E-Book).

	- ”<i>Crime și delicta internaționale. Relația cauzală dintre încălcarea și vătămare în lumina justiției tranziționale. Partea I</i>”. Publicat în Journal of Romanian Literary Studies, nr. 35/2003, International Romanian Humanities Journal, Published by ARHIPELAG XXI PRESS Tîrgu Mureș, ISSN 2248 – 3004, p.p. 825 – 833. - ”<i>Instituția răspunderii penale în dreptul internațional</i>”, Publicat în Journal of Romanian Literary Studies, nr. 35/2003, International Romanian Humanities Journal, Published by ARHIPELAG XXI PRESS Tîrgu Mureș, ISSN 2248 – 3004, p.p. 834 – 846. - ”<i>Crime și delicta internaționale. Relația cauzală dintre încălcarea și vătămare în lumina justiției tranziționale. Partea a II-a</i>”. Publicat în Journal of Romanian Literary Studies, nr. 36/2004, International Romanian Humanities Journal, Published by ARHIPELAG XXI PRESS Tîrgu Mureș, ISSN 2248 – 3004 - ”<i>Justiția punitivă în lumina sarcinilor dreptului internațional umanitar și dreptului internațional penal</i>”, Publicat în Revista științifică ”<i>Vector European</i>”, nr. 1/2024, Complexul Editorial USEM, Chișinău 2024, ISSN 2345-1106, p.p. 19-23																						
Titluri onorifice obținute																							
Perioada	19.06.2020																						
Calificarea / diploma obținută	Semnul onorific ”În serviciul patriei” pentru XV ani de activitate și rezultate meritorii în îndeplinirea atribuțiilor și în pregătirea profesională																						
Unitatea emitentă	Ministerul Afacerilor Interne																						
Competențe personale																							
Limba maternă	Limba română																						
Limbi străine cunoscute	<table border="1"> <thead> <tr> <th></th><th>Înțelegere Ascultare</th><th>Citire</th><th>Vorbire Participare la conversație</th><th>Sciere Discurs oral</th><th>Exprimare scrisă</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Limba engleză</td><td>B1</td><td>B2</td><td>B2</td><td>B2</td><td>B2</td></tr> <tr> <td>Limba franceză</td><td>A2</td><td>A2</td><td>A2</td><td>A2</td><td>A2</td></tr> </tbody> </table>						Înțelegere Ascultare	Citire	Vorbire Participare la conversație	Sciere Discurs oral	Exprimare scrisă	Limba engleză	B1	B2	B2	B2	B2	Limba franceză	A2	A2	A2	A2	A2
	Înțelegere Ascultare	Citire	Vorbire Participare la conversație	Sciere Discurs oral	Exprimare scrisă																		
Limba engleză	B1	B2	B2	B2	B2																		
Limba franceză	A2	A2	A2	A2	A2																		
Competențe organizaționale / manageriale	▪ Diplomă în domeniul ”Management organizațional” ▪ Coordonator de echipă ▪ Managementul oamenilor																						
Alte competențe	Comunicare, inteligență emoțională, empatie, gândire critică, flexibilitate, perseverență																						
Competențe și aptitudini tehnice	Operare PC: Windows, MS Office; Navigare pe internet																						
Permis de conducere	Categorie B																						